

קובץ
ויברכהו
יהושע

ע"ש ולזכרו של
הרה"ג רבי יהושע אליקים גוגנהיים זצ"ל
בן רבי יחיאל זצ"ל

בחמלת ה' עלי
גמליאל הכהן רבינוביץ
בלאמו"ר רבי אלחנן יעקב דוד שליט"א
בעמח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים

גליץ ב
כ"ד אדר ב' תשפ"ג

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה

להרב גמליאל הכהן רבינוביץ

ת.ד. 539 בני ברק

טל: 052-7128536

7128536@gmail.com

Rabbi Moshe Yehuda Schlesinger

משה יהודה שלזינגר

80, Bayit vegan St. Jerusalem

רח' בית וגן 80 ירושלים

2. יונתן בן נחמן
הגויס והטל עמי הרב גמליאל רבניניא טאטא

כי חזרה אל חב"דו המהפכה וידיעה ייחודית
ספר שגמליאל חי דבריו מיה טאטא המלכות הגויס
כעת יטא גמליאל בקריית יקוואט, יגב עמ ס'י
גמליאל המלכות ב' כריה קרוב יהוה, דין חוק
גמליאל ב' אל אל מיה דין ודינא אצאקוים
טאטא אצב ייחוד יהוה המלכות יהוה יצאט
גמליאל אל לספרי נגלו אור שמו.

דיוניק גמליאל מיוונות
אמ' אמיה ובמקום טאטא

בעל גמליאל ונח דמיה

גמליאל

הרב בן ציון הכהן קוק

ראש בית ההוראה

בס"ד, ערב ראש חודש ניסן התשע"ט

לידידי הרה"ג גמליאל בהג"ר אלחנן הכהן רבינוביץ שליט"א

מחבר ספרים רבים ונפלאים מתוקים מדבש ונופת צופים

נכד ראש בית מדרשנו, פה קדוש, הגאון בעל מעדני השולחן זצוק"ל

על חזקיהו המלך נאמר "וכבוד עשו לו במותו". כשלעצמינו היינו מפרשים הכוונה שעשו לו לווייה מכובדת עם משתתפים רבים או הספדים חשובים, אך רבותינו ז"ל מפרשים אחרת (בבא קמא י"ז, א') "וכבוד עשו לו במותו - מלמד שהושיבו ישיבה על קברו". כי אם הנביא אומר שעשו לו כבוד במותו על כרחך מדובר בכבוד אמיתי, לא בכבוד חיצוני ריק מתוכן. הלווייה רבת משתתפים איננה כבוד אמיתי, ובוודאי לא לאחר מיתה, אלא "מלמד" שהושיבו ישיבה על קברו.

קובץ 'זיברכהו יהושע' שערכת והוצאת לאור לכבוד הסבא ראש משפחתכם הוא הקמת ישיבה על קברו, המאחדת את צאצאיו בני משפחתו בדברי תורה. אין כבוד יותר מכך כפי שכתוב בזוהר הקדוש (בחוקותי) "כבד את אביך ואת אמך - מכאן שהבן צריך לכבד את אביו במאכל ובמשתה ובכל דבר. זהו בחייו אבל אחר שמת אביו שמא תאמר שהוא פטור מלכבדו, אין הדבר כן שאע"פ שמת אביו הבן מחויב בכבודו עוד יותר לפי שאז האב צריך לכבוד ולטובת הבן יותר מכל מאכל ומשתה בחייו שאם בן זה הולך בדרך הישר ומתקן מעשיו זה מכבד את אביו מכבדו גם בעולם הזה בין בני אדם שאומרים אשרי יולדתו, וגם בעולם העליון שמושיבים אותו אצל הקב"ה שזכות תורתו ומעשיו הטובים מועילים לאביו והקב"ה מרחם עליו ומושיבו בכסא כבודו הראוי לו".

הרבה חיזוק ניתן לקבל מסיפורי תולדות המשפחה הרוממה 'חסידי אשכנז' - דקדוק במצוות בכל מצב, אמונה ובטחון, ישרות ומדות טובות.

זכות אבותיך וזקניך הדגולים תעמוד לך להמשיך לחבר עוד הרבה חיבורים טובים ומועילים, תבורך בכל הברכות אשר אתה מברך את עם הקודש בברכת כהנים באהבה, וישמע בביתך תמיד קול ששון וקול שמחה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

בן ציון הכהן קוק

תוכן ענינים

קונטרס 'למען ידעו דורותיכם'

תולדות זקנינו הגאון הצדיק רבי אליעזר ליפמאן שלזינגר זצוק"ל א
הדרכות הלכות והנהגות שונות שנהג הגה"צ רבי אליעזר ליפמאן שלזינגר
זצוק"ל ה
סדר הייחוס של המשפחה ח
מעשה נורא של תחיית המתים אצל זקנינו המהרש"ל זיע"א באחד שנשבע
לאשתו שלא ישא אשה אחרת אחר מותה יד
נוסח מצבת אא"ז בעל פני יהושע אשר בפפד"מ כג
דברי הספר שנאמרו על סבינו הרב הרב שלמה (סאלו) גוגנהיים ז"ל כד
דברי הספר שנאמרו על סבתינו מרת גברת יענטא (ניני) גוגנהיים ע"ה כט
הדיין מפקרנפקוט שהקים עולה של תורה בארץ הקודש שבעים שנה
לסילוקו של הגאון רבי יחיאל מיכל שלזינגר זצוק"ל לה
מאמר לזכרו של הרה"ח המפואר רבי שלמה גוטליב זצ"ל מח

גנוזות

ששה הסכמות מאת זקנינו הגאון החסיד רבי אליקים געטשליק שלעזינגער
זצ"ל נג-נו
א. הסכמה על ספר 'מגד מישרים' - הנובר שנת תרי"א נג
ב. הסכמות על הגדה של פסח עם ביאור בשם 'תקות ישראל' -
ווארשא שנת תרכ"ח נג
ג. הסכמה על ספר 'כד הקמח' מרבינו בחיי עם פירוש בשם 'צפחת
השמן' - לבוב שנת תר"מ נד
ד. הסכמות על ספר 'זכרון משה' - קראקא שנת תרמ"ח נה
ה. הסכמה על ספר בית אבות - בערלין שנת תרמ"ט נו
ו. הסכמות על ספר ההשלמה לרבנו משולם מבדרשי נו
בעיא דלא איפשיטא בתלמוד בבלי ואיפשיטא בתלמוד ירושלמי אי הוי
פשיטותא מאת הגאון רבי משה שלעזינגער זצ"ל רב הקלויז בהלברשטאט נז

מכתב מאת הגאון רבי משה שלעזינגער זצ"ל אל אביו הגאון רבי אליקים געטלשיק שלזינגר זצוק"ל ובו הערות בדברי התוס' רפ"ד דמנחות ובב"י יו"ד	
סי' ע"א	סג
מכתב מאת הגאון רבי משה שלעזינגער זצ"ל אל הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל רבה של ירושלים	סד
כתב סמיכה שכתב הגאון רבי אליקים געטלשיק שלעזינגער זצ"ל עבור בנו הגאון רבי משה זצ"ל רב הקלויז בהלברשטאט	סה
אמירת תפילת הדרך ע"י נשים מעשה רב מאת זקנתינו מרת שרה שלזינגר ע"ה אשת חבר הגאון רבי ליפמאן זצוק"ל ובת הגה"צ רבי זאב נחום וערשנר	סו
מכתבי סמיכה שקבל הרב הגאון רבי דוד מיללער זצ"ל חתן זקנינו החבר ר' יחיאל גוגנהיים זצ"ל, חתן הג"ר אליעזר ליפמן שלעזינגער זצ"ל	סז

חידושי תורה מבני המשפחה שליט"א

הגה"ח רבי אברהם נחמן שמחה ווייצהנדלר זצלה"ה	
הגדה של פסח	ע
הגה"ח רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א	
דרוש לסעודת ברית - ז' אדר א' תשע"ט	עב
הגאון הרב אליעזר יהודה מילר שליט"א	
בענין דברי תורה וזמירות בסעודות שבת	עז
הרב שלמה זלמן הלוי ליברמן שליט"א	
בענין שליחות במילה	פד
הרב רבי אברהם כהן שליט"א	
שיעור הונאה בזמנינו	צג
הרב יוחנן גוטליב שליט"א	
שאלה ותשובה בענין ברכת 'אהבת עולם'	צז
הרב שלמה יהודה ווייצהנדלר שליט"א	
באופן הקריאה בפר' זכור - זכר זכר עמלק	צט
הרב שלמה קרישבסקי שליט"א	
מאמר וזאת התורה - כתיבת ס"ת ואמירתה	ק
מאמר תנו כבוד לתורה - כבוד ומורא ספר תורה	קג
מאמר מהדרין מן המהדרין - הידור מצוה בספר תורה	קה

הרב גמליאל הכהן רבינובויץ שליט"א	
מצא בשר שבין השיניים ובלעו בתוך השש שעות	קז
הרב יצחק יעקב גוטליב שליט"א	
הרב מאיר הכהן רבינובויץ שליט"א	
הקשר והאיגוד בין מגילת אסתר לתיבת נח	קטז
בזכות ג' דברים נגאלו אבותינו ממצרים	קכ
הרב אליעזר הכהן רבינובויץ שליט"א	
מי שנשבע לאשתו הראשונה קודם שנפטרה שלא ישא אשה אחרת	קכג
הרב יחיאל גוטליב שליט"א	
כמה הערות בהלכות תערובות	קלג
הרב זאב נחום הכהן רבינובויץ שליט"א	
סיכום דיני ברכות המילה	קלה
הרב אברהם יהודה הכהן רבינובויץ שליט"א	
האם אפשר לקרות לאדם בשם כינוי או במשפחתו	קמב
הרב משה שווארץ שליט"א	
בענין פחת נבילה	קסא
הרב שלמה הכהן רבינובויץ שליט"א	
הארות על התורה	קסב
הרב נחמן גלינסקי שליט"א	
בעניין אבידה דאתאי לידיה קודם יאוש אי זוכה בגוף האבידה לאחר יאוש	
מחלוקת התוס' והרמב"ן בעניין זה וביאור שיטתם	קסד
הרב שמעון בלויא נ"ו	
בסוגיא דהילך	קעג
הבה"ח אפרים גוטליב נ"ו	
בענין קונם זריקת צרור לים עלי	קעד
הבה"ח ישראל הכהן רבינובויץ נ"ו	
הטעה לשבח בקידושין	קפח
הבה"ח משה יצחק [בן הג"ר שלמה יהודה] ויצהנדרל נ"ו	
בביאור דעת הרמב"ם דתקפו כהן אין מוציאין מידו	קצא
הבה"ח אפרים גוטליב נ"ו	
בענין לימוד קודם התפילה	קצב

הבה"ח שמעון אהרן הכהן רבינוביץ נ"ו
האם להלכה "כל ישראל בני מלכים הם" קצד
הבה"ח דוד צבי גוטליב נ"ו
הארות בסוגיית "חצר שאינה משתמרת" - במס' ב"מ דף י"א ואילך קצט
הבה"ח יחיאל בלויא נ"ו
א. סוגיית סופר מתא ר
ב' סוגיית מלמד תינוקות רא
הבה"ח מנחם מנדל הכהן רבינוביץ נ"ו
מדוע כותבין בגט י"ב שורות, ומדוע נקרא 'גט' רב
הילד היקר אהרן הכהן רבינוביץ נ"ו רז
הילד היקר אברהם בן ציון הכהן רבינוביץ נ"ו רי

מכתבי הערכה, הערות והארות

מכתב ברכה להוצאת הקונטרס מאת ש"ב הגרמ"י שלזינגר שליט"א ריא
מכתב ברכה והערכה מאת הגה"ח רבי נחמן הרשקוביץ שליט"א ריב
מכתב הערות מאת הגרמ"ש סגל שליט"א
איחר לביהכ"נ האם יקדים לומר הלל בציבור לפני שמתפלל שחרית.
והאם אמירת תהלים ייחשב כעוסק בתורה איחר לביהכ"נ יקדים לומר
הלל בציבור, ואח"כ יתפלל שחרית ריג
היאך מעדיפין לדחות מעלת תדיר מפני דיעה שנדחתה האם אמירת
תהלים ייחשב כעוסק בתורה רטו
תגובה להנ"ל מאת הרה"ג רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א רטז
מכתב הערות מאת הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
הערות והערות על הקונטרס 'אמירת תהלים כהלכתו' ריח
מכתב הערה מאת הגאון רבי משה חליוה שליט"א
במה שאין לומדין האידנא אומנות לפרנסה רכא
מכתב הערות מאת הגאון רבי מאיר סבג שליט"א
האם חידושי הר"ן על שבת הם מרבינו ניסים בעל החיבור על הרי"ף
ורמזים וביאורים בתיבת 'ברוך' רכב
מכתב זכרונות יקרים ונפלאים מבית סבא שכתבה אמי הרבנית החשובה
תליט"א רכה

קונטרס 'למען ידעו דורותיכם'

תולדות זקנינו הגאון הצדיק רבי אליעזר ליפמאן שלזינגר זצוק"ל

כפי שנכתב ע"י נכדו הגאון הגדול רבי אליקים שלזינגר שליט"א
ראש ישיבת הרמה בלונדון

בית האב מוהר"ר אליעזר ליפמן שלזינגר זצ"ל

ב"ה ז' סיון תשל"ו

לכל המשפחה היקרה שילאי"ט צאצאי בית אבא

הנני בזה בהמשך הדברים כמו שהבטחתי, לכתוב ממה שאני יודע וזוכר מהסבא, אבי אבא מוהר"ר אליעזר ליפמן זצ"ל, שהי' רבו המובהק של אבא הכ"מ, וצורת החנוך שקבלנו מבוססים בעיקר על הדרכותיו.

כפי שכבר כתבתי הייתי פעמיים בביתו בהאמבורג בהיותי בן חמש ושבע אך החדשים האלו עשו רושם עמוק על מהלך חיי עד היום.

זקנינו הגאון הצדיק ר' געטשליק היו לו ארבעה בנים, שהיו מכונים, כפי ששמעתי וגם ראיתי בספרים, הארבעה צדיקים של ר' געטש, כי באמת היו כולם ת"ח מופלגים חסידים ואנשי מעשה, (את הבכור הרה"ג ר' דוד זצ"ל לא זכיתי להכיר אולם הרבה שמעתי על גדלו וענוותנותו והוא הי' מרביץ תורה בת"ת בהמבורג ביחד עם זקנינו זצ"ל. אבל אני זוכר היטב את הבן השלישי הרה"ג ר' מיכל זצ"ל שהי' צדיק נסתר מופשט מן העולם וזה הי' ניכר בכל הליכותיו, וכן את הבן הרביעי הרה"ג ר' משה זצ"ל שהי' רב בכמה קהילות ולאחרונה בהלברשטאט ונפטר באר"י, והוא שקדן נפלא ובקי בש"ס).

אולם הגדול שביניהם היה הבן השני, הוא זקננו ר' אליעזר ליפמן. הי' זה איש פלא, וכל מי שהכירו נרשם ממנו, אדם שהסתיר בתוכו גדלות וצדקות וחסידות, בנגלה ובנסתר, ואביו הגדול מסר לו רובי תורתו בנגלה ובקבלה, כל דבוריו היו מדודים מכל שכן תנועותיו ומעשיו, ועל נכון הגדיר עליו הסבא מורה"י רוזנהיים זצ"ל בהספדו עליו וכתב ז"ל: הוא מסר כל עצמו והוייתו לבטחון בהשי"ת ועם כל זה בחן כל צעד והכרעה היותר קטנה באור דעת תורה בעומק שכלו, גם בעיני עצמו ועיני משפחתו, כאלו הי' תלוי בזה קיומו של עולם עכ"ף. כזה ממש הי' הסבא, וסבלנותו ומנוחת נפשו והכרעותיו הברורות בכל דבר היו להפליא, ועל כן דבריו היו נשמעים בין כל אלה שבאו עליו במגע, ובתוכם גם עלי הפעוט שזכיתי להמצא בביתו מראשית חדש אלול עד אחר חנוכה והנהגתו וסדר יומו כשלעצמם עשו רושם בל ימחה.

מעולם לא הרים קולו, וזכורני כשבימי הסליחות הוצרך להעירני, עמד ליד מיטתי זמן ארוך וחוזר ואומר "געטשי סליחות, געטשי סליחות", בקול נמוך ובמנוחה, עד שקמתי, מדי יום ביום, באותה המתינות עד שנתעוררתי. אני זוכר פעם היתה בביתו אסיפה של עסקנים, והונח לפני כל אחד דף ניר לרשימת דברים, כמנהגם, ובבקר התפלאתי שכל הנירות היו מקושקשים, כדרך הרגיל למי שיש לפניו פיסת ניר, זולת דף ניר שלפניו, שלא היה בו אף רושם קל. ולא מקרה הי' זה, כי על כן כל תנועה היתה מחושבת ומדודה. עיניו העידו על טוב לב ורצינות רבה וצהלתו על פניו. כשפניו לפעמים לא הראו את הצהלה, והוא העביר ידיו על ראשו, כבר קראה הסבתא שאצא מן החדר כי סימן שהסבא "איז אויפגערעגט". יותר מזה לא הי' ניכר התרגזות בשום אופן.

המשגיח ר' ירוחם זצ"ל אמר עליו שראה בהמבורג "א לעבעדיגן מסילת ישרים" ואנשים רבים ספרו לי מגדולי ישראל וראשי אדמו"רים שהיו רגילים להזכיר את ה"חסיד מהמבורג" או ה"למד ו'יוניק" מהמבורג.

כשהי' בן י"ח קבל היתר הוראה מאביו ר' געטש וגם הי' מלא בחכמת קבלה, וכן הי' מתאים כל הנהגותיו לפי עומק ההלכה והקבלה. שכב אחר חצות וקם בשעה ארבע (שנים רבות הוכבדו אזניו משמיעה ונזקק למכשיר האזנה, מרוב עבודת המוח) בשעה ארבע כבר התחיל שיעורו עם בעלי בתים שבאו לביתו. כשקמתי והם באמצע השיעור דרש ממני להחזיק גמרא גדולה ולשבת ליד השולחן, וכמה פעמים אמר לי "תרוקד עם הגמרא".

עם גמר השיעור (ונדמה לי שהיו ב' שיעורים זה אחר זה), לבש תפילין קטנים ללכת בהם לבית הכנסת. ששם החליפם בתפיליו הגדולים. אך בדרך לביהכנ"ס הי' הולך למקוה, הוא ואחיו הצדיק ר' מיכל זצ"ל, והמקוה היתה קרה וקפואה ושברו את הקרח במקל מיוחד לכך. פעם הקדים הסבא את ר' מיכל, ופעם מיכל הקדים ושבר הקרח, והיו מזדרזים כ"א להקדים אחיו בזה. (לפני חתונתי קרא לי דודי ר' יחיאל מיכל זצ"ל, ואמר לי שעלי לדעת שאבותינו מסרו נפשם על טב"ע, וספרתי לו מזכרוני בזה, ונהנה מאד). הי' תמיד מן הראשונים בביהכנ"ס והי' האחרון לצאת, זולת בלילות חנוכה שבשעת אמירת עלינו כבר עמד ליד הדלת ורץ לביתו בזריזות נפלאה. הי' מתפלל ב"קלויז" ששם התפללו תלמידי החכמים ושם הי' ר' געטש זצ"ל הרב, הי' זה כמין כולל שם למדו לומדים רובו של יום. לא הי' נכנס לביהכנ"ס הגדול – אע"פ ששם התפלל זקננו מוהר"ר זאב נחום ורעשנער זצ"ל – מפני ששם נהג החזן, ר' יוסף רוזנבלאט ואחיו זצ"ל – לכפול מלים בחזנות, וע"כ אע"פ שזקנתו הצדקת הסבתא התפללה שם כפי שהיתה רגילה מאביה, הרי הסבא התפלל בקלויז, ששם שימש הג"ר געטש כרב בשעתו.

סירב כל ימיו להנות מתורתו, והי' מלמד כארבעים שנה בת"ת בהאמבורג, לימד גמרא ומתמטיקה (שהי' מומחה גדול במתמטיקה) וכימאי, אבל לקח משכורתו רק עבור למודי חול. הציעו לו פעם משרה גדולה באוניברסיטה ובהאמבורג במתמטיקה, ואע"פ שהי' חי על משכורת דלה, סירב בדבר באמרו, יותר מצוה ללמוד תשב"ר. ספרו לי הרבה מתלמידיו שהיראת שמים שלמדו ממנו בשעות למודי חול הי' מסוגל ליראת חטא כל הימים, ואצ"ל למודי קדש.

כשם שהי' גדול בתורה וצדקות, היה פקח וחכם עתיק והרבו אנשים להתייעץ עמו, וסיפרו לי תלמידיו שגם קבל עליו בתוקף הכרעות מרחיקות לכת בעיני רפואה נגד דעת רופאים, והי' תקיף בדעתו המיושב. ספר לי הרה"ג רי"י גרינפעלד זצ"ל, גם כן מעין זה, שפעם רצו לנתחו, ובבקר לפני הנתוח בא הסבא אליו לביה"ח וצוה לו לבלתי לנתח, ואל ידאג כי כבר צם הוא למענו. קבלו דבריו ואח"כ נתברר כי הצדק הי' עמו, ואלו נתחו הי' בסכנה גדולה. הי' עסקן ובעל מעשה נפלא בעניני חסד, וקרובי המשפחה מספרים בזה על מעשים נפלאים מה שפעל בחכמתו וזריזותו, בפרט בימי המלחמה שכלכל את החיילים ושבויי מלחמה ברוחניות ובגשמיות.

ספר לי הסבא מוהר"י רוזנהיים זצ"ל, שהסבא שלזינגער הציל את אגודת ישראל, באחת מאספות יסוד שדברו ע"ד קביעת נוסח המטרה הידועה לפתור ברוח התורה כל שאלות החיים וכו' והי' שם אחד מראשי העסקנים שרצה לשנות זה ולנסח על "בית לאומי תורני באר"י" והלה בטענותיו ותקיפותו כבר גרם לכך שכל משתתפי האסיפה עזבו האולם אחרי רואם שאין ויכוחם עמו מביא תועלת, וגם הסבא רוזנהיים הלך, רק הסבא שלזינגר ישב לו בשקט כל הזמן. כשראה עסקן הלה שכבר עזבו המשתתפים, הפסיק בויכוחו, אז קם הסבא שלזינגר וקרא בחזרה את שאר המשתתפים, ואמר "עס בלייבט ביים אלטען" (נשאר הנוסח כמו שהי').

שנה אחת לפני נשואיו הי' בברויסק ברוסיה, שם למד אצל הרב (רבנו הג' רפאל שפירא זצ"ל), והתפרנס בנתינת שיעורים בחשבון אצל בני למדן גדול ועשיר בעיר ההוא בשם קצנעלנבויגען, כפי הנראה הי' קשר ידידות אמיץ בין ר' געטש זצ"ל ובין הנציב זצ"ל, חותנו של ר' רפאל זצ"ל, מוכח מספרי הנצי"ב זצ"ל ששלח אליו ממש"כ שם בכת"י ע"ד ידידות.

אני זוכר שהאריך מאד בתפילת שמו"ע. (קריא"ש איני זוכר, אולם אבא הכ"מ ספר לי שר' געטש האריך בקריא"ש בדקדוק וחזרת מילים קרוב לעשרים (רגע). אמר לי פעם דודי ר' מיכל זצ"ל, שכל תורתו היא "כטפה מן הים" מתורת אביו. ואני זוכר כשהדוד הכין דרשתו בהלכה לפני קבלתו המשרה כמו"צ בפראנקפורט, ועבד ע"ז כמה ימים, ואח"כ בחן עצמו לפני הסבא, ששמע בע"פ (כי כבר הי' קשה לו להחזיק ספרים), והסבא העיר לו כמה וכמה שנויים ותקונים. בשנים מאוחרות הגיד גם את שיעורו בגמפ"ת בעל פה. הרבה לצום תכופות ומיעוט דבור הי' מנת חלקו.

נפטר מיתת נשיקה בליל ז' אדר תרצ"ד בפראנקפורט.

הנהגתו בכלל היתה זו של חסידי אשכנז המקובלים. וזה אשר כתב עליו על נכון הסבא מוהר"י רוזנהיים זצ"ל בהספדו הנ"ל, בתרגום מלה במלה: כל חייו שעה בשעה היתה שרשרת של עבודת ד' שהעלוהו למעלה למשכיל בדרך "מסילת ישרים", אין כח לצייר גודל זהירות המצוה תוך שמירה מכוונת של מנהג אשכנז ודחייה מוחלטת של גולמי חסידות, בזריזות עוקרת הרים והורסת חומות הגיע לגובה הטהרה והקדושה.

הספד זה הועתק בזמן מאוחר בהשמטת משפט מסוים, ע"כ העתקתיו כמו שהוא למביני דבר, שבהשוואה לכל מה שתואר לעיל מצדקת הנהגתו אפשר לקבל תיאור נכון מנקיות הדעת והחסידות האמיתית של חסידי אשכנז.

הדרכות הלכות והנהגות שונות שנהג הגה"צ רבי אליעזר ליפמאן שלזינגר זצוק"ל

ובכן אעתיק כמה עניני הנהגה בהלכה, רובם ששמעתם מאבא ז"ל ואחז בהם ג"כ, ומיעוטם שאני זוכר מעצמי או שמעתי מפי דודנו ר' מיכל זצ"ל. כמובן שאני מעתיק בזה רק הדברים שיש בהם חדוש והכרעה.

אדמו"ר הגרי"ץ דושינסקיא זצ"ל"ה ספר לי כמה פעמים בהתפעלות שזכה להכיר את הסבא זצ"ל כשבקרו פעם בגאלאנטא והכיר גדלותו, וכל פעם שדבר אודותיו ה' בהערצה יתרה, וכשנכנסתי לישיבה אמר לי לבלתי לשנות דבר מהנהגותיו שקבלתי בבית אבא ז"ל.

אלה ההנהגות שאני נזכר

זהירות בחדש בזה"ז בחו"ל (כדעת השו"ע סימן רצ"א הגר"א וש"א).

זהירות בענין טב"ע (עיין או"ח סי' פ"ח בפמ"ג וא"ר שכן מנהג אנשי מעשה).

זהירות בגלוי משקין גם בימנו (כדעת הגר"א במע"ר). גם במי רחיצה לנט"י לכסות (כדאיתא בטור יו"ד).

זהירות במים אמצעיים גם בימנו (כדעת השו"ע סימן רע"ג).

פרישה סמוך לוסת כדעת נודב"י (מובא בפתחי תשובה יו"ד סי' קפ"ד ח').

לצאת מעוטר בתפילין מבית לביהכנ"ס (סי' כ"ה ב').

למשוך רצועת התפילין ישר מן הזרוע להאצבע לבלתי לעשות שי"ן משום חשש מחיקה (עיין שע"ת סי' כ"ז ס"ק ח').

שהכל נהיה בסגו"ל (כדעת הגר"א במע"ר).

לענות אמן אחר יחסרנו על ברכת עצמו (כדעת הגר"א).

למנוע בשר ויין ביום שני בשבוע (שו"ע סו"ס ק"פ ובמג"א ט').

קריאת ה' סופי כאלו כתוב יו"ד מקודם כגון המלה "גבוה" קורים "גבוֹיָא" לא "גבוֹאָה", וכן בשם אלוֹק' (וכדעת הרמ"ה בספרו מסורת סייג לתורה).

להחמיר בענין טלטול בגופו כמו בטלטול לצורך ד"א, דהיינו שיהי' לצורך דבר המותר דייקא (או"ח שי"א ח' ועיי' גר"א שם לדעת מג"א, ויעי' מש"כ בעטרת זקנים ט"ו).

לענין חזרה בשבת על האש צריך ב' כסויים (כדעת המג"א תנ"ב ס"ק ל"א).
זהירות בסעודת מלוה דמלכא.

נעילת הסנדל ביוה"כ וט' באב להחמיר גם בנעלי גומי וכל שיש צורת מנעל, זולת אנפלאות (כדעת המאור, עיין סי' תרי"ד ומ"ב שם ס"ק ה').

החמיר מאד בענין ישיבה בסוכה כשאין הכרח לצאת וגם שינה אפילו בקור וגם בשמיני עצרת (כדעת הגר"א).

עשיית הסוכה בחומרא מעמיד דמעמיד ולא לקבוע גם הקונדסים במסמרים כלל (תרכ"ט מג"א ט' ועיי' חזו"א).

ערבות להוש"ר לקחו ז' בדים (כדעת היוסף אומץ).

הקפידו שלא לעשות קשר באגידתם, ולכוון בשעת אגידתם בעד מי הם ושלא להחליף, וגם עבור הקטנים (הכל ע"פ קבלה).

בחנוכה להדליק בצאה"כ ולזרז מאד שלא לאחר גם בזה"ז כדעת הר"מ שזה עיקר זמנה.

במוצ"ש חנוכה להקדים הבדלה להדלקה (כדעת הט"ז).

בדיקת חמץ בחורין וסדקין ממש גם על פרורים גם במקום שניקו מקודם. (כמשמעות מג"א, ועיי' חק יעקב סי' תמ"ב שלא כהפר"ח).

כזית מצה ממצות יד נאפות בער"פ אחר חצות.

סעודת המפסקת בערב ט' באב לא לאכול ביצה, ורק סעודה אחת ותבשיל אחד (תקנ"ב ה' עיי' מ"ב ס"ק י"ד).

זקננו ר' געטש זצ"ל החמיר בפאה נכרית לנשים נשואות (כדעת הנח"ש וש"א) וכלותיו, גם זקנתנו הלכו במטפחת ע"ג מטפחת. (בדור השני הקילו בזה מצורך מפני שלא מצאו שידוכים בהנהגה זו, כן אמרה לי זקנתי שרה ע"ה).

אפיקומן לא נזהרו לאכול קודם חצות (וכשיטת הר"מ דהלכה כרע"ק, ושאלתי אדמו"ר הגרי"ץ דושינסקיא זצ"ל, ואמר שגם הוא נוהג כן, וכדאי הר"מ וסייעתו הרי"ף והעטור ואו"ז – לסמוך עליו באפיקומן דרבנן כלפי ספור יציאת מצרים שהוא דאורייתא. ועיי' יוסף אומץ והארכתו בזה בעטרת זקנים ט"ו).

קדוש בליל הסדר אומרים כל המסובין גם הנשים (וצ"ע לענין הבדלה בחל במוצ"ש, אינני זוכר).

סדר ההלל בהגדה, יהללך בלי חתימה, הודו, ישתבח ולחתום הבוחר (כדעת הח"י וסיעתו).

ספירת העומר ר' געטש זצ"ל הי' נוהג לומר "לעומר" גם אחרי הימים וגם אחרי השבועות (כנראה לחוש לדעת המאור מובא בבית יוסף עיי"ש).

ברכת נר חנוכה נר שלחנוכה, בתיבה אחת (כדעת המהרש"ל).

לא לאגוד הד' מינים עם "קושיק" של עלי לולב. ואמר לי אמ"ו ז"ל שחשו בזה משום כלי (וכדעת ב"י ומג"א סי' תרנ"א שלא כט"ז).

להרבות בסכך לסוכה ולא לחוש שיראו כוכבים (וכדעת הבכורי יעקב סי' תרל"א עיי"ש).

בליל הושע"ר ברכו הבנים כמו בלילי שבת ויו"ט. גם ברכו זל"ז בהושע"ר בברכת גוט יו"ט (עיי' בהגהות מהרי"ל).

סדר אושפיזין יוסף ביום ד' (כסדר השל"ה וסדורי אשכנז, ומקורו בזה"ק השמטות בראשית. אלא ששם משה לפני אהרן, ועיי' ספר קצה המטה טעם הקדמת אהרן ע"פ הגמ' במסיבה אחר הזקנה ואכמ"ל).

נוסח בסוף ברהמ"ז: יזכנו ויחינו ויקרבנו לגאולת המשיח (ע"פ נוסח אבודרהם וכ"כ הא"ר. ומה שלא אמרו ימות המשיח כן נוסח המקובל ר' שבת, ועיין דרכי חיי"ש להג' ממונקטש).

נוסח חתימת ברכה אחרונה: על המחיה ועל הכלכלה (כנוסח מג"א ס' ר"ו ועיין משנ"ב וש"צ).

אא"ז היה עומד בקדוש הלילה, אולם אא"מ ז"ל שינה ונהג בישיבה ע"פ הוראת דודי הג"ר מיכל זצ"ל (עיין שו"ע רע"א ס"י), והוא השנוי היחידי ששינה ממנהג אביו.

ויה"ר שנזכה ללכת בדרכיו

אליקים

סדר הייחס של המשפחה

אא"ז הרה"ג אליעזר ליפמן זצ"ל שלעזינגער מהמבורג היה מפורסם בחסידותו וגדלו בתורה, ותלמידיו מספרים עליו נפלאות. כל הנהגת יומו היתה שלמות עבודת ד' לפי גדלו בתורה בנגלה ונסתר ועוצם חכמתו והצנע לכת, כל דבוריו ספורים ומדודים, וכבר כתבתי לעיל מה שזכיתי לראות מהנהגתו הנפלאה כד הוינא טליא ומה ששמעתי מאבי מורי זצ"ל ומדודי זצ"ל.

בן אא"ז הגאון החסיד רבי אליקים געטשליק זצ"ל מגדולי תלמידיו של בעל ערוך לנר ונזכר כמה פעמים בתשובותיו בהערצה וחבה יתרה, והוא הי' ראש ישיבת רבו הנ"ל. וכחמשים שנה שימש כרב דקלויז בהמבורג שם הרביץ תורה, ואם כי סירב לקבל עליו הרבנות בעירו למעשה כל עניני העיר נחתכים על פיו, שהיתה אז מלאה חכמים וסופרים. נוסף לעוצם גדלו בתורה בנגלה היה מקובל גדול ומסר רובי תורתו בנגלה ונסתר לבנו בכורו לא"ז הנ"ל ר' אליעזר ליפמן. ידועים מעשיות לרוב מגודל צדקו. מסופר במשפחה שלפני חופתו הודיעה לו הכלה כי יש לה חברה אשר בנה ל"ע סומא בעיניו וע"כ היא לא תוכל להשתתף בהחתונה, ובלי אותה החברה גם היא לא תוכל לשמוח, ואז שלח לה החתן –

זקננו ר' געטש – שלא תדאג כי חברתה תרקוד עם בנה בהחתונה, ויהי אחר החופה נפתחו עיני הנער וכדברי החסיד כן הי'.

מאבי מורי זצ"ל שמעתי שהי' מאריך בקריאת שמע יותר מרבע שעה. א"ז מוהר"י רוזנערהיים זצ"ל כותב בזכרונותיו שאביו – שהי' בן דודו של ר' אליקים געטשליק – הי' לוקן מדי שנה לפני הימים נוראים להתברך אצלו, וגם כותב שבהיותו נער היה רגיל לשאת עמו ממתקים לחלקם בין הילדים למען יתרגלו לברך. הוא זכה לזקנה מופלגה, ועל מצבתו חרות בין השאר: מורנו ורבנו נר ישראל עמוד התורה ואצר היראה הגאון החסיד שמו יהללו בראש חוצות וכו' אשר היה בקי בכל חדרי תורה, עמד לנס לבני דורו והאיר למרחוק אור תורתו, קדוש וטהור מיום הולדו וכו'. מובא בספר אחד שמסופר בו אודות רבני המבורג שבשעה שלא הי' ראב"ד בעיר הסכים לקבל על שכמו עול הרבנות עד שימצאו רב מתאים קבוע, ואז קרה שנעשה מכשול בעיר שנתנו ע"י אחד קידושי טעות והוא דרש שיפרסמו ויתקנו הדבר ולא עשו כרצונו וחרה לו מאד עד שנחלה ונצחו אראלים את המצוקים. גם היה לו בסוף ימיו מלחמה גדולה על אודות קניית בית עלמין לצמיתות שעד אז לא נתן רשות בהמבורג לקניית קרקע כי אם לזמן, והיו שהתירו וגדלה המחלקת עד שעלה בידו עם עוד רבנים להשיג הרשיון מאת המלוכה וממש בו בזמן עלתה נשמתו ונטמן מן הראשונים באותו בית עלמין תנצב"ה.

אביו הי' הר"ר דוד ז"ל ויותר לא נדע לי מיחוסם למעלה כי אם שהיו מזרע בני דוד המלך ע"ה. שהיתה תקנה במשפחה שבן אחד ילמוד והשני יחזיקו, וכל בכל דור.

זקנתי הצדקת מרת שרה ע"ה אשת הרה"ג ר' אליעזר ליפמן זצ"ל היתה שלשלת היוחסין.

אביה הי' מו"ה זאב נחום וורעשנער זצ"ל מהמבורג ת"ח וצדיק תמים משרידי הדור הישן, ועוד זכיתי להתברך על ידו כמה ימים לפני הסתלקותו בהיותו בן תשעים (בהיותו בן י"ח אמרו הרופאים שלבו חלש ולא יאריך ימים והוא שם מבטחו בד' והפליג בזקנה), הוציא לאור ספר זקנו מוה"ר יעקב זצ"ל שיזכר לקמן ובסופו חיד"ת ממנו. היה בידו כתב יחוס נפלא עד דוד המלך ע"ה,

ופעם בני משפחה התוכחו איזה ענין מי יותר מיוחס זרקו לנר ושרפו מחשש גאות כי ה' יחוס ישר מאד, וחבל על דאבדין.

אביו ה' הגאון הצדיק המפורסם ר' אברהם אביש וורעשנער זצ"ל אב"ד זערקאוו במחוז פוזען, מגדולי תלמידיו של הג"ר עקיבא איגר זצ"ל. הגרע"א זצ"ל כותב עליו (בהסכמה להדפסת דברי תורתו ע"י בנו, אא"ז הרז"נ ז"ל), וז"ל: אם כי איגדר אצלי כעת בלי תת הסכמה כלל אבל לעומת האי גברא יקירא הרב הג' מה"ו אברהם אביש אב"ד דק"ק זערקאוו אשר למד אצלי כמה שנים בשקידה גדולה והצלחה עושה פרי ומילא כריסו בש"ס ופוסקים ונחשב אצלי כבן ממש וכו' לא יכולתי להתאפק וכו' עכלה"ק (ולפלא כי בסוף ההסכמה הוסיף הגרע"א וז"ל: מוסכם אצלי לבלתי לכתוב תוארים ע"כ לא יפלא בעיני הקורא עכ"ל). ולפני שלמד אצל הגר"ע קבל תורה מזקנו המ"מ דשעפט זצ"ל. זקני הרז"נ זצ"ל כותב שבהיותו אביו ר' אביש כבן י"ד היה בקי בחצי ש"ס, וגם כותב שהחד"ת ותשובות ממנו נשרפו וחבל על דאבדין (וזכורני כתב יד אחד חבור על מס' ברכות שהי' בידי אבי מורי ז"ל וגם הוא נאבד עם שאר ספרים בעת השואה).

אביו ה' הרב הגדול ר' שמשון זצ"ל שהי' ת"ח גדול ועסק בפרקמטיא. ואשתו היתה מרת בילכא ע"ה.

בת אא"ז הגה"צ רבי יעקב מ"מ דשעפס בפולין זצ"ל, וזה לשון שער החיבור "נחלת יעקב": המאוה"ג צדיק וחסיד אמיתי מהו' יעקב שהי' מגיד מישרים בק"ק שעפס שמו נודע לתפארה וצדקתו ותורתו עומדת לעד ועוד היום רבים משתטחים על קברו זיע"א, עכ"ל.

זקנתי מרת טשרנה ע"ה אשת אא"ז הרז"נ וורעשנער היתה מפורסמת במעשיה ועל מצבתה חרות "מזרע קדש גזע תרשישים".

בת הגאון רבי יהושע פלק זצ"ל אב"ד ברעסלוי.

בן הגאון המפורסם יעקב יהודה ליב פלק זצ"ל גאב"ד דירענפורט.

בן הגאון רבי יהושע פלק זצ"ל.

בן הגאון רבי אריה ליב אבדק"ק הנובר וטיקטין בעמח"ס פני אריה, והגאון נודע ביהודה כתב במכתב הסכמתו להוצאת הפני יהושע, שבנו הג"ר ארי' ליב הדפיסו "והנה הגאון המנוח (בעל פנ"י) לא מת כי הניח בן כמותו הוא כבוד הגאון המפורסם וכו'.

בן רבן של ישראל מאור הגולה אא"ז רבי יעקב יהושע פלק בעל פני יהושע **זצ"ל** הוא שכל בית ישראל שותים מימיו, ועד כמה שבחיותו הי' נחשב בעיני גדולי הדור, הנה כותב עליו בעל החיד"א ז"ל: זכיתי לקבל פני השכינה איזה ימים ומראהו כמלאך אלוקים עכ"ל. גם זכיתי להשתטח כמה פעמים על ציונו בפפד"מ וראיתי נוסח המצבה באופן מפליא. בסוף הקדמת פני יהושע התפלל על צאצאיו וז"ל: וכה אזכה לראות בנים ובני בנים וחתנין רבנן הם וצאצאיהם וצאצאי צאצאיהם כולם יראי ד' לומדי תורתו לשמה וכו' עכ"ל.

בן מוהר"ר צבי הירש זצ"ל. **בן רבן של ישראל הגאון הנפלא מו"ה יהושע זצ"ל בעל מגיני שלמה ושו"ת פני יהושע**, תלמיד מהר"מ מלובלין והמשאת בנימין. חיבר מגיני שלמה להגן לרש"י מתוס', והי' גדול בנגלה ונסתר. הי' רבו של הש"ך (כמובא בש"ך יו"ד סי' ס"ח) ורבו של בעל "בית הלל" ועוד גאונים, היתה חברותא עם אבי הש"ך מהר"מ הכהן, ולמדו ש"ס בלי פירש"י ותוס' והי' הגאון מהר"י מכוון לשיטת רש"י והגאון מהר"ם לשי' תוס'. חבורו מגיני שלמה מגין על רש"י מקו' תוס' וידוע כי רש"י בא לקראתו.

בן הגאון מוהר"ר יוסף זצ"ל. **בן הגאון רבי יהודה ליב מטיקטין זצ"ל**. **בן הגאון מוה"ר יהושע זצ"ל** ראב"ד קראקא ידוע כרבי יהושע חריף.

בן המכונה, הקדוש רבי משה יצחק מקראקא זצ"ל. **בן הגאון רבי יהושע זצ"ל** "נשיא פוזן" הובא כמה פעמים בתורה"ד, ומהר"י וייל.

בן רבנו הגאון שמואל שור זצ"ל.

מגזע רבנו יוסף בכור שור תלמיד ר"ת שהי' משבט אפרים כמובא בתשו' בית אפרים אהע"ז ט"ז י"ט. (ובעל תבואת שור ואחריו הגאון מטה אפרים מתיחסים לגזע זה).

ונחזור לראשוננו, אא"ז מוה"ה ז"נ ורעשנער, אשר אשתו מרת טשארנא נכדת פני יהושע כנ"ל, היתה גם נכדת אא"ז **בעל בית מאיר** מב' הצדדים,

הן מצד האב מו"ה יהושע פלק אב"ד מברעסלוי שאביו הגאב"ד מדירענפורט הי' חתן הגאון רבי יהודה נומבערג זצ"ל חתנו של הבית מאיר ז"ל הנ"ל. וכן מצד אמה – אשת מוה"ג יהושע פלק זצ"ל היתה בת הגאון רבי אליעזר ליפמן ראויטש זצ"ל, שהי' ג"כ חתן הג"ר יהודה נומבערג חתן הבית מאיר.

אא"ז הגאון רא"ל ראויטש הי' אב"ד בליסא בבית דינו של הגאון חו"ד זצ"ל, וזקנו הג' בית מאיר השתעשע עמו בלמודים ומביא דבריו בספרו בשם "חתן חתני המופלא החריף הרב ליפמן וכו'".

כידוע מתשובות הגרע"א זצ"ל שהרבה כתבים עם הגאון בית מאיר זצ"ל, ומקובל במשפחה מאחר שהבית מאיר הי' בצער ממקרה משפחתי (שנלב"ע בנו העילוי בגיל צעיר) השתדל הגרע"א זצ"ל להפיק צערו ע"י ששידך את נכדתו, זקנתנו שרה ע"ה להגאון רבי יעקב יהודה פלק, נכדו של הפני יהושע, והי' הדבר לנחת רוח להג' בית מאיר להשתדך עם משפחת אא"ז הפני יהושע זצ"ל.

כן מביא הג' בית מאיר הרבה דברי תורה מחתנו אא"ז הג"ר יהודה נומבערג זצ"ל גם מה ששמע מחברו הג' רבי עקיבא איגר זצ"ל.

דודנו הגה"צ ר' יחיאל מיכל זצ"ל אמר שהוא הרב המאה במספר מזרעו של הבית מאיר זצ"ל.

יחוסו של הגאון בית מאיר רשם בעצמו בסוף ספרו לאבהע"ז וז"ל: הק' מאיר פוזנר באאמו"ר ר' יהודה ליב, באא"ז המאוה"ג מו"ה צבי הירש אבדק"ק מעזערטש, בן אאז"ק הרב הגדול מוה"ר יהודה ליב מונק אבדק"ק גריידיץ, בן אאז"ק הגאון מוה"ר צבי הירש אב"ד פלאצק, באאז"ק הגאון מו"ה פייטל אב"ד דק"ק ווערמייזע וק"ק ווין, באאז"ק מו"ה פיביש, באאז"ק הגאון אהרון משה תומים, ושם אשתו היתה מפורסמת מרת רבקה שטערן בן ר' יחיאל הורוויטץ בן מוה"ר פנחס הורוויטץ עכלה"ק.

שמענו מזקנתנו מרת שרה ע"ה כי הננו מתיחסים גם אחרי הגאון בעל חוות דעת, אמנם לא ידעתי סדר היחס בזה.

ונמשך כתב היחוס למעלה בקדש גאוני הדורות (ראה הטבלאות) ובתוכם רבנו שלמה לוריא, מהרש"ל,

רבנו מרדכי יפה בעל הלבושים,

מהר"מ מרוטנבורג

ריב"ם, חתן רש"י ז"ל

כאמור כבר, ה' בידי זקננו מהורז"נ כתב יחוס עד דוד מלך ישראל ע"ה.

וכן רבנו סיני בהג"ר בצלאל (אבי מהר"ל מפראג) נכד רבנו יהודה ליוואי הזקן מפראג.

על מצבתו בפראג חרות: "מוהר"ר יהודה ליוואי הזקן, וזאת ליהודא, לתורה ולתעודה, חכם הרזים, עוקר הרים וארזים, בקי בש"ס התלמוד, ולא נמצא כמותו בכל העולם בחריפות בקיאות ובזכרון, והוא מגזע הגאונים המיוחסים לאדוננו דוד בן ישי. ונתבקש לישיבה של מעלה שנת חמשת אלפים ומאתים ליצירה [ה"א ר']" – ועוד כתב עליו: "...ובשלשלת היחוס איש איש מזרע דוד המלך ע"ה".

ומגזע רב האי גאון ראש ישיבה דפומבדיתא בע"ס מקח וממכר. וכ' הראב"ד בסדר הקבלה שראה חותמו של רב האי גאון ואר"י חקוק עליו, כמו שהי' על דגל מחנה יהודא, ודגלי מלכי יהודא. – הוא הי' חתן רב שמואל בן חפני גאון מפומבדיתא. נכד מר כהן צדק, בן רב יוסף גאון, בן רב שרירא גאון.

שכתב באגרתו: "ורבה בר אבוב זקיננו ומן דבי נשיאה הוי, אנחנא נקיטנא כקבלה, דמן בית נשיאה אנחנא ומזרעא דרבה בר אבוב".

מעשה נורא של תחיית המתים אצל זקנינו המהרש"ל זיע"א באחד שנשבע לאשתו שלא ישא אשה אחרת אחר מותה

[מתוך הגליון קנין תורה שע"י מפעל התורה דק"ק תולדות אהרן פרשת ויצא תשע"ט, לרגל יו"ד של המהרש"ל החל ביום י"ב כסלון]

בלובלין שכנה ישיבתו של הגאון הקדוש רשכבה"ג המהרש"ל מלובלין, בעל "ים של שלמה", אחד מטובי תלמידיה היה אברך ר' נחום מלייבניצא, עיירה קטנה שבגלילות לובלין.

עוד בהיות נחום בימי שחר ילדותו ניכר עליו סימני גדלות: כאשר נכנס בעול מצוות, דרש דרשה מפולפלת וחריפה. באתה שעה הבהיקו פניו כזיו החמה, עיניו קרנו בזוהר תורה ופיו הפיק מרגליות.

אחד מן המסובים בסעודה, היה ר' מאיר-מארים "הנפח". רק מעטים ידעו כי ר' מאיר-מארים הוא אחד מל"ו צדיקים שבדור, ומלאכת הנפחות משמשת לו מסווה.

ר' מאיר-מארים נקרא לסעודת המצווה על ידי אביו של חתן בר המצווה, ר' מנשה הקצב, שהיה ידידו הטוב והכיר במעלותיו המוצנעות. כאשר שמע את הדרשה הנפלאה צצו ניצני מחשבה ראשונים בראשו, למחרת הציע ר' מאיר-מארים לידידו ר' מנשה להשתדך ביניהם. נחום שעדיין לגדולות יתארס עם בתו הנערה הצנועה אסתר. לא היה גבול לשמחתו של ר' מנשה שידע היטב מיהו ומהו "הנפח".

יודעי דבר בליבניצא טענו כי ר' מנשה הוא "קצב" כפי שר' מאיר-מארים הוא "נפח", וגם הוא אינו אלא מן הצדיקים הנסתרים שבדור, ובין מכירת נתח בשר אחד למשנהו, עוסק הוא בעינים שברומו שלעולם.

באותו מעמד, נקשר קשר השידוכין. הכלה שלא היתה אלא ילדה בת 12 שנה המשיכה לעזור לאמה בעבודות הבית ובטיפול באחיה הקטנים, ואילו החתן הוסיף לשקוד על משנתו, ולעשות תורתו ואומנותו, עד שגדל בתורה וביראת שמים כאחד הגדולים.

כאשר הגיע נחום לשנת השבע-עשרה, נמנו הוריו וגמרו בדעתם, כי עתה הוא הזמן הנכון להביאו בברית הנישואין, ובשאלת פי הורי הכלה ואמרו הן. בתם כבר היתה עלמה בת 16 שנה ועמדה על בוריה וכוחה, וגם בדעתה כבר היתה שלמה. לא רחק היום ובני הזוג עמדו תחת החופה.

בתום שבעת ימי המשתה, הכריז ר' נחום באזני רעייתו כי החליט לעקור מן הכפר הקטן ולעבור לכרך הגדול לובלין. שמע ישיבתו הרמה של רשכבה"ג המהרש"ל, הגיע לאזניו והוא נכסף לשמוע את שיעוריו החריפים.

הכלה רצתה לעזור לו לגדול בתורה וביראה, ולא להערים אבני נגף על דרכו, ומיד הסכימה, אל-אף שהיתה בית יחידה, וקשורה בקשר נפשי עמוק להוריה.

הם עקרו ללובלין. לאחר שתהה מרנא המהרש"ל על קנקנו ומצאו מלא וגדוש קבלו לתלמיד מן המניין. ועד מהרה נודע כאחד משובי תלמידיו של המהרש"ל.

זוגתו הצנועה והכשרה, על-אף שהגעגועים למשפחתה כרסמו בנפשה, התעלתה מעל רגשותיה ובלבד שתהיה לעזר לבעלה בתורתו.

היא דאגה לפרנסה והשכירה עצמה ככובסת בבתי עשירים. היתה מתכופפת שעות ארוכות עד לשבירת הגב, מעל גיגיות עץ מלאות כבסים ומי בורית, ומשפשפת את הבגדים, עד שאצבעותיה התנפחו. עקרות הבית היו מרוצות מטיב עבודתה ושבחו אותה רבות. היא קבלה תמורה זעומה ביחס ליגיעתה שהשקיעה, אולם לא רפו ידיה ממלאכה, ובלבד שבעלה יוכל לשבת וללמוד בשלווה.

בשנה הראשונה בלובלין, העיבו על אושרה רק געגועיה לאמה בפרט וכלל בני המשפחה בכלל. מדי פעם כאשר המו רגשותיה והציפו את ליבה עד מחנק, היתה מוחה דמעה מעינה, ומשככת את צערה במאמרי התורה ששמע מפיו של אישה בזמן ארוחת הערב שהיו סועדים בצוותא.

בשנה השנייה החלה מנקרת בלבה דאגה חדשה:

כבר עברו שנתיים מן החתונה, ועדיין לא נפקדו בזש"ק.

ידעה כי עדיין מוקדם מכדי לדאוג, יכן כי שנתיים פרק זמן קצר הם. אולם, טבעו של רגש אינו מציית לצו השכל, השכל אומר כך, והרגש אומר את ההפך. לילות שלמים נודדת השינה מעפעפה מרוב דאגה וחרדה. יום רודף יום, וחודש רודף חודש. כל הבתים בשכונה הומים מתינוקות, רק ביתה שומם וריקן.

ר' נחום שקוע כולו בתורה, עד שאין לו זמן לתמוה ולהרגיש שמשהו אינו כשורה, וזוגתו מקנאת בשלוות הנפש שלו. טהרה פנימית שבתוכו משרה זיו על פניו הזכות. התורה משמחת אותו ותופסת את כל מחשבותיו עד שאין מוחו פנוי להיתפס למועקות ודאגות. ואילו היא, בודדה בעולמה הריקן, והמחשבות האפלות מסתערות עליה בכל שעה פנויה ומשביתות את כל שמחת החיים שלה. חשש סמוי קונה שביתה בנפשה, שמה תמות ולא תזכה לחבוק פרי בטן.

הפחד הנורא הזה מביא אותה לידי בכי חנוק. משתדלת היא בכל מיני טצדקי שבעלה לא ישמע כלום, שלא יהיה שותף למצוקותיה.

וכך חולפות במרירות ועצבות עוד שנה ועוד אחת. כבר ארבע שנים נשואים הם, עדיין צעירה היא, רק בת עשרים, "כל החיים עוד לפני", היא מנסה להרגיע את רוח הסוערת. אולם ללא הועיל. המחשבות הולכות ומתגברות עד שלא יכלה לעצור רוחה עוד.

ויום אחד אוזרת אומץ ואומרת לבעלה: "נחום, כבר ארבע שנים חלפו מאז נישאנו".

"אכן" מנענע הוא בראשו ומרים ראשו מן הספר. "יעזור לנו ה' שנמשיך לדור בשלום ובשלווה עד מאה ועשרים".

"אמן" עונה זוגתו והבכי פורץ ממנה בכח איתנים.

"מה לך כי תבכי?" שואל ר' נחום בתמיהה, "וכי לא טוב לך אתי?"

"חלילה, טוב מאד" ממררת בבכי, "אבל הבית ריק, מדוע אינני זוכה להיפקד?"

גם ר' נחום הרגיש מדי פעם צער ודאגת הלב, אלא שאת כל כיסופיו ותשוקותיו משקיע הוא בתורה, עד שנפשו שוקטת. פתאום הבין כי בעוד

הוא מוצא נוחם בתורה, רעייתו סובלת לבד צער עמוק כים שאינה יכולה לשאתו. גם מעיניו שלו ניבט הצער ומתקשרת לה דמעה.

"עלינו להתפלל לה', בודאי נפעל ישועה", מדבר הוא על לבה הסוער של זוגתו.

שניהם מרבים בתפילה, והצדקנית מבקשת לסייע דווקא לאמהות המטופלות בילדים הרבה, שמא יתעוררו עליה רחמי שמים במידה כנגד מידה.

אולם, הכל ללא הועיל, שנה נוקפת לשנה, ועשר שנים מלאות צער ויגון משאירות את חותמן הקשה בליבה והוא נמק והולך.

עד שיום אחד נופלת היא למשכב. מחלה אנושה מקננת בגוף הצעיר ועושה בו שמות. יודעת היא שסופה מתקרב, בשעות שבהן הכאבים הנוראים עוזבים אותה קמעא, מהרהרת היא במה שיהיה אחרי מותה. בעלה ר' נחום אברך צעיר הוא, בן עשרים ושבע, למדן עצום יירא שמים, שם טוב לו ובודאי ירבו עליו קופצים. לא הרבה זמן ישאר אלמן, לאחר כמה חדשים בודאי כבר יהיה נשוי, וכעבור שנה יחבוק בן, אלא מה? כל הנשים נתקללו בקללת העקרות כמותה? ר' נחום יבכה עליה חודש, חודשיים, ואחר כך ישקע בתורה, יתנחם, ישא אשה, יקים בית וישכח אותה כליל!

כלומר, ממני, לא ישאר שום זכר ושארית. עוד מעט ינוח הגוף בקבר, ירקב, והיא תשכח מלבו.

את המחשבה הזו איננה יכולה לשאת! כבר השלימה עם כך שבקרוב תשבוק חיים, אבל שאפילו ר' נחום לא יזכור אותה? עם זה לא תוכל להשלים.

"נחום" קוראת היא לבעלה הסועד אותה לחוליה. קולה רוטט בבכי חנוק. ר' נחום ניגש אל זוגתו המוטטלת על ערש דו"י. עיניו נפוחות מבכי ארוך. "שמא אמזוג לך כוס חמין?"

"לא ולא" לוחשת היא בפנים מיוסרות, "הגוף הרקוב שלי כבר לא צריך שום דבר. רק בקשה אחת לי אליך נחום היקר".

"כל מה שתבקשי, לא יהיה קשה עבורי" עונה ר' נחום ברעד קול.

"אתה מוכן להבטיח לי כל דבר?" שואלת בתקווה.

"כן!"

"אני הולכת למות" פורצת בבכי.

"איך תדברי?!!" נזף בה בעלה ר' נחום, היד ה' תקצר מלשלוח לך רפואה שלמה?"

מעיניה משתקף אוקיינוס של יגון. "חדל, כבר נגזרה גזירה. נחתם הדין ואין לשנותו. יודעת אני כי קרוב קצי, מרגישה בבירור כי עוד רגעים אחדים יאסוף אותי בוראי בצל כנפיו. אקווה כי קצת המעשים הטובים שעשיתי בימי חלדי ישמשו לי פרקליטים טובים ביום הדין".

היא פורצת בבכיה מחודשת ובעלה בוכה יחד אתה. שניהם ממררים בבכי עד כי ר' נחום הגדיל.

"מה יהיה אחרי שאמות?" שואלת בשון בכיה, "שמא תישא אשה אחרת ותשכח אותי כליל? אתה תהיה מאושר, תחיה ותפרח, ואילו אני ארקב בקבר ואשכח מלב הבריות. אפילו אישי שחלקתי עמו את חיי במשך עשר שנים, יעלוז ויגיל עם אשתו השניה וילדיו, וישכח לגמרי שהיתה לו פעם אשה שאסתר שמה".

פניו הלבנינו באחת. לא אחת נתן דעתו על כך. אינו רוצה להאמין כי הגרוע מכל עומד לקרות, וזו כבר מדברת על העתיד. וכלום אינה צודקת?

מבלי להרהר פעמיים התפרצה הבטחה מלבו המיוסר, "אני מבטיח לך שלא אשה אשה אחרת לעולם!".

"אתה מבטיח?" שאלה וליבה פג מלהאמין.

"בהן צדקי".

"מבקשת אני שתשבע" הרהיבה הגוססת עוז.

וכדי להשביע את רצונה של רעייתו האומללה, נשבע לה בנקיטת חפץ.

בת-שחוק של אושר עלתה על פניה הממורקות מייסורים, עצמה את עיניה ושחלח"י.

ר' נחום בכה אחרי מיטתה של רעייתו במר נפש ועטוף אבל ויגון. תהומות של צער ועצב נבקעו בחדרי לבו. לרגעים חש כי היה רוצה למות יחד אתה. העולם לא יהיה עוד אותו עולם אחריה, והשמש לא תשוב עוד לזרות.

חבריו באו לנחמו בימי השבעה, לא הותירוהו בודד. דאגו לכל מחסורו, למאכל ומשתה. שוחחו עמו ובקשו להקל על מצוקתו.

תמו ימי האבל, ר' נחום שב לספסל בית המדרש. משכיח את חורבנו בבניינה של תורה, בחידושי תורה משמחי לב.

ברם, לאחר שעברו כמה חדשים, החלו חבריו של ר' נחום, שמים לבם לעובדה המתמיהה, כי הזמן החולף אינו מרפא את צערו הנוקב של האלמן, אלא להיפך, מיום ליום, שוקע בתוך מרה שחורה ומתכנס בעצמו. ממעט לדבר ובת-שחוק אינו עולה על פניו. תמהו אלו, לפי שדברי חז"ל טובים הם לכל אדם וגזרה זו שנגזרה שיהיה המת משתכח מן הלב, אינה מבדילה בין אשת נעורים לישישה באה בימים.

הזמן כמוהו כאבק, מכסה את הכל. אם כך, מדוע ממאן ר' נחום להתנחם מאבלו, מדוע מנותק הוא מעולם ומלואו ועטוף בבואה של יגון?!

הכבירו עליו מילים עד שגילה להם את סודו: על ערש דווי נשבע לזוגתו, שלא יתחתן לעולם, וכעת מתחרט הוא על המעשה. מבקש להקים בית בישראל ואינו יכול, אנוס על פי הדבור.

חבריו של ר' נחום שחרו את טובתו ומתוך שלא ידעו איך להתיר הסבך בעצמם, סיפרו את הדבר למורם ורבים, המהרש"ל.

מיד קרא אליו המהרש"ל את תלמידו החביב ושאל אותו, "הנכון הדבר?"

ר' נחום איש את השמועה, ואף סיפר לרבו כיצד בדיוק התרחשו הדברים.

עמד המהרש"ל על רגליו ואמר בתוקף: "שבועתך בטלה ומבוטלת, לא שרירה ולא קיימת. אמנם מצווה לקיים דברי המת, ומה גם לשמור מוצא שפתיו בשבועה, במה דברים אמורים, בדבר שאינו נגד התורה, כאן נסחטה ממך הבטחה ושבועה שאינך יכול לעמוד בה, כי מנוגדת היא למצות תורתנו הקדושה, עליך להתחתן ולהעמיד דור ישרים יבורך".

"אבל כיצד אוכל להפר את השבועה?" שאל ר' נחום במורא.

המהרש"ל הרגיעו בדברים "עלי ועל צווארי. עוד היום אפנה לשדכנים דמתא ואבקש מהם לדאוג לך לזיווג הגון".

לראשונה מזה זמן רב שב האור לשכון בעיניו של האלמן הצעיר. ושחוק קל עלה על פניו החוורות.

עוד באותו יום פנה המהרש"ל לשמש בית הכנס הקדיש, שלא שידוך אחד ולא שנים נעשו בזכותו. הלה הבטיח כי תכף ולאלתר יחפש זיווג הגון לר' נחום האלמן.

אך יצא המהרש"ל מביתו, שקע השדכן במחשבות. לא הרבה היה עליו לטרוח, שכן כל שמוותיהם של אנשי העיר חקוקים היו בזכרוננו. נהרה התפשטה על פניו, הוא נטל את מקלו והלך לביתה של חיה פעריל, הגרושה. דומה כי זווג מן השמים הוא.

אף היא, הגרושה, סברה כי שידוך זה יאה לה. הכל התנהל כשורה, ולא היתה חסרה אלא הכרזת השידוך, כאשר בבוקרו של יום נפל קול הברה בעיר, שמועה נוראה:

ר' נחום האברך נפטר לפתע פתאום. נפל בביתו בלא סיבה ומת!

"אין זאת אל אזוגתו הראשונה הזמינה אותו לבית דין של מעלה" התלחשו יהודי לובלין בפחד, "ר' נחום הפר את השבועה ועמד להשתדך".

שמש בית-הכנסת בא לבשר למורנו המהרש"ל בקול בוכים על האסון הכבד שנפל על העיר כרעם ביום בהיר. "בקשנו להיטיב לאומלל והנה שוד ושבר".

המהרש"ל לא יצא מגדרו לשמע הבשורה הקשה. פניו נותרו שלוות כאשר אמר לשמש הקשיש:

"יודיע נא לאנשי חברא-קדישא לנהוג בו כרגיל ולעשות לו טהרה".

קהל גדול בא לחלוק לנפטר את הכבוד האחרון. רבים מיהודי לובלין ששמעו על האסון נקהלו ליד ביתו.

כאשר הגיע מסע ההלוויה אל בית-החיים, התקרב המהרש"ל אל מיטת הנפטר.

בטרם הורידו הקברנים את גופו של ר' נחום לתוך הקבר, ניגש המהרש"ל אל המנוח ותקע בכף ידו פתקא שעליה היו כתובות המילים האלו:

"שלום לכם פמליא של מעלה. איך יתכן, והלא עשה דוחה לא-תעשה שבתורה".

"גוזרני עליכם בכח-התורה שתחזירו לי את האברך הזה".

קברו את המנוח וסתמו את הגולל, וקהל המלווים חזרו העירה.

מפה לאוזן לחשו האנשים את הסיפור המדהים על הפתקא שהונח בכף ידו של האברק.

לא יצאה אלא שעה מועטה ושמועה מדהימה פשטה בלובלין: ר' נחום הנפטר יצא מבור קברו לבוש בתכריכיו ומתהלך בעיר, כאילו לא קרה מאומה.

בהלה נפלה על לובלין. המת-החי הפיל אמה על העיר והבריא את הבריות לביתם. הכל המתינו לשמוע כיצד יפול דבר. ר' נחום עצמו לא נתרגש ביותר מן ההמולה הרוגשת בעטיו. הלך לביתו של המהרש"ל ואמר לו בפשטות, "רבי, החזירוני לחיים, הקימוני לתחיה".

"ידעתי שכך יהיה" ענה המרש"ל, "ברם, אינך יכול להסתובב בין החיים בגדיהם של מתים. עליך לשוב לביתך, לפשוט את התכריכים וללבוש את בגדיך הקודמים".

עשה האברך כמצוותו, ושב לביתו. שבוע ימים חלף והסער הגדול קם לדממה. אנשים עוד נעצו עינים מפחדות באותו אברך ששב לכאן מעולם האמת, ואל ההינו להתקרב אליו. אין צריך לומר ששום אשה, גרושה או אלמנה לא הסכימה לשמוע את שמו של ר' נחום, "להתחתן עם מת-חי?" הצטמרה כל אחת, "לא!".

ראה ר' נחום כי כלתה אליו הרעה, על כרחו ישמור לאותה שבועה שנשבע לזוגתו הראשונה, הלך אל רבו וסח לו אותה צרה שאינו יכול להפטר ממנה. השם 'מת-חי' דבק בו כספחת.

ענה לו המהרש"ל, גם מצרה זו תיפטר בקרוב.

ולאחר שיצא ר' נחום מביתו, עמד המהרש"ל וגזר בכח התורה על שר של שכחה, שישכיח מלבות אנשי לובלין את המעשה כולו.

למרבה הפלא, נשכח הדבר כולו מזכרונם יהודי לובלין, כאילו לא היה מעולם. ר' נחום היה כאחד האדם. הוא נשא לו אשה והקים דור ישרים, ורק לאחר שנים רבות, החלו לפתע הבריות נזכרות בכל אותו מעשה, וכדי שלא ישכח בשנית, עמדו וחקקוהו בפנקס החברא-קדישא של לובלין למזכרת עולמים.

את הסיפור הנוכחי, קרא בעל ה"אמרי אמת" זיע"א בפנקס הח"ק של לובלין, והוא אשר הפיצו ברבים. ומדי ספרו את המעשה הזה היה מוסיף: "זאת שרבינו המהרש"ל החיה מתים, זה אינו חידוש גדול, כמו הגזירה שגזר על שר השכחה להשכיח מעשה מרעיש כזה מכל אנשי לובלין!".

אמר העורך: ראה להלן בהמשך הקובץ במאמרו של אחי הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס חינוך הבנים כהלכתו) אריכות גדולה בסוגיא זו של מי שנשבע שלא ישא אחרת על אשתו, ושם נתבאר מקור ההיתר של רבינו המהרש"ל לאברך הנ"ל.

נוסח מצבת אא"ז בעל פני יהושע אשר בפפד"מ

אמ"ו הגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה החסיד

מוהר"ר יעקב יהושע זצ"ל

אב"ד דקהלתנו

נפטר עש"ק ד' שבט תקט"ז לפ"ק

פה טמון וגנוז איש אלוקים קדוש עטרת תפארת ישראל

ראש גולת אריאל מאור הגולה החסיד והעניו רכב ישראל ופרשיו

יחיד בדורו אשר האיר פני כל הגולה בחיבוריו

המחבר ספר פני יהושע פנים מסבירות להלכה

ושמעו הטוב הולך מתחילת העולם ועד סופו

הרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה

וסודר סדר וגודר גדר ועומד בפרץ.

תהא נפשו צרורה עם שא"צ עולם א"ס.

דברי הספד שנאמרו על סבינו הרב שלמה (סאלי) גוגנהיים ע"ה

נמסר לנו ע"י ש"ב הגאון רבי שלמה זלמן הלוי ליברמן שליט"א [בנו של הגר"א שליט"א] תשוח"ח לו על טוב לבו תמיד. לעזור בחיפוש גנוזות המשפחה.

הספד על מר סאלי גוגנהיים זצ"ל - רב-קונסול

נאמר לרגל עצרת אבל

בבית הכנסת של הקהילה היהודית בבאזל

ביום א' וירא תרח"ץ (17 באוקטובר 1937)

ע"י הרב ד. י. שוחט

לכבוד הקהילה האבלה!

עד כמה יכולה להכביד הכנה לארוע כואב, למדנו כולנו, כאשר השמועה הלא טובה הגיעתנו: מר סאלי גוגנהיים סיים את מאבקו.

במשך שנים דאגנו לו ורעדנו למענו. במשך שנים ליוונו אותו בהשתתפות מעומק הלב במשך כל שלבי מחלתו הקשה, אנחנו, כל הקהילה שלנו, וידידיו הרבים בכל העולם.

פעם חששנו לחייו, פעם קיוונו לטוב. וכאשר לאחר הפסקה ראינו אותו שוב מגיע לבית כנסת זה, שחנו במילותיו של איוב: הן כל אלה יפעל ק-ל פעמים שלוש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים (איוב ל"ג).

הודינו להקב"ה על חסד מיוחד זה שפעל עם צדיק זה. אך ידענו שכל זה הודות לאשתו האצילית. לה, שנלחמה בעדו, שנאבקה עם המוות על מנת לקרוע ממנו את שללו הבטוח, לה שבמשך שנים רבות לא סרה מימינו, שדאגה לא במסירות מירבית, ובכל עת חקרה בזיו פניו את רגשות לבו. כך יכלו ידידיו לקרוא מעל פניה האם עת חרדה הוא או עת תקוה.

ועתה, השיגה אותו קריאתו של הקב"ה: רב לך! וכך מקוננים כולנו יחד עם הסובלים: כי פחד פחדתי ויאתוני ואשר יגרת יבא לי (איוב ג'). ואנו ואבלו

פתחי' (ישעי' ג'). גם שערי המקדש מקוננים ואבלים. קריאת הכאב העובר בקהילתנו ובכלל ישראל, מהדהד באולם זה. בחדרי בית זה, אשר הוא בנה לכבודו ית', אנו מרגישים את הכאב הגדול של אבדנו.

כאשר ממקום זה יצא דבר התורה לקהילה, נפל מבטי על פניו חדורי הרוחניות, ומתוך תווי פניו מלאה כוונה קראתי את תשומת לבו והתלהבותו העמוקה על כל מילה שבתורה. **ועתה, מקום זה הוא פנוי, מיותר, ואנו שומעים את דברי הקינה של הנביא:** בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה' (יואל ב').

אמנם, הקינה והבכי אינם לרוחו של צדיק זה, שהיה כה חזק בסבלו ובהתגברותו על גורלו. וכך, בשעה זו המוקדשת לנפטר היקר שלנו, נתבונן שוב בתמונת חייו.

אם כי לא היה זה כמות האבות אשר נפטר הנפטר, אם כי נפטר הוא בדמי ימיו, אך חייו היו כחיי האבות.

חיי היו מלאים, עשירים בעבודה ובעמל, אך גם עשירים בכבוד והצלחות. חייו לא נשארו עריינים, כי הוא בעצמו פיתח את גרעין צלם א-לוקים לידי אישיות רוחנית ומוסרית מלאה, אישיות שלא תיקבר יחד עם המעטפת הגופנית שלו, אלא עוברת בשערי מוות לחיים חדשים וטובים יותר. איננו מתכוונים לחיים בזכרון העולם הנותר, אף אם זה ראוי להערכה; כי זכרון זה הוא חלש ובעל חלוף, כמו כל חיי העולם הזה. איננו חושבים על הזכרון של הכרת הטוב של כל האנשים כאן, אשר קיומם נוסדה ע"י הנפטר, של אלה המתנדנדים בהם תמך, בכפופים אשר זקף הוא במתן עצה ועזרה, אלא אנו מתכוונים להמשך חיים בעולם הבא, את הצטרפות נשמתו האצילית למקור כל הנפשות, לא-לקי הרוחות לכל בשר.

מה שבולט בחייהם של האבות, כפי שמסופר בפרשת השבוע, ומופיע כה מרומם ומחנך, היא המצב שהם גדלו וצמחו מכחות עצמם, מתוך הסביבה שלהם, הצליחו להתרומם מתוך הסביבה שלהם, ולצעוד בדרך של עצמם.

היה זה קו אופי מיוחד של הנפטר. מבחינה רוחנית הוא היה עצמאי כבר מאד מוקדם, ועוד סמוך לימי בחרותו הלך לפי הקריאה פנימית אשר הקב"ה

השמיע לאברהם אבינו, בפרשת השבוע: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית י"ב). ולקריאה זו הו צעד בנאמנות במשך כל חייו.

הוקרתו צמחה, כבוד והכרה הן מהצד הרבני, והן מצד החול, במידה רמה מאוד. אך אין אנו רוצים להתעכב בסיפור חייו החיצוני הידוע במעגל רחב, אלא ברוחו בו פעל הנפטר בכל מקום.

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו').

מילים אלה שבתורה היוו לנפטר צו לניהול חייו. **אש יקדה בלבו בכל עת,** היתה להבת **אש דת למו,** אמונתו העמוקה והבלתי ניתנת לערעור, בכל השפעותיו וצורותיו.

בכל עת היה משולהב, מלא להט קדוש. כל מה שאמר או עשה, היה לו ענין שבלב; כל מה שהרגיש, מלאה את כל נשמתו.

כל אלה אשר קרובים לנפטר, שבחו את התמדתו הרבה. שעות הבוקר הראשונות, עוד לפני ששם דרכו לבית הכנסת, היו במשך כל חייו מוקדשים ללימוד תורתנו הקדושה בעיון. לא היה יום בחייו, אף בימי מחלתו הקשים, אותו נתן לעבור בלי לימוד. וכאשר עבודת יומו עברה, תמיד מצא זמן – עד שעות הלילה המאוחרות – לטפל בענינים הרבים למען הכלל. **שורש התמדתו היה נטוע בתחושת מחויבותו, מהתלהבותו הבלתי נדלית לצרכי הכלל.** בכל הארגונים והמוסדות להפצת דבר ה' או להקלת סבל אנושי פעל או ניהל, מימש בתחושת מחויבות קדושה.

אף אם היה עמוס מאד בעבודתו לפרנסה, מצא תמיד זמן וחשק למצוות ביקור חולים. אף כאשר כה סבל במחלתו, לא החמיץ את חובו הקדוש בחדש של אמת. מתי שרק נקרא לבצע טהרה, לא היסס מלבוא. הוא עמד בשורה הראשונה של אגודת ישראל העולמית, וגם שם פעל למימוש מטרותיה ורעיונותיה. היה הוא בין מיסדי אגודת שומרי תורה בבאזל, וכאשר לפני חמש שנים נוסדה אצלנו חברת תלמוד תורה, היה הוא שוב בין הראשונים שתמכו במפעל זה, ועד לשבת האחרונה בחייו השתתף בשיעורים של בחברה.

מי לא מכיר את ישרותו המוחלטת, שהתבטאה אף בנימוסי חברה תמימים. מי מכל ידידיו הרבים שהתארחו בביתו, לא הפליא את צניעותו הרבה ואת ענוותנותו. **כל מה שהוא פעל, עשה בשקט, מבלי לצפות להוקרה או לתודה.** כך נותרו תרומותיו לקרנות ציבוריות לא ידועים בציבור. **מעשי החסד שהוא עשה היו מותנים רק לפי הצורך, אך לא מחסומים לאומיים או דתיים.** כך הוא היה גם חבר במספר אגודות הומניות לא-יהודיות בארץ ומחוצה לה.

הוא פעל גם לשחרור התלמידים מלימודים בשבתות בבאזל, והאפשרות להשתתפות בתפילתם שחרית בשבתות, וכך תרם רבות למצב החינוכי כדי שיוכלו לחגוג את שבת קודש בחיק המשפחה. **לכבוד הגדול הוא זכה בממשל ובמשרדי העיריה.**

אנדרטה יציבה יותר מברזל ואבן הבטיח לעצמו הנפטר על ידי הקהילה היהודית בבאזל. קהילה זו, שיצאה באגודת שומרי שבת לשעבר, היא יצירת כפיו. **למסירותו הנדירה פעל למימוש ערכי התורה, הודות לנאמנותו לחובותיו, ובעיקר על ידי יציבותו על עקרונותיו.** בזכות זאת יש לנו בבאזל קהילה המבוססת על השולחן ערוך, ורק על השולחן ערוך, בה יכול כל יהודי שומר תורה ומצוות בממש חובותיו התורניות, לפי דין התורה. ערכה של הקהילה שלנו עבור חבריה ובמעגלים רחבים יותר, ישירות ובעקיפין, הם בזכותו.

גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם (חולין ו'), כך אמרו חז"ל. ליד קברו של הנפטר היקר התברר לנו תוכנה העמוק של מאמר זה. הרגשנו זאת, ומרגישים יותר ויותר בכל יום, מה היה לנו ממנו, ומה אבדנו בפטירתו. אך מה שאמרו חז"ל על לוחות הברית אותם שבר משה רבינו לרגלי הר סיני, שאמנם האבן נשבר, אך אותיות עשרת הדברות פורחות באויר. כך גם אצל ר' שלמה גוגנהיים זצ"ל. המעטפת הגשמית פרשה מאתנו, אך לא רוחו, אשר ממשיך לחיות בבית קדוש זה. הזרעים אותם הוא זרה, ינבטו בקרבנו, ויהוו מזכרת של תודה בקהילתנו.

ועתה אליכם, אבלים יקרים!

יודעים אנו היטב את אשר אבדתם אתם, כפי שאנו יודעים את האבדן הגדול של כלל ישראל. אך אל לכם לבכות ולא לקונן, כי מי שהיה כל כך

חדור ברגשי חובותיו כמו הנפטר, מי שהשקיע במסירות את חייו כמוהו, דורש המשכיות בדרכיו, דורש התגברות והתמודדות גם בעמק הבכה. ממרומי השמים קורא אליך, אשתו הרכונה: בכל עת טפלת בי באהבה ובנאמנות; ועתה בצערך, היי חזקה למען הילדים, כדי שימשיכו לצעוד בדרך אותו התויתי להם. ואל הילדים הוא קורא: היו מאוחדים, והצמדו לאמכם. היו לה כנחמה ולנחת בבדידותה. אל תשכחו שלא היו קלה התענוגות הגשמיים שנתנו ערך לחיי אביכם, אלא תפקידיו המוסריות ומטרותיו הרוחניות. בצערכם, התנחמו בדמותו שתהא לכם כדוגמה. התהלכו בדרכיו, עתה ותמיד.

אנו קוראים בפרשת השבוע: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח). כמו בשעתו אברהם אבינו, גם אביכם הותיר לכם צוואה כזאת:

... "מילדי ומנכדי אני מבקש להתנהל תמיד כיהודים חרדים ואציליים, ולדאוג לכך למנוע חילול השם. שילדי ילמדו תורה בהתמדה, זה שווה יותר מאמירת קדיש. שלא ידחו אחרים בגלל אמירת קדיש למען נשמת. וכן, אני מבקש מחילה מכל מי שפגעת. תודתי לכל מי שגמל עמי טובה. אני מצדי מוחל לכל מי שפגע בי."

"אל תשכחו את מילותי האחרונות: יותר מאמירת קדיש, הוא לימוד התורה, וזה משמעותה של ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט."

חיי אביכם היה קדיש ארוך ושלם. חובתכם עתה, לענות בפני קהל ועדה, בקול רם וברור: **אמן**.

דברי הספד שנאמרו על סבתינו

גברת יענטא (ניני) גוגנהיים ע"ה

[נמסר לנו ע"י ש"ב הגאון רבי שלמה זלמן הלוי ליברמן שליט"א [בנו של הגר"א שליט"א] תשוח"ח לו על טוב לבו תמיד. לעזור בחיפוש גנוזות המשפחה.

לזכרון אשת חיל

דרשה מאת הרב ד"ר א. מונק

בבית הקברות של הקהילה עדת ישראל ברלין

בעת קבורתה ביום כ"ב בתמוז תרע"ו [23 יולי 1916]

נולדה ביום ע' חוה"מ סוכות תר"מ [4 באוקטובר 1879]

נפטרה בי"ח בתמוז תרע"ו [19 ביולי 1916]

לכבוד האבלים, וקהל המלווים!

כאשר רבי עקיבא נהרג על קידוש השם, כאשר הגויים סרקו במסרקות של ברזל את עורו של אדם גדול זה, בעל הרצון הבלתי נכנע בנאמנותו לתורה, התרומם הוא ברוחו הנאצלת לקבל עול מלכות שמים, להצהיר עוד פעם אחת את הקב"ה כאדון כל הארץ, בקוראו שמע ישראל וכו', ולנעצר במילים 'ה' אחד' עד שפרחה נשמתו. ואז יצאה בת קול: אשריך ר' עקיבא שיצאה נשמתך באחד. אמרו המלאכים לפני הקב"ה: זו תורה וזו שכרה? ממתים ידך ה'? האם לא יזכו הצדיקים למות בידו של הקב"ה, אלא עליהם למות בידם האכזרית של בשר ודם? השיב הקב"ה: חלקם של הצדיקים אינו למטה, אלא חלקם של צדיקים בעוה"ב. יצתה בת קול אשריך ר' עקיבא שאתה מזומן לחיי עולם הבא. [ברכות סא:].

מכובדי! האם רק קשר חיצוני הוא בין סיפורו של מקדש שם שמים הגדול במיתתו, לבין הארוע העצוב שהביא אותנו לכאן היום? ניני גוגנהיים בקשה מהאחות שטיפלה בה כוס מים, וכשהאחות תמכה בה והגישה לה את המים, ברכה הנפטרת על המים, ולנפחה נשמתה טרם לגמה מהם.

אשריך, אשה צדיקה, שנפחת את נשמתך בברכה!

האם הקשר אכן הוא רק חיצוני?

מכובדי, לפני שנחקור את הקשר, צף נחשול של רגשות מזעזעים של קורות קהילתנו בשנים האחרונים. זה עתה התפללנו 'רחם על פליטת צאן ידך ותאמר למלאך הרף ידך'. האם נכון הוא שדוקא בקהילתנו הורגש גיא הצלמוות בשנת מלחמה זו? מחוץ משכל חרב, אך לא רק מחוץ. הבהלה המאיימת מחוץ, מרעידה מליוני לבבות. אך ומחדרים אימה – יללות כאב בקהילתנו כאשר מלאך המוות שורר בבתינו, בחדרינו השלום. כמה מהנפטרים הם משלנו בחודשים האחרונים! 'גם בחור וגם בתולה יונק עם איש שיבה'. לא רק בחורים בחוץ, יונקים ואנשי שיבה נלקחים מקהילתנו, אף בתולות ונשים; ומעומק לבנו

אומרים אנו: עת שלטון מלאך המוות.

וגם על אשה צעירה ופורחת, שנקרעה מאת בעלה ומילדיה שעדיין כה זקוקים לה – אף עליה אנו סופדים כאן.

אלא שמקרה זה הוא עצוב ביותר. אחיה היחיד מתאבל על אחותו היקרה. לא רק בעלה והילדים התינוק, אלא ממרחקים דומעים גם עיני הוריה. אביה מביט על קרן השמש של ימי שיבתו, גאוות חייו, שמורדת עתה אל עמק קברה. והאם! האם המסכנה!

אכן, חיל ורעדה סובבים אותנו בגין הנפטרים הרבים אותם אנו מלוים. יש סיבה לחיל ורעדה אלה! האם יש לנו זכות להתפלל? יודעים אנו כי כה רבים אבדנו; האם אנו גם מודעים **לערכם הפנימי** של אלה אשר עליהם אנו מתאבלים? האם התאמצנו להבין את הערכים אשר אבדנו, שהופכים אבידה זו לכה גדולה, ואשר תעניק לנו את הזכות לומר להקב"ה לומר למלאך המוות 'הרף'. כשאנשים רבים נפטרים, גם העזבון הרוחני הוא רב, כי נפטרים אלה לא יכולים יותר לעבוד את הקב"ה, 'לא המתים יהללו י-ה'. אך אנו, 'ואנחנו נברך י-ה', - עלינו לקבל את הירושה הגדולה. כמה יותר אנשים נפטרים, העזבון הרוחני עצום יותר. רק אם לא נסרב לחלקנו בירושה הרוחנית, זכותנו להתפלל: הרף ידך.

האם קבלנו על עצמנו את חלקנו בירושה זו? מה הוא עזבונה של נפטרים אלה? מה הוא עזבונה הרוחני של ניני גוגנהיים?

כדי להשיב על שאלה זו, אבחר בצורה שבעצמה מאפיינת עזבונה של ניני גוגנהיים. כי קו אופי של חיי הרוח שלה, הוא 'ושנתם לבניך ודברת במ שבבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך', כאשר אשה זו השקיעה כל כחותיה למען היהדות העתידית, שהיא הכוכב המוביל שלה: כיצד נוכל להעביר את האידיאלים המסורים לנו מדור דור, בלי לסטות ממנה, וזאת בצורה שתתקבל במצב ההווה של הנוער?

וכפי שפעלה כאשר בחיים הציבוריים, על אחת כמה וכמה כאם לילדיה שלה!

ולכן אבחר להגדיר את עזבונה, כאשר אני מדבר אל ילדיה, ובפרט אל בניה – וזאת בודאי בהסכמה של האב – ברגע שהם נושאים את אדם הצעירה בדרכה האחרונה, על פי גזירת האלוקים. אליהם, אשר כבר הגיעו לגיל בשלות החשיבה, אל אלה אשר נגזר עליהם לשאת את היתמות מוקדם מדי, כי הם טרם ערוכים ומנוסים בשאלות הגדולות שביהדות, בבעיות ההשקפתיות הגדולות.

כשאני מציג בפניהם עתה את הדוגמה של אדם, אזי יודעים הילדים מה שרבים מבין הנוכחים אינם יודעים; ילדיה יודעים שאדם יכולה לשמש להם כדוגמה, לא רק בחיים המעשיים של היהדות, לא רק בקיומה את חובותיה היהודיות, אלא גם מתוך היהדות החשיבתית שלה. כי הילדים יודעים עד כמה אדם התאמצה לחשוב לעומק מהות היהדות. הם יודעים כיצד הכינה את עצמה פנימית למשימה הגדולה גם במקומות שם השקפת עולמה היהודית זרה, אך היא חיפשה ודרשה מקומות אלה כדי לבנות ולתקוע יתד בהכרה עמוקה של מסורת התורה. ולכן גם מלחמותיה הרוחניות של אדם הצדקת ישמשו להם כדוגמה.

הילדים יודעים כמה פעילה היתה אדם. לכן עוסקים הם כבר מוקדם בבוקר במצוות, אשר שכרם ימצאו בעולם הבא, אך בבואתה של שכרם מוגשת לנשמת האדם כבר בעולם הזה. זוכרים הם כיצד שאפה אדם למלא חובות אלה בשלימות.

אך היכן מוצאים אנו את תופעות חייה הרוחניים הרבים של אמם?

'אשריך' עקיבא שנפחת נשמתך ב'אחד'.

האם דבר כה גדול הוא לנפוח את הנשמה במילה 'אחד'? ומה תהיה המשמעות כאשר המילה האחרונה בשפתינו היא 'אחד', כאשר המילה 'אחד' אינה שולטת בכל חיינו? 'אשריך' עקיבא שנפחת חייך במילה 'אחד', כי במילה זו 'אחד' כלולה ונכללת כל חייך.

וכאשר אמכם נפחה נשמתה בברכת 'שהכל נהיה בדברו', בהכרה כי כל מה שנהיה הוא אך ורק על פי דברו של הקב"ה; אם זכתה היא לנפוח נשמתה בברכה זו, הרי זה מפני ש'ברכה' זו היא המפתח לכל חייה ונשמתה.

'שהכל' נהיה בדברו. בזמנו של רבי עקיבא היה עליו לדרוש את התפקיד העיקרי ליהדות, ע"י בטאו ללא קץ 'יש רק אחד, יש רק יחיד, יש רק אלוקים אחד ויחיד'. היה זה תפקידו ביהדות בזמנו של רבי עקיבא.

יתכן שכיום אין זה התפקיד הקשה ביותר ביהדות. כי אף אלה השקפת העולמם עומדת בניגוד ליהדות, נשבעים במילה זו, לפחות כמושג אקראי, כמושג בסיס של 'אחד'; אם כי לא על אותו 'אחד', אך על המושג 'אחד'. אף הם אינם נמנעים מלהכיר ב'אחד' בעולם הגדול. אך תפקידה הגדול של יהדות בזמננו הוא, להדגיש: **'שהכל נהיה בדברו'**, העולם לא התפתח מעצמו, אלא על פי דבר ה'. שום דבר לא נהיה מבלי צויו של הקב"ה, אלא הכל נהיה אך ורק בדברו.

בנים יקרים! כאשר אמכם אמרה 'שהכל נהיה בדברו', לאחר שכאשה בוגרת קראה במשך זמן רב בספרות הפילוסופית, לאחר שישבה לרגלי מורים גדולים בלימודים גבוהים מקובלים, ולאחר מכן חקרה יסודית בפילוסופים, - וכאשר אביכם במהומות מסעו כתב לי: 'כל זה היא עשתה אך ורק כדי לכבד יותר את אמיתה העמוקה של התורה'. כשיכלתם לצפות כיצד עמלה היא רק בהשקפת התיאורטית של השקפת עולם, אלא השליכה אותם לחייה המעשיים במחשבה הגדולה 'שהכל נהיה בדברו'; אכן הייתם נזקקתם לדוגמה אמהית גדולה יותר, לעזבון אמהי נאצל יותר. עליכם לומר בגאווה: היתה היא לנו אם, היתה היא לנו מחנכת, היתה היא לנו כאדם, כיהודי!

כמובן! אין זה פלא שהזכרת תוכן חייה מעוררת בקרבכם רגשות גאוה ילדותית, אם כי זכרון פטירתה המוקדמת של אם כזאת מערערת מעט את שלווה נשמתכם. שאלת המלאכים בפטירת רבי עקיבא: 'זו תורה וזו שכרה'. מדוע זה שאשה כה פעילה בעלת רצון חזק, אשה צדיקה ויראת שמים וענווה, האם שכרה להקרע באמצע פעילות כה ברוכה, אשר בשמחה היתה ממשיכה בהם עוד עשרות בשנים? הלך מחשבה זה היה גם לאנשים גדולים. הרי אחד החכמים הגדולים הפך ל'אחר', כי נכשל בעצם זו השאלה: התורה הרי מבטיחה כשכר למצוות מסוימות 'והארכת ימים', ובמצוות כיבוד הורים 'למען יאריך ימיו'. אך הוא, אלישע בן אבויה, ראה את היפוכו של דבר. אם אך היה רואה דברי המקרא כרבי יעקב, שאמר 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא'! כי אם היה מקבל אדם על מעשיו הטובים ברכה בעולם הזה, ועל עבירות – עונש בעולם הזה, האם היתה היהדות ממשיכה להיות כפי שהיא? כי אז היה שולט חישוב קל ומקרר, אך לא אמונה המחממת את הלב, המעוררת אצילות, המעלה את האנושות על הסולם השמימי. העולם הזה הוא עולם העשיה, והעולם הבא הוא עולם הקבלה האמיתית.

חכם כרבי יעקב הכיר שהבטחת 'חיים ארוכים' הם לחיי עולם הבא, מקום החיים הם אכן בעלי ערך. רק שם יש שכר אמיתי, כי רק שם יש חיים אמיתיים. מה שווים חיי עולם הזה עם כל תעתועיו וסכנותיו המוסריות, עם כל דאגותיו ותנודותיו, מה שווים השעות היפות ביותר בעולם הזה, עם חוסר הוודאות של העתיד הקרוב והרחוק בהם, כנגד 'שעה אחת של חיי העולם הבא' בקרבת כסא כבודו של הקב"ה, כאמירתו של אותו רבי יעקב בפרקי אבות. לו ידע 'אחר' – כך אומרת הגמרא – מה היא משמעותה של אותה הבטחה, לא היה טועה.

אך כאשר נכד של אותו 'אחר', הרי הוא אותו רבי יעקב, הצליח למצוא את הדרך לאמיתה וצדקתה של האמונה התורתית, על אחת כמה וכמה תמצאו אתם תשובה נכונה על פטירתה המוקדמת של אמכם הצדקת, ותמצאו ברוחו של רבי יעקב את הכח והרצון והבטחון באמונה, שתחזק אתכם: 'חלקם בחיים' – השכר האמיתי ממתין לצדיקים בחיי האולם הבא.

ובכך, קבלו את גורלכם הקשה שמצאכם בגזירת המקום, ברוח אמכם, הכירו את עומקם של ההכרה 'אמרו לק-לי מה נורא מעשיך'. היהדות מלמדת

את החסד והרחמים האינסופיים של הקב"ה. כך תמצאו גם את המפתח לחיי אמכם. כך תכירו אותה בכל גדלותה. כך תגלו במירב מעשיה את האחידות. כך תמצאו שוב ושוב את המודעות המסורה לכך: שהכל נהיה בדברו, שהיא היתה הבסיס לכל מחשבות נשמתה ופעילותה.

ומה המשמעות אותה אפשר להפיק במחשבה מקיפה זו, את הדגשת כל פרט בחייה? של הפרט בו היא פעלה במסגרת פעילותיה? הן בביקור חולים בו עסקה ללא לאות! הן בקהילה שלנו שבמסגרתה היא הלכה מבית לבית, לבתים חשוכים, לבקתות בודדות וקרחות, כדי למצוא שם את החולים ולטפל בהם. או באופן בו היא דאגה לנוער הצומח. התלהבות בלתי נדלית הביאה מארץ הקודש, התלהבות לא בחלומות של אידיאליזם, אלא בשמחת פעילות אמיתית מול עניים, חסרי ישע וחסרי ידע, כשהיא מעוררת אותם ליצירה מחודשת, למוסדות חדשים, וקידמה אותם בעצה ובמעש.

האם אתאר כיצד הקריבה את עצמה לאחר פרוץ המלחמה עבור הלוחמים הסובלים, כאשר התנדבה לחובת טיפול בהם? כאשר רבים עשו כך בחושבם שיכולים אף הם לעשות כך, אך נסוגו מחמת הקושי שבדבר, היתה היא זו שהחזיקה מעמד. 'רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה'. נשים רבות פעלו בימי המלחמה, אך את עלית על כלנה. פסוק זה נאמר עליה. למען פעילותה זו לטובת הלוחמים, חשבו להעניק לה אות הצטיינות מטעם ה'צלב האדום', אך לא השיגוה בחיים. אות הצטיינות יוענק לה בשם הנהלת ה'צלב האדום' לאחר מותה.

היא גם טרחה רבות למען מוסדות רבים, במסגרת 'נשים למען איחוד האינטרסים של היהדות האורתודוקסית', עבור 'בית תמחוי בארץ ישראל', וארגונים רבים שלא אוכל למנותם כאן. אך דבר אחד אומר: כאשר לפני 20-10 שנה נקראו נשות קהילתנו להצטרף לחברה קדישא כדי למלאות את מקומותיהן של נשים חשובות שנפטרו, אזי גם היא הצטרפה, למרות שכאשה צעירה היו ילדיה עדיין צעירים, אולי טרם נולד הצעיר שבהם. המצוה הגדולה שבהענקת צרכי הנפטרים וכבודם, אשר קיימה בכל כחות גופה ונפשה. זכור לי כאשר יושבת ראש החברה קדישא סיפרה לי על נמרצותה וחדוות פעילותה של אשה זו.

מה עוד אומר לכם, תלמידי היקרים?

אליכם אכן פניתי. האם הצלחתי להעביר גם לכם מן הראוי ללמוד מפעולותיה של אשה זו?

ורק אל הבעל טרם פניתי במילה אישית. אליו איני יכול לדבר, לא אוכל לומר לו מדוע דוקא בצערו ובאבלו, בכאבו המזעזע, קהלתנו משתתפת. לא אוכל לומר לו זאת, כי אני מרגיש כי אסור לי לומר לו זאת.

ובזאת נפרד מהנפטרות בידיעה שחלק גדול מעזבונה הרוחני נותר לנו, ונסיים דברי הספד אלה בהבטחה: ואנחנו נברך ק-ה מעתה ועד עולם הללוקה.

ת.ג.צ.ב.ה.

הדיין מפקרנפקוט שהקים עולה של תורה בארץ הקודש

שבעים שנה לסילוקו של הגאון רבי יחיאל מיכל שלזינגר זצוק"ל

ראש ישיבת קול תורה

כתב וערך: הגאון רבי מרדכי ברמן שליט"א

'אם נתבונן בגדלותו של האבא בכל השטחים בהם פעל ועסק כל ימיו - פותח בפנינו הגאון הגדול רבי משה יהודה שלזינגר שליט"א ר"י קול תורה וחבר מועצה"ת בשיחתו המיוחדת למוסף שב"ק לרגל מלאת שבעים לסילוק אביו הגדול הגאון רבי יחיאל מיכל שלזינגר זצוק"ל - 'נראה שהיתה בו שלימות בכל מעלותיו, שכל ימיו רק פעל לעשות רצון קונו, וכפי שהתבטא אמר פעם בגילוי לב - מימי לא שאפתי לגדולות, לא רציתי, אלא לעשות את המוטל עלי לעשותו'.

רק כך ניתן להבין כיצד אותו גאון שבגיל צעיר כבר היה פוסק וראש ישיבה באחת מהמפוארות שבקהילות אשכנז פרנקפורט דמיין, והשפעתו חרה

חוצה למרחקים, דרך לימודו בישיבת גאלנטא כמקורב מאד לרבו הגרי"צ דושינסקיא זצוק"ל שלא נתן לאיש מלבדו למסור שיעור תורני במקומו בישיבה בירושלים, וזכה להימנות על נבחר ישיבות סלבודקה ומיר המעטירות - ובבואו לירושלים הפתיע כשעל בסיס הרוח הישיבתית הקים את ישיבת 'קול תורה' לבני קהלות אשכנז לראשונה בשפה העברית. בהיותו אדם שמעולם לא שאף לגדולה, אלא רצה לקיים חובתו בשלימות, זהו סוד גדולתו, ולכן זכה לכהן כראש ישיבה שנודע בשיעוריו הבהירים והעמדת התלמידים בסדרי נשים ונזיקין, בחקירות ובפלפולים. וכפוסק - בהלכות או"ח ויו"ד, ספרי שו"ת ופוסקים שהתהלך בהם כשבילי דירושלים, לצד עמוד החסד ועמוד העבודה, והנהגתו בצרכי ציבור באמונה, שהותירו רושם בל ימחה לדורות'.

מהיכן צמח גאון זה בשמי גרמניה והעפיל כה גבוה בסולם העליה? -
שאלנו את בנו הגדול ראש הישיבה שליט"א.

הוא גדל בבית אביו הגדול, שאם חפצים להבין רום גדלותו, נוכל לספר, שכשאחי רבי אברהם זצ"ל הגיע בגיל צעיר ללמוד בישיבת פוניבז' מרן הגרי"ש כהנמן זצוק"ל, התבטא אודות אביו - 'הכרתי את אבא שלו שהיה עילוי ות"ח מופלג שהוא כמלאך מלומדי הכולל בפוניבז' בליטא, וציפיתי כבר לבן שיש בו המוח והכישרון של אביו, והואיל ואני מכיר את אביו מבין אני את מעלתו. והגר"ד פרנקל זצ"ל סיפר, שהיה יחד עם מרנן החז"א והגרי"ש כהנמן, בדרכם לאירוסיו רבי נתן שולמן זצ"ל עם בתו של אבא, והיה הדבר אחרי פטירתו, ומרן החז"א אמר בדרך על אבא שהוא היה חפץ חיים שני, והרב מפניבז' אישר והוסיף על כך.

המשגיח ממיר, מרן הגאון רבי ירוחם ליבוביץ זצוק"ל הגדירו בתואר 'מסילת ישרים חי', ומי שמסוגל לשער השגותיו במסילת ישרים יוכל להבין משמעותם, וקירבתו להמשגיח היתה עצומה. סיפר תלמידי מפרנקפורט, שזוכר הרגע שבו הודיעו לאבא על פטירת רבו מרן המשגיח, וקיבל על עצמו ניהוגי אבילות ממש...

ראש הישיבה מתאר לנו - 'אחר נישואיו התגורר בעיירת פוניבז', שם אף אני נולדתי, אחרי כשנתיים הוא נקרא לכהן כדיין ור"מ בפרנקפורט, וכידוע זהו הזמן שצוררי ישראל החריבו זכר ישראל והיה צורך הכרחי לעזוב, וסיפר

הרב משה זופניק זצ"ל שהיה אחד ממקורביו ותלמידו בפרנקפורט שהראה לו מכתב מהריש גלותא מרן הגר"ע זצוק"ל שהיה שם מענה לשאלתו שנתיים ימים קודם לכן האם עדיף לעזוב בדרכו לארה"ק או לאמריקה, כי הזמינו אותו לכהן בישיבת תורה ודעת, וענה לו מרן הגר"ע, שבארה"ק יש ת"ח, אך הוא נצרך באמריקה, ויחד עם זאת העיר מרן הגר"ע שאפשר שלעת כזאת של צרה, אין ראוי שמנהיג יעזוב הציבור, וכשקיבל זאת הגרמ"י, אמר לתלמידו שאמנם היתה זו רק הערה בדרך אגב, אך כיון דגברא רבה אמרה, יש להתחשב בכך, ונשאר בפרנקפורט עוד שנה וחצי עד לחורבן בט"ז חשון תרצ"ט בליל הבדולח שהחריבו בתי כנסת ונאסרו המוני גברים שהואשמו במאסר במחנאות בהם סבלו נוראות.

אך כשהגיע אבא לארץ הקודש ביד ההשגחה, רק בכדי לבקר את אמו ע"ה שהיתה כאן בירושלים, לא חשב לרגע לעזובה באומרו, שאחר שנוכח במה שקורה כאן, הבין שלחינוך ילדיו אין מקום מתאים יותר מארץ הקודש, ובנוסף אינו רוצה לדור במקום שיום ראשון הינו יום חופש, כי מריח הדבר ריח של עבודה זרה, ובחר להיות כאן בארץ. בנוסף בהיותו תלמיד מובהק לרבו הגרמ"מ דושינסקיא, בשנת תרח"ץ שלח מגרמניה את גיסו ר' משה יעקובסון, שיגש לרבו מהרי"ץ דושינסקיא שכיהן כרב ירושלים, והוא הכריע שיעלה לארה"ק, והחל במפעליו הברוכים כשבראשם היתה הקמת ישיבת קול תורה.

מדוע באמת בחר להקים את הישיבה כאן בירושלים?

היתה זו החלטה קשה, שכן המצב בארץ הרוחני והכלכלי היה קשה, והקמת ישיבה דרשה תנאים רוחניים וכלכליים. בעודו בשוויצריה הועלה שמו של יהודי לונדוני ממוצא אשכנזי, שיש תקווה להשיג ממנו תרומה בסך 1500 ליש"ט, לבסיס הקמת הישיבה. למרות שר"י רוזנהיים השתדל בדבר, תוך ימים מועטים הוברר שזו תקות שוא. ובכל זאת, לא נסוג מתכניתו ללא קהילה תומכת, וסיפר לימים ר' יצחק ונדרולדה, שלמרות שהגיע לארה"ק מצוייד באשרה זמנית לשהיית שלשה חדשים בלבד, כבר ביום הראשון לבואו פגש באחד מתלמידיו לשעבר, ואמר לו: אני מקים ישיבה, ושאיפתי שמסביבה יתגוררו משפחות התלמידים.

היו אז בחורים מגולת אירופה, ובעיקר מגרמניה, שרצו שתהיה ישיבה על טהרת הקודש, ולמרות שגדל בבית מדרשו של המהרי"ץ דושינסקיא, כשראה ששפתם מרחיקה אותם מלהגיע ללמוד בישיבות הירושלמיות, או בלומזה וחברון שהיו אז, שגם בהם למדו בשפת האידיש, החליט להקים ישיבת שילמדו בה בלשון הקודש, ורבים נהרו ללמוד בה. הישיבה הוקמה עבור קהל יוצאי אשכנז. גם החרדים שבהם היו חזורים ברובם ברעיון ה'תורה עם דרך ארץ', וכתוצאה מכך שלחו בניהם לבתי ספר דתיים, יסודיים ותכוניים. רוב עולי אשכנז באו כפליטי פרעות הצורך, לאחר החרמת רכושם, בתנאי מחיה קשים, ונאלצו לעסוק בעבודות מאולתרות ודחוקות, והועידו לבניהם תפקיד בעזרה כלכלית לבית, ובבוא היום לאפשר לבן ללמוד מקצוע נדרש, והם לא היו החסידים הגדולים של רעיונו של אבא ללימוד ישיבתי מלא ובלבדי, בהצבת העמדת חיי התורה כשאיפה ויעוד לקיים הנאמר 'שבתי בבית ד' כל ימי חיי'.

אך אבא לא הסכים עם כל דרך של פשרה, הוא תבע כדרכו שלימות מוחלטת מעצמו בדרכו, וכדי לשבר אוזן בני קהלתו, הסכים לאפשר סממנים חיצוניים כלימוד בלשון הקודש הרווחת כשפת דיבור בישוב החדש, במיוחד כשהתקבל התלמיד הראשון מעדות המזרח, לאחר קבלת הסכמת המהרי"ץ דושינסקיא, כשבאו קנאי ירושלים למחות בדבר, היסה אותם המהרי"ץ באומרו: 'כדאי הוא רבי מיכל לסמוך עליו ועל שקול דעתו, מה עוד, שאינו עושה דבר מבלי שיקבל את ברכתו'. והגאון רבי דוד בהר"ן, משומרי החומות של ירושלים, שהתגורר בשכונת שערי חסד, בה שכנה הישיבה אז, כשערכו מסיבה עבור בני הישיבה, ביקש הגר"ד מאחד ממיודעיו לייצגו, ולנאום בשמו שיודע הוא שראש הישיבה כל מעשיו לשם שמים...

היכן וכיצד באמת הוקמה הישיבה בראשית ימיה בירושלים?

הוא לא ביקש רק להקים ישיבה, אלא לכונן מרכז לעדת אשכנז. הוא תבע קהילה שלמה של בעלי בתים יראים שתשתכן בסביבת הישיבה, וביקש להשיב זוהר קהלות אשכנז המפוארות, בנות מסורת אלף שנה ליושנה. משום כך בסמוך לעלייתו ארצה של הג"ר ברוך קונשטט זצ"ל, דיין בק"ק פולדא וחבר מועצה"ת באשכנז, כשהתאושש מקורותיו במחנה הריכוז בוכנוולד הנורא, קראו אבא ליטול חלק על ידו בהנהגת הישיבה. וצירף לצוות ההוראה את הג"ר יוסף

חיים יעקובוביץ זצ"ל שהיה ר"מ בישיבה בפרנקפורט, וריעו הגר"ר יונה מרצבך זצ"ל רב דרמשטט, לצד הגה"צ גדליה אייזמן זצוק"ל שהתמנה למנהלה הרוחני, ולצידם הגאונים רבי יוסף יהודה ריינר ורבי אלחנן משה קונשטט זצ"ל.

בתחילה התמקמה הישיבה בסמוך ל'שערי חסד'. שם הכיר את מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל וגדלותו. באחת ההזדמנויות אמר, שכשיצטרפו למנות ראש ישיבה, הגון וראוי מרן הגרש"ז לאיצטלא זו, ומיד לאחר פטירת ראש הישיבה, עוד בימי השבעה, התבקש מרן הגרש"ז למלא את מקומו, והיווה עטרה לראשה עשרות בשנים.

מי שסייע בעדו בכלכלת הישיבה, היה גיסו, שפעולתו למענה החלה כר"י בפרנקפורט - רבי משה יעקובסון, שהוכתר בתואר סגן נשיא. הגזבר הנאמן שהיה תלמידו בפרנקפורט, רבי שמואל שטולברג, חתן הגר"א קונשטט שניהל הגזברות מחנותו שבעיר, והמזכיר הראשון היה ר' פישל גילרנטר. זמן קצר אחר כך זימן את רבי זאב לנג זצ"ל עובד הקהלה בפרנקפורט, לשמש כמזכיר הישיבה. ולצידם עמדו נאמני הישיבה, ד"ר הופמן, אחיו ד"ר פאלק שלזינגר והרב יצחק ברויאר, שהיו חברי הועד הראשון של הישיבה. ועד ההנהלה כונס בקביעות, ונמסרו בו דיווח על לימודי הישיבה, שיעורי עזר ובחינות, בליווי פרוטוקולים, כשניכר בהם הצנעת חלקו המכריע של אבא בגיבוש הישיבה והטבעת צביונה. אופייני לו, שכאשר הישיבה יצאה בקול קורא לביסוסה, והגאונים שחתמו עליו הבלטו פעלו, השמיט כל המשפט עם שמו ותארו ושבחיו. כפי שתיאר לימים הגר"י מרצבך - 'כך היתה דרכו בקודש בצדקתו ובהצנע לכתו, להשריש אמונת ד' תמימה בלב כל אדם... לתקן את העולם במלכות שמים ולעבוד לשם כך בלי לאות ורפיון ידיים'.

על הקשר עם תלמידיו סיפר לימים אחד התלמידים, שכשישב שבעה על אמו בשנת תש"ח בימי ההפגזות, כשאמו נפטרה מפגז, אבא הגיע לנחמו, ושאלו מדוע הגיע בזמן כה מסוכן, והשיבו שאם בן יושב שבעה מגיעים לנחמו... כך התלמידים אצלו נחשבו כבניו ממש.

מה היתה פעולתו להרחיב הישיבה בראשית ימיה?

הוא לא הסתפק בהקמת הישיבה, ועמל בקשירת קשרים עם הקיבוצים הדתיים דוגמת 'חפץ חיים' ועוד, שבהם ביקר לפרקים, ואגב באחד

מביקוריו, כשהבחין במכשולים שבטיפול בפעוטות בשבת, חיבר חיבורו 'כיצד אטפל בילדי בשבת ובחג', אותו הביא לעין ביקורת מרן החזו"א שאף כתב עליה הערות רבות, ועודד בניהם להשתלב בישיבתו. תלמידו סיפר שהגיע לבקרו בימי חליו, וא"ל אבא לקרוא לו בעיתון מה שכתוב, וקרא לו שיש 3000 עולים חדשים שעלו לארץ, ופרץ בבכי רב, באומרו, לבטח ביניהם יש ילדים רבים שמי יתן להם חינוך, ויקבלו חינוך כפרני...

מעבר לכך, החמירה מצוקת היהודים בגולת אשכנז, הנרדפים והנדכאים, רבים מהם בקשו לעלות לארה"ק, אלא ששעריה היו חסומים בפקודת השלטונות שהגבילו מכסות ההגירה, השלטונות הבריטיים אישרו מיכסה לתלמידי אוניברסיטאות, וראה בכך פתח להצלת נפשות - רוחנית וגשמית. בהשתדלותו, אושרה הישיבה כמוסד לימודים גבוה לרבנות. אולם רשיון זה סוייג בתנאי שתלמיד שיקבל בגינו אשרת עליה, לא יפול כנטל על הציבור. השלטונות תבעו שהישיבה תפקיד סכום שיבטיח כלכלתו כשנתיים. ובעמלו נמצא תורם, מר ג'יימס רוטשילד, שתורם למטרה זו 2000 ליש"ט, הון רב באותם ימים. הישיבה פתחה פנימיה, והפליטים עלו מכבש האניה בחיפה הישר למעונם בירושלים לקול תורה בדרכה לאורו.

הרחבת הישיבה והתווספות הספסלים בה, ויסוד הפנימיה, הטילו עול כספי כבד. רבים מיוצאי אשכנז בארץ, שהיו בעצמם פליטי חרב הנלחמים לפרנסתם ולשיקומם, פרסו מלחמם הדל לקיום הישיבה שהנציחה מורשתם והבטיחה עתיד ילדיהם. גיסיו רבי משה יעקובסון ורבי יחיאל גגונהיים זצ"ל תמכו בו, ושמעה של הישיבה הגיע לחו"ל, ועסקנים יוצאי אשכנז בבריטניה וארה"ב נחלצו לעזרה, אבל הישיבה גדלה בקצב מהיר יותר מהכספים שהגיעו. רבני הישיבה התפרנסו בצמצום, ואבא עצמו בראשית קיומה לא נטל פרוטה מכספיה.

לשם כך, התנתק לימים ושבועות מהמשפחה והישיבה וירד לת"א במלון 'אשל' של הרב טבצ'ניק, בו עשה בפעילות קדחתנית לביסוס הישיבה, בפגישות עם נדבנים ועסקנים, ואמא ע"ה דאגה לשלוח לו בשר, שכן אכל רק משחיטת רבו הגרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל. בנדודי הישיבה אחר משכן קבע, השתכנו

בקריית שמואל, בבית הכנסת 'אהל רבקה'. המקום היה קרוב למגורינו, ונהג לומר ש'מקום זה נקבע אך ורק בשל ריחוקו ממרכז העיר הסואן, המאפשר לימוד במנוחה ובשקט'. ומעודו לא חשב על עצמו ונוחיותו.

היכן הקים אבא את הישיבה ואירגן את האמצעים לכך?

הישיבה החלה בתחילה בביהכ"נ 'הריס' ברחוב הנרקיס, כעבור חצי שנה התעורר הצורך בפנימיה, וניסו לאתר מקום רחב מידות ברחוב הנביאים, משם עברה הישיבה לרח' המלך ג'ורג', בו שכנה כמה שנים עד שהשלטנות דרשו לפנות חלק גדול מהעיר ובתוכה הישיבה, אנו התגוררנו בתוככי הישיבה, והיה זה לאחר שאבא זצוק"ל פנה להרב הראשי הגרי"א הרצוג וביקשו שיוכלו להשתמש בקולג' האנגלי שהתרוקן מפאת אימת המלחמה כשנתיניהם חזרו לארץ מולדתם אנגליה, ובס"ד מיוחדת קיבלו המקום לתקופה זו עבור הישיבה.

בימים הראשונים סיפקה הישיבה רק חלקית את צרכי התלמידים, שאכלו ימים 'טאג' ארוחת הצהרים אצל בעלי בתים נדיבי לב. וכעבור מספר חודשים אבא פנה לקבוצה נבחרת לדאוג לאחזקתם המלאה. כאמור כעבור שנה עברו הישיבה והמשפחה, כשהאולם המרכזי משמש ללימודים ולאוכל לסירוגין. תוך זמן קצר נהיה המקום צר מהכיל גם הישיבה וגם למשפחתינו, ועברנו להתגורר בשכונת קרית שמואל. כשהתרבו התלמידים והמקום נהיה צר מלשמש כפנימיה וכמקום לימודים, הועברו הלימודים לביהכנ"ס אהל רבקה בקרית שמואל בעזרת הנשים, ועם התרחבות הישיבה נהיה המקום צר מהכיל, והלימודים עברו לביהכנ"ס משכנות במרכז העיר, ומשם לרחוב אוסישקין סמוך לשכונת שערי חסד, שמשם החל הקשר עם מרן הגרש"ז שאף הפך להיות לימים אחד מראשיה.

דקדוק ההלכה היה אצלו עיקר, וסיפר הג"ר יצחק שלמה זילברמן זצוק"ל שפעם באמצע הסעודה בשבת, נתעוררה שאלה בכשרות האוכל, ודרש מיד להפסיק האוכל עד שיבררו הדין, וזה לקח לערך שעתיים, ולא רצה שימשיכו את הסעודה עד שיתברר בוודאות.

איך אבא הצליח לחנך את ילדיו לצד פעליו הרבים בישיבה?

כבר למחרת בואו לירושלים, ביקר אצל מרן הגרא"ז מלצר זצוק"ל, וביקש הדרכתו, לאיזה ת"ת יכניס אותי. וייעץ לו לשלוח אותי ל'עץ חיים', והיתה בכך פליאה, שכן ת"ת זה התנהל ברוח הירושלמית העתיקה ולא הורגל בצאצאי משפחות יוצאי אשכנז. אבא לא חשב לרגע שמא לא ארגיש בנוח ושלחני כמו את אחיי לאחר מכן ללמוד בעץ חיים.

דוגמא אחת שתעיד על האוירה סיפר לימים תלמידו ד"ר כהן, שזוכר הוא השבת הראשונה שלו בארה"ק, כשראהו בצהרי יום השבת יוצא מבית אחיו, כולו אש להבה, ומתרגש עד כדי סכנה, ולפליאתו הסביר - 'הוא ראה חילול שבת בארץ ישראל...!'

אמא ע"ה סיפרה לנו לא אחת שאבא תמיד אמר לה להטמיע בילדים שהאוסר הגדול עלי אדמות שניתן לזכות בימינו הוא לראות בניו לומדים תורה יומם וליל, ולמרות שהיה בעברו במדינות בהם היתה 'תורה עם דרך ארץ', והוא עצמו למד בברלין כמה שנים, ובעבודת החינוך שנצרך לעשותה הכין חיבור שלם 'מבנה השפה הארמית בתלמוד ובמדרשים' בתורת משפטי התלמוד וביאורם, שהוא אוצר בלום, שהיו לא מעטים שרצו להדפיסו לתועלת הרבים, מבקש שיתייגעו רק בתורה. ואכן, הדמות המיוחדת שראינו בבית היה 'אבא שכולו תורה', לא רק בשקדנותו המופלגת, ובמסירת שיעוריו הבהירים, אלא ביראתו שקדמה לחכמתו, ומידותיו המופלאות שהראו מהי שלימות בכל דבר ממש.

זאת ספג אבא מהוריו הדגולים, והעיד לא אחת שתורתו מחווירה לעומת תורת אביו רבי אליעזר ליפמאן זצ"ל, וסיפרו לדוגמא שאביו היה גאון בנגלה ובנסתר, והנחיל לבנו רובי תורתו אף בתורת הקבלה, אך מעולם לא גילה רבי אליעזר ליפמאן ידיעותיו אלו, אלא שבעלי ההבחנה ראו שהליכותיו והנהגותיו מותאמות לכל חומרות ההלכה ועומק הקבלה. לא בכדי כינוהו גדולים שהתאכסנו בביתו בשם 'הלמדוויק מהמבורג', הצדיק הנסתר. בשעה ארבע לפנות בוקר התחיל סדר יומו בשני שיעורים רצופים שאמר לבעלי בתים ששיחרו לביתו בטרם הלך לבית הכנסת מעוטר בתפילין. שיעורים אלו פתחו יום גדוש בשיעורי תורה. אבל עמקות הלימוד היתה מופלאה, עד שהתקשה

לשמוע והרופא גילה למשפחה שהסיבה מהתאמצות ועבודת המוח. בזקנתו כשראייתו קשתה עליו, נוכחו הכל לדעת משמעות בקיאותו כשהרצה שיעוריו בגמרא ובמפרשיה בעל פה, וכאשר אבא הוזמן לדרוש בפני הקהל בהמבורג, וחזר על דרשתו בבית, ישב אביו ושמע, רווה נחת מבנו והעיר לו שינויים קלים מלשון הגמרא בלא שיהיו ספרים לפניו כלל...

בצילם של אילנות גדולים...

במהלך השיחה עם ראש הישיבה נחשפנו לקשריו הייחודיים עם רבותיו, בהם גדולי תורה וזקני הדור.

עיקר לימודו קיבל בישיבת גאלנטא, כשהתקרב לרב המבורג, הגאון רבי אברהם שמואל בנימין שפיצר זצ"ל, מגדולי הונגריה שהדריכו בשיטת הלימוד ההונגרית, בלימוד סוגיות עם כל מקבילותיהן בש"ס, ושיטות הראשונים והאחרונים עד לפסק ההלכה. ולמרות שכל ימיו נמנע מלהעניק היתרי הוראה, חרג מגדרו והכתירו בסמיכת חכמים, וכשחבר נוסף ביקשו, ענהו בכובד ראש: 'כאשר תגלה בקיאות במסכת חולין דף על דף, עם גפ"ת כשהגמרא פתוחה לפניך, כרבי יחיאל מיכל שבקי בה בעל פה, אסמוך אף אותך להורות'.

מכך היתה הדרך קצרה לישיבת גלאנטא, תחת הנהגת המהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל. שיעוריו נמשכו שעות ארוכות, והיו הציר המרכזי ללימודי הישיבה. שלא כבישיבות הליטאיות, שהלימוד העצמי היה בהן עיקר, רבי יחיאל מיכל, העילוי מהמבורג, הגיע לגלאנטא ואחז בחבל בשני קצותיו, בשעות היום שמע שיעוריו, ובשעות הלילה המשיך בלימודיו בשקידה וביגיעה עצומה. לאחר לילות שימורים התייצב לשיעור שנמשך עד לשש שעות רצופות, ומחשש פן יירדם, עמד על רגליו כל הזמן.

העידו ריעיו, שההתמדה המאומצת ולילות השימורים לא עירפלו כלל חדות התפיסה ועומק העיון, וכך הפך לבחיר תלמידיה. עד שרבו אמר לא אחת, שרבי יחיאל מיכל הוא הגדול שבתלמידיו, והגרא"י קליין זצ"ל מנירנברג שמע מפיו שהוא בן בית בכל הש"ס. ובתשובה אליו הכתירו 'אהובי תלמידי חביבי, הרב הגדול המופלא ומופלג בתורה ויראה טהורה'.

מכורח הנסיבות הוצרך ללמוד בביהמ"ד לרבנים בברלין, מיסוד הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר, בו השלים לימודיו עד לקבלת תואר שיאפשר לו לקבל משרה רבנית באשכנז, כשיצק מים על ידי הגרד"צ הופמן זצ"ל שלימודו וכל אישיותו הטביעו בו משם עמוק. שם פגש באחד מרבנותיו שהביא למפנה בדרכו - הג"ר אברהם אליהו קפלן זצ"ל, מבכירי בוגרי ישיבת סלבודקה שבליטא, ודרכו התוודע לשיטת הלימוד הליטאית, המנתחת כל ענין לגופו ולמרכיביו. כך הבשילה בקרבו ההחלטה לסיים בהקדם חוק לימודיו ולפנות למרכז התורה התוסס בליטא. וכשנפטר רבו זה בדמי ימיו, התבקש להספידו, אך כשעלה להספידו נחנק גרונו מדמעות, עמד על הדוכן וכל גופו רטט מבכי מבלי יכולת לומר מילה, והיה זה ההספד המרגש ביותר...

כך סר למקום בו גדל רבו בישיבת סלבודקה, והגרמ"מ אפשטיין העריכו ביותר, וכן הגאון רבי יצחק אייזיק שר, ראש הישיבה וחתן הסבא מסלבודקה, רקם יחסי ידידות והערכה הדדיים שנמשכו שנים רבות, וברבות השנים אף נתהדקו לכדי קשר משפחתי. בקשר אמין התקשר למשגיח הגה"צ רבי אברהם גרודזינסקי זצ"ל הי"ד, ובהיות ובסמיכות לה בקובנא כיהן כרב הגאון רבי אברהם דב שפירא זצוק"ל, ה'דבר אברהם', שיחר לביתו, שתיארו שהלמדן מהמבורג ניחון בחוש ביקורת ראוי.

שלש שנים הוא שקד בישיבת סלבודקה, וכפי שהעמיד הגר"י רוז רבה של מינכן, שבאותה תקופה 'הייתי אז נער קטן כבן שתים עשרה, ובישיבה היו מאות בחורים, אבל בלט מכולם היה רבי יחיאל מיכל שהותיר את רישומו'.

לאחר מכן עבר ללמוד בישיבת מיר, בה זכה ללמוד בחברותא עם הגה"ג רי"מ פיינשטיין שהיה מצעירי הלומדים, וראש הישיבה מרן הגר"א פינקל זצוק"ל העיד עליו, כי 'בהופיעו לאהלינו קחזינא כי מלא הוא דבר ד' ופה הוסיף ללון בעומקה של הלכה, ולעלות בחריפות ובקיאיות בש"ס ופוסקים, ובכשרונותיו המצויינים הוא מגלה אור יקרות בחידושי תורה ועשה ציונים לתורה בכמה סוגיות הש"ס כרוב חילו לאורייתא, ומיחידי סגולה ובני עליה המעטים הנהו, אשר רום ערכו נשגב מאד, נפלא בטוב מזגו. נפש אצילה משובצת במדות הכי טהורות, הדור בכל הליכותיו. ודרכו ספרא דצניעותא, ויראת ד' טהורה חופפת עליו'.

גם שם בין אריות הוא בלט בשקדנותו, כשהיה ממשכימי קום רכון על עמודו, ואחרוני המתמידים השאירוהו בהיכל הישיבה שוקד על תלמודו, ובשמחת תורה כשכולם רקדו, ובפורים כשכולם התבשמו, הוא שמח בתורה והתבשם מלימודה.

כשהגיע לפרקו הציעו מרן המשגיח כי אם חפץ הוא באשה משכלת וירא"ש שיחפש זאת במקום הולדתו בפרנקפורט, וכך עשה וזכה לינשא לרעייתו לבית יעקובסון, עמה הקים בית אמיתי של תורה. וכפי שתיאר לנו בנם ראש הישיבה - תוך ימי השבע ברכות הם עברו להתגורר בפוניבז' בסמוך לישיבה, בכדי לזכות להקים בית אמיתי של תורה ללא גבול'.

סיפור לדוגמא על גדלותו בכל שטחי התורה שח לימים מחותנו הגר"א בורדיאנסקי זצוק"ל, שבאחד מימי שמחת תורה ראה אותו שוהה באוצר הספרים של הישיבה ומעיין בספרי הלכה. לשאלתו, סיפר לו על התלבטותו בשאלה קשה, הוא חש בראשו וזקוק למנוחה. ברצון היה הולך לישון לשעה קלה, אך התעורר ספק בלבו: אמנם חז"ל אמרו ששינה בשבת תענוג, אולם יתכן שהדברים אמורים בשבת בלבד שיש בה מצות עונג, והשינה היא עונג שבת, אבל ביום טוב בנוסף למצות עונג יש גם מצות שמחה, וכשאדם ישן הוא מתענג אך אינו שמח, משום כך יתכן ואסור לישון ביום טוב... ורק משהראה לו רבי אפרים שבהלכה יש צידוד להיתר, נחה דעתו ופנה לחדרו לנוח...

נס ההצלה...

במהלך השיחה המיוחדת שומעים אנו מראש הישיבה שליט"א על נס הצלתם מאימת התופת שאיימה על אירופה כולה. משנת תרצ"ג, שלטו הצוררים בגרמניה, והצרו את צעדי היהודים בהתנכלויות רשמיות ובהסתה שלוחת רסן. הרדיפות החמירו בשנת תרח"ץ, ואבא הגיע למסקנה שקיצה של יהדות אשכנז הולך וקרב. דעתו היתה, שיש להעתיק את הקהילה למקום מבטחים. בשל התנגדות קהילתו, שאל לחוות דעתו של מרן הגר"ח"ע גרודזינסקי זצוק"ל, שלא הסכים לעזיבתו מחשש לעתיד הקהילה, אך הרדיפות הלכו והחמירו, ויום אחד נסע ברכבת וכהרגלו עיין בספר. אחד מקלגסי הצוררים החריס הספר ודפדף בו, היה זה ספרו של ר"מ פינדלינג בשפה הגרמנית, 'חוקי העבודה' שבתורה,

חוקי העבודה - נהם הצורר - ספרות חתרנית קומוניסטית?! הוא הוליוו לטחנת המשטרה הקרובה, שם נאסר בהחזקת ספר שיש בו פגיעה בעקרונות השלטון. כל אותו לילה היה עצור בלי שבני המשפחה ידעו על כך, ולמחרת כשנחרדו מהעלמותו נודע להם על מעצר השוא, ולאחר השתדלות מאומצת שוחרר.

באחד מימי חול המועד סוכות, התנפלו פרחחים על סוכתו במטר אבנים שאחד מהם חדר דרך הסכך ובנס לא פגע באיש, הוא נותר אדיש ושלו ולא יצא מהסוכה, וכששאלוהו, אמר ש'שומר מצוה לא ידע דבר רע', ולא התרגש כלל מכך, כי אף שלכתחילה לא היה אוכל שם, אחר שנכנס סבר שאין לצאת. פחות מחודש ימים לאחר מכן נרצח נספח גרמני בפריז על ידי בחור יהודי, הרשל גרינשפאן שמו, בתגובה שטנית החל גל פרעות נורא שכוון על ידי השלטונות, ונודע בשם 'ליל הבדולח' בט"ז חשון תרח"ט, הוצתו מאות בתי כנסת בקהילות אשכנז, נשדדו אלפי חנויות ובתי עסק יהודיים, ורבבות נשלחו למחנות הסגר. למחרת, סובבו שליחי השטן כשבידיהם רשימות מוכנות של כל הגברים אזרחי גרמניה. ובראשן - שמותם של מנהיגי היהדות, וכך הם התדפקו על דלת ביתנו לאסרו ולשלחו למחנה ריכוז.

אותו בוקר נורא, כהרגלו פנה לצאת לישיבה, כשעדיין לא היה ידוע היקף הרדיפות וכששאלו מכר מדוע מסכן עצמו, ענה, יודע אני שמסוכן ליהודי ובעל חזות רבנית להראות, אבל אם תלמיד אחד הגיע לשמוע השיעור, כדאי להסתכן וללמדו! החלטה זו שגבלה במסירות נפש, הצילה את חייו, וכששב לביתו, בדרך עבר ליד ביהכ"נ אפוף הלהבות וניסה להציל ספרי התורה, אך חומת אש מנעה כל גישה.

שליח הגיע מטעם הרבנית להזהירו שלא יבא, כי פלוגות הצוררים מחפשים אחריו, הרבנית התחילה לארוז בבהילות, באומרה שלא ניתן היה להשאיר בארץ הדמים, ומענין שיומיים קודם לכן הודיע לו מרן הגר"ע, שמסכים לראשונה לכורח שבעזיבת העיר.

מרן הגר"א וסרמן הי"ד שהכירו מלמודיו בישיבות ליטא והכנסיה הגדולה במרינבאד, ניצל קשריו בארצות הברית, הוא דיווח על דמותו הקורנת והשפעתו החינוכית ועל פעולותיו ויוזמותיו. ישיבת 'תורה ודעת' ביקשה לזכות בו. אך הנסיבות השתנו בקיצוניות והשאלה בדבר היעד הסופי הפכה למשנית בחשיבותה, ראשית לכל עמדה בדחיפות שאלת הצלת החיים!

בדרך נס הושג קשר עם אחותו שחיה בבאזל שבשווייץ. היא היתה כלתו של סאלי גוגנהיים שכיהן כקונסול כללי של יוגוסלביה בשווייץ. הקב"ה הקדים כדרכו רפואה למכה, ולמרות שחותנה נפטרה, עדיין היו ברשותם המסמכים והחותמות, ומשפחת גוגנהיים הורתה להם להגיע לנקודת הגבול, והבטיחה לשלוח להם פספורטים מזוייפים, עד שנמצאה מונית, ומחשש שיתגלה אבא שכב למרגלית המושב האחורי כשהילדים הסתירוהו ברגליהם.

הרכבת עברה ונעצרה התנועה כשחיכו לתזוזת הרכבת, שוטר נאצי התקרב והתעניין למחוז חפצם, והסביר על הקושי שבתנועה עתה. לחרדתם, הציע השוטר להכנס למונית ולהעבירה מכשול הדרך, הם חששו שיכנס למושב האחורי המרווח, ויבחין ברב השוכב על קרקעית המכונית, לאושרם, הוא ביקש מהסבתא שישבה במושב הקדמי להצטופף וישב לצידה, מבלי שיפנה ראשו לאחור. כך היה שוטר זה חוליה נוספת בנס ההצלה, שכן איש לא יעצור מכונית שקלגס נאצי יושב במושב הקדמי שלה...

כך הגיעו לפרייבורג. סמוך לגבול שווייץ הגברת גוגנהיים באה לבקרה, וכשחזרה לצידו השוייצרי של הגבול לקחה עמה הילדים, בסומכה שיתחשבו בתוית הדיפלומטית של מכוניתה ולא יעצרוה. אך שוטר חד עין הבחין שהמכונית יצאה ריקה ושבה מלאה ותבע ממנה לעצור. היא התעלמה מהדרישה והמשיכה בדרכה, ולמחרת הגיע לביתה שוטר כדי לאתר המסתננים הבלתי חוקיים. היא ניסתה להציגם בילדיה, השוטר קרא לבכור הבנים ושאלו לזהותו, ופרץ בבכי. האמת התגלתה, והשוטר אמר: 'נצטויתי להחזיר את הילדים לגרמניה, מזה ארבעים שנה אני בשירות המשטרה, ואעדיף להתפטר ולא לעשות כן'. מר גוגנהיים הבטיח שתוך שבועיים יוצאו הילדים מהארץ, והשלטנות סמכו על הבטחתו וכך הוברחנו לפנימיה בצרפת בפנימיה.

ההורים נשארו בפרייבורג, בהמתנה לדרכונים המזוייפים שנשלחו אליהם. כאשר הצליחו להכנס בדרכונים אלו לשווייץ, עדיין היה פחד מוחשי שהתרמית תתגלה. משום כך הומלץ שיתגוררו בכפרים. במשך הזמן השיגו אישור רשמי לשהות ביניים בשווייץ באמצעות הגב' שטרנבוך מציריך, ואז הוחזרו הילדים מצרפת והתאחדו, וכך הגיע נס ההצלה המופלא לסיומו בחסדי שמים.

מאמר לזכרו של הרה"ח המפואר רבי שלמה גוטליב זצ"ל

תמצית מקורות חייו וארחותיו המופלאים של דודינו הרה"ח ר' שלמה גוטליב ז"ל

כפי שנכתבו בשעתו בכתבי העת במלאת השלושים להסתלקותו בכ"ה כסלו תשע"א

מובא בחז"ל שהקב"ה מקיים כל התורה. גם מצות הדלקת נר חנוכה הוא מקיים, יתברך שמו, וכיצד הוא מדליק את הנרות ? על ידי שהוא יורד לכרמו למסוק את זיתיו ולהוציא מהם את שמנם, שמן זית זך, נשמות קדושות שנזדככו ביסורין, ומטיב את הנרות ומדליק אותן עד שתהא שלהבת עולה מאיליה.

נשמתו של הרה"ח ר' שלמה גוטליב ז"ל, נבחרה להתעלות בנר ראשון של חנוכה השתא, להאיר בנר ד' נשמת אדם בגנזי מרומים. בשורות אלו ננסה להתחקות אחר עקבותיו ולהנציח את אישיותו ופעולותיו הטובים, ויהי רצון שיהא זה לעילוי נשמתו.

דמותו המאירה והחייכנית של ר' שלמה ז"ל היה מוכרת מאז ומתמיד, אך לא כולם שיערו לעצמם איזו מסכת חיים ואיזו אישיות דגולה מקופלות תחת מעטה הענווה והפשטות שלו.

ר' שלמה ז"ל נולד בעיה"ק ירושלים ת"ו ביום כ"ח שבט שנת תשי"ד לאביו הרה"ח ר' עקיבא ז"ל, מפארי חסידי קרלין סטולין, בנו של הרה"ח המפואר ר' אפרים גוטליב ז"ל, מהאריות שבחבורה, מיקירי קרתא דשופריא ירושלים של מעלה, ולאמו מרת פרומא גאלדא ע"ה, בת הר"ר אהרן לייב קרמר ז"ל, חתן הר"ר יצחק יעקב חשין ז"ל, בנו של הגה"צ ר' ישעיהו חשין זצ"ל בעל 'דברי ישעיהו'.

את דרכה של חסידות קרלין סטולין, קנה אצל זקינו הרה"ח ר' אפרים ז"ל, אצלו התאכסן שבתות הרבה וממנו ינק תורה וחסידות, תמיד היו שגורים על לשונו מאמרים ששמע מפיו, וגם הליכות ומנהגי ירושלים קיבל הימנו.

בשנת תשל"ד הקים את ביתו לתפארה עם נוות ביתו החשובה לאויו"ט בת הרב יהושע אליקים גוגנהיים ז"ל, נינו של הגה"צ ר' אליקים געשטליק שלזינגר זצ"ל, דיין בק"ק המבורג, תלמידו של בעל הערוך לנר ומגזע בעל הפני יהושע והבית מאיר.

ביתם של ר' שלמה ז"ל ורעייתו תבלחט"א נבנה על על אדני התורה והחסידות, תוך התקשרות איתנה לחצר הקודש והקפדה על מנהגי החסידות, הנוסחאות והניגונים ללא ויתור על קוצו של יו"ד מדרכי אבותיו, ואכן זכו ב"ה לגדל משפחה ענפה לתפארת ההולכים בדרך התורה והחסידות.

תקופות רבות מחייו ידע סבל ומכאוב ואעפ"כ מעולם לא פגשו בו כשהוא שרוי במצב רוח ירוד. תמיד היתה נהרה נסוכה על פניו והיה מעודד ומשמח את כל הסובבים. עליו ראו בחוש את מאמר החכם: "החסיד דאגתו בלבו וצהלתו בפניו", אלא שכפי הנראה לא היתה כלל דאגה בלבו, שכן תמיד היה שופע אמונה ובטחון ושלוות הנפש.

בני המשפחה מציינים שהאמונה שלו היתה פשוטה כמו יהודים בעלי מדרגה, עד שהיו משתוממים לראות כיצד הוא חי את האמונה בחוש בכל רגע ורגע ומרגיש את יד ההשגחה על כל צעד ושעל, וזה נסך בו את כוחות הנפש לקבל את יסוריו באהבה ולהיות תמיד בשמחה.

זקן אחד המליץ עליו פעם את ראשי התיבות של שמו: ש'מחה ל'ו מ'יום ה'ולדו. גם הוא עצמו היה מרגלא בפומיה מה שאומרים בהלל: "יסור יסרני י-ה" ומסיימים: "זה היום עשה ד' נגילה ושמחה בו", לפי שביום שמקבלים יסורים יש לגיל ולשמוח, כיון שביום זה מזדככים ומתקרבים להקב"ה.

סח בנו הגאון רבי יצחק יעקב גוטליב שליט"א (מח"ס עקבות יצחק - מודיעין עילית) פעם אמר לי אבי הרה"צ רבי שלמה זצ"ל, בפשטות, שאינו שואל כלל את הקב"ה "למה" ? וזאת מפני ב' סיבות: א' דהקב"ה יודע היטיב מה הוא עושה, וממילא אין כלל שאלות! ב' דהקב"ה לא עונה על השאלות... ונאה דורש ונאה אומר: שפעם שבעת שדרשתי בשלומי כנהוג, ענה ואמר לי שהכי טוב בעולם... וכשבקשתי לברר האם לא יכול להיות יותר בטוב, חידד

ויברכהו יהושע ❖ אדר תשפ"ב

בתשובתו שמה שהקב"ה עושה הוא הכי טוב ששייך!!! ועל כגון דא נאמר: בא חבקוק והעמידן על אחת - וצדיק באמונתו יחיה.

ואכן, על אף יסוריו היה כולו אש קודש לעבודת השי"ת, לתורה לתפילה ולגמילות חסדים עם הבריות, כאשר נוות ביתו תחי' עומדת לצידו במסירות ובנאמנות ומסייעתו בסדר יומו המדוקדק, שכל כולו נע סביב סדרי הלימוד והשיעורים.

לא היה דבר בעולם שהיה חשוב אצלו יותר מהלימוד הקבוע, וכל אימת שהוצרך לנסוע מחוץ לעיר וכדו' היה מתכן זאת באופן כזה שלא יפריע הדבר לחוק לימודיו. כמו כן הקפיד תמיד בעת שמחות המשפחה שלא יבואו על חשבון לימודו ולא יחסיר חלילה שום שיעור או חבורתא, והעיד על עצמו הגאון רבי נפתלי נוסבויס שליט"א – שר' שלמה ז"ל היה מתלמידיו ומשומעי לקחו במשך למעלה משלושים שנה – שלפעמים היה הוא מתאמץ יותר מכפי יכולתו ומגיע למסור את שיעורו, כי ידע שר' שלמה ז"ל בוודאי הגיע לשיעור וממתין לו.

בתקופה האחרונה היה סדר יומו עמוס בשיעורים וחבורות, כאשר בשעות הבוקר היה קובע לימודו בביהמ"ד ברנוביץ עם יבלחט"א הרב שלמה דייטש שליט"א, ובשעות אחה"צ היה מגיע לשיעורו הקבוע של הרה"ג רבי משה ויליגער שליט"א בביהמ"ד קרלין סטולין, והיה שותה בצמא את דבריהם כאילו אין לו בעולמו אלא שיעור זה בלבד, ומחכים את רבותיו בקושיותיו ובסברותיו הישרות.

לבד מהעובדה שהיה מקדיש הרבה מזמנו ללימוד התורה, היה מקפיד מאוד שלא לדבר דברים בטילים, וכ"ש דברים אסורים. כשהיו משוחחים בפוליטיקה, היה גוער ואומר: מוטב שתדברו על תפוחי אדמה ולא על אנשים...

מפליא הדבר ששירת חייו נסתיימה ממש בתוך לימודו בביהמ"ד ברנוביץ' ונתקיים בו: "ואת התורה אדם כי ימות באהל" – "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", כאשר נסתלקה נשמתו על ספר התלמוד במסכת כלה רבתי בפסקה שנאמר בה: "בוש פנים לגן עדן – שאני מביאך לחיי העוה"ב".

בכלל היה מעריך ומעריך מאוד את לומדי התורה ודרבן את בני המשפחה להחשיב את לימוד התורה ולקבוע עתים לתורה יום-יום, ואכן זכה לבנין

וחתנין רבנן, תלמידי חכמים וקובעי עתים לתורה כפי רצונו ושאיפתו. כן היה מזרז מאד בענין הטבילה במקוה בכל יום, כדי שיהיו התפילה והלימוד בקדושה ובטהרה.

עבודת התפילה היתה אצלו מן החמורות, והיה משכים ומתייצב על משמרתו מתחילת התפילה ועד סופה. הקפיד מאוד על אמירת קטורת בציבור ורבים היו נוטלים חיזוק מהנהגתו זו.

בהקשר לזה היה מרגלא בפומיה להטעים את הפסוק "תהלה לכל חסידיו לבי ישראל עם קרובו", ולכאורה מהו כפל הלשון ? אלא יש כאן שתי דרגות: יש בני ישראל הפשוטים, וישנם אלו המקפידים לבוא מתחילת התפילה ועד סופה, והם קרויים "עם קרובו", שהם קרובים מאוד להשי"ת, וכמו בשמחת נישואין, יש כאלו הנכנסים ויוצאים, ויש את קרובי המשפחה המשתתפים מתחילה ועד סוף, וכך הוא גם בתפילה.

פרק נכבד באישיותו היה במידות טובות ובהנהגות שבין אדם לחבירו. היה למקור חיזוק ותמיכה לאחרים וקנה לעצמו מעגל גדול של חברים וידידים שאהבו אותו אהבת נפש, ורבים שאבו עידוד מחיוכו המקרין רוגע ושלוה ומפניו המאירות.

היה זהיר מאוד במצות כיבוד אב ואם, ונהג לבקר את הוריו דבר יום ביומו, והיה משרתם בנאמנות ומסיעם ברכבו למחוז חפצם, בלי להתחשב כלל במצבו האישי, ואף כשלא היה חש בטוב היה עומד הכן לכבד את הוריו ולמלא את רצונם.

כבעל רכב זכה לשמש ולהסיע ברכבו בקביעות כמה מדולי ישראל זצ"ל ויבלחט"א, ובהם הרב הצדיק מטשאבע זצ"ל, הגאון משטרסבורג זצ"ל והגאון רבי משה הלברשטאם זצ"ל, ואף הם הכירו לו טובה על זאת וחיבבוהו מאוד

היה מרבה לעשות חסד ברכבו ולקחת נוסעים אף למרחק קצר, כן היה מסיע ברכבו רבים מילדי השכונה לבתי הספר והיה אוסף לרכבו אנשים עם חבילותיהם או כדי להעלותם במעלה ההר, וגם בנסיעות מחוץ לעיר היה מחזר אחר נוסעים, באומרו שדבר זה סגולה הוא לנסיעה בטוחה.

כן היה מרבה לבקר בבתי חולים ובבתי אבות כדי לעודד חולים ונדכאים ל"ע, והיה עובר ממזיטה למזיטה, מספר להם מה שעבר עליו ומחזק אותם מאוד. וסיפר יהודי יקר שעבר אירוע לבבי והיה שבור מאוד ומאז נהג ר' שלמה ז"ל להתקשר אליו בקביעות מידי שבוע, להתעניין בשלומו ולהרעיף עליו מילות חיזוק ותקווה. כמו כן היה מסיע נכים משכונות מרוחקות בהתנדבות. מעשים אלו נעשו בהצנע לכת, ואף בני ביתו לא היו מודעים כמעט לכל הנעשה, כאשר הרבה מפעולותיו נודעו רק במהלך ימי השבעה

הקפיד מאוד להשתתף בכל שמחה שהוזמן אליה, כאשר היתה לו אפשרות גישה לאולם, ולא שת לבו לקשיים או למרחק הדרך. כמו כן היה נזהר מאוד לא להשתמש באחרים בכל פעולה ותנועה שהיה יכול לעשותם בעצמו, ואף אם נפל חפץ על הרצפה, ניסה בכל כוחותיו להרימו בעצמו ולא להטריח את הזולת.

היה זהיר מאוד בממון חבירו ונהג בישרות מופלאה, הקפיד מאוד על שמירת הזמן במקומות עבודתו ונזהר שלא לקחת פרוטה יותר ממה שמגיע לו, והכל ביושר ובאמונה.

זכה אבינו ז"ל להיפרד מכל בני משפחתו בערב שלפני הפטירה, כאשר ערכו מסיבת חנוכה בהשתתפות כל בני המשפחה וכל נכדיו שיחיו, מקטן ועד גדול, עברו לפניו לקבל ממנו סביבוניו, ונפרד מכולם באיחולים לבביים.

נחמא פורתא מצאה משפחתנו הדויה בשמחת הולדת הנכדים שיחי' בתוך ימי השלושים ונקרא שמם בישראל על שם אבינו הגדול

ויהי רצון שיבולע המות לנצח ונזכה לשוב וליהנות מאורו, עת יקיצו וירננו שוכני עפר במהרה בימינו אמן.

גבוזות

**ששה הסכמות מאת זקנינו הגאון החסיד רבי אליקים
געטשליק שלעזינגער זצ"ל**

[נלקט ונערך ונסדר ע"י הגאון רבי אליעזר יהודה מילר שליט"א, ונדפסו בקובץ
'החסיד מהמבורג ומשפחתו']

א. הסכמה על ספר 'מגד מישרים' - הנובר שנת תרי"א

דברי מליצות הדיינים דק"ק האמבורג

להיות ראינו ח"מ הספר מגד מישרים שחבר האיש היקר כמהו' משה במהו'
שמעון בלומענפעלד נ"י על אחד מי יודע וחד גדיא ונתבקשנו מאתו
להיות לו לעזר ולסעד בהוציאו ספרו לאור הדפוס, וראינו שהוא אינו נוגע מענין
הדינים ורק מוסר השכל ורמזים, לכן נעננו לבקשתו ליקח אי"ה אחר גמר
הדפוס ספר אחד במחיר כפי אשר ישית עלי

פה האמבורג יום טוב לחדש אלול תר"י לפ"ק.

הק' גאטשלק שלעזינגער

[**ואחריו** באו חתומים מחותנו הגאון רבי מרדכי מיכאל יפה זצ"ל ועוד]

**ב. הסכמות על הגדה של פסח עם ביאור בשם 'תקות
ישראל' - ווארשא שנת תרכ"ח**

הסכמות גאוני וגדולי אשכנז וגדולי מדינתנו

גם פה נמצא במחיצתנו האיש הרבני מופלג חריף ושנון החכם השלם, מהור"ר
ברוך נ"י מק"ק שאקי במדינת רוסלאנד. וראיתי בחבורו אשר חיבר דברים

יקרים ונחמדים, הראויים לבוא על שלחן דרבנן, לכן אף אני ידי תכון עמו למען הוציא חבורו לאור, ולעת אשר יוגמר בל"נ גם אנכי אקבל ממנו:

ולראי' באתי עה"ח פה ק"ק אלטונא, יום ה' י"ב למב"י תרכ"ו.

הק' יעקב יוקב בלא"א מהור"ר מ"ו אהרן עטלינגער ז"ל,

החו"פ ק"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

גם אנחנו ח"מ ראינו המחבר החכם השלם מהור"ר ברוך נ"י, והשתעשענו בתורתו יה"ר שיעלה בידו מחשבתו להדפיס ספרו היקר ולהפיצו בישראל, וכל התומכו יהיה מבורך מרב טוב הצפון:

פה ק"ק האמבורג יום ד' ח"י למב"י תרכ"ו לפ"ק.

הק' אליקים געטשליך שלעזינגער.

ונאום הק' יוסף גאטליב בן לא"א מוה"ר משה ז"ל.

ג. הסכמה על ספר 'כד הקמח' מרבינו בחיי עם פירוש בשם 'צפחת השמן' - לבוב שנת תר"מ

הסכמת הרב הישיש הגאון הגדול מוה' אליקים געטשאלק

יושב בשבת תחכמוני בביהמ"ד בק' האמבורג יע"א

הרב המופלג ויקר רוח מוה' חיים נ"י אשר התגורר פה ורוצה להוציא לאור ספריו אשר חיבר והם ספר כד הקמח עם פירושו והגהותיו וספר זכרון מגדולי עולם זלה"ה אשרי המסייעו והתומכו להיות לו לעזר לבצע מעשהו ובל"נ גם אני אקח ספר אחד כפי המחיר אשר יושת עלי וחלילה לחזור ולהדפיס ספריו בלתי ידיעותו כי ענוש יענש בפלילים.

פה ק"ק האמבורג יום ב' ט' ניסן תרל"ז.

אליקים געטשאלק שלעזינגער

יושב בביהמ"ד פה

ד. הסכמות על ספר 'זכרון משה' - קראקא שנת תרמ"ח
הסכמת הרב הגאון הגדול החר"ף ובקי בש"ס ופוסקים צדיק מפורסים
לשבח ולתהלה מוהר"ר אליקים געטשלוג

יושב בשבת תחכמוני דקלויז רבתי בק"ק האמבורג:

הרב הגדול החר"ף ובקי מגיד ודרשן דק' אושפצין היקר בש"ט מוהר"ר משה משולם הלוי סג"ל נ"י דרש ג"כ ברב עם בבית מדרשינו דקלויז ישן וחדש יע"א דברים נחמדים בדרך היראה ואומר לעונג שומע וכל יראי ה' נתבסמו גם כן מדרשתו, לכן מה טוב להחזיקו ולכבדו כראוי ליראי ה' ולקנות ממנו את ספרו אשר יוציא לאור במהרה ובזכות זה יתברכו ברב טוב:

באתי על החתום ר"ח טבת שנת תרמ"ו לפ"ק פה ק"ק האמבורג יע"א.

הק' אליקים געטשלוג שלעזינגער

הסכמת הרב הגאון הגדול חר"ף ובקי המפורסם צדיק נשגב תמים
במעשיו

מוהר"ר ישכר בעריש אבד"ק האג במדינת הולאנד

נכד לרבינו בעל פני יהושע זצ"ל:

למפורסם אין צריך רא"י ודי בדברי הרב הגאון מוהר"ר געץ נ"י היושב בביהמ"ד בק"ק האמבורג דחשיב כחד מקמאי דמסהיד על האי גברא רבא ויקירא מחבר כמה ספרים בהסכמות גאוני זמן במדינתו שת בארה של תורה. ועתה עליהם אני סומך להיות גם אחד מהמשלימים בשלומי כסף כפי המחיר אשר ישית הרב הגדול החר"ף ובקי מגיד ודרשן מפורסם מוהר"ר משה הורוויץ הלוי נ"י בעד מחברו הקדש אשר יזכה להוציא לאור בעזה"י:

דברי המדבר לכבוד התורה המעטיר בשלום כל ישראל החותם שמו פה האג יע"א ח' אלול תרמ"ו.

הק' ישכר בעריש בערינשטיין

חופ"ק האג ואגפי' יע"א.

ה. הסכמה על ספר בית אבות - בערלין שנת תרמ"ט

ב"ה.

ראיתי וקריתי איזה עלים מחבור "בית אבות" על מסכתא אבות אשר הניח אחריו הגאון המפורסם בצדקתו ובמעשיו הרב מו"ה ר' שלמה זלמן זצ"ל אב"ד דק"ק עיר חדש נכד הגאון המפורסם ר' אברהם זצ"ל אחי של הגאון המפורסם מו"ה ר' אליהו ווילנא זצ"ל. ונתבשמתי ונהניתי מדרך הקודש אשר ביאר דברי חכז"ל במסכתא אבות, ובודאי ישמחו בחבור הזה כל שוחרי טוב ואוהבי תורה. ואף שראיתי רק קצת איזה עלים מהחבור "בית אבות" החלק מעיד על הכלל, ומחזיקנא טובה לבנו של הגאון מחבר ז"ל כש"ת כמ"ה שמואל יצחק הערשמאן שמקיים בזה מצות כבוד אב להיות שפתותיו של המחבר ז"ל דובבות בקבר ומוציאו לאור ע"י הדפוס להפיצו בישראל.

פה ק"ק האמבורג יום ה' ד' כסלו תרמ"ט לפ"ק.

הק' אליקים געטשליק שלעזינגער.

ו. הסכמות על ספר ההשלמה לרבנו משולם מבדרשי - ברלין שנת תרנ"ג

הסכמות גאוני זמננו ומכתביהם אל המו"ל.

ב"ה. הספר השלמה על מסכת ברכות אשר עדיין לא היה בדפוס וכעת רוצה כהו"ר מנשה גראסבערג נ"י [הערה בשולי הגליון: כאמור במבוא רצה הר"מ ג"ב להוציא את ההשלמה לאור ואח"כ מכר לי את כה"נ. המו"ל - מנדל שחור] להוציא לאור הדפוס, הוא מצוה גדולה לסייעו ולתמוכו, באשר שידוע שבעל השלמה היה מגדולי ראשונים בזמן הראב"ד ז"ל. - פה ק"ק המבורג שנת תרמ"ט לפ"ק.

אליקים געטשליק שלעזינגער.

ב"ה. אחרי כי ידידי וחביבי הרב הצדיק וכו' מוה' אליקים געטשליק שלעזינגער נ"י רב בקלויז דק"ק האמבורג יע"א, יתן יקר סהדותו שהספר השלמה

חיבר אדם גדול, וגם ראיתי בספר הנ"ל איזה דברים והוטב בעיני ב"ה, ע"כ מצוה גדולה לסייעו ולסעדו את המוכ"ז היקר ר' מענדיל שחור נ"י כדי להוציא ב"ה את הספר הנ"ל לאור עולם ע"י הדפוס, ואקוה בזכות שיגדיל תורה ויאדיר נזכה ב"ה לישועה במהרה.

ולראיה בעה"ח, פה בערלין, יום ה' כ"ד טבת תרנ"ג לפ"ק.

יהושע בן הגאון מוה' צבי הירש ז"ל אויערבאך.

מלפנים אבדק"ק פלאצק כעת חופ"ק הנ"ל.

בעיא דלא איפשיטא בתלמוד בבלי ואיפשיטא בתלמוד ירושלמי אי הוי פשיטותא

**מאת הגאון רבי משה שלעזינגער זצ"ל רב הקלויז
בהלברשטאט**

[נדפס במכ"ע ישורון שנת תרפ"ו חוברת ז' במוסף העברי עמ' כ'-כ"ד
[בעריכת וולגמוט],

ושוב נדפס בקובץ 'החסיד מהמבורג ומשפחתו' שיו"ל ע"י הגאון רבי אליעזר
יהודה מילר שליט"א סימן ט"ו].

ידוע הוא הכלל שכללו המחברים בכל מקום שמצינו מחלוקת בין הבבלי והירושלמי פסקינן כגמרא דילן. וסמכו כל המחברים על לשון הרי"ף בעירובין סוף פ' המוצא תפלין וז"ל וחזינן למקצת רבואתא דסבירא להו כעולא וסמכו אגמרא דבני מערבא דגרסינן התם במסכת יו"ט וכו' ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דסוגיא דגמרא דילן להיתרא לא איכפת לן במאי דאמרו בגמרא דבני מערבא, דעל גמרא דילן סמכינן דבתראה הוא ואינהו הוו בקיאי בגמרא דבני מערבא טפי מינן ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא, לא קא שרו ליה אינהו עכ"ל הרי"ף.

וכן כתב הכנה"ג בכללי הפסוקים אות ג' בשם הרי"ף, ומבואר עוד יותר בשיטה מקובצת על ב"מ (מ"ה ע"ב) שכתב וז"ל: וכתב הר' יהונתן ז"ל ואין אנו חוששין לגמרא דירושלמי דאותן רבנן בתראי שסדרו לנו התלמוד בבלי הביאו בו אותן סברות שהן כהלכה הנאמרות בתלמוד ירושלמי, ורוב התלמוד בבלי מהן כגון דברי ר"י ור"ל וכל הנקראים בשם רבי, ומה שראו שהוא שלא כהלכה הניחו אותו בתלמוד ירושלמי עכ"ל. וכן כתב בפירוש המגדל עוז בהלכות שופר פ"א: הסכימו הראשונים לסמוך על הבבלי, לפי שרבינא ורב אשי שסדרו הבבלי היו יודעים ורגילים בירושלמי, ואילו היו מקובלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי עכ"ל.

ועוד כלל שני דבר שלא הוזכר בגמרא דילן והובא בירושלמי שפיר פסקינן (ועיין בס' תומת ישרים סי' ע"ז).

הנה ב' כללים האלו מוסכמים מכל האחרונים, אך יש לחקור עוד אם מצינו בעיא בבבלי ובירושלמי, ואיפשטא בירושלמי ולא איפשטא בבבלי אם פשיטותא דירושלמי הלכה או לא?

הרמב"ם בהלכות ממרים פ' וי"ו הלכה ד' כתב: האב שהיה תלמיד בנו, אין האב עומד בפני הבן אבל הבן עומד מפני אביו אע"פ שהוא תלמידו. והוא מקידושין ל"ג ע"ב איבעיא להו בבנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו ובעי למיפשטה מדא"ל שמואל לר' יהודה שינא קום מקמי אביך ורב יהודה רבו של אביו היה, ודחו התם דשאני יחזקאל אביו של רב יהודה דבעל מעשים הוה, דאפילו שמואל נמי קאים מקמיה [א"כ לא איפשטא הבעיא]. עוד איבעיא שם: איבעיא לן בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפני בנו. והא בעיא נמי לא איפשטא. ומ"מ פסק הרמב"ם בחדא לקולא ובחדא לחומרא וצריך טעם למה, והר"ן שם בקדושין והכסף משנה בהלכ' ממרים הביאו, וז"ל ונ"ל דאע"ג דלא מיפשט בגמרא דילן ילפי לה מדגרסינן בירושלמי אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת ונפסק קורדיקין שלה, והלך ר' טרפון והניח ב' ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה, פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקרו ואמרה להם התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי, אמרין לה מאי עביד לך יותר מדאי ותנית להון עובדא, אמרין אפילו הוא עושה כן אלף פעמים עדיין לא הגיע לחצי כבוד שאמרה התורה ע"כ

בירושלמי. ובודאי דקימה דרבו אינה אלא מדין חכם, ואם איתא שאין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו, לא היתה רשאה אמו של ר"ט לקבל ממנו כך, הילכך אע"ג דבגמרא דילן מספקא לן שבקינן ספיקא ונקטינן פשטיהו וכו' עכ"ל הר"ן, וא"כ מיוסד פסק הרמב"ם על האי כלל דהיכא דבעיא לא איפשיטא בבבלי, ובירושלמי איפשיטא פסקינן כהירושלמי.

הוכחה שניה ממה דפסק הרמב"ם המשתחוה להר לא נאסר, ואפילו אבני הר שנדלדלו ועדיין הם במקומם אינם נאסרים והקשה עליו הר"ן כיון דאיכא פלוגתא ה"ל ספיקא דאורייתא ואזלינן לחומרא (ובאמת הרמ"ה והראב"ד חולקים בזה על הרמב"ם) והש"ך ביו"ד סי' קמ"ה ס"ק א' יישב פסק הרמב"ם בזה, דבש"ס דילן ע"ז מ"ו ע"א מספקינן אי בני ר' חייא דהיינו חזקיה שרי ור"י אסר או איפכא, אבל בירושלמי שם הלכ' ו' איתא בהדיא דחזקיה שרי ור"י אסר, ולכן פסק הרמב"ם כוותיה דחזקיה, דלא שבקינן מאי דפשיטא ליה לירושלמי משום מאי דמספקא בש"ס דילן.

ועוד הוכחה שלישית ממה דפסק הרמב"ם בהלכ' תרומות פ"ה הלכ' ט"ו. עציץ נקוב הרי הוא כארץ וכו' זרע תבואה בעציץ שאינו נקוב והביאה שליש ואח"כ נקבו ונגמרה התבואה והוא נקוב הרי הוא כצומח בעציץ שאינו נקוב עד שיקבנו קודם שיביא שליש עכ"ל הרמב"ם והוא ממנחות דף ע' ע"א א"ל ר' חנינא בר מניומי לאב"י עציץ שאינו נקוב מהו, אי לא נקוב הא לא נקוב דלמא חזר ונקבו קא אמרת ושם לא איפשיטא ומ"מ פסק הרמב"ם כמו שפסק לפי שמצא כן פשוט בירושלמי מס' מעשרות פ' בתרא הלכ' ד' שאמרו עכשו נקוב.

מכל הוכחות האלו ברור דהרמב"ם מחזיק בכלל הזה, דהיכא דמצינן בעיא בגמרא דילן ולא איפשיטא דפסקינן כהירושלמי ולא חשבינן זה כפלוגתא בין הבבלי והירושלמי וסברא נכונה היא דומיא למאי דמצינן כמה פעמים בפוסקים לא שבקינן מאי דפשיטא ליה לפלוני ממאי דמספקא ליה לפלוני.

אבל הרב יד מלאכי בספרו (כללי הבית אות צ"ד) אחר שהביא הג' הוכחות מן הרמב"ם האמורות לעיל כתב שנראה מדברי התוספ' יבמות פ' הערל (ע' ע"א ד"ה הערל בסופו) דלא ס"ל האי כללא. וז"ל התוספות שם אלא שבזה חולק הירושלמי על הש"ס שלנו דהתם פשיטא ליה דערלות שלא בזמנה לא היא ערלות ואכיל בתרומה ובש"ס שלנו בעיא היא שם (ע"א) ולא איפשיטא

עכ"ל התוספות דשם (דף ע"א) בעי רב חמא בר עוקבא קטן ערל מהו לסוכו בשמן של תרומה ערלות שלא בזמנה מעכבא מאכילת תרומה או לא מעכבא? א"ר זירא ת"ש אין לי (לעכב בפסח) אלא מילת זכריו בשעת עשייה ועבדיו בשעת אכילה מניין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל אז אז לגזרה שוה, בשלמא עבדיו וכו' אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשייה היכי משכחת ליה לאו דאתיליד בין עשייה לאכילה ש"מ ערלות שלא בזמנה הויא ערלות, ודחי רבה (כצ"ל) הב"ע כגון שחלצתו חמה, ורב פפא אמר כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני ביני, ורבא אמר כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורין, ועוד אוקימתות שם א"כ לפי האוקימתות בש"ס שלנו בעיא דרב חמא בר עוקבא לא איפשיטא. ומ"מ פסק הרמב"ם בפ' י"א מהלכ' תרומות סכין את הקטן בשמן תרומה בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל, וכן לענין לעכב באכילת פסח בפ' ט' מהלכ' קרבן פסח הלכ' ט' כתב: כשם שמילת בניו ועבדיו מעכבתו מלשחוט הפסח, כך מעכבתו מלאכול. וכיצד יהיה הבן ראוי למילה אחר שחיטת הפסח ולא יהיה ראוי קודם שחיטה כגון שחלצתו חמה וכו' וכגון שכאבה עינו ונרפאת אחר שחיטה או שהיה טומטום ונקרע אחר שחיטת הפסח ונמצא זכר עכ"ל ומסתימת לשונו שלא הביא גם כגון שנולד אחר שחיטת הפסח (והיינו האוקימתא דאתיליד בין עשייה לאכילה) משמע שגם לענין עכוב מאכילת פסח ס"ל לרמב"ם דערלות שלא בזמנה לא הויא ערלות, והיינו טעמא דהרמב"ם לפי שמצינו מפורש בירושלמי ביבמות פ' הערל וז"ל ותני כן כל שבעת ימים מותר להאכילו חלבה של תרומה [צריך ביאור מאי האי חלבה של תרומה, ונ"ל דהיינו חלב של בהמה שהאכילוה כרשיני תרומה עיין תרומות פ' י"א משנה ט', - הגהת הגר"מ זצ"ל], ומותר לסוכו בשמן של תרומה עכ"ל הירושלמי ומוכח דס"ל דערלות שלא בזמנה לא הויא ערלות, ולכן פסק הרמב"ם לענין תרומה ולענין עכוב מלאכול פסח כירושלמי אע"פ שבש"ס דילן בעיא דרב חמא לא איפשיטא. כהאי כללא דלעיל.

ומדברי התוספ' הנ"ל דאמרו דהירושלמי חולק על הש"ס שלנו נראה ליה להרב יד מלאכי דרצונם לומר דהדרין להכלל המוסכם מפי הרי"ף ומפי שאר הראשונים דהיכא דמחולקים הבבלי והירושלמי פסקין כהבבלי וא"כ גם בנידן דידן פסקין כהבבלי וא"כ בעיא דרב חמא בר עוקבא לא איפשיטא

ואזלינן לחומרא (לענין תרומה). וא"כ שיטת התוספ' מתנגדת לשיטת הרמב"ם.

אבל באמת במחילת כבוד תורתו של הרב יד מלאכי מדברי התוספות אינו נראה להוכיח שאינם סוברים כדעת הרמב"ם. שזהו ודאי לא נוכל להכחיש שדעת הירושלמי אינה כדעת הבבלי, דלהירושלמי פשוט דערלות שלא בזמנה אינה מעכבת והבבלי מספקא ליה, ולכן שפיר קאמרי התוספות דבסברא זאת אי פשיטא לן או מספקא לן חולק הירושלמי על הבבלי, אבל מי יימר דהתוספ' איירי לענין לפסוק הלכה ואפשר שהתוספות נמי ס"ל כהרמב"ם דדוקא היכא דהב' תלמודים מחולקים היינו שזה מתיר וזה אוסר, זה מכשיר וזה פוסל אז פסקינן הלכתא כהבבלי אבל היכא דלהירושלמי ברירא ליה מילתא ולבבלי מספקא ליה לא נאמר האי כללא וגם התוספ' מודו לזה.

והוסיף היד מלאכי עוד לומר דגם מדברי הרא"ש נראה דלא סבירא ליה האי כללא דהרמב"ם, ובמחילת כבודו גם משם לא נראה לי ראיה כלל.

דבריש מי שמת תנן: מי שמת והניח בנים ובנות, בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו, נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים וכו' וקא מיבעיא ליה בגמרא אלמנתו מהו שתמעט בנכסים ב"ח מהו שימעט בנכסים, אלמנתו ובת איזו מהן קודמת וכו' פשוט מיהא חדא דא"ר אבא א"ר אסי עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל אחיו בנכסים מועטין וכו' אף אלמנה אצל הבת אלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים, אבל הבעיות הראשונות עלו בש"ס דילן בתיקו, והוסיף הרא"ש שם (סוף סי' ג') והנך כולוהו (פי' ב"ח מהו שימעט וכן בת אשתו וכן אלמנה מהו שתמעט) לא איפשיטא ולקולא עבדינן ולא ממעטינן דנכסים בחזקת בנים קיימים ולא מפקינן מינייהו אלא בראייה עכ"ל הרא"ש ובסוף הסימן מביא הרא"ש וז"ל ירושלמי הדא דאיתמר והוא שיהא מזון לאלו ולאלו י"ב חדש חוץ מכתובת אשה וחוץ ממזון מנה (צ"ל אלמנה) חוץ ממלוה בעדים וחוץ ממלוה בשטר חוץ מקבורה משמע דפליגי אגמרא דידן דסלקו בתיקו עכ"ל הרא"ש, ומתוך דברים אלו רוצה היד מלאכי להביא ראייתו דהרא"ש פסק כתלמודא דידן נגד הירושלמי אם בעיא סלקו בתיקו אף אם בירושלמי נפשטה. ואם אני לעצמי הייתי יכול לומר דאין משם ראיה כמו דאמרינן לעיל בדברי התוספות, דלא רצה הרא"ש לפסוק הלכה למעשה נגד הירושלמי אלא שרוצה לומר דסברת הירושלמי אינה עולה כסברת הבבלי אבל לא דפסקינן כדעת הבבלי אלא שמתחלת דבריו שם לא משמע

כן דשם אמר והנך כלהו לא איפשיטא ולקולא עבדינן ולא ממעטינן דנכסים בחזקת בנים קיימות ולא מפקינן מינייהו אלא בראייה עכ"ל הרא"ש.

אלא בזה נסתרה ראיית היד מלאכי מדברי הרא"ש דהרי הרמב"ם עצמו הלכ' אישות פ' י"ט הלכ' כ' כתב והיו הנכסים מרובים ויש עליו חוב או שהתנה עם אשתו שיזון את בתה אין החוב ולא מזונות בת אשתו ממעטין בנכסים אלא ירשו הבנים הכל ויתנו לב"ח חובו ויזונו בת אשת אביהן עד זמן שפסק ויזונו אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארסו מתחת ידיהם עכ"ל הרמב"ם. הרי פסק גם הוא נגד הירושלמי כתלמודא דידן ופסק לקולא כאשר הבעיות סלקו בתיקו והלך בשיטת הרי"ף שפסק ג"כ לקולא.

הרי אנו מוכרחים לישב דבריו שאינם סותרים הכלל לפסוק כפשיטות כירושלמי נגד ספקא דבבלי, או דנאמר דהרמב"ם ס"ל דהיכא דמסתבר טעמיה דספיקא לא אזלינן אחר פשיטות הירושלמי, או דדוקא בהאי ענינא דנכסים מרובים לא ממעטינן ואזלינן לקולא דהא נכסים בחזקת הבנים קיימים, אך אחר דאנן מתרצים פסק הרמב"ם בענין נכסים מרובים, אין להביא ראיה מפסק הרא"ש באותו ענין דאינו סבירא ליה כלל הרמב"ם לפסוק בפשיטות הירושלמי נגד ספיקא דבבלי.

ובהא דקידושין דבנו והוא רבו מהו לעמוד בפני אביו, והבעיא השנית בנו והוא רבו מהו לעמוד אביו מפניו, דתרווייהו לא איפשיטי פסק הרא"ש בשניהם לחומרא ויעמדו זה מפני זה דספיקא דאורייתא היא, אך אין משם סיעתא ולא סתירה לכלל הנ"ל דראיה מפורשת בירושלמי לא מצינו, אך הר"ן יישב דעת הרמב"ם שפסק בחדא לקולא ובחדא לחומרא אמעשה דר' טרפון המובאת בירושלמי.

מכתב מאת הגאון רבי משה שלעזינגער זצ"ל אל אביו הגאון רבי אליקים געמלשיק שלזינגר זצוק"ל

ובו הערות בדברי התוס' רפ"ד דמנחות ובב"י יו"ד סי' ע"א

[נכתב בבחרותו בהיותו בן כ"א בעת שלמד בבית המדרש לרבנים בברלין, ונדפס בקובץ 'החסיד מהמבורג ומשפחתו' שיו"ל ע"י הגאון רבי אליעזר יהודה מילר שליט"א סימן י"ד].

שיל"ת [שויתי ה' לנגדי תמיד] פה ק"ק בערלין אור לעש"ק פ' ואתחנן תרמ"ו לפ"ק

לכבוד אדוני אבי מורי ורבי!

הנה אבוא היום באיזה דברים אשר הבנתם נעלמה ממני להציעם לפני אדמו"ר ובטוח אני כי לא אשוב ריקם מלפניו!

במנחות ד' ל"ח: על הא דאיתא בגמרא אילימא חיסר מצוה דלבן וקיים מצוה דתכלת הקשו בתו' דאיפכא הוה ליה למימר ותירצו דמשום מתניתין נקט הכי הלבן אינו מעכב התכלת, פ' אינו מעכב כלל התכלת שקידם עכ"ל, ולא הבינותי מה שתי' בזה דמ"מ קושיתם במקומה עומדת דסברא היא למימר דתכלת שלא עשה כהלכתה חיסר וא"כ הוה ליה למימר דמצתה לבן עביד לפרשי רישא דמתנ' תכלת אינו מעכב את הלבן. ונראה שהתו' לא רצו לפרש כן מדכת' תכלת אינו מעכב את הלבן ואם לא עשה עדיין הלבן מאי עיכובא שייך, אלא שזה אינו מובן לי דהא ע"כ אליבא דרבי מתני' לא איירי אלא בדהקדים א"כ שפיר ס"ל דתכלת אינו מעכב את הלבן שעשה בטלית אחר שעשה התכלת ומתנ' איירי שעד שתכלת ולבן עשויים בו כבר דתכלת אינו מעכב.

ביו"ד ס' ע"א הקשה הב"י לרשב"א אמאי צריך לחתוך הראש לשנים הא איהו סובר שאין השער מעכב הדם לצאת א"כ יצא הדם דרך השחיטה ודרך הנחירים ע"כ, ודקדקתי אמאי כת' הב"י דווקא דרך השחיטה ודרך הנחירים יצא הדם אמאי לא יצא בכל שטח הראש כמו שכתב הב"י בעצמו סמוך לקמן בד"ה וכן הטלפים.

ואסיים בברכת שלום לאמי מורתי ולכל משפחתינו בנך המשתוקק לראותך
הק' משה

מכתב מאת הגאון רבי משה שלעזינגער זצ"ל

אל הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל רבה של ירושלים

[נדפס בקובץ 'החסיד מהמבורג ומשפחתו']

ב"ה, הלבערשטאדט יום ג' לס' ויצא יעקב תפר"ה לפ"ק
שלו' וישע רב וחיים ארוכים להרה"ג המפורסם בכל קצוי תבל מו"ה חיים
יוסף זאנענפעלד נ"ו.

שמחה גדולה היתה לנפשי בהגישו בזה את ברכותי לכבוד תורתו ובאתי גם
אני למלא את דברי נכדו הבחור היקר ... שי' כי הוא הולך ישר ורואה
פרי בלמודו, ולא אכחד תחת לשוני כי צעיר הוא לימים ועדיין לא רב גובריה
בגפ"ת אך חשקו ללמוד תוה"ק ולהשתעשע בדבריה הקדושים נאה לשבח
והגביר הנכבד כה"ר יצחק נוסבוים נטל עליו לפרנסו ולגדלו וללמודו כל חלק
עבודת האדמה במדה גדולה ואשרי חלקו כי הוא יצא להחזיק בנן של קדושים,
ובקש ממני ללמוד עמו מדי יום ביומו והסכמתי לו ולכן בבקר קודם עלות
השחר וקודם תפלת השחר הוא לומד אצלי והתחלנו מס' ברכות פרק ד', (בלי
תוספות) ועתה סימנו פרק אין עומדין, והתחלנו פ' כיצד מברכין על הפירות.
ואקוה כי יוסיף הבחור ... בלמודו ויזכה ללמוד גם פירוש התוספות בארך הזמן.

ואקוה כי מעכ"ת ימצא נחת לשמוע דברים כאלה מפיו, ואם ישר לפניו, אתכבד
לכתוב למעכ"ת נ"י לפרקים דרכי למודו ועי"כ בדרכי התורה יחזק גם
יראתו לקיים מה שלמד, כאותו וכאות

דו"ש מוקירו ומכבדו גם מרחוק

הק' משה שלעזינגער אברהם יוסף בן יצחק

בשא בת יצחק פלטיאל בן מאיר

כתב סמיכה שכתב הגאון רבי אליקים געטשליק שלעזינגער זצ"ל

עבור בנו הגאון רבי משה זצ"ל רב הקלויז בהלברשטאט

[נמסר ע"י הר"ר אליקים מונק שליט"א-בני ברק ותשו"ח לו, ונדפס בקובץ
'החסיד מהמבורג ומשפחתו']

בע"ה

כבר נודע ביהודה ובישראל נתפרסם שגדולי ישראל עשו והסמיכו ביניהם
בהיתר ההוראה להורות בישראל דבר חוק ומשפט ולכן גם אני לא
אחשון פי להגיד לאדם ישרו בני חביבי ששקד על דלתי התורה ויראה הטהורה
ולמד אצלי וגם בישיבת של הגאון מוהר"ר עזריאל הילדעסהיים נ"י ושאב
ממקור מים חיים עשה פרי קודש הלולים הציב לו יד במקום נאמן לצלול בים
התלמוד והפוסקים לכן נוצר תאנה יאכל פריה ויתעטר בקהל קדושים להקרא
שמו בישראל מורינו רב רבי משה, מכח הסמיכה שנסמכתי ממורי הגאון
המפורסם גאון יעקב מהור"ר יעקב עטלינגער זצ"ל להורות דת ודין בישראל
אעטרהו בהסכמת מורו ורבו הגאון ידידי מוהר"ר ר' עזריאל הילדעסהיים נ"י
להורות ולדון ולהחזיק עמודי התורה ויראה עד עמוד הכהן לאורים ויאיר נרו
לדור דורים

עש"ק לס' בראשית שנת הרם קרננו לפ"ק.

הק' אליקים געטשליק שלעזינגער

יושב ביהמ"ד בק"ק המבורג יע"א

אמירת תפילת הדרך ע"י נשים

מעשה רב מאת זקנתינו מרת שרה שלזינגר ע"ה אשת חבר הגאון רבי ליפמאן זצוק"ל ובת הגה"צ רבי זאב נחום וערשנר זצוק"ל

בספר בית ישראל השלם מאת הגאון הרב ישראל טויסיג זצ"ל אדמו"ר ממטרסדורף, חלק ח' סימן ס"ה דין תפלת הדרך, מאת המו"ל (בן המחבר הרב בונם יואל טויסיג):

במוצאי שבת קודש הלכתי עם אאמו"ר מאוה"ג זצ"ל לחגיגת בר מצוה בשכונתנו. היה שם שו"ב אחד שנפצע בתאונת דרכים. שאל אאמו"ר בשלומו ואמר לו: אספר לכם מעשה שהיה בידי. פעם אחת נסעתי ברכבת לעיר קארלסבאד. בדרך עלתה אשה אחת לרכבת, הוציאה מן המזוודה לוח של ארץ ישראל, פתחה ואמרה תפלת הדרך. והיה הדבר לפלא בעיני, כי במדינתנו לא ראיתי כדבר הזה שאשה אומרת תפלת הדרך. אחר כך שמעתי שהיא באה מעיר האמבורג ובעלה הוא כימאי העובד ביום ולומד תורה בלילה (האשה הזאת היתה אמו של הרב יחיאל שלעזינגער ז"ל). למדתי ממנה במה צריך להזהר באמירת תפלת הדרך.

והוסיף על זה, הגאון רבי אליעזר יהודה מילר שליט"א, וז"ל:

בענין חיוב נשים בתפלת הדרך, עי' בשו"ת לבושי מרדכי מהו"ת יו"ד סי' ל"ה דהביא ד' המחבר בסי' ק"ו דנקט לשון הר"מ דמה"ת חייבות נשים בתפלה דהוי מ"ע שאין הזמ"ג, דתפלה עיקרה מהו"ת והיינו לומר שבח ובקשה ואין המנין והנוסח מהו"ת וגם לא זמנו, ופי' לפי"ז המג"א שם דדי להם באמרם איזה בקשה בכל יום, אלא דהסיק המג"א בשם הסמ"ק דבעת צרה צריכות להתפלל, וא"כ הה"ד לענין תפלת הדרך שמתפללות להצלה מן המאורעות, עכ"ד.

ועיין עוד באליה רבה סי' רל"ט אות ד' וז"ל כתבו ספרי מוסר שגם הנשים צריכות ליזהר בק"ש שעל המטה בכוונה ודקדוק התיבות ע"כ, ובמג"א כתב דמה שלא נהגו לאומרה משום דזהו מ"ע שהזמ"ג בלילה ע"כ, ואין נכון דאטו גברי בעי שמירה ונשי לא, דהא כתבתי דק"ש משום שמירה עכ"ל הא"ר, ולפי"ד מסתבר דה"ה לענין תפלת הדרך דראוי לנשים לאומרה משום שמירה (עכ"ד).

מכתבי סמיכה שקבל הרב הגאון רבי דוד מיללער זצ"ל

חתן זקנינו החבר ר' יחיאל גוגנהיים זצ"ל, חתן הג"ר אליעזר
ליפמן שלעזינגער זצ"ל נלב"ע ביום ד' כ"ז תמוז תשנ"ה,
ת.נ.צ.ב.ה.

**[מכתבים אלו נדפסו ע"י בנו הגאון רבי אליעזר יהודה מילר
שליט"א בסוף הקובץ 'החסיד מהמבורג ומשפחתו'.]**

א'

אליעזר יהודא פינקל

ראש הישיבה

דישיבת מיר

ירושלים, ארץ ישראל

ב"ה, ירושלים עיה"ק ת"ו י"ט אייר תשי"ז

אגיד נא את מעלתו של האי יקירא הרב הנעלה והמפואר ר' דוד הי"ו מלונדון
בן הרב הג' מהור"ר ארי' ליב זצ"ל מילר שלמד בישיבתנו שנה אחת
בשקידה והלך מחיל אל חיל עם כשרונותיו הנעלים והצליח למצוא כדי מדתו
בגמרא וכטוב ידיעותיו בשו"ע יו"ד בהשתלמותו בהוראה באיסור והיתר, ומה

יקר הוא במהותו בכלל אשר כל זה יעידון הליכותיו המסולאות בנעימות רוח ועדינות נפש ובדעת ה' וכדקחזינא כל האי אמרתי לעטרהו בסמיכת חכמים יורה יורה ויכהן פאר בקהלה נכבדה ואקוה נא כי יהי' חינו בכל מקום בואו והעדה אשר תשימנו אלוף לראשה תראה את יקרת רוחו וערכו ללכת לאור תורתו ויראתו ותראה ברכה כמאמרם ז"ל תיכף לת"ח ברכה, יכונן ה' את מצעדי הרב הנ"ל לאשורם כל הימים להדרכת עדת ישראל בקודש ולכלכל כל עניני' במילי דשמיא ודמתא בצדק ומישרים כדרכי התורה והיראה וקרנו ירום סלה.

הכותב למען כבוד התורה ולומדי'

אליעזר יהודא פינקל

ראש הישיבה

ב

אליהו בהר"ש ז"ל ראם

ראב"ד

בעיה"ק ירושלם תובב"א

ב"ה, ירושלם, יום ו' ט"ז לחדש אייר תשי"ז

האמת ניתנת להכתב איך כי הרב הגאון מו"ה דוד בן הרב הגאון מוה"ר ארי' ליב מילר, טיילתי עמו הרבה בהוראה ארכות וקצרות, וראיתי כי הוא בקי גדול יודע כל דין על בורי' ממקור הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים. גם ידיו רב לו לישא וליתן בכל שאלה בראיות אמתיות וסברות אמתיות לאמתה של תורה כאחד הרבנים הגדולים היושבים על מדין, גם יש לו ידיעה גדולה ורחבה בש"ס ומחונן בכח החידוש לחדש חידושים נכונים בכל סוגיא וסוגיא גם יראתו קודמת לחכמתו לכן כדין סמוכין לנא והנני לסומכו בסמיכת חכמים ולעטרו בעטרת הרבנות אשר הולמתו והנני אומר להרב הגאון מו"ה דוד מילר

שליט"א הנז' יורה יורה ידין ידין ויהי' לרב ומורה הוראה בכל תפוצות ישראל.
והקהלה שתקבל את הרב הגאון מו"ה דוד מילר שליט"א הנז' לרב ומורה
הוראה תהי' בטוחה שינהל אותה על מבועי התורה והיראה, ויהי'
נהנין ממנו עצה ותושיה.

הכותב והחותם לכבוד התורה והוגי'

נאם אליהו ראם

ראב"ד דפעה"ק ירושלים ת"ו

ג

ישיבת "קול תורה" ירושלים תובב"א

ב"ה, ירושלים ת"ו ח"י אייר תשי"ז

לישרים נאווה תהלה.

לעדות בישראל כי הבחור היקר והמצוין בתו"י ובכל מדה נכונה איש
האשכולות הרב ר' דוד מיללער שיחי' הוא תלמיד ישיבתנו הגדולה
"קול-תורה" פעה"ק ירושלים ת"ו, והננו להגיד לאדם ישרו שלמד והרבה מקנתו
בישיבתנו הקדושה וזכה בעזרת ה' ית"ש לעלות בה במעלות התורה והיראה.

ועתה כאשר הגה דבר טוב ונתן אל לבו להשתלם גם בהוראה וזכה להתעטר
בעטרה של סמיכת חכמים ... הננו גם אננו ראשי הישיבה הנ"ל מצטרפים
לברכה ואומרים לו "יורה יורה כדת של תורה" ... ויברכהו ה' להוסיף חכמה על
חכמתו ולישב מתוך הרחבה באהלה של תורה ולעלות מעלה מעלה, בכל אשר
יפנה ישכיל ויצליח לשמור את משמרת הקודש. ויקום בו ויהי דוד לכל דרכיו
משכיל וה' עמו.

החותמים באהבה רבה בכל חותמי ברכה והצלחה.

ראשי הישיבה,

הרב ברוך קונשטט, הרב שלמה זלמן אויערבאך

חידושי תורה מבני המשפחה שליט"א

לע"ג זקננו

הרה"ג רבי יהושע אליקים בן הרה"ג רבי יחיאל גוגנהיים זצ"ל

הגה"ח רבי אברהם נחמן שמחה ווייצהנדרלר זצלה"ה

יודע ה' ימי תמימים - נולד בכ"ד ונסתלק בכ"ד לחודש אדר תשע"ד
בדרכו ללימוד משניות וסעודת יארצייט לחותנו מורנו זצ"ל שגם נסתלק ביום זה.

הגדה של פסח

בסימני הסדר, קדש ורחץ וכו'. הנה נקט בלשון ו'רחץ באות ו' המקשר, שלא נקט כן בשאר הסימנים, כדי להדגיש איסור ההפסק בין הקידוש לנטילת ידים, שלא תחשוב שכאן אין שאלה של הפסק משום שהנטילה היא רק עבור הטבלת הכרפס, ולא עבור אכילת המצה ע"כ בא להדגיש שגם עתה באופן זה 'קדש' ו'תיכף 'רחץ'.

ויש לרמז במה שנקט בלשון 'קדש ורחץ' לשון ציווי. מה שאין כן בשאר הסימנים שנאמרים רק כהכרזת סימן. כי מאחר שכל סדר השולחן תלוי בקידוש היום בכניסתו וכן מצוות אכילת מצה שתלוי בנטילת הידים ע"כ אומרו בלשון ציווי שהוא עיקר השולחן, ומחמת שצריך שיהיה כל סדר שולחנו בדרך חירות ע"כ אומרם אחר כך בלשון כללי לסימן עריכת סדר השולחן כרפס מוציא מצה יחץ וכו', כמספר בשבח שולחן הערוך בטוב.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך יבוא ויפסח השתא הכא לשנה הבאה וכו'. שיש להבין מה ענין כעת בסיפור המצה שהיא לחם עוני לענין מצוות הכנסת אורחים, ומה קשר נדיבות הלב כעת בסיפור הלחם עוני? וגם למה לא נקטו לומר: דא היא 'מצה' די אכלו אבהתנא. ולמה לא נקט כמו שאנו אומרים להלן "מצה זו" שאנו אוכלין. ואף שהוא בלשון ארמית יכול היה לומר 'דא פטירא' בתרגום לשון

מצה, בפרט שמצה הוא לשון המקרא. ולמה תפסו בלשון 'לחמא עניא'. ואף שאמרו רז"ל שנקרא לחם עוני על שם שעונין עליו דברים הרבה והרי שם מצה חוזר בתורה כמה פעמים.

ויש לפרש ולבאר. כי הנה אז בצאתם ממצרים מחמת החפזון הגדול לא קיימו אז מצוות הכנסת אורחים 'כי בחפזון יצאת ממצרים', ומשום כן נקרא לחם עוני, היינו לחם שחסר בו העני ועל כן המצה היתה אז עניה, וע"כ נקרא לחם עוני היינו לחם השייך לעני שלא קיבלו כראוי אז בצאתו ממצרים, וע"כ קבעוהו לדורות לתיקון חסרון זה להכריז כעת 'הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא' = בלא שהכניסו אורח ופירנסוהו. וע"כ כעת עתה אנו מכריזין ומתקנים הדבר ואומרים 'כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח'. כדי לתקן החסרון שהיה אז בצאתם ממצרים. ויש בלשון 'הא לחמא עניא' משמעות כאילו אומר הנה זהו הלחם ששייך לעניים שלא ניתן להם אז על ידי אבותינו כראוי אז בצאתם ממצרים. וכאומרים בצער הא לחמא = השייך לעניא וע"כ כעת, כל דכפין ייתי ויכול וכו'.

עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. הנה התחיל ואמר לפרעה במצרים, להורות על שני קשיים שאנו עבדים למלך קשה = פרעה. ולעם קשה = מצרים, והנה לא ידענו מי קשה יותר. וע"כ בא ואמר ויוציאנו ה' אלקינו משם היינו ממצרים האומה הקשה. וזהו ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, וע"כ בא לומר שהקושי מהעם הוא יותר קשה מפרעה, והעם שלו הוא הוא הרשע והמרשיע עוד יותר מפרעה, וע"כ כשבא פרעה אל העם לשכנעם כנגד ישראל קיבלו כל דבריו: וזהו ויאמר אל עמו הבה נתחכמה לו וכו', כי ידע שישתפו עמו בפעולה בתכלית ולא יקום שום איש מהם לזעוק חמס על רשעיות קשות וכבידות כל כך, כמו הטבעת התינוקות בים ובדיכוי ישראל לעבדים בגזירות ויסורים כאלו, ואדרבא תוקפו של פרעה הגדול היה מחיזוק הגדול שקיבל מהעם, שנהנו מעבדותם ומשפלותם של ישראל בפרט מאחר שהכניס בהם הדמיון "פן ירבה ונוסף גם הוא על שונאינו ועלה מן הארץ".

וע"כ מדויק ומדגיש הכתוב שעיקר צרת שיעבודם במצרים היה בזה שלא היה מן העם מאן דהוא שיבוא להצילם, ואילולי הנס היו מוטבעים בשפלות

כזו שהיו נהפכים למציאות של עבדים, ולא כבן עשירים שנופל לעבדות שנשאר באצילותו, כי מחמת קושי השיעבוד הן מפרעה והן מהעם נשבר רוחם בקרבם כל כך עד שנהפכו למהות של עבדים. וכמו שאמר רביז"ל: מה היה אילו לא היו בני ישראל יוצאים ממצרים היו נשארים ציגיינערס = היינו צוענים, שמהותם וטבעם הוא שפלות ועבדות.

וזהו עתה המדויק בלשון: עבדים 'היינו' רצה לומר לא כמספר רק סיפור מעשה שהיו פעם עבדים, אלא עבדים היינו, הִנֵּנוּ ו שלולא גאולתינו 'הִינֵנוּ' ו עתה במציאות של עבדים, ולמי היינו עבדים לפרעה = המלך הקשה, והיכן במצרים שהיא כולה אומה קשה, ובה היה עיקר קושי השיעבוד. וזהו ויוציאנו ה' = 'משם' ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו 'ממצרים', ואמר וחזר ואמר =ממצרים=, כי בזה היה עיקר הנס כנ"ל, היינו משועבדים למלך הקשה ולאומה הקשה. הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה – במצרים שהוא צרה על צרה.

הגה"ח רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "מועדי קדש"ך ועו"ס
ירושלים

דרוש לסעודת ברית – ז' אדר א' תשע"ט

ובסופו דברי הערכה על מו"ח הרב יהושע אליקים ואביו רבי יחיאל ז"ל

סעודת ברית יום ג' תצוה ז' אדר א' תשע"ט ברחובות, לנכדי יחיאל יהושע בן בני הרב גמליאל שליט"א.

אודה ה' בכל לבב, בסוד ישרים ועדה, יושבים אנו כעת בסעודת הברית של הילד "יחיאל יהושע" נ"י, בן לבני הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. "מה אשיב לה" כל תגמולוהי עלי."

א. היסוד ושורש העבודה (שער א' פרק שמיני) כתב כשנולד בן לחבירו, יכניס בלבו שמחה עצומה, על שבא ג"כ להבורא יתברך, נחת רוח גדול, שנולד מי שיעשה לו יתברך שמו נחת רוח כשיגדל (עכ"ד).

נמצא שאם נולד כהן, צריך להיות שמחה גדולה, שיהיה עוד כהן בעבודת בית המקדש, וגם עכשיו בחורבנו יהיה עוד כהן שיברך את ישראל באהבה.

ותינוק זה שהוא כהן, נולד בדיוק ב"פרשת תרומה", והברית ב"פרשת תצוה", ששני הפרשיות הם מעשיית המשכן, שהכהנים יעשו העבודה, בבית המקדש, יה"ר שנזכה לזה במהרה אכ"ר.

ב. ברית ב"פרשת תצוה" הוא ממש בעתה ובזמנה, דבמדרש תנחומא (פרשת תצוה סימן א') מתחיל הפרשה בהלכות מילה, דז"ל (שם) ילמדנו רבנו, קטן לכמה נימול, כך שנו רבותנו, קטן נימול לשמונה, מה טעם, כשם שנימול יצחק אבינו.

אמר רבי שמעון בן יוחאי, בוא וראה, שאין חביב לפני האדם יותר מבנו, והוא מל אותו, וכל כך למה, אמר רב נחמן בר שמואל, כדי לעשות רצון בוראו, הוא רואה בנו שופך דם ממילתו, ומקבל עליו בשמחה.

אמר רבי חנינא, ולא עוד, אלא שהוא מוציא הוצאות, ועושה אותו היום של שמחה, מה שלא נצטוה, הוא שהכתוב אומר (תהלים ע"א, י"ד) "ואני תמיד איחל, והוספתי על כל תהילתך".

ולא עוד אלא אדם הולך ולוה, וממשכן עצמו, ומשמח אותו היום (עכ"ל מדרש תנחומא).

ג. ואני מעודי אני משתהא, מה הקשר ברית מילה לפרשת תצוה. ובשבת קודש זה, שהיה שלום זכר, זכיתי בס"ד להבינו, והוא לפי דברי הירושלמי (ראש השנה פרק ג' הלכה ה') דברי תורה עניים במקומן, ועשירים במקום אחר.

דז"ל מדרש רבה (שמות פרשה ל"ח ס"ק ח') על הפסוק בפרשתינו (תצוה כ"ט, א') "וזה הדבר אשר תעשה להם, לקדש אותם לכהן ליי" באיזה זכות היה אהרן נכנס לבית קדשי הקדשים, אמר רבי חנינא בנו של רבי ישמעאל, זכות המילה היתה נכנסת עמו, שנאמר (ויקרא ט"ז, ג'), "בזאת יבוא

אהרן" (זאת) זו המילה, כמו דאת אמרת (בראשית י"ז, י') "זאת בריתי אשר תשמרו", וכן הוא אומר (מלאכי ב', ה') "בריתי היתה אתו, החיים והשלום" (עכ"ל).

רואים ממדרש זה, שבפרשתינו מבואר איך חינכו את אהרן הכהן הגדול לעבודה, וגם שאר הכהנים, שכתוב בלשון "וזה", ש"זה" מרומז שבז'כות ה'מילה נכנס לקודש הקדשים ביום הכיפורים לכפר על ישראל.

וגם פסוק האחרון מפרשתינו פרשת תצוה (ל', י'), "וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה, מדם חטאת הכיפורים, אחת בשנה, יכפר עליו לדורותיכם, קודש קדשים הוא לה". ופסוק זה קאי על יום הכיפורים, שאז היתה הזאת הדם על קרנות המזבח (כמבואר ברש"י שם).

והנה הוידוי של כהן גדול ביום הכיפורים הוא, "כפר נא, לחטאים, עונות, ופשעים, של עמך ישראל".

ד. וכל זה מרומז במדרש תנחומא, בפרשתינו, שהביא דברי רשב"י שאמר "בא וראה שאין חביב לפני האדם יותר מבנו, והוא מל אותו, וכל כך למה, אמר רבי נחמן בר שמואל, כדי לעשות רצון בוראו, הוא רואה בנו שופך דם ממילתו, ומקבל עליו בשמחה" (עכ"ל).

דזה מכפר על החטאים, דכשאדם חוטא אפילו בשוגג, מצער את הקב"ה כביכול, ובזה שעושה ברית לבנו "לעשות רצון בוראו" זה הוא תיקון על החטאים.

ה. רבי חנינא מוסיף "ולא עוד, אלא שהוא מוציא הוצאות, ועושה אותו היום של שמחה, מה שלא נצטוה" (עכ"ל).

זה תיקון על עונות שהוא מזיד, שלא רק ששומח על הברית, רק עוד מוסיף ומוציא הוצאות, שהסעודת ברית עולה לו כספים, ומוציא זאת בשמחה, וזה תיקון על עונות שהוא מזיד.

ו. והמדרש תנחומא ממשיך "ולא עוד אלא אדם הולך ולוה, וממשכן עצמו, ומשמח אותו היום" (עכ"ל).

זה כבר דרגא יותר גדולה, שאין לו כסף, וממשכן את עצמו, לא כתוב שממשכן חפצי עצמו, רק הוא מוכן אפילו למשכן עצמו, זאת אומרת שאם לא יהיה לו לשלם, יהיה עבד אצל המלוה, לשלם לו חובו, וזה כפרה גם על פשעים, שהוא מרידה במלכות שמים, בזה שנתהפך מהקצה אל הקצה, שהיות שהקב"ה ציוה למול את בנו, לא מסתפק בברית לבד, שיזמין המוהל לביתו, ותו לא, אלא עושה סעודה, ואפילו שאין לו כסף, מוכן להשתעבד לעבד, העיקר לעשות סעודה, זה ההיפך של מרידה, ולכן זה כפרה על מרידה.

והיות שכל מצוה שאנו עושים, אומרים "בשם כל ישראל", נמצא אפילו כשאבי הבן הוא צדיק, ואין לו' לא פשעים, ולא עוונות, ולא חטאים, אבל בזה שעושה ברית בשמחה וסעודה, זה מוריד חטאים עוונות ופשעים של כלל ישראל.

ז. הסבר נוסף מה שייך דברי המדרש תנחומא בפרשתינו (פרשת תצוה סימן א') שמתחיל הלכות מילה, דאיתא במושב זקנים מבעלי התוספות (בפרשתינו פרשת תצוה כ"ז, כ') "ואתה תצוה את בני ישראל", לכך כתיב בוא"ו, (ואתה) רמז על המילה שנאמר בו (בראשית י"ז, ט') "ואתה את בריתי תשמור", ורמז שיעשה אבי הבן ביום המילה נרות, שדומה לכהן גדול (שהדליק הנרות בבית המקדש).

ח. הסבר נוסף מה שייך דברי המדרש תנחומא בפרשתינו (פרשת תצוה סימן א') שמתחיל הלכות מילה, דבמושב זקנים (שם) מביא בשם פרקי דרבי אליעזר "ואתה תצוה אל בני ישראל, ויקחו אליך שמן זית זך, כתית למאור להעלות נר תמיד" (שמות כ"ז, כ') נסמכה "שמן זית" לחבוש על מכתו, וכתתו. שנאמר (שם) "ושמן זית זך כתית", לשון כתיאת דגמלא, והוא לשון פצע, וכתית "להעלות", שמצות המילה מעלה ומצלת מדינה של גיהנם, שנאמר (זכריה ט', י"א) "גם את בדם ברית שלחתי אסירך מבור אין מים" ואין בור אלא גיהנם (עכ"ל).

הרי שלך לפניך, ב' רמזים על מילה, בפסוק הראשון של פרשתינו (כ"ז, כ') "ואתה תצוה" ולכן הביא המדרש תנחומא, תחילת פרשת תצוה הלכות המילה, והסעודה והשמחה של מצוה.

ט. התינוק נקרא שמו בישראל יחיאל יהושע, "יחיאל" על שם אביו של חמי, הר"ר יחיאל גוגנהיים זצ"ל. ו"יהושע" על שם חמי זצ"ל, ובדיוק היום היאצ"ט של זקננו הגאון רבי אליעזר ליפמן שלזינגר, חמיו של רבי יחיאל זצ"ל.

זקנינו רבי יחיאל זצ"ל, היה סוחר, אבל על השיעורי תורה שלו לא ויתר אף פעם.

בסיום הש"ס של דף היומי האחרון לימי חייו, שהיה בשנת תשמ"ז, והלך להשתתף באולמי וגשל בני ברק, אמר אז לחתנו הר"ר מרדכי שטרן (שליט"א) [ז"ל], כמדומני שאני היחיד כאן, ששמעתי מהגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, על הקמת רעיון זה של "דף היומי", ומאז, עד היום, לא הפסדתי יום אחד שלא למדתי דף היומי.

וכשפירש בזקנותו מהעבודה, היה יושב כל היום ולמד הדף היומי, זוכרני תמיד כשבאתי לבקרו, הייתי צריך ללמוד דף היומי מיום ההוא, גמ' רש"י תוס', וכמה מהמפרשים, שידעתי כשאבוא אליו, ידבר אתי מדף זה ומפרשיו.

והתפילות שלו איך שהתפלל, ראו ממש שהוא דבוק בה', זוכרני התפלת מנחה שלו, כשחזרו מהלויה של אשתו הצדקנית מרת חוה בילא ע"ה (ביום חמישי פרשת חיי שרה כ' חשון תשמ"א) השתוממתי אז לראות, איך יכול אדם כשחוזר מלויה של אשתו, להתרכז בתפילת שמונה עשרה, ולמותר לציין השלום בית שהיה שם, דמי שרק עמד בפתח דלתו, הרגיש שכאן בבית יש השראת השכינה, יש שלום בית שלא יכול להיות יותר טוב.

ומי כבר מדבר מהצדקה וחסד שנתן, שנים רבות אחרי שנפטר, הגיע לידי מכתב של איחוד הישיבות מירושלים עיה"ק רחוב מאה שערים, ששלחו לו קבלה על סכום יפה, ששלח להם, והוא היה גר אז בתל אביב.

י. השם השני "יהושע" על שם חמי זצ"ל, יהודי צדיק כמשמעו, תלמיד חכם צנוע, בלי דרישות ובלי בקשות. הכל טוב לו.

שמעתי פעם איך שהתווכח בהבנת פשט התוס', עם גיסו הר"ר דניאל בירנבוים ז"ל, איך שהיה חותר להבין בדרך פשט, בלי פלפולים, ולא

רצה לקבל פשעטליך, רק פשוט פשט, מה רוצה התוס' לומר, ומה חולק על רש"י, ומה דעתו, בלי פשרות.

ולא נשאר רק לסיים בברכת כהן הדיוט, כשם שנכנס לברית, כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ואביו ואמו ירוו ממנו רוב נחת דקדושה, ואנו הסבים והסבתות נזכה לראות הנחת, ולהשתתף בשמחות הבאות של תינוק זה, זה הקטן גדול יהיה, אמן כן יהי רצון.

הרב אליעזר יהודה מילר

משגיח בישיבות באר התלמוד ותורה ואמונה

ירושלים תובב"א

לעילוי נשמת דודי הרב ר' יהושע אליקים גוגנהיים זצ"ל,
שזכה למשפחה ענפה יראי ועובדי ה' - פארת אבותינו הגדולים נ"ע
ויבדלחט"א משפחתנו הגדולה

בענין דברי תורה וזמירות בסעודות שבת¹

דברי תורה בסעודות בשבת

א) יש להקפיד על אמירת דברי תורה בסעודות בשבת, כדאיתא בזוה"ק (ח"ג ער"ב ע"ב) שצריך האדם לעשות בסעודות אלו עשרה דברים, ומנה שם הדבר השישי "למהוי על פתורא מלי דאורייתא".

גם הביאו עשרה תיקונים והנהגות בשלחן השבת בזוה"ק (שם מקודם רמ"ד ע"ב), ומנו שם כדבר הרביעי, "למהוי על פתוריה דברי תורה". וכתבו הטעם

1. דברים שנכתבו כאן מתוך קונטרס "שבת קדשך", שעומד לצאת לאור בס"ד בקרוב, מצורף לס' "כוחה של שבת", שיצא לאור במהדורה שלישית עם קונטרס "רזא דשבת",

"דלא יתקיים ביה כגוונא דעמי הארץ, דאתמר עלייהו (ישעיה כ"ח, ח') "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה". אבל בסתרי תורה אוקמוה, הרוצה להעשיר יצפין, יתן שלחן לצפון, הרי שלחן לשמאלא, דאיהו דין, בעי לקשרא ביה ימינא, דאיהו אורייתא, דאתיהיבת מחסד, דאיהו רחמי, ימין ה'"2. מבואר, שדברי תורה מעוררים "רחמים ומיתוק", בעת הסעודה שהוא "דין".

והנה ענין זה הוא לא רק בסעודות שבת, אלא בכל סעודה גם בימות החול, כמו שאמרו בחז"ל (אבות פ"ג, מ"ג) רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כ"ח, ח'), "כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום". אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מ"א, כ"ב) "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'". [וע"ש במפרשים, שביארו מדוע מוזכר שלשה ולא שנים].

והנה בין בשבת ובין בחול, הביאו חז"ל (במשנה באבות ובזה"ק) מקור להנהגת אמירת דברי תורה בסעודות בשבת מהפסוק (ישעיה כ"ח, ח'), "כי כל שלחנות מלאו קיא צאה", אם כן צריך בירור האם שבת וחול דומים בענין זה, או שיש טעם נוסף להקפיד בזה בשבת.

והראני ידידי הרה"ג ר' מאיר מועלם שליט"א בס' סדר היום (סדר שחרית של שבת) שכתב בתוך דבריו, "וידבר דברי תורה על שולחנו יותר ממה שדרכו בחול, משום כבוד האורח הבא אליו כל אחד כפי כחו"³. היינו, שסעודות שבת נחשבות יותר "השלחן אשר לפני ה'", כי הן מיוחדות לכבוד

2. תרגום ללשון הקודש - להיות על השלחן דברי תורה, שלא יתקיים בו כדגמת עמי הארץ שנאמר עליהם "כי כל שלחנות מלאו קיא צאה". אבל בסודות התורה פרשוהו, הרוצה להעשיר - יצפין, יתן שלחן לצפון. הרי שלחן לשמאל, שהוא דין, צריך לקשר בו הימין, שהוא התורה, שנתנה מחסד, שהוא רחמים, ימין ה'.

3. עוד הראה לי הנ"ל בפירוש הרמ"ז על זוה"ק (דברים - עמוד 59), שהביא להקשות על הזוה"ק (שם), דמאי אריא בשבת אפילו בחול נמי צריך שיהיו דברי תורה על השולחן. ותירץ כמה תירוצים וז"ל, דאי הכי נמי אלא דתנא הכא להשלמת י" הדברים. אי נמי לרבותא, דסד"א כיון דסעודות שבת מצוה, העוסק במצוה פטור מן המצוה קמל"ן. ויתר על כן משום סיפא (שם) דקאמר דתלמיד חכם צריך לזמן עמו אחר לדבר בדברי תורה, וזה ודאי דוקא בשבת, שבחול כמעט לא יוכל לעמוד בזה דמסתמא אין לאדם מעדנים בחול לכבד אורחים וכו'.

השבת, בפרט לפי מה שתיקן האריז"ל בפיוטיו להזמין את השכינה הקדושה לשולחן.

זמירות בסעודות שבת

(ב) ונביא מקורות קדומים למנהג ישראל לזמר ולשורר בעת הסעודות בשבת⁴, וגם יתבאר הטעם והתועלת שיש מזה.

ונקדים מקור לזה, בדרשת חז"ל (מגילה י"ב ע"ב) על הפסוק "ביום השביעי כטוב לב המלך בייך", אמר רבא "יום השביעי" שבת היה, שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות, אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות, עיי"ש.

ויתכן לומר, שיש ענין מיוחד לדבר דברי תורה ודברי תשבחות בעת שאוכלין ושותים בשבת דייקא, כיון שבעת שאדם מתעסק בחומרות כדי לקיים מצות עונג שבת, יכול ליגרר ולשכוח את עיקר המטרה שהיא לענג את השבת ולא את עצמו, לכן נהגו לדבר דברי תורה ותשבחות וכן לזמר ולשורר בעת הסעודות בשבת כדי להחזיק גם ברוחניות.

[ויש להביא דברי המדרש (שיר השירים רבה ח', י"ט) "כשישראל אוכלים ושותים ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה, מקשיב לקולם ומתרצה,

4. וזאת מלבד חשיבות השיר והשבח בשבת בכלל, כמו שמצאנו במדרש (מובא באור זרוע ח"ב אות ד' וט' ובתוספות סנהדרין ל"ז ע"ב ד"ה מכנף בשם תשובת הגאונים) "שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב (עיי' ישעיה ו', ב') גבי חיות שש כנפים לאחד, וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש ליעוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר (ישעיה כ"ד, ט"ז) "מכנף הארץ זמירות שמענו", עכ"ל.

מבואר, שהשי"ת רוצה בשירות ותשבחות של ישראל בשבת יותר ממלאכי ישראל, ולכן "אנו אומרים "צדקתך צדק לעולם" דהיינו בתורה משתעי, שאנו משבחים להקב"ה שהיום ניתנה תורה, ואח"כ "צדקתך אלקים עד מרום" וגו' דמשתעי כמלאכים שהם במרום, ואנו משבחים להקב"ה על שבחר בנו לומר לפניו שירה היום ולא במלאכים" (לשון בעל אור זרוע שם אות ט').

וכן בס' חסידים (סי' תשמ"ז) הביא ראייה לחשיבות השיר והשבח בשבת, מזה דכל אמה שאמר איוב בקללה יש לומר להיפך גבי שבת לברכה, באיוב (ג', ז') כתיב "אל תבוא רגנך בו", מכאן שיש לו לרנן בשבת בשירות ותשבחות".

ובשעה שאומות העולם אוכלין ושותין ומחרפין ומנאצין להקב"ה בעריות שמזכירים אותה שעה, חושב הקב"ה אפילו להחריב לעולמו והתורה נכנסה ומלמדת סניגוריא ואומרת רבוננו של עולם עד שאתה מביט באלו שמחרפין ומכעיסים לפניך, הביטה בישראל עמך שמברכים ומשבחים ומקלסים לשמך הגדול בתורה ובזמירות ובשבחות, ורוח הקדש צווחת ברח דודי ברח מאומות העולם והדבק בהם בישראל".

אמנם לא הוזכר במדרש שהולך על הסעודות בשבת דוקא, אלא בכל סעודה שישראל אוכלים ושותים "ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה", הוא "מקשיב לקולם ומתרצה" ודבק בהם].

וכן להביא עוד מדברי הזוה"ק (ח"ג ער"ב ע"ב), שהביא עשרה דברים שצריך אדם לעשות בסעודה, והדבר השלישי הם לאכול ג' סעודות ולהוסיף בכל דבריו מן החול על הקודש, "בין במאכליו, ומשתיו, בין בלבושיו, בין בהסבתיה. דצריך לתקנא ליה מסבה שפירא, בכמה כרים וכסתות מרקמן, מכל דאית בביתיה, כמאן דתקין חופה לכלה. דשבתא איהי מלכתא, ואיהי כלה וכו'. **וצריכין לאתערא שירה וחדוה לפתורה לגבה**".

והמשיך לבאר, "כגוונא דצריך לקבלא גבירתה, בכמה נהורין דשרגין בשבת, ובכמה ענוגין, ולבושין שפירין, וביתא מתקנא, בכמה מאני דתקונא, בהסבה יפה לכל חד וחד. ובהאי חדוה ותקונא, גרמין דאשתארת שפחה בישא בחשוכא, ברעבון, בבכיה, בהספד, בלבושין אוכמין כארמלתא, דאי מלאה זו, חרבה זו.

יצר טוב, מטרוניתא קדישא, מלכות הקדש דנחתא בשבת, כלילא מעשר ספירן, מעטרא בשבע שמהן שאינן נמחקין, בכמה מרכבות דחיוון, ובכמה חיילין ומשריין, ומלכא נפיק לקבלא בכמה משריין. ואשתארת יצר הרע שפחה בישא בחשוכא, כארמלתא בלא בעלה בלא מרכבות.⁵

5. תרגום ללשון הקודש - בין במאכליו ומשקיו, בין בלבושיו, בין בהסבתו, שצריך להתקין לו מסבה יפה, בכמה כרים וכסתות מרקמים מכל שיש בביתו, כמו שמתקין חפה לכלה, ששבת היא מלכה, והיא כלה וכו'. וצריכים לעורר שירה וחדוה לשלחן אליה וכו'.

שצריך לקבל את גברתה בכמה אורות של נרות שבת, ובכמה ענוגים ולבושים יפים, ובית מתקן בכמה

מבואר, שתיקון הסעודה בשבת בשירה ובשמחה, גורמת שישאר היצר הרע בחושך ויתגלה היצר הטוב בעולם בכל הדרו ויקבלו הקב"ה עם פמליתו. ויש להוסיף, שקבלת שבת בתחילתו על ידי הקב"ה כמו שאומרים (זמר "לכה דודי") "לכה דודי לקראת כלה", שהוא שהליכת הקב"ה לקראת השבת לקבלה ולכבדה, נמשכת כל השבת, ועל ידי השירה והשמחה בשבת, נמשכת ענין זה.

וכך כתב בס' הקדמון "מנהג טוב" (מחכמי איטליה בריש האלף השישי), "מנהג טוב לזמר בשבת לילה ויום איש איש על שולחנו לכבוד שבת, ולספור במעלת השבת וכמה היא חביבה לפני המקום וישבח לבוראו שחננו בה במתנה חשובה וטובה, שהיא עונג ונופש וקיבול שכר על נפישתו ושמירתו".

וכן כתב בס' הקדמון "שתי ידות" (מחכמי ארץ ישראל בראשית תקופת האחרונים ונדפס בוניציה שע"ח), כותב מהר"ם די לונזאנו בן ירושלים, "וממה שראוי שתדע, כי היה מנהג ישראל בימים קדמונים לשורר להשם יתברך בליל שבת ובמוצאי שבת, וכן בליל יום טוב ובמוצאיהם, והמנהג הזה עדין מחזיקם בו בני אשכנז ואיטאליא וזולתם, וחשובי קדמוני המשוררים כהראב"ע ורבי יהודה הלוי ורבי שלמה אבן גבירול וזולתם, חברו שירות ותושבחות רבות מיועדות לכך, והמיוחד למוצאי שבת קראוהו הבדל".

ונעתיק עוד מס' פלא יועץ (ערך שיר) שכתב, "ובפרט בשבתות ובמועדים ראוי להרבות בשירות בבהכ"נ, וכל אחד ישורר על שולחנו שירים נאים מעניינא דיומא דבר בעתו מה טוב, וזה עבודת ה' חשובה מאד, שכל מלאכי מרום וכל צבא המרום משתמשים בה, וזוהי עבודתם וכולם פותחים את פיהם בשירה ובזמרה כמו שאנו אומרים ביוצר" וכו'.

כלים של תקון, בהסבה יפה לכל אחד ואחד, ובזאת החדרה והתקון גורמים שנשארת שפחה רעה בחשך, כרעבון, בבכיה, בהספד, בלבושים שחורים כאלמנה. שאם מלאה זו - חרבה זו.

יצר טוב גבירה קדושה, מלכות הקדש שיורדת בשבת, כלולה מעשר ספירות, מעטרות בשבעה שמות שאינם נמחקים, בכמה מרכבות של חיות ובכמה חילות ומחנות. והמלך יוצא לקבלה בכמה מחנות, ונשאר יצר הרע, השפחה הרעה בחשך, כאלמנה בלי בעלה, בלי מרכבות.

וכן בסידור "בית יעקב" ליעב"ץ (סדר ליל שבת) כתב, "נהגו אבותינו האשכנזים ז"ל לשורר ולרנן בשבתות תוך הסעודה" וכו'. וכתב עוד "נהגו לשורר בשבת תוך הסעודה ע"פ ס"ח. וארז"ל (שה"ש רבה פ' ברח דודי) שכן דרך ישראל משאוכלין ושותין ושמחין עוסקין בשירו ותשבחות וכל דברי הזמירות לשבת לקוחים מפסוקי תנ"ך והלכות ואגדות הש"ס וזוהר ומדרשים מענין שת והאומרם מביא טובה לעולם וה' דבק בו ומקשיב לקולו ומתרחצה ומקיים העולם שלא יחרב ושבת הוא עת הזמיר לה' מענין היום בעת אכילה ושתיה, כמו שכתב (תהילים צ"ב, א') "מזמור שיר ליום השבת".

וכן בס' יסוד ושורש העבודה (שער העליון - שער השישי) כתב "ויזהר האדם לכבד את ה' מהונו ומגרונו לומר זמירות ושבחים על השולחן". ועוד כתב בס' ספר סידורו של שבת (ח"א השורש השלישי ענף ב' אות ו' וז'), שעל ידי הזמירות בשבת שהיא מלשון "זמירה", נעשה זמירה וכרייתה להדינים להיות הדין נמתק בחדסד להעשות רחמים, ע"ש.⁶

*

6. ויש להביא מדברי קדמונינו ז"ל, מתי בסעודה הוא הזמן לשורר פיוטי הזמירות, דהנה בס' מחזור ייטרי (סי' קצ"ד) כתב לגבי הזמירות בסעודת ליל שבת, "שנוהגים לאמרן לאחר הסעודה", אבל לגבי סעודת היום כתב, "ואלו זמירות אומרים על השולחן קודם קינוח סעודה".

מדבריו משמע, שבלייל שבת אמרו את הזמירות אחר הסעודה וביום לאחר עיקר הסעודה אבל לפני הקינוח. אמנם יש שרצו לומר, שיתכן שהזמירות נאמרו לפני הקינוח כדי להחשיב את הקינוח כסעודה שלישית.

ובמשנה ברורה (סי' רפ"ט סק"ה) הביא דברי הרוקח (סי' נ"ד) שכתב, "אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה". [וגם האריז"ל (שער הכוונות דרושי קידוש ליל שבת דרוש א') היה אומר את הפיוטים שתיקן לסעודות שבת "אחר האכילה" ואחר כך נטל מים האחרונים ובירך ברכת המזון, ע"ש].

ויש טעם לומר הזמירות לאחר הסעודה דוקא, כמו שכתב בס' הקדמון "יוסף אומץ" מרבי יוסף יוזפא האן נירלינגן וצ"ל מפרנקפורט - נדפס לראשונה בשנת תפ"ג (אות תר"ז), "ויאריך על שולחנו ויתענג כפי יכולתו, ויזמר זמירות השייכים לשבת קודם ברכת המזון. וטוב לנקות השולחן קודם הזמירות מן הפירות וכיוצא. ואם יתאוה לאכול או לשותות בין הזמירות הללו, יענג עצמו בתוך הסעודה בזה". מבואר, שיש לזמר הזמירות על שולחן נקי ולכן מקומן לאחר הסעודה.

ולסיום, נביא הפסוק (יחזקאל מ"א, כ"ב) "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'", שמשם הוכיחו במשנה (אבות ג', ג') ששולחנו של אדם הוא כשולחנו של מקום, ולכן יש לדבר בו בדברי תורה.

ובס' הקדמון פירוש היעב"ץ מהחסידי רבינו יוסף זצ"ל ממגורשי ספרד (שם), הביא דברי הרשב"ם ז"ל שפירש, פתח הכתוב במזבח (שם) וסיים בשולחן לומר, בזמן שבית המקדש קיים אדם מתכפר על ידי הקרבנות ושיר הלויים, עכשו במקום הקרבן מאכיל העניים ובמקום השיר מדבר בדברי תורה.

והוסיף, "ויש נוהגים לשורר פזמונים או מזמורים אחר הסעודה ומנהג יפה הוא להפטר מן העונש, אבל העיקר הדבור ממש לומר איזה דין או חדוש פסוק או הגדה. כי ג' חלוקות הם, צדיקים גמורים הם דאמרן, בינוניים המזמור, רשעים ולא כלום. וכמו שמי שאינו מדבר דברי תורה ממשיך עליו כח הטומאה, כך המדבר דברי תורה ממשיך עליו כח הטהרה דכתיב "וידבר אלי זה השלחן".

אמנם נראה, שדבריו הם רק לגבי סעודה בימות החול, אבל בסעודות שבת שקדמונינו ז"ל חיברו זמירות ופיוטים מיוחדים, כהראב"ע ורבי יהודה הלוי ורבי שלמה אבן גבירול, לא מסתבר לומר שחוברו רק לבינונים. וגם מעשה רב מגדולי וצדיקי הדורות ששרים בסעודות שבת, מלבד מה שמדברים בדברי תורה ולא חשו לביטולה.

ויש לומר בטעמם, כי יש ענין מיוחד לשורר ולזמר בשבת בכלל (כמו שהבאנו בריש דברינו בהערת שולים), ולכן מלבד מה שהוסיפו חז"ל זמירות בתפילות בשבת, הוסיפו הם גם בסעודות שבת.

הרב שלמה זלמן הלוי ליברמן שליט"א

בן הגאון רבי אליעזר הלוי ליברמן שליט"א

בענין שליחות במילה

הנה הש"ך בחו"מ סי' שפ"ב סק"ד כ' דמי שהוא יודע למול אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למול וחייב הוא בעצמו למול והוכיח זה מד' הרא"ש שכ' דאם האב רוצה למול ובא אחר וחטף ממנו המצו' חייב החוטף י' זהובים אבל אם אין האב רוצה למול ונתן לאחר למול אי"צ לשלם לשליח כי במה זכה השליח וכל ישראל חייבין למולו ואין לחייב לחוטף אם קדמו והקצוה"ח ביאר ההוכחה דאם נימא דמהני שליחות במילה הרי לאב עצמו צריך לשלם כיון שהפסידו המצו' כי אילו ה' מל ע"י שלוחו ה' מקיים המצו' והשתא הפסידו אמנם לכא' יל"ד בזה דהנה הש"ך שם הק' גבי בהמ"ז דחייב מ' זהובים היכי משכח"ל דחייב כיון דהו"ל לענות אמן [לדעת ר"ת דפוסטר מה"ט] ואת"ל שבירך בנחת א"כ הנחטף עוד חייב לברך ולא חטף לו כלל הבהמ"ז והוכיח מזה דכל החיוב לשלם בברכות הוא דוקא בברכה בפני אחרים וא"כ מה שיכול לברך בעצמו לא חשוב כמ' זהובים (וצ"ל דהשתא כבר אינו מוצא לברך בפני אחרים) אמנם לכא' אף בלא ר"ת תיקשי דאם בירך בקול רם וענה אמן ואפ"ה צריך לשלם למה יצטרך לשלם כיון דמ"מ יצא בברכה ולא הפסיד לו שום מצו' וע"כ צ"ל דמה שהוא מקיים המצו' לא סגי לפוטרו מ' זהובים כיון דמ"מ חטף לו את מעשה המצו' וה"נ היכא דהוא מקיים המצו' אבל אינו עושה את מעשה המצו' והפסידו מקיום המצו' אינו מחייב במ' זהובים אבל לר"ת כיון דס"ל דעניית אמן מהני לפטור א"כ הרי אכתי יש לו גם מעשה מצו' ולא רק קיום מצו' וא"כ שפיר ילה"ק למה חייב ומעתה הכא דלעולם אין מעשה המצו' אצל האב אע"ג דע"י שליחות האב מקיים המצו' והשתא אינו מקיים מ"מ ל"ש כלל לדון לחייב לשלם לאב י' זהובים וגם לפמש"כ הש"ך שם גבי כיסוי הדם שמשלם על הברכה ולא על המצו' א"כ בלא"ה ל"ש כאן תביעה של האב וע"כ נ' דהוכחת הש"ך הוא ממה שלא משלם למוהל עצמו דאם נימא דמהני שליחות א"כ הרי השתא השליח עומד במקום האב והוא המחוייב ולמה אינו משלם לשליח וע"כ דאי"ש כאן שליחות ואם אין האב מל החיוב הוא אצל כל ישראל ואין עדיפות לשליח האב, אמנם לכא' יל"ע בזה דאף אם נימא דרשאי האב

למסור לאחר למול מ"מ לאו מדין שליחות הוא דאין חיוב האב בעצם מילת בנו דהשתא כשמוסר לשליח מקיים חיובו ע"י דין שליחות ויחוס המעשה למשלח אלא כל חיוב האב הוא להעמיד מוהל ולהיות בנו מהול ביום השמיני בין ע"י עצמו בין ע"י אחר וע"ז הברכה להכניסו בבריתו של א"א שהאב מברך ואם הוא מדין שליחות הרי המוהל הוא המכניס לברית וכמו שמברך על המילה יברך גם על ההכנסה וע"כ דההכנסה שהאב מחויב אינה אלא להעמיד מוהל ולפי"ז מבוי' ד' הרא"ש דלאב אי"צ לשלם דכיון דאינו רוצה למולו הרי אין המעשה מצוי אצלו וכנ"ל ולשליח ג"כ אי"צ דאע"ג דהאב העמידו כשלוחו מ"מ כיון דאין הנידון כאן מצד שליחות להחשב מחוייב במקום האב א"כ אינו מחויב יותר משאר ישראל ואין לחייב את הקודם לו שזכה וטעם דבאמת אי"ש כאן שליחות מבוי' מד' הרא"ש כיון דהשליח יש לו חיוב מצ"ע דמצוי' על כל ישראל למולו ורק דעל האב יש חיוב יותר [ועמש"כ לקמן מהדגמ"ר] ולכאוי' שליחות זו היא כמו שליחות של בדיקת חמץ שאין כאן נידון שמעשה הבדיקה של השליח מתייחס למשלח כאילו בדק הוא עצמו וע"כ כיון שהשליח הוא מקיים המצוי' הוא מברך ולא הבעה"ב וכל חיוב הבעה"ב הוא להיות ביתו בדוק ומבוער מן החמץ ואינו חובת גברא רק חובת חפצא [ואמנם יש בזה מעלה של מצוי' בו יותר מבשלוחו] וה"נ כאן אבל מצות מילה שעל האב אינה מצוי' למול (ויתכן אף בערל שהגדיל אין לו מצוי' למול את עצמו ולהצריך שליחות ול"ע כעת בזה וברמב"ן בשבת קל"ז ב' כ' גבי מילת גר דכיון שהוא ממציא עצמו לכך חשיב כמל א"ע והחובה מוטלת עליהם וע"כ מברכים למול) וכנ"ל, וכן נראה מבוי' מד' הרשב"א שהביא הרמ"א ביו"ד סי' רס"א באב שאינו יודע למול ויש כאן מוהל אחר שאינו רוצה למול בחינם רק בשכר יש לבי"ד לגעור באותו מוהל ואם עומד במריו ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו הוי כמי שאין לו אב ולכן בי"ד כופין אותו מאחר שאין אחר שימול ומבוי' מד' הרמ"א דכ"ז דוקא אם אין ידו משגת אבל אם ידו משגת אעפ"י שאין יודע למול אין כופין להמוהל משום דאכתי החיוב הוא של האב כי חיוב האב הוא להשתדל במילת בנו ורק אם אין האב יכול להעמיד מוהל הוא אנוס וכמאן דליתא דמי והדר החיוב לכל ישראל והמוהל עצמו מחויב ובאמת כבר קדמו להש"ך האו"ז שהביא הד"מ דאם האב מוהל אין לו ליתן לאחר והק' הד"מ מ"ש מכל התורה דיכול למנות שליח וכונתו נ' ג"כ ע"ד הנ"ל דלאו מדין שליחות הוא אלא ככל התורה שיכול להעמיד אחר במקומו וכך היא מצותו ועפ"י יל"ד במש"כ הקצוה"ח דלהרמ"א

דיש שליחות במילה אין ליתן לקטן למול כיון דלאו בר שליחות הוא דהכא ל"ש שליחות ואי"צ אלא להעמיד מוהל למול מיהו לקמן כ' דלדעת הרמ"א הוא מדין שליחות ולפי"ז באמת א"א (ועמש"כ שם עוד בזה).

והנה הקצוה"ח שם כ' לתרץ קו' הד"מ עפ"י ד' התוס' רי"ד בקידושין דל"ש שליחות במצו' שבגופו ואף כאן מצות האב על מילת שמיני היא מצו' שבגופו למול את בנו אמנם יל"ע בה דלכאו' גם הש"ך לא דן כאן מצד מצו' שבגופו דמה"ט לא יהי שליחות דא"כ הי' לנו לחייב כ"א למול בעצמו ולחייב כ"א ללמוד למול בעצמו ובחולין ט' א' אמרו שת"ח צריך שילמוד כתב שחיטה ומילה והש"ך לא דן רק במי שיודע למול וסברתו הוא דכ"א חיובו במילה כפי יכלתו וזה שיודע למול הוא מחויב למול בעצמו ואחר דחזי' בד' הרא"ש דשליח למילה לא עומד במקום המשלח לייחס את המילה עצמה אליו מעתה אם נותן לשליח למול הוא מפסיד את מצות המילה עצמה ומבטל ע' רק דצ"ב דמהיכ"ת דיש כאן יותר חיוב מבשאר מצו' בו יותר מבשלוחו ומיהו אשכחן דכוותה במצות כתיבת ס"ת בר"מ פ"ז מס"ת שכ' מצו' לכותבו בידו ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו ובס' המצוות ע' י"ח כ' דאם אינו יודע לכתוב צריך שיקנה או ישכור אחרים שיכתבו לו ומבו' דאין בזה שליחות דהרי הקונה מן השוק לא הי' הסופר שלווח ומקיים בזה המצו' דמ"מ יש לו ס"ת ומ"מ אם יכול לכתוב מחויב לכתוב בעצמו ואפי' שליח לא יכול למנות מה"ט כיון דהשליח לא מהני לייחס אליו הכתיבה מיהו גם שם בגמ' מבו' דאינו מבטל ע' אלא כחוטף מצו' מן השוק וגם בד' הש"ך אע"ג שכ' דמבטלין ע' צ"ל דאי"ז ביטול ע' דמ"מ בנו מהול אלא דהוי כחוטף מצו' מן השוק וכן מצאתי בבינת אדם שער איסור והיתר סי' י' דכוונת הש"ך דמבטל ענף מן המצו' ואינו מבטל ע' אלא א"כ מונע מאחרים למולו אמנם יתכן דבאמת שייך בזה ביטול ע' גמור והוא דגבי ס"ת כ' הרמ"א ביו"ד סי' ע"ר דחוטף מצו' מן השוק אינו יוצא בזה ומבו' דהיכא דמחוייב במעשה המצו' לא יועיל מה שמ"מ יש לו ס"ת לקיים בזה המצו' דמ"מ צורת קיום המצו' שיש לו ס"ת שכתב הוא או שלווח וכל שלא עשה באופן הזה אינו יוצא בזה ואמנם כבר תמהו על הרמ"א עי' ט"ז וביאור הגר"א והביאו דעת רש"י דיוצא רק לא עשה מצו' כראוי אמנם כבר כ' במקו"א להוכיח דיסוד הדברים מבו' בדעת הר"מ וא"כ כאן שקיום המצו' הוא ע"י שימול האב כל שלא מל בעצמו אע"ג שהבן מהול האב לא קיים המצו'

[ומ"מ גבי מילה לא הזכיר הר"מ כלל דאם אינו יכול נותן לאחרים ומלין ולא הזכיר כלל שליחות במילה ומשמע דכאן אין כלל מצו' עליו למול] ועפ"ז י"ל דגם הקצוה"ח מודה דמי שאינו יודע למול מקיים המצו' במסירתו למוהל והרי ע"ז מברכים להכניסו בבריתו של א"א והוא ברכת המצוות וס"ל דמי שיודע למול חיובו במילת בנו כמצו' שבגופו ומה"ט ל"ש ע"ז שליחות ומה דכאן לא איכפ"ל מה שאינו יודע למול ולא אמרי' דעליו להתלמד ולא להפטר בטענת אונס כמו בשאר כל המצוות דמחוייב לראות להביא א"ע לידי קיום ולא להפטר בטענת אונס משום דכאן הרי מקיים המצו' במסירתו למוהל והוא שיעור בקיום המצו' וזה שאין יודע למול מקיים מצות מילה במסירתו למוהל כמו זה שיודע למול ומקיים מצות מילה כשמל בעצמו וכמו עני שנותן פרוטה לצדקה שמקיים מצות צדקה כמו העשיר שנותן מאה מנה ואי"צ להכניס עצמו לחיוב לקיים המצו' בשיעור גדול יותר.

ומ"מ לאו מילתא דפסיקא היא דאי"ש שליחות במילה ודעת רש"י בשבת קל"ג א' גבי מילה בצרעת דשליחות במילה היא שליחות גמורה להחשב המוהל שלוחו של האב אפי' לקציצת הבהרת כמו שביאר המל"מ פ"י מטו"צ ה"א, ובשו"ע סי' רס"ה הביא דעות אם כשאחר מל האב מברך שהחינו ודעת הר"מ דמברך ואסברה לה הגר"א שם דטעם הסוברים שלא לברך כיון דהעושה מצו' לאחרים אינו מברך שהחינו וכמש"כ הר"מ לגבי מזוזה ודעת הר"מ דמברך משום דס"ל דשלוחו כמותו הוי כאילו הוא עצמו מל ויוצא בזה והוא מקיים המצו' והביא ראי' לדעת הר"מ מהגמ' בשבת קל"ג א' גבי מילה בצרעת דאי איכא אחר ליעביד אחר ומפרש דהיינו ע"י שליחות דבלא"ה כיון שהמצו' מוטלת על האב א"כ גם מצות האב תדחה הל"ת וע"כ דגם כשאחר עושה בשליחות האב נחשב כאילו הוא עצמו מל והוא עושה מצו' לעצמו [ולא ס"ל כרש"י הנ"ל דמה"ט יחשב שלוחו גם לקציצת הבהרת] אבל במזוזה מבו' דאינו מתורת שליחות אלא עושה לאחרים וע"כ אינו מברך שהחינו אמנם יל"ע דא"כ האב גם מחויב ברכה על המילה ומ"מ מה שהמוהל מברך הוא כמו בתוקע להוציא חבירו שהתוקע מברך כמש"כ הרמ"א באו"ח סי' תקפ"ה ס"ב ושם כ' המ"ב דהאחרונים מסקי דאם יכול השומע לברך יברך בעצמו אבל הגר"א ס"ל שם לעיקר דהתוקע יברך וא"כ גם כאן כשהמוהל מברך מ"מ צריך לכוון האב לצאת בברכתו אבל צ"ע דא"כ גם כשאחר מל צריך לברך למול כיון שהברכה

היא להוציא את האב והברכה היא על המצו' של האב וכמו בתוקע לאחר שמברך לשמוע וצ"ל דהכא ודאי אינו מברך על מצות האב רק בתורת להוציא ושאני מתוקע שאין לו שום קיום בתקיעה חוץ ממצות השומע אבל כאן גם הוא מקיים המצו' כיון שהוא מל בפועל ועל מצותו הוא מברך ורק שהאב יוצא בזה ע"י שליחות ומעתה גם בברכה אי"צ לכוון לצאת דהוי כשלוחו גם לענין הברכה וכמש"כ המ"ב גבי שליח לבדיקת חמץ, ובמג"א סי' תל"ו הק' גבי שליח לבדיקת חמץ למה יברך השליח ולא המשלח ותי' כיון שהוא עושה המצו' הוא מברך כמו במילה דאע"ג דהאב מקיים המצו' מ"מ השליח מברך ובדגול מרבבה העיר ע"ז דממילה אין ראי' דהתם כל ישראל מצווין והוא מברך על מצותו ורק מתרומה יש ראי' ומבו' דהמג"א סבר דבשליחות למילה האב מקיים המצו' וחזי' דהאב יוצא בברכת המוהל כיון דהוא עושה המצו' אמנם לכאו' מזה משמע דהמוהל אינו מקיים שום מצו' ידידי' בזה וצ"ע כנ"ל דא"כ יברך למול וצ"ל דגבי תקיעת שופר שאני דהתם דהמצו' היא שמיעת השופר א"כ התוקע אינו עושה כלל המצו' ורק השומע ווהוא צריך לברך רק דמ"מ יוצא בברכה ע"י התוקע אבל במילה המצו' מתקיימת ע"י השליח וע"כ מברך למול אע"ג שעושה עבור האב והאב יוצא בזה מ"מ הוא עושה המצו' לאחרים ומ"מ לא נחשב כעושה מצו' לאחרים שהוא גם מקיים המצו' דמה"ט נפטור משהחינו אבל הדגמ"ר סבר דבשליחות למילה לא נחשב האב למקיים המצו' במילה והמוהל מברך על מצו' ידידי' רק דהא צ"ע דא"כ כל ישראל מצווין למולו והמוהל מקיים חיובא ידידי' א"כ גם יברך למול וכמש"כ הרמב"ן בשבת קל"ז ב' גבי מילת גרים כיון דהוא חיוב של כ"א מישראל וצ"ל דאי"ז כמי שאין לו אב ואכתי החיוב הוא אצל האב וכל' הר"מ בפ"ג ממילה שמצו' על האב למול את בנו יותר על המצו' שמצווין כל ישראל שימולו כל ערל שביניהם ומ"מ כיון דהקיום הוא אצל המוהל הוא מברך על מצותו [ובנחל איתן בקונטרס הברכות כ' דיתכן דאף אם אין לו אב כלל מברך על המילה כיון דמ"מ עיקר המצו' הוא על האב ושאני מגר דלעולם המצו' ע"י אחר ע"ש] גם יתכן דס"ל דאף במצו' שעל כל ישראל כל שאין כאן א' מסויים שחייב בזה אין מברך למול ובגר יש טעם אחר ע"ש ברמב"ן, ומד' הדגמ"ר מבו' טעם אחר דל"ש שליחות במילה כיון דיש חיוב על המוהל עצמו א"כ מצו' ידידי' קעביד ול"ש שליחות לעמוד במקום האב ובבדיקת חמץ דהוא חיוב רק על הבעה"ב ואין חיוב על השליח יכול להעמיד אחר במקומו אמנם באמת זה תלוי אם ביום השמיני יש חיוב על כל ישראל או רק

על האב ומד' הר"מ הנ"ל לכאו' משמע דיש חיוב לכל ישראל ורק לאב יש חיוב נוסף אמנם יתכן דכ"ז כשאינו יודע למול דכלפי מילה עצמה נחשב כמי שאין לו אב ומ"מ אין בכלל חיוב זה לברך למול וכנ"ל אמנם בעיקר דעת רש"י דהוא מדין שליחות וגם בגדול הוא מדין שליחות צ"ע איך מכשירין מילה בעבד וקטן ובגמ' איכא למ"ד דאפי' בעכו"ם כשירה הרי ל"ש בהם שליחות ואין לומר דאירי בא"א בענין אחר וע"כ מ"מ ימול זה אע"ג דלא יהי' בזה שליחות דמ"מ לא יהי' ערל רק הא מיהא קשיא דהא הב"י בס"י רס"ד כ' דקטן עדיף מאשה [והביאו באר הגולה] ולהנ"ל הרי אשה עדיפא שהיא בת שליחות ואולי באמת לרש"י אשה קודמת משום שליחות וצ"ע.

ויש בזה דעה ג' דאי"צ כלל לדין שליחות והוא דעת הרמב"ן בשבת שכ' דאבי הבן מברך על המילה כיון דהוא מצו' שאפשר לעשות ע"י שליח וכ"כ בפ"ק דפסחים בסוגי' דעל ול' שכל מצו' שאדם יוצא בה לכתחילה ע"י אחר קבעה בעל כמו שחיטה ומילה שאפי' אבי הבן שמצווה למול אם רצה ליתן בנו לאחר שמל אותו יוצא יד"ח ומהא דמדמי לה לשחיטה מבוי' שאי"צ בזה כלל לדין שליחות ואין המצו' רק התוצאה ובבינת אדם הביא כן מתשו' מהרי"ל סי' י"ח בשם תשובות הגאונים.

ואמנם השו"ע פסק כהר"מ דאבי הבן מברך למול והמוהל מברך על המילה ודעת הר"מ דכל מצו' שעושה לעצמו מברך ל' ולאחרים מברך על ולפי"ז מבוי' כד' הש"ך דלא מהני שליחות במילה להחשב עי"ז כאילו מל בעצמו וא"כ אם אינו יודע למול אין עליו מצו' אלא למסרו למוהל והמוהל מקיים מצו' דידי' ואין המילה עצמה מתייחסת לאב רק מסירתו למוהל זהו מצותו ואם יודע למול הוא חיוב דידי' למול וכהש"ך דל"ש שליחות ע"ז ובעי' שיעשה ע"י עצמו אבל צ"ע מד' הר"מ דהאב מברך שהחינו וכמו שביאר הגר"א דחזי' שהוא מדין שליחות אבל לענ"ד י"ל דהר"מ ס"ל דאע"ג דהמילה עצמה אין בה שליחות מ"מ הרי מקיים מצות מילה במה שמוסר למוהל וע"ז מברך שהחינו והר"מ הוציא זה מהסוגי' בפסחים דקאמר אבי הבן מאי איכא למימר והיינו דאבי הבן ע"כ הוא מחויב בעצמו וא"א ע"י אחר אבל יל"ע בזה דהא בסוגי' בשבת משמע דמהני מילה ע"י אחר ולא דוחה מילת האב וכבר הק' כן התבו"ש ביו"ד סי' כ"ח על ד' הש"ך ואמנם הי' אפש"ל עפי"ד התוס' והרמב"ן שם דצרתה הוא ע' ול"ת ואין דחייתו מדין עדל"ת אלא מקרא דבשר וזה דוקא על עצם המילה

אמנם בדעת הר"מ א"א לומר כן לפמש"כ המל"מ דס"ל דצרעת הוא רק ל"ת ודחיית מילה הוא מדין עדל"ת ומבו' דאפשר למול ע"י אחר ויתכן דכיון שהאב אסור למולו משום ל"ת דצרעת חשיב כמי שאין כאן ואינו מחויב אבל להנ"ל י"ל דהר"מ סבר דסוגי' דפסחים פליגא על ההיא דשבת דסברה דאף בדאיכא אב אפשר ע"י אחר ופסק כהסוגי' דפסחים ובזה א"ש מה שתמהו על הר"מ שהשמיט אוקימתא דגמ' דמילה ע"י האב דוחה צרעת דוקא בדליכא אחר כיון דכ"ז דוקא לפי הסוגי' שם דאי"צ מילה באב אבל למאי דקיי"ל דצריך מילה באב א"כ גם בדאיכא אחר מ"מ הוא חובת האב ודוחה צרעת ועי' בדברי יחזקאל סי' י"ב אות י' שכ' עד"ז.

והנה מל' הר"מ שכ' ואם מל את בנו מברך וציונו למול ואבי הבן מברך ברכה אחרת כו' נראה דסובר כדעת רבנו מנוח שהביא הב"י דאם האב מל אינו מברך להכניסו רק למול וברכת להכניסו הוא כשאחר מל דאז מצות המילה עצמה מקיים המוהל תקנו ברכה להאב שמברך על מצותו שנוספת על המצו' שיש לכל ישראל למול ערלים שביניהם וזה ראי' שאינו מדין שליחות דא"כ הי' יוצא בברכת המוהל וכשהאב מל אינו מברך להכניסו משום דלא מצינו ב' ברכות על מצו' אחת [וצ"ע על הב"י שלא כ' שכן דעת הר"מ] ומה"ט ס"ל להר"מ שם דאם אין האב שם אין מברכים להכניסו משום דברכה זו היא על האב שמוסר בנו למול ותוספת המצו' שיש באב הוא שיש לו גם מצו' בהבאתו לברית וזה חוץ מהמצו' שיש לכל ישראל שהוא עצם המילה למול וכמש"כ שם בהגמ"י בשם היראים שהכנסתו לברית היא המסירה וראיתי בשם מהר"ם אלשקר סי' י"ח בדעת בר"מ דברכת להכניסו קודמת לעל המילה והשו"ע אע"ג דפסק כהר"מ דברכת להכניסו היא רק לאב מ"מ כ' דברכת להכניסו הוא בין המילה לפריעה וצ"ע, והנה הרמ"א פסק דברכת המילה אפי' האב מברך על המילה וכן פסק כהראב"ד דלהכניסו מברכים גם בדליכא אב ולפי"ז יתכן דס"ל כדעת רש"י דיש שליחות במילה וא"כ ברכה על מצות מילה יוצא האב בברכתו של המוהל ומה דהאב מברך להכניסו ס"ל דהוא ברכת השבח כדעת ר"ת שכ' הרא"ש בפ"ק דפסחים וע"כ גם כשהאב עצמו מל מברך להכניסו וכן בדליכא אב ג"כ מברכים להכניסו אמנם בדעת רש"י יל"ע דהנה שם בהגמ"י כ' דגם הוא דעתו כהר"מ דברכת להכניסו הוא רק לאב והביא שם מרבנו שמחה שהק' דכיון דס"ל דהמוהל הוא שליח האב מה צריך לברך המשלח עוד ברכה ותי'

דהוא על תוספת מצו' שיש לאב ולדעת רש"י דהוא שליחות גמורה אי"ש לומר כן לכאו' דמהיכא שמעי' דיש באב תוספת מצו' חוץ מחיובו למול בעצמו וצ"ע, ויש להוסיף בזה פרפרת נאה דהנה גי' הר"מ העומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסנו לתורה וכו' ומבו' דהוא ברכה להאב אבל גירסתינו בגמ' כשם שנכנס לברית כן יכנס כו' [ועי' ש"ך וט"ז] דהוא ברכה להתניוק ולהנ"ל י"ל דהר"מ בזה לשיטתו דההכנסה לברית הוא מצות האב א"כ הברכה היא לו שיכניסנו לתורה וכו' אבל לדעת הראב"ד והרמ"א דההכנסה לברית אינה תלויה באב אלא הוא בקטן הנימול עצמו וע"כ הברכה היא להקטן.

הוספה. לכאו' יש ראי' דאינו מדין שליחות דבתוס' ע"ז כ"ז א' כ' דלמ"ד דאשה פסולה למול הא דאיצטריך למעוטי אשה ממילת בנה שאינה צריכה לבקש אחר למהלו ואם הוא מדין שליחות הרי אין שייך שליחות כיון שהיא פסולה למול וע"כ דאינו מדין שליחות אלא חיוב להשתדל במילת הבן וע"כ ס"ד דאע"ג שהיא פסולה למול מ"מ חייבת לבקש אחר שימול.

מילי דאגדתא

הנה ענין המילה נראה דהנה בסנהדרין ל"ח ב' אמרי' אדה"ר מושך בערלתו הי' ומבו' מזה דאדה"ר עצמו נוצר מהול וכך הוא צורת יצירת האדם בלא ערלה (דהא אדה"ר ודאי לא נצטוה על המילה) וכפה"נ בחטא עץ הדעת נמשכה ערלתו ונתקלקלה צורת הבריאה וע"כ יש מצות מילה להסיר הגנאי והתוספת שנשתבשה הבריאה מכח החטא ואפשר שכ"ז הוא מגזירת בזיעת אפיך תאכל לחם שמתחילה היתה הארץ מוציאה גלוסקאות וכלי מילת כמ"ש במדרש וכן עתיד להיות לעת"ל שתחזור הארץ לתקנה כמ"ש בשבת ל' ב' [שימות המשיח הם כאדה"ר קודם החטא שע"ז הי' תכלית בריאת האדם וכמבו' בל' הר"מ מעלת ימים אלו ובאופן זה הי' אדה"ר קודם החטא ורק שאדה"ר חטא ונתקלקלה כל הבריאה וכל תכלית האדם בימי חייו הוא לעמול לזכות להגיע לדרגה של אדה"ר קודם החטא שזה ימות המשיח] וכנראה החיטים היו למאכל בהמה [בפרט למ"ד עץ שאכל ממנו אדה"ר חטא הי'] ואז נתקלקלה כל הבריאה שאין דבר מושלם מצד עצמו בלא עמל מצד האדם וע"כ כמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא פת לאכול ובגד ללבוש והכל הוא לברר האוכל מתוך הפסולת וע"כ גם נמשכה ערלתו שאין בריאת האדם עצמו שלמה וצריך לעמול בתיקונה

ולהוציא כל הפסולת שנהי' בו מכח חטא עץ הדעת וזה גם הענין שהערלה נתגנו בה הרשעים כי הערלה הוא סימן של חטא ולא נקרא אברהם אבינו תמים עם הערלה כיון שעדיין הי' בו סימן של חטא וע"כ כשהסיר הערלה נקרא תמים וכל הענין של נולד מהול הוא כנ"ל כי אם המילה הוא מעשה בחיוב ליתן מגופו לה' א"כ מה מעלת נולד מהול הרי לא נתן מגופו לה' רק הענין כנ"ל דהערלה הוא פגם הנפש ואשר נשמתו שלימה יותר ונפגמה פחות בחטא אדה"ר לא נתקלקלה בריאתו כקלקול אדה"ר שנמשכה ערלתו, ובזה יל"פ הטעם שיעקב נולד מהול כמ"ש חז"ל והוא משום דבשבת קמ"ו א' אמרי' דעד ב' דורות לא פסקה זוהמה מאבותינו אברהם הוליד את ישמעאל יצחק הוליד את עשו יעקב הוליד י"ב שבטים שלא הי' בהם שום דופי ויעקב שכבר לא נשאר בו כלום מזוהמת הנחש וחטא עץ הדעת נולד מהול ויל"פ גם שזה הטעם שיעקב אבינו לא מת כמ"ש בתענית ה' ב' משום שלא הי' בו כלל מחטא עץ הדעת לא הי' בכלל הקללה של מות תמות ואחרים שלא הי' בהם כלל חטא משל עצמם מ"מ היו בכלל הקללה כיון שעדיין הי' דבק בהם קצת מזוהמת הנחש שלא נולדו מהולים וזה גם הענין במ"ש בעירובין י"ט א' שהבא על הגוי' משכה ערלת' דבישראל שנטהרו מזוהמת הנחש ונשאר אצלם רק הערלה ע"י המילה נטהרים לגמרי מזוהמת הנחש אבל זה הבא על הגוי' שהמשיך ע"ע זוהמת הנחש שבגוים א"כ אי"ש אצלו כלל התיקון של המילה וה"ז כגוי שאע"פ שהוא מהול נחשב ערל כמ"ש בנדרים דמולי גוים הם כערלים כי כל הגוים ערלים כי זה ערלות בכל הגוף והנשמה, ובתנחומא תזריע סי' ה' אי' טופרנופוס הרשע שאל את ר"ע איזה מעשים יפים של בו"ד או של הקב"ה א"ל של בו"ד א"ל מפני מה אתם מלין א"ל לכן הקדמתי וא"ל של בו"ד הביא לו גלוסקאות ושבלים א"ל אין אלו נאים מן השבלים ומה שהשיב לו כך הוא לפי שלא הי' זה הרשע מכיר בכך שזו צורת הבריאה וכנ"ל וע"כ הוכיח דאפי' לדבריו מעשה בו"ד נאים יותר ואפשר שג"ז רמז לו בגלוסקאות ושבלים דמעיקרא היתה הארץ מוציאה גלוסקאות וע"י החטא נתקלקלה ומוציאה רק שבלים וה"נ מעיקרא הי' האדם נולד מהול וכעת נולד ערל מפני שנתקלקלה הבריאה ועל האדם לתקן ולהשלים מעשיו של הקב"ה.

הרב רבי אברהם כהן שליט"א

[חתן הגה"ח רבי מתתיהו קרישבסקי שליט"א]

דיין ומו"צ

ביתר עילית

שיעור הונאה בזמנינו

דין אונאה בדברי הפוסקים

נאמר בתורה (ויקרא כה יד) 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו' ואמרו חז"ל זו אונאת ממון.

דיני חזרת אונאה וביטול מקח נתבארו בשו"ע (סי' רכז סעיפים ב – ד) שאם ההונאה הייתה פחות משתות הוי מחילה, ואם ההונאה הייתה שתות קנה ומחזיר אונאה, ואם האונאה היא יותר משתות המקח בטל

דין אונאה בזמנינו

יש לעיין איך לקבוע בימינו שיעור אונאה, שכפי הנראה מדברי הפוסקים בימיהם היה אפשרות לקבוע מחיר לכל חפץ [וראה להלן שכן מזוייק בדברי הרא"ש], והיה אפשר לדעת בדיוק אם האונאה הייתה בשתות בדיוק או ביותר משתות. אבל בימינו בכל מוצר יש פער מחירים בין החנויות, ובחלק מהמוצרים יש פער גדול של 30% ויותר בין החנויות, וא"כ יש לעיין מהו הבסיס למחיר שממנו נחשב את שיעור השתות.

ולכאורה נראה שכל שהוא מחיר מקובל בחנויות אינו בכלל אונאה כלל, ואף שיש חנויות שמוכרות יותר בזול או ביוקר, ואונאת מוכר בשתות הוא רק אם המחיר פחות בשתות מהמחיר הזול, ואונאת לוקח בשתות הוא רק אם המחיר גבוה בשתות מהמחיר היקר.

והמקור לזה הוא שהרא"ש (ב"מ פרק ד סימן כ) דן אם יש איסור אונאה בפחות משתות וז"ל: ויראה דבכל שאר דברים אפילו פחות משתות

אסור לאנות את חבריו אם יש בו שוה פרוטה, כיון שידוע שאין מקחו שוה כל כך, דרחמנא אמר אל תונו, בכל דבר שיש בו שיווי ממון, הזהירה תורה שלא יאנה את חבריו, אלא שאמרו חכמים דעד שתות הוי מחילה, לפי שכך דרך מקח וממכר, לפי שהלוקח והמוכר אינם יכולין לכוין דמי המקח בצמצום, ודרך העולם למחול טעותם עד שתות, שאף אם יבא המתאנה לערער לא ישומו השמאין בשוה, זה יאמר יש בו אונאה, וזה יאמר אין בו אונאה, הלכך מקבל עליו שתיקה ואין מערער ומוחל (המוכר). אבל אם המוכר בקי בערך מחבירו, והלוקח אין בקי כל כך, או אם הלוקח תגר ובקי בערך מקחו יותר מן המוכר, אל יאנו זה את זה אם לא שיפרש וכו'. או שמא כיון דדרך מקח וממכר בכך, דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה ומוסיף עליו דמים יותר מכדי שויו, ופעמים שהמוכר מזלזל בשומתו בממכרו לפי שאין חפץ זה ערב עליו, או שהוא דחוק למעות, הלכך עד שתות הוי בכלל דמי מקח, ואין כאן שם אונאה כלל וצ"ע. וירא שמים יצא ידי כולם, ע"כ.

הרי שבצד הראשון כתב הרא"ש שהמוכר והקונה אינם יכולים לכוין את דמי המקח בצמצום, ולכן הם **מוחלים** על פחות משתות, ומשמע שיש מחיר מדוייק לחפץ, אלא שמתוך הקושי לברר זאת, הם מוחלים על האונאה. ובצד השני כתב הרא"ש שמדרך מקח וממכר, הוא שלפעמים הלוקח חפץ במקח ומוסיף דמים, ופעמים שהמוכר דחוק למעות, ואז הוא פוחת משויו, ומשמע שיש מחיר ידוע לחפץ, אלא שישנם סיבות לפחות או להוסיף על המחיר. אבל באופן שגם המחיר הזול וגם המחיר היקר שניהם הם בכלל המחיר המקובל, אינו בגדר אונאה כלל.

וכ"כ הערוה"ש (סי' רכז ס"ז) ע"פ דברי הרא"ש הנ"ל, ובפת"ח (אונאה פ"י הערה כה) מביא שהערך ש"י (סי' רט ס"א) חולק על זה, ולכתחילה יש לחוש לדבריו. ויש להעיר דהערך ש"י סמך דבריו על מש"כ הש"ך (סי' רט סק"א) שיש אונאה גם בדבר שאין לו שער ידוע, ושלא כדברי ב"י (סי' רט ס"א) דס"ל שאין אונאה בדבר שאין לו שער ידוע, ושם כתב הד"מ (סק"א) 'וזה אינו נראה, דמכל מקום אפשר לשומו אם היה בו כדי אונאה'. וא"כ י"ל דגם הערך ש"י איירי באופן שאמנם אין המחיר קצוב, אבל עדיין אפשר לשומו. משא"כ בדבר שלא שייך כלל לתת לו מחיר מדוייק אלא שיש שמוכרים בזול ויש שמוכרים ביוקר, י"ל דלכו"ע אינו אונאה כל עוד שהוא מחיר מקובל בשוק.

וכן יש להביא ראיה מהמבואר בגמ' (ב"מ עו.) דאיכא דמיתגר בתלתא ואיכא דמיתגר בארבעה. ולא הזכר כלל בגמ' ובפוסקים שיש צד איסור אונאה באחד מהמחירים. וכן הדעת נותנת שכל שהוא מחיר מקובל אינו בכלל אונאה.

אם כי שנראה פשוט שאם רק חנות אחת מוכרת ביוקר, אינו נחשב משום זה שזהו מחירו של החפץ, ויש לעיין איך אפשר לקבוע מהו בכלל 'מחיר מקובל'.

הבלי מחירים בין סוגי החנויות

יש להוסיף שישנם הבדלים במחירים בין החנויות שנובעות מסוג ואופי החנות, לדוגמא המחיר ברשתות הגדולות זול יותר מהמחיר בחנויות הקטנות. וכן המחיר בבית מרקחת יקר יותר מהמחיר בחנות מכולת, גם כשמדובר באותו מוצר. כמו כן ישנם חנויות יוקרה שמוכרים את אותם המוצרים הנמכרים בחנויות רגילות במחיר יקר יותר.

ולכאורה אי אפשר להשוות מחירים בין סוגי החנויות, שכן היא צורת המסחר שיש הבדלים בין סוגי החנויות, ואף יש בכך הגיון שאין להשוות ברמת השירות בין כל החנויות, וחלק מהמחיר הוא על השירות הניתן בחנות.

וכן כתב בפתחי חושן (אונאה פ"י הערה א) שאין להשוות בין סוגי החנויות השונים, והדבר דומה לשני מוצרים שונים הנמכרים כל אחד בסוג אריזה שונה, שאין להשוות בין מחירי המוצרים, כיון שחלק מהמחיר הוא גם על האריזה, וכמו כן המחיר נקבע גם לפי רמת השירות בחנות.

אלא שאם כן נצטרך לקבוע מחיר לרשתות, מחיר לחנויות, מחיר לבתי מרקחת, ודוחק לומר כן. ועוד דא"כ מה יהיה הדין באדם שמוכר לחבירו מוצר מביתו, האם המחיר הקובע הוא כמו שמוכרים בחנות רגילה, או כמו שמוכרים ברשתות הגדולות. ואפשר שבאופן זה לא יהיה בכלל אונאה כל עוד שהוא 'מחיר מקובל' באחד מסוגי החנויות, שכיון שאינו משתייך לסוג חנות, הרי שכל המחירים הם רלוונטיים אצלו.

הבדל במחיר בין שכונה מרוחקת למרכז העיר

בפת"ח (שם) דן באופן שבמרכז העיר מוכרים במחיר זול, ובשכונה מרוחקת מוכרים במחיר יותר יקר האם דנים לענין אונאה מהמחירים בכל העיר, או שדנים את המחיר בשכונה זו. וכתב לחלק בין דברים שאין דרך לילך למקום רחוק לקנות, כגון ירקות וצרכי מכולת וכיוצא בזה, שלא מסתבר שמקומות המרוחקים יחשבו בכלל מקומו, אבל בשאר דברים שדרך לקנות במרכז העיר או במקומות אחרים, נראה שכל העיר בכלל מקומו, ע"כ.

ויש להוסיף שכהיום יש הרבה דברים שאפשר בקלות לקנותו מכל חנות בארץ, א"כ כל הארץ הוי בכלל מקומו.

מוכר ללוקח אחד יותר מהמחיר שמוכר לכולם

לכאורה נראה שמוכר רשאי למכור לקונה אחד בזול ולקונה אחר ביוקר, כל עוד שאינו בכלל אונאה, וכמו שנתבאר, ואף אם הוא מוכר לכולם בזול רשאי למכור לאחד ביוקר [ושאלה זו שכיחה במוכר אתרוגים ולולבים, שמוכר לאחד בזול ולאחד ביוקר], ובפת"ח (שם) כתב בפשיטות דהוי בכלל אונאה, וצ"ע.

מוצרים שיש להם מחיר אחיד

הערוה"ש (סי' רכז ס"ז) מחדש שבדבר שכולם מוכרים בשוה באותו מחיר, והוא דבר המצוי הרבה לקנותו, כמו קמח ולחם ומלח, יש דין אונאה גם בפחות משתות. מכיון שלא שייך באופן זה הטעמים שכתב הרא"ש מדוע בפחות משתות אין צריך להחזיר את האונאה.

הרב יוחנן גומליב שליט"א

בהרה"ח ר' שלמה ז"ל

מלמד בתלמוד תורה 'מאה שערים'

מודיעין עילית

לכבוד ולעילוי נשמת זקני, הרב ר' יהושע אליקים בהרה"ג ר' יחיאל גוגנהיים
זצ"ל, הנו"מ מרת חוה ביילא ע"ה.

זכיתי ב"ה עוד להכירו בימי חלדו. ענוותן ושפל ברך, הכל בהצנע לכת. בכל
עת שהייתי בא לבקר אצלו, היה מקבל אותי בחביבות יתירה. היה
מתעניין בחומר שאני לומד בת"ת, והיה מקרין תמיד אהבת תורה ויראת שמים
טהורה.

זכה הסבא זצ"ל, להעמיד "ארבע אמהות" צנועות וחסודות, שכל אחת מהן
הקימה עם בעלה בית נאמן בישראל לה' ולתורתו, בתים של תורה ויראת
שמים צדקה וחסד. טוב שם טוב משמן טוב. זכו לשדך את צאצאיהם עם
זיווגים הגונים ושלמים מסלתה ומשמנה של ציבור אנ"ש ההולכים בדרך ישראל
סבא.

מנשים באוהל תבורך, אמי מורתי מרת נעמי תחי', שעמדה לימין בעלה –
אבי הרה"ח ר' שלמה זצ"ל, ושרתה אותו במסירות אין קץ. יחד גידלו
את צאצאיהם לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך פשטות ענוה וצניעות, וב"ה
זכו להקים משפחה ענפה לתפארת, בנין וחתנין רבנן, מוקירי תורה, ומלמדי
תשב"ר להועיל, זרע ברך ה', כ"י.

זכותו של הסבא ז"ל תעמוד לעד לכל בני המשפחה להתברך בכל מילי דמיטב
ולהיוושע בדבר ישועה ורחמים אמן.

שאלה ותשובה בענין ברכת 'אהבת עולם'

שאל אותי תלמידי היקר, כמר **משה אהרן שטרן** נ"י, קושיא נפלאה בענין מה
שאנו אומרים בתפילת שחרית בברכת 'אהבת עולם': "אבינו אב הרחמן המרחם
רחם עלינו ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וכו' והאר

עינינו בתורתך ודבק לבנו במצוותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך לעולם ועד".

והלא ידוע, שיראת שמים קודמת לתורה, כמו שאחז"ל בפרקי אבות: "כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת", ועוד כמה מקומות בש"ס, שהפליגו חז"ל בשבח היראה שהוא קודם לתורה. וא"כ היה צריך להקדים לבקש בברכת 'אהבת עולם' ולומר: "יחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך" ואח"כ: "והאר עינינו בתורתך".

ושאלתי קושיא זו לכמה ת"ח מופלגים, והשיבו לי על קושיא זו בכמה אנפין.

וברצוני לציין את תשובתו של הרה"ג ר' שלמה זלמן שמעיה שליט"א, פה מפיק מרגליות, מגיד שיעור נודע לתהילה, וראש כוללים בהלכה ובש"ס, וזה תוכן דבריו:

אמנם יראת שמים ודאי קודמת לתורה, אך ברכת 'אהבת עולם' שהיא מברכות ק"ש נתקנה על התורה. דהנה נפסק להלכה, דמי שלא בירך ברכת התורה קודם התפילה, שוב לא יברך אחר התפילה (אם יושב ללמוד מיד אחר התפילה), מפני שכבר יצא ידי חובתו בברכת 'אהבת עולם'. וכיון שכל עיקר הברכה היא על התורה, על כן אנו מבקשים בקשות על התורה: "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד וכו' והאר עינינו בתורתך וכו'", ואגב כך, מוסיפים אנו לבקש גם על יראת שמים.

ויש להביא ראיה מברכת 'אהבת עולם' שבתפילת ערבית, שנאמר בה: "על כן ה' אלוקינו בשכבינו ובקומינו נשיח בחוקיך ונשמח בדברי תלמוד תורתך ובמצוותיך וכו' כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה", ואין אנו מזכירים בה כלל בקשה על יראת שמים, מפני שהיא נתקנה ביותר קיצור, על כן מזכירים בה רק בקשות על התורה, כי זו היא עיקר הברכה.

הרב שלמה יהודה ווייצהנדלר שליט"א

בלא"א רבי אנ"ש זצ"ל

באופן הקריאה בפר' זכור - זְכָר זְכָר עמלק

באופן הקריאה בפרשת זכור מצאנו ראינו בזה מנהגים שונים. ובמקום שאין מנהג ומסורת מקובלת, נכון יותר לכפול ולקרוא רק "את זְכָר את זְכָר" בתוך כדי דיבור מיד ובציירי לבסוף, היות וזה המסורת העיקרית בכל ישראל מעולם וכפי שיתבאר להלן:

א. **הקוראים** תמחה את וכו' תמחה את וכו' נראה כאילו תורתנו הק' כפלה את ציווי המחאה, כי שינוי הנקודות אינו פוסל המשמעות כלל, והרי זה ככופל הציווי.

ב. **הקוראים** וכופלים רק תיבת 'זְכָר זְכָר', נדמה כאומר שהוא מצווה על מחאת הזְכָר של הזְכָר, וכמשמעות חדשה ומשונה.

ג. **לכפול** כל הפסוק או הפרשה שוב לא ירויח בזה כלום, כי כבר יצא ידי חובת כל המצווה [כי אין זה שינוי הפוסל המשמעות כלל, ובדיעבד באיזה אופן שיקרא ייצא ידי חובתו] ומה יועיל הכפילות.

וממ"נ אם מכוין שלא לצאת באחד מהם זה 'הפסק' המיותר לחלוטין וללא צורך, וגם נראה בזה כמוסיף על ציווי התורה שקורא פסוק 'והיה בהניח' פעמיים ונמצא קורא ד' פסוקים במקום ג', וגם אמר שמות הקודש 'בהניח ד' אלוקיך' על ספק, ואין בכל דבר זה צורך נכון מעיקר הדין כי אין זה ספק בגמ' וכל הדבר הוא רק מתוך חסרון ידיעה עכשיו.

על כן נראה עיקר לומר שהבעל קורא יקרא באופן זה: "את זְכָר את זְכָר" שאין באופן זה שום משמעות משונה לדבריו, ואינו ככופל הציווי, ולא כמוסיף על המצווה, ולא כמזכיר שם שמים על הספק, וכל השומעים רואים בעליל בקריאתו שהוא מתקן דיבורו תוך כדי דיבור עם משמעות הגונה לדבריו שמסתפק בנקודת האותיות, ויעדיף לומר קודם בסגול ובציירי לבסוף מחמת

שזהו עיקר המסורת בישראל מדור דור בכל העדות וכן"ל שזהו המשובח [וכפי שכבר כתב בזה הגאון רבי שריה דבילצקי זצ"ל בכלל הדבר שהקריאה בצייירי הוא הוא עיקר המסורת]

הרב שלמה קרישנסקי שליט"א

כולל בית מתתיהו ורבקה

ביתר עילית

מאמר וזאת התורה - כתיבת ס"ת ואמירתה

איתא במנחות [דף ל' ע"א] דהקב"ה אומר למשה ומשה אומר וכותב ופירש"י שמשה אומר כדי שלא יטעה בכתיבתו ועפי"ז כתבו התוס' שכן הדין בכל סופר שיאמר ויכתוב כדי שלא יבוא לידי טעות, והסמ"ג [עשה כ"ב] כתב שאם מעתיק מספר אחר אין צריך להוציא בפיו כיון שאין חשש לטעות.

השו"ע באו"ח סימן ל"ב כתב אם אינו כותב מתוך הכתב לא יכתוב אע"פ שמקריא אותו אחר אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו.

המשנ"ב בס"ק קל"ו מד"י דמשמע דכשכותב מתוך הכתב אין צריך להוציא בפה ומיירי דוקא כששגורות לו גם כן ואז לא חיישינן שמא יטעה כן כתב המג"א ואלוה רבה לתרץ דלא תקשה מהא להא דהיורה דיעה בסימן רע"ב סימן ב' [שמבואר שאף הכותב צריך להוציא את התיבות מפיו משום ששם מדובר בספר תורה שאין התיבות שגורות בפיו ויש לחוש שמא יטעה אבל בתפילין ומזוזות ששגורות בפיו אין צריך להוציא בפיו].

אבל הרבה מהאחרונים [עולת תמיד והב"ח והשיירי כנסת הגדולה והגר"א] חלקו על זה ופסקו דבכל גווני צריך להוציא התיבה מפיו קודם שיכתבנה והטעם כתב הב"ח דכך היא מצות כתיבת סת"ם כדי שתהא קדושתה בכל קריאת כל תיבה ותיבה היוצאת מפי הקורא נמשכת על האותיות כשכותב אותן בקלף וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד אין נפסל בכל גווני אם לא טעה. עכ"ל

המשנ"ב יש לציין שבשו"ת שבט הלוי [ח"ה סימן ו'] מדייק שראוי להחמיר ולקרוא כל תיבה בפני עצמה ודלא כשיטת המקדש מעט (סימן רעד ס"ק י"ד) שאין צורך לקרוא כל תיבה בפני עצמה אלא אפשר לקרוא כמה תיבות בבת אחת.

וכן יש לציין שהב"ח מוכיח לשיטתו שמסתימת דברי הטור נראה דכל גונא צריך הסופר להוציא בפיו ואף במעתיק מתוך ספר אחר.

ונראה דיהיה עוד נפקותא לדינא בפלוגתת הראשונים והטור. והוא שיש לחקור אם סגי באמירת האותיות או צריך לקרוא תיבות שלימות.

ולכאורה לדעת רש"י ותוס' דכל החשש רק שלא יטעה א"כ אף אם אומר את האותיות מהני אך לדעת הטור שענינו להמשיך קדושת התיבות אל תוך הכתב א"כ צריך להוציא בפיו תיבות שלימות כפי שהן כתובות בתורה ולפי"ז לגבי קרי וכתב יקרא את התיבה כמו הכתיב כדי שלא יטעה בכתיבתו וגם כדי להמשיך קדושה על האותיות.

ובדברי פורעניות אינו צריך לקרוא בפיו כן פסק בקסת הסופר [סימן ד' סעי' ו' בשם תוס' ומרדכי].

והסתפקתי אם לדעת הב"ח ודעימיה אם גם במילי דפורעניות צריך לקרוא דאפשר שהם מודים לדברי המרדכי שמוכיח מזה שאת השמונה פסוקים האחרונים מן וימת משה הקב"ה קורא ומשה כותב בדמיו. מכאן שאין צריך לחזור ולקרוא מילה במילה או לשיטתם שחסר בהמשכת קדושה כן צריך לקרוא והם יסבירו שהכונה דמיו לשון דמעות ולא דימוע וצ"ע.

ולענין כתיבת השם איך יעשה הסופר הלא אסור להגות את השם באותיותיו. לדעת רש"י ותוס' לכאורה יכול לומר האותיות לבד וכן כתבו הפוסקים (בע"ק סימן רע"ז) דיאמר יו"ד עם ה"א וא"ו עם ה"א ושיטת הקסת הסופר [בלשכת הסופר] סימן ד' ס"ק ו' בשם רבי שלמה קלוגר שלא יאמר כלום כמו לגבי פורעניות.

אבל לדעת הטור צריך לומר תיבות שלימות א"כ איך יוציא בפיו את אשר יכתוב ומוכח מזה דצריך לקרוא שם אדנות וצ"ע דהלא יסוד הדין הוא

לומר את אשר הוא כותב וכיון שכותב שם הוי' איך צריך לומר שם הוי'. ונראה לבאר ע"פ דברי הגרי"ז (פ"ב ע"ז ה"ה) שמבאר דברי הרמב"ם דהמגדף בשם המפורש חייב סקילה ובכללה גם המגדף בשם אדנות וביאר ששיטת הרמב"ם דאין המגדף חייב אלא על שם המיוחד ואך ששם אדנות נחשב שם המפורש שהוא קריאתו של שם המפורש נמצא דמה דאדנות הוא שם קריאה של שם הוי' אין ככל קרי וכתוב שבתורה אלא שם אדנות הוא שם קריאה של גוף הם הוי' ולפי יסוד זה הסופר יוציא בפיו שם אדנות ובזה נחשב כהוציא בפיו את הקריאה של שם הוי'.

ובדרך אגב העיר לגבי קריאת השם ישכר שכתוב יששכר ויש בזה כל מיני מנהגים.

בספר מנחת שי (בראשית ל, י"ח) בשם הראשונים שיש לקרוא ישכר דהיינו בשין אחת ובדעת זקנים (בראשית שם) כתב בטעם הדבר שהשין הראשונה היא כנגד נתן אלוקי' את שכרי והשניה כנגד שכר שכרתיך וכיון שהשניה היא כנגד לשון גנאי אין היא נקראת ועוד טעם נוסף לפי שנתן יששכר שי"ן אחת ליוב בנו אמר יששכר אין יוב שם הגון אוסיף לו אות אחת משמי ויקרא שמו ישוב כדכתיב בפר' פינחס לישוב וגו'. והרבה מגדולי הדורות נהגו עפ"י שבעה הראשונה קוראים יששכר ובשאר פעמים קוראים ישכר ויש עוד מנהגים למיניהם עכ"פ אין זה מדין כתיב וקרי דא"כ אסור היה לשנות ע"פ מנהגים. א"כ איך מותר בכלל לשנות את השם האמיתי הנקרא יששכר, ואפי' למ"ד שכל שאינו משנה את המשמעות אין חוזרים ע"ז עכ"פ איך כאן עושים כן לכתחילה וצ"ב.

ומ"מ פשוט שהסופר כשכותב צריך לקרוא יששכר לשיטת רש"י ותוס' משום שלא יטעה בכתבתו ולטור משום המשכת קדושה לאותיות הנכתבות.

וכן יש לציין שהשערי אפרים [שער א' סעי' לו] לגבי קריאת השם לעליה כותב שמי שקוראין אותו בפי כל ישכר יש לו לחתום עצמו ג"כ רק ישכר ולעלותו לתורה ג"כ רק בשם זה אם לא שמקובל בידו שבני משפחתו יששכר ועולים כן לתורה וחותרים כן אם כן מה שנקרא בפי כל העולם בחד שין אינו רק קיצור השם.

מאמר תנו כבוד לתורה - כבוד ומורא ספר תורה

כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות ס"ת (ה"א) שמצוה ואף חובה לכבד את ספר התורה ובכל מקום שבו הוא מצוי יש לנהוג בכבוד ראש יראה ופחד.

בטעם מצות כיבוד ס"ת נחלקו הפוסקים. בדעת קדושים יור"ד רפ"ב (ס"ק א') כתב שחז"ל תקנו זה משום מעלתו של ספר תורה אך דעת הפרי מגדים במשבצות זהב (או"ח בהקדמה לסימן קנ"ג) כי חיוב כבוד ס"ת הוא מדאורייתא וטעמו שהרי אם נצטוונו לכבד את לומדי התורה ולקום בפניהם א"כ ודאי שמצווים אנו לכבד את התורה עצמה.

והרמב"ם בפ"י הלכה י' כתב מצוה לייחד מקום לספר תורה ולכבדו ולהדרו יותר מדאי דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר.

מקור הלכה זו מגמ' קידושין ל"ג ע"ב איבעי להו מהו לעמוד מפני ס"ת רבי חלקיה ורבי סימון ורבי אלעזר אמרי ק"ו מפני לומדיה עומדין מפניה לא כ"ש מבואר דאיכא מצוה לקום מפני ס"ת כמו בת"ח ובעמק הברכה מוכיח דמלבד מצות כיבוד איכא נמי בס"ת מצות מורא כמו ברבו מובהק שהרי הרמב"ם כתב דהקימה לפני ס"ת היא כמלא עיניו כמו ברבו מובהק והגרי"ז מבריסק זצ"ל ביאר דדין קימה מפני רבו מובהק כמלא עיניו אין זה מדין כיבוד שהרי קימה מפני ת"ח אינו אלא בד' אמות ופרש"י בקידושין משום דחוץ לד' אמות אינו ניכר שעומד מפניו ואין כאן כיבוד וא"כ גם ברבו מובהק אין כאן כיבוד אלא הוא משום דין מורא רבו דתיכף משיראה רבו צריך לקום ממנו ולקום מחמת יראה וא"כ גם בס"ת מה שצריך לקום מלפניה כמלא עיניו ג"כ הוא משום מצות מורא.

ועפ"י מובן היטב למה צריך לקום לס"ת אפי' כשאנו תוך ד' אמותיו ומיושב מה שמקשים שהרי הגמ' למדה את זה מת"ח. ות"ח רגיל לא צריך לקום לפניו כשאנו תוך ד"א יש שתירצו שאחר שיש ק"ו אנו לומדים גם ליותר מד"א ממה מצינו אבל עפ"י הנ"ל צריך לומר שאין הכונת הלימוד בק"ו מת"ח רגיל אלא לרבו מובהק.

ואפשר לחדד את זה ע"פ דברי הגרש"ז אוירבך בהליכות שלמה [חלק המועדים פסח – מילואים] דבגמ' מכות (דף כ"ג ע"ב) אמר רבא

כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בתורה כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ומצרי חדא, דהנה מהגמ' הזו מבואר דכבוד ת"ח עדיף טפי מכבוד ספר תורה, ומקשה הר"ן מבהא דאמר' בגמ' קידושין (הנ"ל) מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן אלמא דכבוד ס"ת עדיף מכבוד לומדיה ונראה דבשני גווני תלמידי חכמים מירי האחד, הוא זה שהוא שונה הלכות והיינו שאין בכוחו לחדש חידושים אלא הוא בעל הלכות בלבד שאינו יודע אלא מה שלמד אך אינו יודע את שימושה של תורה ובכגון דא אמרינן בקידושין דכבוד ס"ת עדיף טפי וזהו שאמרו "מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש" ולישנא בלומדיה משמע גם סתם לומדים שאינם ת"ח מופלגים משא"כ בגברא רבה כהני רבנן דבצרי חדא שאלמלא הם נשתכחה ח"ו תורה מישראל, כי הלא היתה כל התורה לפנינו כספר חתום, משום הכא עדיפי טפי מספר תורה ובזה מתבארים היטב דברי הגמ' במכות שם. דהנה נראה דאע"פ דחובת קימה מפני שיבה והידור פני זקן כללתן התורה כאחת "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" מ"מ הבדל גדול יש ביניהם דאילו לענין שיבה הרי אמרינן בגמ' שצריך לקום גם מפני זקן ארמאי, מטעמא דכמה הרפתקי עדו עליה ובודאי דאין זה מפני חובת יראה מפניו אלא מפני מידת דרך ארץ לכבודו ולהנאותו ומתבאר שאין לקום מפניו אלא בכה"ג שהוא עצמו או אחרים רואים שהוא קם מפניו דרק בכגון דא יש כאן כיבוד משא"כ אם רואה דרך החלון זקן ארמאי שהוא עובר דרך ואין איש עמו בבית מסתבר שאינו חייב כלל לקום מפניו.

משא"כ בקימה מפני ת"ח דהוא גם מפני חובת היראה שיש לו לירא מפניו כמורא שמים, כי איך אפשר שהוא ילך או יעמוד והוא יושב ולכן אף אם אין מי שרואה אותו ג"כ חייב לקום מפניו, ודבר זה יש ללמוד מחובת הקימה מפני ספר תורה שאין זה כדי להנות את הספר דכלום מה הנאה יש לו אלא מפני היראה וחייב שפיר לקום אף אם אין אדם רואה את הס"ת עוברת רק הוא לבדו וכלפי אלה כיון רבא בדבריו הקדושים כמה טפשאי הני אנשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה כי כמו שקימתם מפני ס"ת משום חובת היראה כמו כן ג"כ איש שדברי ה' חרותים על לוח לבו והוא עצמו בבחינת תורה שהרי כפי החלטת חכמי הדור בעוה"ז כן נפסק הדין וכחם יפה משל תורה שנתנה לחכמים לידרש במידות שהתורה נדרשת בה והוצאי

הדברים מפשטן א"כ ודאי הדין ניתן שקדושת איש התורה גדול ומעולה מקדושת ס"ת, ע"כ תוכן דבריו. ולפי דבריו נמצא שגם אם הת"ח או באב-ואם אף אם הם לא שמים לב שהוא נמצא יש כאן דין יראה וצריך לקום מפניהם. וכן בס"ת שנמצא באותה רשות היכן שהוא אלא שזה מאחוריו והוא מודע שהס"ת עוברת מאחוריו אע"פ שעכשיו אין זה כמלוא עיניו מפני שזה עובר מאחוריו ואחרים לא יודעים שהוא יודע שהס"ת עוברת אם כל זה מפני היראה צריך לקום.

מאמר מהדרין מן המהדרין - הידור מצוה בספר תורה

הגמ' במסכת שבת (דף קלג ע"ב) לומדת שחייב אדם להדר את המצות שנאמר "זה קלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות עושה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה לכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכרכו בשיירים נאים.

התנא בברייתא מזכיר חמשה מצות שצריך להדר בהם. אך רק בספר תורה האריך לפרט מה הם חלקי ההידור ומנה חמשה דינים שיש להדר בהם, כתיבה לשמו דיו נאה קולמוס נאה לבלר אומן וכרכו בשיירים נאים.

במס' סופרים מובאת ברייתא זו בתוספת עניני הידור במצות ספר תורה וזלה"ק ולכתוב לו ספר תורה נאה בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלרין נאין בקלפין נאין ועורות צבועין, ויעטפנו בשיירים נאים.

במסכת סופרים נוספו עוד שתי הידורים קלף ועורות, ויש לבאר מה ראה התנא להאריך בהידור מצוה של ספר תורה יותר מבשאר מצות?

והדבר מתבאר ע"פ דברי החתם סופר שכתב לפרש הפסוק "זה קלי ואנוהו" דלכך יש בס"ת יותר ענין הידור מצוה משאר מצוות מכיון שכל התורה שמותיו של הקב"ה וזהו הפירוש "זה קלי" כיון שכל דברי התורה הוא שמות הקב"ה לכך ואנוהו צריך להדרו ביותר.

ומהאי טעמא יש במצות ספר תורה תוספת הידורים בבחינת מהדרין מן המהדרין שזה הידור לא רק בעצם כתיבת הס"ת אלא בהידורים נוספים שמתייחסים לסביב הס"ת.

והנה נחלקו הראשונים והפוסקים בדין הידור במקום שאינו נראה. המרדכי סוף מגילה מביא דאם המעיל צידו האחד פשתן וצד שני משי יהא המשי לצד הספר דומיא דמזבח הקטורת שהיה מצופה זהב.

והקשה המג"א בסימן קמ"ז סק"ד שהרי מזבח היה מחופה מבחוץ וכתב שזה טעות סופר וכונת המרדכי להוכיח מהארוך ובא"ר ביאר דכונת המרדכי שהארוך עומד בקודש הקדשים ואינו נראה ועכ"ז ציפוהו זהב, הרמ"א בסימן קמ"ז סעי' א' מביא את המרדכי, ומסיים ולא נהגו כן המשנ"ב מצטט את המג"א דמ"מ לכתחילה טוב לנהוג כן ובביאור הגר"א חולק על שיטת המרדכי, וע"כ מכריע המ"ב דבעל נפש יעשה מפה משני הצדדים בשוה.

ואפשר להסביר שזה הידור מצד יראת הרוממות ולכן אע"פ שאין נראה כלפי חוץ חייבים כדוגמת מורא המקדש שיש בו דברים שאין נראה כלפי חוץ ואם כל זה מהדרין אותו מצד מורא מקדש ואפשר להוסיף ע"פ תשובת ההר צבי חלק אור"ח סימן ס"ג שנשאל אם הוציאו ס"ת לקריאה ואח"כ רצו להוציא ס"ת אחר שיותר מהודר אם מותר להחזיר את הראשון ולמעשה הוא נוקט שלא יחליפו ליותר מהודר ואחד מהנימוקים זה שאפשר שדין ההידור במצות ספר תורה אינו שייך לקריאת התורה בספר מהודר אלא זה דין מיוחד בכבוד ויראה בס"ת. ובקריאה לכשעצמו יש דין לקרוא בנעימה וכדו' ללא קשר לס"ת מהודר.

הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס "גם אני אודך"

וספרי פרדס יוסף החדש על המועדים (ד' חלקים)

רחובות

מצא בשר שבין השיניים ובלעו בתוך השש שעות

בשו"ע יור"ד (סימן פ"ט סעיף א') כתב, אם יש בשר בין השיניים צריך להסירו, עיי"ש, ויש לעיין אם מצא בשר שבין השיניים, ובלעו בתוך השש שעות, אם צריך להמתין שש שעות מבליעת הבשר שבין השיניים, או לא, **וידידי** הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א, מח"ס הנפלאים "אוהל יעקב", כתב לי וז"ל:

(א) הנה בספר בדי השלחן (ס"ק י"ג) חידש דהמוצא בשר בין השיניים אן לו לבולעו דאז יצטרך להמתין ו' שעות לפי דעת רש"י שהבשר מושך טעם ואף שהוא רק דבר מועט, דלא חילקו חכמים בין רב למועט, וציין לדברי ההפלאה בחידושיו לשו"ע (סימן פ"ט).

(ב) אמנם עי' במגילת ספר שהביא דברי הבדי השלחן שהחמיר והקשה עליו מדעת הר"ן דף ל"ז: מדפי הרי"ף שכתב דנראין הדברים מי שאכל בשר ושהה קצת ואח"כ מצא בשר בין השיניים אינו צריך לשהות מאותו זמן שנטל הבשר משם אלא מאכילה ראשונה מחשיבים את זמן השהיה וצריך לקנח את פיו עכ"ד, הרי שבהדיא כתב הר"ן שאינו צריך להמתין משעת אכילת בשר בין שיניו, דאי אמרינן שכוונת הר"ן הוא שיש להוציא הבשר בין שיניו פשיטא דמהיכי תיתי שיצטרך להמתין עוד שש שעות, אלא ודאי מסתבר דזוהי גופא כוונת הר"ן שבא לחדש שאפילו אם בלע הבשר אין צריך להמתין מאותה שעה שמצא, אלא משעת אכילה, ועוד דהסברא נותנת שאין להבשר שבין שיניו דין בשר אחרי שש שעות, אפילו שהוא בין השיניים משום דתחילת העיכול מתחלת כשהבשר בתוך שיניו, עכת"ד. ועי' עוד בשו"ת החשוב מעדני מלכים (סימן פ"ב).

ג) ועכ"פ מה שאין העולם נזהרים בזה ראיתי בשם הגאון רבי ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל שאמר להקל בנידון דידן משום שבאמת ב' טעמים אין כאן, שהרי ליכא בשר בין השיניים כיון שודאי בלע כולה, וגם דבר קטן כזה אינו נותן טעם הנמשך, ומ"מ צריך להחמיר מחמת לא פלוג, וכהאי גוונא שאינו אכילה חדשה, רק המשך אכילה ראשונה, לא שייך לא פלוג אטו אכילת חתיכה גדולה.

ד) ומצאנו בפוסקי הזמן שהקילו בזה, עיי' בספר ריח הבשם פרק ג' הערה ז' בשם בעל הבאר משה שמיקל בזה, ושמעתי שכן דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וראיתי שכך השיב הגר"א נבנצל שליט"א למע"כ שליט"א, בספר "גם אני אודך" על ענינים שונים, ח"ב סימן ס"ב, אות ה', וכן דעת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל.

ה) ובספר הכשרות-פוקס (פרק י' הערה ע"ח) שהביא בשם הגר"מ הלבשרשטאם זצ"ל שהיקל על פי הט"ז שאין לבשר זה משמעות, ועיי' בשו"ת מעדני מלכים סימן פ"ב דפסק שאין צריך להמתין עוד שש שעות, ועיי' בשו"ת חיי הלוי חלק ה' סימן ס' אות ה'. וכן דעת הגר"ע אויערבאך שליט"א להקל בזה, וכן שמעתי ממו"ר הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א להקל בזה. (עכ"ל הגרי"א סקוצילס שליט"א)

ו) ידידי הגאון רבי ישראל שטילרמן שליט"א מח"ס הנפלאים "דור המלקטים", כתב לי בזה שיש לו ג' מקורות שפסק בזה מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שאין צריך להמתין שש שעות משעת הבליעה, אלא משעת אכילה ראשונה, ואילו בספר מועדי הגר"ח להגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א השיב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שצריך כן לחכות שש שעות, והנה מה שכתב לי:

1) הגר"ח"ק זצ"ל (אסיפת יצחק ב' אדר א' תשס"ח) – "שאלה: מי שבלע הבשר

מבין השיניים, האם צריך להמתין שש שעות משעת הבליעה, או משעה שאוכל הבשר

פעם ראשונה. תשובה: משעה שאוכל".

2) הגר"ח"ק זצ"ל (אליבא דהלכתא חל"א עמ' ע"ה טור ד' אות ז') – כתב "דאין צריך להמתין".

3) הגר"ח זצ"ל (כשרות במטבח [אנגלית] ריש עמ' ר"ט) – הובא: "נמצא קצת בשר

בין שיניו תוך שש שעות מאכילת בשר ובלעו, האם צריך להמתין עוד שש שעות.

תשובה: לא".

אבל בספר מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה רל"ד) כתב "שאלה: בלע בשר שבין השיניים אם

צריך להמתין ו' שעות. תשובה: כן". (עכ"ל).

ז) והשבתי לו ב"ה: כדלהלן: נראה שיש לי תירוץ טוב והגון שלא יהיה סתירה. כי הנה בכל השלשה מקומות מובן טוב דעת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאין צריך לחכות שש שעות משעת בליעת הבשר באמצע השש שעות, אלא משעת אכילה ראשונה.

אולם בספר מועדי הגר"ח כתוב השאלה בסגנון כזה: "שאלה: בלע בשר שבין השיניים אם צריך להמתין ו' שעות". ולא כתב בנוסח השאלה אם צריך להמתין "עוד" ו' שעות.

והנה בסגנון שאלה זו, שלא פירט בשאלה כמו שפירטו בשלשה מקומות הנ"ל השאלה היטב, לכן אפשר להבין השאלה גם כך, שהשאלה האם צריך להמתין שש שעות מאכילה ראשונה, או כיון שכבר בלע הבשר באמצע השש שעות, אולי לא יצטרך להמשיך להמתין השש שעות, שהרי בלע הבשר שנשאר לו בין השיניים. דו"ק היטב בנוסח השאלה, ואפשר להבין כך השאלה.

ולכן ענה מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל "כן", וכוונתו, שצריך הלאה להמתין השש שעות, ואפילו שבלע הבשר, לא פקע החיוב שצריך לחכות לשש שעות.

אולם כמובן שהשש שעות סגי לשמור ממתי שאכל בפעם ראשונה הבשר, ולא ממתי שבלע הבשר באמצע השש שעות. וכמו שכתב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בשלשה מקומות הנ"ל. והכל על מקומו יבוא לשלום ב"ה. ונפלא בחמלת ה' עלינו.

(ח) והנה ידידי הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס הנפלא מועדי הגר"ח, כתב בספרו שם בהערות, עוד מקורות שדנו בשאלה זו. וזה לשונו: בשו"ת מעדני מלכים להגר"ל רבינוביץ זצ"ל ס' פ"ב שא"צ להמתין. אולם בספר בדי השלחן יו"ד ס' פ"ט ס"ק י"ג להחמיר ועמש"כ בזה מוח"ז זצ"ל בשו"ת דברי שלום יו"ד ס' כ"ג ובשו"ת שערי יושר ח"ג יו"ד ס"ב ובשו"ת חיי הלוי ח"ה סימן ס' אות ה' ובס' ריח הבושם פ"ג הערה ז' ובס' הכשרות פ"י הערה ע"ח ובספר אהל יעקב הל' בו"ח ס' פ"ט ס' ט'. ובספר גם אני אודך חלק ב' ענינים סימן ס"ב בשו"ת הגר"א נבנצאל שאלה ח' שאין צריך להמתין. ועי' בס' הדר השלחן יו"ד ס' פ"ט ובס' אשרי האיש פ"ה. ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ג יו"ד ס"ב ובשו"ת חוקי חיים [בלייער] ח"א ס' ל'. ובשו"ת מציון תצא תורה שאלה ק"פ ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה חלק ט' סימן כ"ט. ובשו"ת תורת אבי ח"א עמ' ק"י ובספר היכל הוראה ח"ד הוראה פ"א. ובשו"ת תורת מאיר יו"ד ס' פ"ה. (עכ"ל).

הרב יצחק יעקב גוטליב שליט"א

כולל "תפארת אשר"

יו"ר ארגון "ושננתם לבניך" - סניף ביתר

ומח"ס "עקבות יצחק"

ביתר עילית

הנה משפחת גוגנהיים הרמה מיוחסת בנימוסין רבים עד רש"י ולמעלה בקודש עד דוד מלכינו.

באמצעה של שרשת זהב זו, משתלשלת לה החוליא היקרה של הגאון בעל "הפני יהושע" זצ"ל.

אמרתי מה מתאים לצרף לחוברת היוצ"ל לכבוד ולעי"נ זקנינו הרב יהושע אליקים גוגנהיים ז"ל - שמסתבר שמקור שמו מגיע להגאון הנ"ל, מאמרים מלוקטים מספרי בענינים שונים מהגאון המפורסם הנ"ל.

תיתי ליה למכובדינו שא"ב כהן זריז שדעתו יפה הגה"צ רבי גמליאל רבינביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" שחידו"ת ידידה מאדרים ומהדרים את ספריו, והארותיו מעטרים גליונות רבים למאוד בקצוות הארץ, (בן דודינו המסור בלונ"ח לכל צרכי המשפחה ברו"ג הרה"צ רבי אלחנן שליט"א - מח"ס וקונטריסים בכל חדרי תורה), ששונה בכפליים להוציא זו השנה השנית את חוברת החידו"ת ופסטיא דאורייתא, משוזרים בפרקי גזעי שורשי אילן היוחסין של המשפחה הרוממה.

אברך בזה את אמי מורתי הנכבדה שתחי' - שעליה נכון להסמיך את מאמר חז"ל במס' חולין "חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי" וכו'.

והוסיף בזה שהדברים יהיו ג"כ כנר זיכרון לאבי מורי עטרת ראשי הרה"ח רבי שלמה ז"ל - שקביעותו ואהבתו לתורה ולמצותיה - מפורסמים היו. לשמו ולזכרו תאוות נפש.

ובזה החילותי בעזר "ברכת המושיע":

גמ' גיטין

"אמר ר"י אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם

תעבודו" (מס' גיטין דף ל"ח ע"א). והקשה זקנינו בעל "הפני יהושע" דהאיך הוכיח שמואל מהפס' הנ"ל דאסור לשחרר העבד, הא אפשר"ל דכוונת הפס' הוא דכ"ז שהוא עבדו צריך להשתעבד בו, ואמנם אם משחררו לחלוטין דאז כבר אינו עבדו אין שום איסור כיון דהוא כבר לא עבדו, ומתרץ דשמואל אזיל לשיטתיה דהמפקיר עבדו (היינו אפי' בלא לשחררו) יצא לחרות, וא"כ נמצא דהפס' מיירי אפי' באופן דכבר אין לרבו שום שיעבוד עליו ומ"מ ציוותה התורה לעולם בהם תעבודו, וממילא ה"ה גם באופן ששיחררו יהא האיסור הנ"ל דמאי שנא. ומסיים "הפני יהושע" דאכן לשמואל לשיטתיה יתורץ כהנ"ל, אבל לדידן דקיי"ל דהמפקיר עבדו "לא יצא לחירות", אכתי תקשי למה נקטינן כשמואל לגבי הדין הנ"ל דהמשחרר עבדו עובר בעשה, והא אפשר לאוקמי כאמור לעיל בקושיא, והניח בצ"ע. "והחידושי הרים" מתרץ את הצ"ע של הפנ"י כדלהלן (מובא בספר ליקוטי הרי"ם על גמ' גיטין הנ"ל – יעו"י"ש בהרחבה): די"ל דכל הטעם דלא נקטינן כשמואל לגבי המפקיר עבדו, ואנן סוברין דלא יצא לחירות, הוא משום דקיי"ל "דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני", וממילא לא מהני כלל זה שהפקיר אותו, (משא"כ שמואל סובר דמהני), אמנם לולא טעם הנ"ל היינו סוברין כשמואל דחל השחרור, וא"כ נמצא דבעיקרא דדינא גם אנו סוברין כשמואל דאע"פ דמפקירו מ"מ עובר בעשה. ודו"ק! (את עיקר הענין כתבתי בע"ה במוצש"ק פר' פרה תשע"ח, סמוך ונראה ליומא דהילולא רבתי של הגה"ק ציס"ע מרנא ורבנא בעל "החידושי הרי"ם" שהיה "דער היליג'ער למדן" כפי שכינהו בעל הבית אהרן זיע"א, שחל בשב"ק פר' פרה כ"ג אדר יומו הראשון של שבעת ימי המילואים, כשבמוצש"ק עצמה חל היאהצ"ט של הסבא - אביה של להבחל"ח אמי שתחי' – הרב יהושע אליקים גוגנהיים ז"ל, שהינו מצאצאי הגאון הצדיק הנודע לתהילה בעל "הפני יהושע" זצ"ל, ויהיו הדברים לעי"נ הסבא שהילך בדרך אמת בתם וביושר וזכה למשפחה עניפה לתפארת בכרם עם ישראל).

גמ' ברכות – ברהמ"ז

שאלו שאלו מלה"ש את הקב"ה מפני מה הוא נושא פנים לישראל – כדכתיב ישא וכו', והא הרי כתיב לא ישא פנים, ותרץ להם דהוא נושא פנים לישראל מכיון שהן מחמירין ע"ע לברך "ברכת המזון" אפי' בפחות מכדי שביעה – דהיינו בכזית ובכביצה (מס' ברכות דף כ' ע"ב). וכבר עמדו בעלי הדרוש

לפרש למה הקב"ה נקט בד"קא חומרא זו של ישראל. ויפה להביא את פי' של זקנינו בעל "הפני יהושע" זיע"א דמבאר כדלהלן: דיש לדייק בשאלת מלה"ש באומרם "לישראל", דמשמע דזה עיקר שאילתם למה רק לכלל ישראל ולא לאוה"ע, ולפי"ז יבואר תשובת הקב"ה להם: דהרי במסכתא הנ"ל (בדף ל"ה ע"א) איתא דמלפני ברכת האכילה אז המאכל שייך לשמים – כדכתיב לד' הארץ ומלואה, ורק לאחר הברכה זה שייך לבנ"א – כדכתיב והארץ נתן לבני אדם, וא"כ נמצא שרק ע"י ברכות המזון של עם ישראל אז כל חפצי העולם שייכים ליושבי תבל, ובכך עם ישראל מזכה לכולן, ושפיר נושא הקב"ה חן מיוחד בזה לעמו האהוב והנבחר!

פר' ואתחנן

"ושננתם לבניך" (פר' ואתחנן ו' ז'). "ושננתם" - היינו "חידוד" שאם ישאלך אדם אל תגמגם, "לבניך" - אלו "התלמידים" (רש"י שם). הסברים לרוב נאמרו בטעם למה הפקיע רש"י את פי' תיבת בניכם מידי פשוטו ודרשו על התלמידים. ונכון להביא את הסבירו ע"פ פשט של זקנינו בעל "הפני יהושע" (כפי שכתבו בחיבורו במס' קידושין דף ל' ע"א) דמבאר כדלהלן: דתיבת שינון דהיינו החידוד והבהירות ל"ש רק על "מקרא" [או משום דמשמעותיה מלשון משנה – כפל, דהיינו ב' תורות שבכתב ושבע"פ, או משום דהגמ' שם דורשת תיבה זו מלשון "שילוש" דהיינו בנוסף למקרא גם משנה וגמ', (יעוין שם עוד בדבריו שהביא עוד הסבירים למה זה ל"ש רק על תורה)], והנה הגמ' שם מסיקה דהאב אינו חייב ללמד לבנו רק "תורה" (ולא משנה וגמ'), וא"כ כיון דתיבת ושננתם קאי עכ"פ גם על המשנה והגמ' – וכאמור לעיל, ל"ש למיקם זה על בנו, אלא על רבי עם תלמידו, דהוא מחוייב ללמדו הכל. ודו"ק! (כתבתיה בעזה"ש"ת בפניא דמעלי שבתא דפר' ואתחנן תשע"ח).

גמ' מגילה

כשהמן הרשע ימ"ש מצא את מרדכי הצדיק ותלמידיו לומדים בהלכות הקמיצה אמר להו: אתא מלוא קומצא קמחי דידכו ודחי עשרה אלפא כיכרי כספא דידי (כדאיתא במס' מגילה דף ט"ז ע"א). ובתוס' שם (בד"ה ודחי) כתבו בזה"ל: "שמעתי שעשרה אלפי כיכר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל

פדיונם. ודו"ק ותשכח. ע"כ. ויעויין שם בהגהות הב"ח ובעוד מפרשים שנדברו בהבנת חשבון דברי התוס' הללו. ונכון לציין בזה את חשבוננו של זקנינו בעל "הפני יהושע" זצ"ל בזה, ואלו הן עיקרי תורף לשונו (בספרו על הגמ' הנ"ל): "דהא ל' שקלים דעבד וכו', המן הרשע רצה לשלם לאחשורוש דמי עבד בעלמא [כמאמר אסתר אילו לעבדים ולשפחות נמכרנו], וכיון שמחצית השקל עולה למאה ככר כסף ומנה של קדש כפול היה, הו"ל מאתיים כיכר, א"כ כשתחשוב שלושים שקלים לכל אחד דהיינו שישים פעמים מאתיים ככר הרי שנים עשר אלף ככר, והמן שנתן עשרת אלפים היינו לפי שבימי יחזקאל הוסיפו שתות על המשקל, ויחזקאל מקמי הכי הוה, א"כ עשרת אלפים כיכר דהמן הן שנים עשר אלף דבימי משה, וא"כ החשבון מכוון לגמרי! [ומסיים שם בזה"ל: לאחר ימים רבים שכתבתי כל זה אסתייע מילתא שהוצרכתי לעיין בל' "הרוקח" ז"ל בהלכות פורים, וכו', ושם מצאתי את שאהבה נפשי בענין עשרת אלפים כיכר כסף ג"כ ממש על הדרך שכתבתי כאן, ולא היטיתי ימין ושמאל, ונתתי שמחה גדולה בליבי ממש כיום מועד קריאת המגילה, שזכיתי לכוין לדעת הגדול בעל הרוקח ז"ל שזכה לרוה"ק, ואולי בר מזל לאנא להא מילתא, ולדעתי בלי ספק שדברי התוס' כאן יצאו מפי קדוש של בעל הרוקח בעצמו שהיה בימי חכמי התוס' כנודע!] (יעוי"ש בפנ"י בהרחבה את כל לשונו שהמה קילורין לעיניים).

מס' סוכה

"מעשה וילדה כלתו של שמאי ופיחת המעזיבה" וכו' (מס' סוכה פ"ב, מ"ח), ויעויין בגמ' (סוכה דף כ"ח ע"ב) דמבואר דעשאה "לחומרא". ברם אכתי יל"ע דהא מיירי בתינוק קטן ממש דפטור לכל הדעות אפי' מדרבנן מכל דבר מצוה, ומאי חומרא שייך בזה. ויש לבאר דהחומרא היא לא בגלל הקטן אלא בגלל האב דיש לו לקיים "תשבו כעין תדורו", והרי כתיב "בניך כשתילי זתים סביב לשולחנך", וממילא שייך הענין דתינוקו יהא לצידו בסוכתו! [והא דהנשים פטורות משום מעשהז"ג, ולא אמרין דליחייבו בדומה להנ"ל – משום דרגיל להיות עם אשתו, היינו משום דלא יכול לכופף את אשתו לצאת לדירת ארעי]. (פירשה זקנינו בעל "הפני יהושע" זיע"א – בספרו על הסוגיא הנ"ל).

מס' סוכה

בריש פרק "לולב הגזול" (מס' סוכה דף כ"ט ע"ב) תנינן בסתמא דלולב "היבש" פסול, ולאחמ"כ תנינן מחלוקת ת"ק ורבי יהודה לגבי "נפרדו עליו". והנה בהמשך הסוגיא שם (דף ל"א ע"א-ע"ב) מסיקה הגמ' להדיא דרבי יהודה חולק "ביבש" וסובר דזה כשר (יעו"י"ש), ולכאורה ט"ב דלמה לא הביאה הגמ' את שיטת ר"י לגבי יבש במתני' [וכמו דהביאה שיטתו לגבי נשרו עליו]. ויל"ע! [כעבור תקופה הקשיתי בזה להבה"ח יהודה קליין נ"ו (ב"ר מאיר אשר הי"ו – מקהילת באיאן המעטירה) המשתייך לתלמידי "ושננתם לבניך" בעיר ביתר יצ"ו, ולאחר חיפוש השמיעני דזקינינו בעל "הפני יהושע" זיע"א בספרו על הסוגיא הנ"ל (בדבריו על תוד"ה לולב) מעורר ממש קושיא זו, ולאחר העיון בדבריו מתבאר כדלהלן: דבוודאי ר"י מודה דלכתחילה מחוייבין בלולב לח, ורק בדיעבד כשר היבש, ולכן לא פליג במתני' – כיון דשם מיירי לגבי לכתחילה, ומה דאיתא בברייתא בגמ' מח' חכמים ור"ח לגבי יבש דר"י סובר דזה כשר מיירי באפן דאפשר "בטירחא" להשיג את הלח, דחכמים סוברים דבעינן להתייגע להשיגו, ור"י סבר דלא בעינן. ודו"ק! (יעו"י"ש בדבריו בהרחבה)].

הרב מאיר הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס מראה כהן על התורה ועל הש"ס

ביתר עילית

מאמר א'

הקשר והאיגוד בין מגילת אסתר לתיבת נח

במדרש (אבא גוריון פרשה ה') "וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ, ארכו חמישים אמה, הביא מתיבתו של נח".

והוין בה, ב"כל השביעין חביבין" (ויקרא רבה כ"ט, י"א):

א

"ותהי אסתר נושאת ח"ן" (אסתר ב', ט"ו), מגילת אסתר מישך שייכי לתיבת נח, "ונ"ח מצא ח"ן" (בראשית ו', ח') נ"ח אותיות ח"ן.

ב

בגמ' (חולין קל"ט ע"ב) "המן מן התורה מנין, המן העץ", הכי נמי נימא מהכא, ובדרך צחות "מן העץ" של תיבת נח.

ג

"צהר תעשה לתיבה" (בראשית ו', ט"ז)

צה"ר לשון נוטריקון מן התורה "ה'מן צ'ר'ר' ה'יהודים" (אסתר ג', י').

(ככתוב צהר וצרר חסר, כיוצא בו אתה אומר צוהר מלא בצורר מלא).

מהתיבה עץ שהביא המן הוא העץ שתלו את המן.

ד

"מחוטב עציץ עד שואב מימך" (דברים כ"ט, ט')

"מחוטב עציץ" עץ שתלו את המן, מקורו מגיע "עד שואב מימך" עד תיבת נח במי המבול, וכן כידוע (רש"י בבא מציעא ק"ו ע"ב) מזל אדר דגים שבים.

ה

על המבול שנינו (זבחים קי"ג ע"ב) "אמר רב חסדא לא נגזרה גזירה על דגים שבים, שנאמר (בראשית ז', כ"ב) "מכל אשר בחרבה מתו".

בדרך רמז, "לא נגזרה גזירה" כליה שנתחייבו בדור אחשוורוש (מגילה י"ב ע"א), "על דגים שבים" על חודש אדר שמזלו דגים כנזכר, "מכל אשר בחרבה" אתוון "ברחבה" כי הנה העץ עשה והכין מרחבה של תיבת נח, ככתוב "חמישים אמה רחבה" (בראשית ו', ט"ו).

ו

"ויאמר חרבונה, גם הנה העץ אשר עשה המן, גבוה חמישים אמה" (אסתר ז', ט').

חרבונה אותיות "רחב"ה נו"ח נ', דהעץ עשה המן מרחב"ה של תיבת נח (מלא) נ' אמה.

וגם חרבונה זכור לטוב.

ז

"כל" השביעין חביבין, ו"אחרון חביב".

האמת כי שומה עלינו להבין מה הוצרך להרחיק ולהביא העץ דווקא מתיבתו של נח והרי "גידל המלך את המן" (אסתר ג', א') וכי "כלום חסר לבית המלך" (שבת קנ"ג ע"א).

והנראה לומר דהנה יש נ' שערי קדושה ומ"ט שערי טומאה ונחלקו בספרי הקבלה אם יש גם נ' שערי טומאה, והגר"מ שפירא זצ"ל מפשר

ואומר כי "זה לעומת זה עשה האלוקים" (קוהלת ז', י"ד), נ' שערי קדושה כנגד נ' שערי טומאה, ברם ביציאת מצרים ואילך נחלש כח הטומאה עד למ"ט שערים (ע"כ).

לדבריו איכא למימר שמטרת המן האגגי היה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" (אסתר ג', י"ג) "כל" בגימטריא חמישים, והיינו חמישים שערי דקדושה, עי"ז שיעמיק הוא למעמקי חמישים שערי טומאה, זה כנגד זה.

אכן "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה", "כל" בגימטריא חמישים, "וילבש שק ואפר, ויזעק זעקה גדולה ומרה, ויבוא עד לפני שער המלך" עד לפני שער החמישים דקדושה של מלכו של עולם, ולא עד בכלל "כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק" (אסתר ד'. א', ב').

ועל כה ראו על ככה "לך כנוס את כל היהודים" והרי "לך" גם "כל" בגימטריא חמישים, והיינו לכנסם ולהעלותם לחמישים שערי קדושה "ובכן אבוא אל המלך" (אסתר ד', ט"ז).

ואכן "כראות המן את מרדכי בשער המלך" ממש בשער נ' דקדושה של מלכו של עולם "וימלא המן על מרדכי חמה" (אסתר ה', ט'), כי בדורו של המן ליכא לשער הנ' דטומאה ולא יוכל לו להשיגו כנגדו, דתשיג ידיו אך ורק למעט עד שער המ"ט דטומאה, ולכן אמר "וכל זה איננו שווה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך" (אסתר ה', י"ג), "היהודי" דייקא, כי לו חמישים שערים.

ועצו עצה עלי עץ, "ויאמרו לו, יעשו עץ גבוה חמישים אמה", כנגד חמישים שערי טומאה, ויכינו את אשר יביאו העץ מתיבתו של נח והוא מימי בראשית ומימי קדם לבית עבדים, לעידן צאת בני ישראל ממצרים, בו היה לטומאה חמישים שערים ובכך יגיע לשער החמישים של טומאה כאשר היה על מי נח "ויתלו את מרדכי עליו" (אסתר ה', י"ד).

אכן ככתוב על יד נביאך (ישעיהו ח', י') "עצו עצה ותופר" העצ"ה אודות הע"ץ.

כי לא חכמה ישכילו ולא יבינו את זאת, כי אותו עץ ממש מתיבתו של נח חמישים אמות, אכן צד החיצוני שלו אל מול העולם, היה לצד דור המבול

וחמישים שערי טומאה, "כי השחית כל בשר דרכו" (בראשית ו', י"ב), אך צד הפנימי שלו לפני התיבה היה לצד נח וחמישים שערי קדושה "כי אותך ראיתי צדיק לפני" (בראשית ז', א').

ונאמר (משלי כ"א, ל') "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה' ", "אין עצ"ה" כשהעץ נמצא "נגד ה' ", היינו בצד הטומאה דיליה.

והיה העץ ל"להט החרב המתהפכת, לשמור את עץ החיים" (בראשית ג', כ"ד), "חרב" שיש בו כדי להמית, "החרב" אותיות הרחב, שהיה חלק הרחב בתיבה ד"חמישים אמה רחבה", "המתהפכת", שהתהפך העץ מצד הטומאה לצד הקדושה, וזהו "ונהפוך הוא" העץ ועי"ז "ישלטו היהודים המה בשונאיהם" (אסתר ט', א'), כי "חרבם תבוא בלבם" (תהלים ל"ז, ט"ו), "ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי" (אסתר ז', י'), "לשמור את עץ החיים" דרך אותו העץ יזכו לחיים ולשמירה.

והשתא הכי דאתינא להכא, איכא למימר הא כדאיתא (מגילה ז', א') "אסתר ברוח הקודש נאמרה", כי מרדכי היהודי ניבא וידע מה ניבא באומרו "רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר" (אסתר ד', י"ד).

"רווח והצלה" רש"י בבראשית (ו'. י"ג, י"ד) "ויאמר אלוקים לנח, עשה לך תיבת - הרבה ריוח והצלה לפניו".

"יעמוד ליהודים" ככתוב (אסתר ז', ט') "העץ אשר עומד, גבוה חמישים אמה".

"ממקום אחר" תלתא משמע, מתיבתו של נח, ושהובא ממקום אחר ממש, גם ממקום אחר של אותו העץ והיינו מצד הקדושה דיליה.

והנה אחר ראשי תיבות "ח'מישים א'מה ר'חבה" (בראשית ו', ט"ו), כנזכר שמרוחב התיבה יוקח העץ.

מאמר ב'

בזכות ג' דברים נגאלו אבותינו ממצרים

א. שמות הקדושים

הנה כתיב (שמות ב', ו') "ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בוכה", "ומדרשו שראתה עמו שכינה" (רש"י).

ובשפתי חכמים "דאל"כ ותרא מיבעי ליה וא"כ הוי"ו שבתיבת ותראהו מורה על השם יתברך".

למעשה גם אות ה' מיותר כאן.

ונראה על פי הגמ' בשבת (ק"ד ע"א) "ה"ו זה שמו של הקב"ה".

והנה ברש"י בשבת שם "כמו אני והו (סוכה מ"ה ע"א)" ונפתח ונראה את הגמ' בסוכה "אני והו הושיעה נא", א"כ אמור מעתה "ותרא הו [אני והו]" את הילד" [משה מושיע"ן של ישראל "הושיעה נא"].

"והנה נער בוכה", "אני והו הושיעה נא", באמת אמרו (ב"מ נ"ט ע"א) "שערי דמעות לא ננעלו" ואכן ישראל נושע בשמות הללו תשועתם בגאולתם ממצרים דהלא המה כתובים בצאת בני ישראל ממצרים, דהנה ברש"י בסוכה אני והו "משבעים ושתים שמות הן הנקובים בשלש מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח", בשלח פרעה את העם.

על כן יאמרו "אני והו הושיעה נא" בחג הסוכות ד"למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (ויקרא כ"ג, מ"ג) והרי משם תקוותם ותשועתם היתה.

גם שאירי הכתוב בשמות "על היאור" (ב', ב'), והנה יאור (מלא) אתון אורי, וכתיב "לדוד ה' אורי וישעי" (תהלים כ"ז, א') כי הוא מקור הישועה, והנה מזמור זה "נהגו לאמרו עד שמיני עצרת" (מטה אפרים תקפ"א סק"ו, קיצור שולחן ערוך קכ"ח, ב') ממחרת הסוכות.

ועכ"פ בזה מיושב דברי רבי יהודה בגמ' (סוטה י"ב ע"ב) "והנה נער בוכה, קרי ליה ילד וקרי ליה נער, תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה, אמר לו רבי נחמיה א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום".

דקולו כנער שבכה "אני והו הושיעה נא", כנער ולא כילד.

ובעצם "אני והו הושיעה נא" הוסיף בני הבחור החשוב **ישראל** נ"ו כי "והו" יעלה ויבוא בגימטריא כמנין "טוב" והשם הטוב יעזור ויושיע, הוא הטיב הוא מטיב והוא יטיב.

ב. עבודת פרך

אמר הכתוב (בראשית ט"ו, י"ג) "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ולמעשה "מאתים ועשר שנים נשתעבדו למצרים" (רש"י בראשית מ"ב, ב'), "מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה" (רש"י שמות י"ב, מ').

שנינו (אבות ה', כ"ג) "לפום צערא אגרא" ובאבות דרבי נתן "פעם אחת בצער ממאה פעמים שלא בצער".

עצם הגזירה "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" היה ללא עבודת פרך (כדברי השפתי חכמים שמות ב', י"ד), "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך" (שמות א', י"ג) בכח עבודת הפרך המתקו הגזירה למאתיים ועשר שנים, וסימנך דהא מאתיים ועשר הוא מנין רדו, והיינו כי "רדו" אותם בעבודת פרך [וכדברי רש"י (שמות ב', י"ד) "נרדים בעבודת פרך"] קיבלו רק מאתיים ועשר תחת ארבע מאות שנה.

ונאמר "פרך" אותיות "כפר".

ברוח דברי רש"י (בראשית ל"ב, כ"א) "כל כפרה לשון קינוח והעברה", הרי בכח עבודת הפרך כפרו, קינחו והעבירו קרוב למחצית השנים מעצם הגזירה.

והשתא הכי מסימני ליל הסדר "כרפס", והוא אותיות "פרך ס" "כפר ס" דנרדו בפרך ונתכפרו, ס' היינו שישים ריבוא שיצאו ממצרים "ויסעו בני ישראל, כשש מאות אלף רגלי הגברים" (שמות י"ב, ל"ז).

ג. תפילה

כתיב (שמות ב'. כ"ג, כ"ד) "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלוקים, וישמע את נאקתם".

מכתובים הללו "א"ר יוחנן עשרה לשונות נקראת תפילה ואלו הן, שועה, צעקה, נאקה" (דברים רבה ב', א').

והנה בענין תפילה מצינו מחלוקת (ויקרא רבה פרשת י', ה') "רבי יהודה אומר תפילה עושה הכל, ריב"ל אמר תפילה עשתה מחצה".

ובנזכר "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", שלמעשה "מאתים ועשר שנים נשתעבדו למצרים".

איכא למימר, הן לרבי יהודה תפילה עושה הכל, כי מאתיים ועשר שנים שנשתעבדו בפועל הוא חלק הרוב של ארבע מאות שנה, והתפילה עשתה הכל היינו שייחשב כאילו ריצו את הכל מחשבון ארבע מאות וכאשר קי"ל (נזיר מ"ב ע"א) "רובו ככולו".

והן לריב"ל הרי תפילה עשתה כאן מחצה כי מאה ותשעים שנה שלא נשתעבדו הוא כמחצה על מחצה מחשבון ארבע מאות.

ועדיין אנו צריכים למודעי כי סוף סוף אינו מחצה אלא כ'מחצה.

ובדרך צחות חשבתי למימר תלתא דמימרא דאתי שפיר גם לריב"ל.

הראשון, כי "תפילה עשתה מחצה" דבתיבת "מחצה" יש אותיות "חמץ", "מצה", ועל ידי תפילה זו יצאו ממצרים ואוכלים בפסח מצה תחת חמץ.

השני, "תפילה עשתה מחצה", "מחצה" אותיות "הצמח" כאשר מעתירים בימים נוראים "אבינו מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב", כך "מחצה" אותיות "צמחה" כי מכך צמחה הישועה והגאולה, דוגמת התפילה בשמונה עשרה "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך".

והשלישי "תפילה עשתה מחצה", "מחצה" בצירוף י' שמו של הקב"ה ושם י'שראל עולה "מחיצה", והיינו התפילה עשתה ש"אפילו מחיצה של

ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים" (פסחים פ"ה ע"ב), וסימנך דתיבת "מחיצה" בלא אות המחצה [אות י'] עולה ל"מחצה", ובמחצה של תיבת "מחיצה", יש את שם הקב"ה, ויזכר שם י'שראל עוד.

*

ולסיכום ה"חוט המשולש [ש]לא במהרה ינתק" (קוהלת ד', י"ב), "סימנין עשה בתורה וקנה אותה" (שבת ק"ד ע"א).

והרי סימנך "שעת רחמים ועת רצון" (אבינו מלכנו).

"שעת" ראשי תיבות ש'מות הקדושים, ע'בודת פרך, ת'פילה.

הרב אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס חינוך הבנים כהלכתו,

תורת הנגע, תורת הקטן,

וספר כרם אליעזר (ו' חלקים)

בית שמש

מי שנשבע לאשתו הראשונה קודם שנפטרה שלא ישא אשה

אחרת

האם חלה השבועה, והאם אפשר להתירה,

ומעשה נורא שאירע בזמן המהרש"ל

הנני מצרף בזה מש"כ בעניי לברר הוראת רבינו הגדול המהרש"ל זיע"א במי שנשבע לאשתו לפני מותה שלא ישא אשה אחרת אחר מותה, - לעילוי נשמת זקני היקר באדם, איש תם וישר וירא אלקים, הרב רבי יהושע אליקים גוגנייהם זצ"ל בן הרב רבי יחיאל גוגנייהם זצ"ל, שהיה נז"נ לרבינו המהרש"ל זוצק"ל, - נלב"ע כ"ד אדר השני תשס"ה, ת.נ.צ.ב.ה.

אור ליום ג' י"ב כסלו תשע"ט

יומ"ד דרבינו הגדול המהרש"ל זיע"א

לכבוד עורכי הגליון החשוב 'קנין תורה', ובראשם ידידי הגאון המפורסם רבי נתן גוטליב שליט"א

אחדשה"ט

ראיתי את הסיפור שהובא בגליון האחרון קנין תורה (ויצא תשע"ט) עם רבינו המהרש"ל שהתיר לאחד לישא אשה, על אף שנשבע לאשתו הראשונה לפני פטירתה שלא ישא אשה לעולם, וזמן קצר לאחר הנשואין שחל"ח, וכל העם ריננו שנעשה זה עקב שעבר על השבועה, ורבינו המהרש"ל גזר על פמליא של מעלה והחזירו אותו לארצות החיים. [א.ה: סיפור זה הובא לעיל בתחילת הקונטרס במדור התולדות].

והנה עפר אני תחת כפות רבינו המרש"ל, ואיני ראוי לדון בהכרעתו אף כתלמיד הדן לפני רבותיו בקרקע, ובפרט שהסכימו מן השמים להוראתו שהרי החייה את המת, אך היות ואני הקטן מצאצאי המהרש"ל ותורה היא וללמוד אני צריך, לכן ראיתי לנכון לברר בקצרה שורש ההיתר מדוע אכן התיר לו המהרש"ל לעבור על שבועתו ולישא אשה אחרת.

מי שקיים פו"ר ונשבע שלא לישא אשה האם הוא נשבע לבטל המצוה

א. והנה בסיפור שהובא שם [ואיני יודע כעת המקור לזה] מצאתי שני טעמים שונים מדוע התיר לו המהרש"ל לישא אשה דבתחילה הסיפור הובא כך: "שבועתך בטלה ומבוטלת, לא שרירה ולא קיימת. אמנם מצווה לקיים דברי המת, ומה גם לשמור מוצא שפתיו בשבועה, במה דברים אמורים, בדבר שאינו נגד התורה, כאן נסחטה ממך הבטחה ושבועה שאינך יכול לעמוד בה, כי מנוגדת היא למצות תורתנו הקדושה, עליך להתחתן ולהעמיד דור ישרים יבורך".

ויש לציין כי טענה זו שהנשבע לישא אשה הוא כנשבע לעבור על המצוה, היא מחלוקת גדולה בפוסקים. דהרמ"א בהלכות שבועות סימן רל"ט (סעיף ח') כתב כך: וכל שכן אם נשא אשה זקנה ונשבע לה שלא ישא אשה אחרת, אף

על פי שלא קיים פריה ורביה, דחלה השבועה, שהרי כלל בזה דברים שהשבועה חלה בהם, על נשים כד שלא יוכל לקיים מצות פריה ורביה, והוי כנשבע על דעת חבירו, ועיין לעיל סימן רכ"ח דינו (עכ"ל). והרי שלדעתו השבועה חלה, וגם אי אפשר להתירה דהוי כנשבע על דעת חבירו.

וכן הובא דין זה בשו"ע אבן העזר סימן קי"ח (סעיף ט"ו): הנושא אשה שפסקה מלדת, ונשבע שלא ישא אשה אחרת עליה שלא מרצונה, אין יכולים להתיר לו שבועתו שלא מדעתה.

אכן באמת דין זה שנוי במחלוקת הראשונים וז"ל הב"י בסימן רכ"ח (סעיף כ'): כתוב בס"ה דינים שבסוף ספר חזה התנופה מי שנשא אשה שידע בה שאינה בת בנים ונשבע לה שלא ישא אשה אחרת עליה אין יכול להתיר שבועתו שלא מדעתה כדי לקיים מצות פריה ורביה מאחר שכבר ידע בה שפסקה מלדת ונשאה וכל שכן אם מחמת רוב ממון נשאה שלא חש בעת ההיא למצות פריה ורביה, ראיה בנדרים (סה.) עכ"ל.

וזה לשון הריב"ש (בח"א סימן ל"ו) (סי' שצ"ה ד"ה הספק השביעי) לא נסתפק לי אם יש חלות לשבועה זו אפילו היא זקנה בשעת השבועה ונתחייב לישא אשה כיון שאין לו אלא בן אחד אעפ"כ השבועה חלה עליו שהרי כלל בשבועתו זו דברים אחרים שנתחייב שלא יגרשנה ולשון השבועה הוא שנשבע לקיים כל הכתוב לעיל. וכתב עוד שבשבועת הנשים לבד כלל בהם נשים שאינו מצווה עליהן משום פריה ורביה כגון זקנה וקטנה ואילונית.

ואף על פי שהר"ש בר צמח (תשב"ץ ח"א סי' צג) חלוק בזה כמו שאכתוב בסימן רל"ב (קנג. ד"ה כתב הר"ש) נראין דברי הריב"ש בטעמם. ואחר כך מצאתי תשובה אחרת להר"ש בר צמח (תשב"ץ ח"א סי' צד ד"ה והוי יודע) וכתוב בה כדברי הריב"ש.

עוד כתב הב"י בסימן רל"ב (סעיף י"ב): כתב הר"ש בר צמח (ח"א סימן צ"ג) שנשאל על אלקנה שנשא פנינה על חנה לפי שלא היו לו בנים וחנה תפסה כל נכסי בעלה והבריחתם ולא רצתה להחזירם לו עד שיגרש פנינה ויאסור אותה עליו עולמית ומתוך אונס ממנו עשה כן ובדעתו לשוב אליה אחר שתחזיר לו חנה נכסיו והשיב שזה מנדרי אונסין, ועוד טעם אחר יש (להכיר) [להתיר] אם עשה שבועה לפי שנשבע לבטל מצות פריה ורביה וילקה משום

שבועת שוא ויקיים מצותו ואי אנוס הוא פטור ממכות, ואפילו אסרה עליו עולמית ולא כוון בלבו לזמן מיוחד מותר להחזירה - ואם אנסתו לאסור כל הנשים אסור לישבע לה, מפני שנשבע לבטל את המצוה ואם עבר ונשבע אין שבועתו שבועה אפילו היו פיו ולבו שוין לאסרם עליו לעולם אלא שאם נתכוון בלבו לזמן מיוחד או תנאי אחר אינו עובר על שבועת שוא ונשבע כן לכתחלה וכו'.

ומה שכתב שאם נשבע שלא ישא שום אשה לא חלה השבועה משום דהוי נשבע לבטל את המצוה, הריב"ש (סי' שצה ד"ה הספק השביעי) חלוק בזה וכתב דמגו דחיילא אנשים שאינן ראויות לפרות ולרבות חיילא בראויות בכולל וגם בחזה התנופה כתוב שחלה השבועה וכתבתי דבריהם בסימן רכ"ח (קמד. ד"ה כתוב בס"ה) ונראים דבריהם בטעמם וגם להר"ש ב"ר צמח עצמו מצאתי כן בתשובה אחרת (ח"א סי' צד ד"ה והוי).

והרי לנו שהריב"ש מחמיר שהשבועה חלה, ובדברי התשב"ץ יש לנו סתירה, והב"י והרמ"א הכריעו להלכה להחמיר שהשבועה חלה.

ב. אכן הש"ך שם בסימן רל"ט (ס"ק כ"ג) כתב על דברי הרמ"א: צ"ע בתשובת א"ז קטן שהביא הב"ח ס"ס רכ"ח דכתב שם דלא חלה השבועה אפילו קיים כבר פריה ורביה, ומשמע שם דלא הוי כולל דכיון שנשבע שלא לישא אשה א"כ נשבע לבטל המצוה שהוא מצוה לישא אשה אלא דמסיק שם ולרווחא דמלתא יתירו לו ע"ש, ובתשובת מהר"ר אהרן ששון סימן ס"ד מביא ג"כ רק תשובת ריב"ש בסתם וע"ש.

וז"ל הב"ח: כתב בתשובת אור זרוע קטן (עי' שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך ד"ל סי' קיח) אחד שאמר לה לאשתו תני לי תקיעת כף שלא תנשאי עוד לבעל אחרי מותי, גם אני אדור לך שלא אשא אשה אחרת מותך, אין נדרו חל ואפילו כבר קיים פריה ורביה בשעת תקיעת כף, ומעתה גם נדרה אינו חל ומותרת לינשא אחרי מותו, ותקיעת כף יש לו התרה דלא עדיף מנשבע באלקי ישראל שיש לו התרה (נדרים כב ב) ודלא כפירוש רבינו תם שכתב שאין לו התרה ולרווחא דמילתא יתירו (לו) [לה] עכ"ל, פירוש כיון דנדרו אינו חל משום שנשבע לבטל את המצוה שנצטוה בה מן התורה דאע"פ שקיים פריה ורביה עדיין חייב לישא אשה ומצוה דבר תורה היא משום בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ירך (קהלת יא ו), וכו'.

וכבר כתבו המציינים כי אין לנו ספר זה הנקרא אור זרוע הקצר, אך תשובה זו נדפסה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סימן קי"ח) יעו"ש.

והנה הדרישה בסימן רל"א (סק"א) כתב כך: אחד אמר לאשתו תנה לי תקיעת כף שלא תנשאי לאיש אחר מויתי גם אני אדור לך שלא אשא אשה אחרת אחרי מותך אין נדרו חל אפילו כבר קיים פריה ורביה בשעת תקיעת כף, ומעתה גם נדרה אינו חל כי לא נדרה אלא על דעת אם הוא יקיים נדרו וכיון שאין נדרו חל נדרה ג"כ אינו חל ומותרת לינשא אחר מותו - ולרווחא דמילתא יתירו לה. תשובת מאור זרוע קצר. מורי ורבי (מהרש"ל בביאורו לעיל ס"ס רכא). ועיין לקמן סימן רל"ט (עמ' תקעב פרישה אות ה ודרישה אות א) (עכ"ל).

והרי לנו גילוי גדול דכפי הנראה המהרש"ל היה סבור להלכה כתשובה זו של האור זרוע, ודלא כהריב"ש, ויתכן מאד שעפ"י הורה בנידון הנ"ל שאין השבועה חלה.

ובחידושי רעק"א שם בסימן רל"ט (סק"ז) ציין שיש בזה סתירה בתשבץ ושהריב"ש אוסר. - וראה עוד באשל אברהם (הובא באוצר מפרשים) סימן רל"ט (סעיף ד') שציין לתשובת רב יוסף [הר"י קצבי] (סימן ג' וד'), ובהמשך דבריו (סעיף ח') ציין לתשובת רבינו יחיאל באזאן (סימן ק"ה).

ג. ואולם החלקת מחוקק (סקי"ח) שם באבן העזר ביאר דברי השו"ע שאף על פי שזה נשבע לבטל מצות פ"ו, ועיין בתשובת הריב"ש סי' צ"ח וסי' שפ"ה דנשבע לבטל המצוה בכולל חל על דבר מצוה כגון שבועה שלא אוכל מצה כל השנה או שלא אוכל בליל פסח לא מצה ולא פירות דמיגו דחלה שבועה על דבר הרשות מצה כל השנה ופירות בליל פסח חלה נמי על מצה בליל פסח שיקיים אותה שבועה בשב ואל תעשה וא"כ הכא נמי מיגו דחיילא שבועה על אותן נשים שאין בהן פ"ו כגון קטנה זקינה עקרה ואיילונית חיילא נמי על נשים שהן ראויות לפ"ו.

ובבית שמואל שם (סקט"ז) כתב: ואפשר הרא"ש לטעמו דס"ל דיכול לקיים פו"ר עם פלגש כמ"ש ריש כתובו' וכ"כ בדרישה, ואפילו להפוסקים דס"ל פלגש אסור מ"מ חל השבועה משום דהוי שבועו' כולל כמו שכתוב בתשובת ריב"ש סימן צ"ח מדחל על הנשים שאינן בת בנים.

וכ"ה בביאור הגר"א שם וז"ל: כמ"ש בי"ד סימן רל"ו ס"ה אמר שבועה שלא אוכל מצה כו' וה"ה כאן דהא כולל בהדיהו עקרו' וזקנות ושאינן ראויות לילד. ריב"ש סימן צ"ח.

תמצית הדברים

ד. והיוצא לנו מכל זה דלדעת הב"י והרמ"א השבועה חלה ואסור לו לישא אשה אחרת, וכן הסכימו החלקת מחוקק והבית שמואל והגר"א, וכ"ה דעת המהר"א ששון, ורב יחיאל באזאן.

ולדעת המהרש"ל והדרישה והב"ח אין השבועה חלה ורק לרווחא דמילתא יש להתירו, וכ"ה דעת ההפלאה והעצי לבונה ור"ב פרנקל והאמרי בינה (הובא להלן) אלא שלדעתם הני מילי בנידון שלנו שנשבע שלא ישא כלל שום אשה.

והש"ך הניח דין זה בצ"ע. - והויכוח בכל זה הוא לכאורה האם זה נחשב ככולל או לא.

באופן שכבר קיים פו"ר

ה. והנה לדעת הריב"ש השבועה חלה גם כשלא קיים כלל פו"ר, ודעת הב"ח אליבא דהא"ז שאפילו כבר קיים פו"ר אין השבועה חלה וטעמו דאע"פ שקיים פריה ורביה עדיין חייב לישא אשה ומצוה דבר תורה היא משום בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ירך (קהלת יא ו'), וכו'.

ולכאורה צ"ב דהרי מצוה זו אינה מדברי תורה, והגרנ"צ ראטטענבערג שליט"א אמר ליישב דעת הב"ח אליבא דהסוברים שדברי קבלה דינם כדברי תורה, דלפי זה אולי אין שבועה חלה על זה, והכי נמי הוי מצוה מדברי קבלה מקרא דבבוקר זרע את זרעך, ועדיין צ"ע שהרי אפילו על דבר שאינו מפורש בתורה חלה שבועה (עכ"ד).

והלום ראיתי בהפלאה (קונטרס אחרון סימן קי"ח סעיף ט"ו) שכתב ליישב טענת הש"ך ולדעתו אין כלל מחלוקת בין הא"ז להריב"ש וסייעתו, וז"ל: ולענ"ד נראה דלק"מ דהתם שנדר לה שלא ישא אשה אחרת לאחר מותה

כלל ליכא כולל דאפילו בעקרה וזקנה אינו חל, מדרבי נחמן אמר שמואל בפרק הבא על יבמתו (יבמות ס"א ע"ב) דאסור לאדם לעמוד בלא אשה, וכיון שנדר שלא ישא אשה ודאי הו"ל נשבע לבטל את המצוה משא"כ הכא שיש לו אשה ואין המצוה אלא בשביל הבנים שפיר הו"ל כולל. ולענ"ד מוכרח הדבר לומר כן דהא נקט שם באו"ז אפילו קיים כבר פ"ו א"כ קשה דהו"ל מצוה דרבנן, וקי"ל ביו"ד סי' רל"ט דבעשה דרבנן חל השבועה לבטלו. ולפמ"ש דהאיסור הוא שלא יעמוד בלא אשה י"ל דס"ל דהוא מדאורייתא משום דכתיב לא טוב היות לבדו וגו' וכמ"ש הרמב"ן במלחמות בפרק הבע"י והביאו הב"ש בסימן א', די"ל כן. א"נ דס"ל כמ"ש הרמב"ן שם דלענין בנים היכא דקיים כבר מצות פ"ו אינו אלא מצוה דרבנן ולא איסורא אבל שלא ישא אשה כלל איכא איסורא כדאמר ר"נ אסור לעמוד וכו'. וי"ל דכיון דקי"ל דדוקא בעשה דרבנן חל השבועה ולא לעבור על ל"ת דרבנן כדאיתא ביו"ד סי' רל"ז ס"ו א"כ הכא כיון שאמר אסור לעמוד אינו חל אפי' בדרבנן. אבל עכ"פ אין קושיא מן האו"ז דהתם ודאי דאיסורא דלעמוד בלא אשה עדיפא טפי ממצות בנים כמ"ש הח"מ והב"ש בסימן א' ואיך שייך כולל משום שאינם ראויות לילד (עכ"ל). והובא בקצרה בספר נדרי יעקב (פרק ט"ז ס"ק ל"ד).

ובהגהות אמרי ברוך ביו"ד סימן רל"ט כתב חילוק זה מעצמו, וכתב ששוב מצא כן בהפלאה, וכ"כ גם בהגהות אמרי בינה שם והביא שכן מבואר גם בעצי לבונה.

האם אפשר להתיר את שבועתו.

ו. והנה לדעת הריב"ש וסייעתו שהשבועה חלה יש לברר האם ישנה אפשרות להתיר את שבועתו, והרמ"א כתב לדמות זה למי שנשבע על דעת חבירו, ופרטי דין זה נתבארו בסימן רכ"ח (סעיף כ').

באופן שנשבע מחמת הכרח של החולה

ז. והנה בדברי הרמ"א בסימן רל"ב (סעיף י"ז) נמצא עוד אופן של היתר למי שנשבע שלא ישא אשה נוספת וז"ל: אשה שנדרה לבעלה בחליו שלא תנשא אחרי מותו, או להפך או מי שנדר לחולה איזה דבר, אם עשו זה

משום הפצרת החולה שלא תטרוף דעתו עליו הוי הנדר אונס, אבל אם לא עשה כן מפני זה אלא מפני דבר אחר, הוי כנדר על דעת חבירו. - וראה עוד בפת"ש שם.

ויש לברר בנידון הנ"ל אם נשבע הבעל רק כי הרבתה להפציר בו וכדי להרגיעה, או שמא גם לולי כן הסכים והחליט בדעתו להשבע על כך.

האם יש כאן היתר של עשה דוחה לא תעשה

ח. והנה בהמשך הסיפור הנ"ל בקנין תורה הובא שלאחר מותו של האברך הנ"ל הורה המהרש"ל לעשות לו טהרה כראוי ולאחר שהלבישו לו תכריכין נתן פתק בידו וכתוב בו: "שלום לכם פמליא של מעלה. איך יתכן, והלא עשה דוחה לא-תעשה שבתורה". - "גוזרני עליכם בכח-התורה שתחזירו לי את האברך הזה".

ולכאורה טענה זו אינה מובנת דא"כ תיקשי על כל הכלל של שבועה לעבור על המצוה באופן שחל וכגון בכולל דסו"ס יהא מותר לעבור על השבוע מכח טענה זו של עשה דוחה לא תעשה, וע"כ שאין מועיל כלל זה, ואסור לעבור על שבועתו אף שעל ידי זה יתבטל מקיום המצוה.

וראה ברשב"א בנדרים (ט"ז ע"ב) שכבר עמד בזה, וז"ל: הא דאמר ישיבת סוכה עלי. וא"ת ליתי עשה דסוכה ולידחי ל"ת דלא יחל דברו, וי"ל דנדרים עשה ול"ת הם, עשה ככל היוצא מפיו יעשה, ל"ת לא יחל דברו.

וכ"ה בספר החינוך מצוה ל' וז"ל: ואם תשאל, מי שנדר שלא לאכול דבר שהוא מצווה עליו לאכול, איך לא יאכלנו, שהרי אותו דבר מצווה הוא עליו בעשה, ויבא עשה וידחה לא תעשה דלא יחל [במדבר ל', ג'], כי כן יאמרו חכמים בכל מקום אתי עשה ודחי לא תעשה. תשובתך שהנדר עשה ולא יחל בו, לאו דלא יחל ועשה דככל היוצא מפיו יעשה [שם, שם].

ט. אכן כמה אחרונים נתקשו הרבה בדברי הרשב"א דהרי מבואר ביבמות (ה' ע"א) דעשה דמצורע דחי עשה ול"ת דנזירות הואיל ואיתיה בשאלה, וא"כ הכי נמי עשה ול"ת דנדרים ישנם בשאלה.

וראשון המקשה קושיא זו על הרשב"א הוא בספר פרשת דרכים (דרך מצותיך), וראה עוד בענין זה בשעה"מ (נדריים פ"ג ה"ו) ובשו"ת אבני מילואים (סימן כ"ב), ובמנח"ח מצוה ל' (סק"ב), שו"ת באר יצחק (יו"ד סימן כ'), קובץ הערות (יבמות ה' ע"א), קהלות יעקב (נדריים סימן ע"ב)

והנה הרמב"ם בהלכות נזירות (פ"ז הט"ו) כתב וז"ל: וכיצד הוא מותר בתגלחת מצוה, נזיר שנצטרע ונרפא מצרעתו בתוך ימי נזירותו ה"ז מגלח כל שערו שהרי תגלחתו מצות עשה כו' והלא נזיר שגילח בימי נזרו עבר על ל"ת ועשה שנאמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו ובכ"מ אין עשה דוחה ל"ת ועשה ולמה דוחה [עשה] של תגלחת הנגע לנזירות מפני שכבר נטמא הנזיר בצרעתו וימי חלוטו אין עולין לו כמו שביארנו והרי אינו קדוש בהן ובטל העשה מאליו ולא נשאר כי אם ל"ת שהוא תער לא יעבור על ראשו ולפיכך באה עשה של תגלחת הצרעת ודוחה אותה עכ"ל, ובהשגות הראב"ד ז"ל א"א אני שונה בראש מס' יבמות [ה, א] משום דה"ל לאו ועשה שישנו בשאלה והיינו דקילי (עכ"ל).

והרי שהראב"ד נקט להלכה הסוגיא הנ"ל שעשה ול"ת שישנם בשאלה נדחים מפני עשה, אבל מדברי הרמב"ם משמע שאינו סובר כלל זה להלכה, וכמה מהאחרונים הנ"ל כתבו שכ"ה דעת הרשב"א והחינוך הנ"ל. וראה עוד בחידושי החת"ס ע"מ נדריים (ט"ז ע"א) שגם הוא כתב כן בדעת הרמב"ם וכתב כמה דרכים בזה.

ובספר שמלת בנימין על שו"ע יו"ד סימן רט"ו (סעיף א') כתב לבאר שיטת הרשב"א דממנ"פ בנדר שישנו בשאלה חייב להתיר נדרו שהרי אפשר לקיים שניהם וממילא לא שייך עשה דוחה ל"ת, ובאופן שא"א בשאלה וכגון בנדר על דעת רבים [ולסוברים שאין מתירים רק לצורך מצוה דרבים יעו"ש], הרי שוב שייך הטענה של אין עשה דוחה ול"ת שהרי אז אין הקולא שאפשר בשאלה, וראה עוד מה שביאר מדוע בנזירות לא שייך טענה זו.

י. ובעיקר קושיית החינוך מדוע לא אמרין כאן עשה דוחה ל"ת תירץ השער המלך שם ע"פ מ"ש התוס' בקידושין (ל"ז ע"א ד"ה דאקריב עומר) וז"ל: בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש יבא עשה וידחה ל"ת דחדש, ומתוך דאין עשה דקודם הדיבור דוחה לא תעשה דלאחר הדיבור, וא"נ גזירה כזית ראשון אטו כזית שני ע"ש.

אך כבר כתב בעצמו שזה מועיל רק על הדוגמא בחינוך של אכילה, אבל לא על קושיית הרשב"א בנשבע שלא לישב בסוכה דבכל רגע ורגע מצוה היא.

יא. ושוב כתב השער המלך ליישב באופן אחר ע"פ מ"ש התוס' בעירובין (ק' ע"ב ד"ה מתן ד') שהקשו וז"ל: וא"ת ליתי עשה ולדחי לא תעשה דבל תוסיף, וי"ל דלא דמי כלל לכלאים בציצית דהכא על ידי פשיעה הוא בא והיה יכול להתקיים בלא דחיית הלאו עכ"ל וא"כ דכוותא נמי איכא למימר הכא דמה"ט לא אתי עשה דמצה וסוכה ודחי לא תעשה דבל יחל משום דעל ידי פשיעה בא שנדר שלא יאכל מצה והיה יכול להתקיים בלא דחיית הלאו שלא ידור.

וכ"כ הפרי מגדים בהלכות פסח (סימן תפ"ה במשב"ז) וז"ל: ואי קשיא בנשבע ע"י כולל דחייל ויושב יחידי שאין מי שיתיר שבועתו, ליתני עשה דמצה וידחה שבועה, די"ל עשה דפשיעה, עיין תוספות עירובין ק' [ע"א] ד"ה מתן (עכ"ל).

ובספר שמלת בנימין על שו"ע יו"ד סימן רט"ו (סעיף א') הביא שהקשו לו על עיקר קושיית הרשב"א דהרי לפי"ד התוס' הנ"ל לק"מ, וכתב ליישב שדברי התוס' תלויים במחלוקת ר"א ור"י שם בסוגיא והרשב"א רצה ליישב לדברי הכל.

וראה בהליכות שלמה להגרשז"א (סוכה פ"ט דבר הלכה סקמ"ז) שכתב לחדש חידוש גדול לפי"ד השער המלך דהני מילי כלפי הנודר עצמו, אבל מי שאסר סוכתו על חבירו בנדר ונמצא שהלה לא פשע ממילא רשאי לישב בה מכח הדין של עשה דוחה ל"ת ועשה שישנם בשאלה (עכ"ד), והובא בנדרים יעקב (פרק י"ג סק"ג).

ולכאורה יש לפלפל בזה דסו"ס תחילת האיסור נוצר ע"י פשיעה, ועוד דכלפי ידידה הרי אינו בשאלה, ועיין.

יב. ועכ"פ מגוף הדין ששבועה חלה בכולל לבטל את המצוה מוכח שאין מועיל כאן טענה זו של עשה דוחה לא תעשה, וא"כ קשה לקבל שטענה זו כתב המהרש"ל ושלחה לפמליא של מעלה.

ומיהו לפי מש"כ האבני מילואים שם בתו"ד עפ"י מ"ש תוס' דעשה דמצורה

עדיף דגדול השלום א"כ לא מצינו למילף מיניה דלדחי ל"ת ועשה אפילו היכא שאינו שוה בכל ואיתיה בשאלה, וא"כ י"ל דפרו ורבו שהיא מצוה גדולה שפיר ילפינן מעשה דמצורע ועשה כזה אכן דוחה עשה ול"ת שישנם בשאלה, ועיין. **ולדעת** השעה"מ והפמ"ג אולי כיון שנשבע מפני בקשתה ותחנוניה לא הוי בגדר פושע, אבל זה אינו מסתבר דסו"ס הוא גרם לזה.

החותם בברכה

אליעזר הכהן רבינוביץ

מח"ס חינוך הבנים כהלכתו

בית שמש

הרב יחיאל גומליב שליט"א

כולל יורה דעה - מתיבתא דרבנו יוחנן

שע"י מוסדות "קארלין סטולין"

בעיה"ק טבריא ת"ו

מה מאוד שמחנו והתרגשנו לשמוע על הוצאת הקונטרס השני לכבוד ולזכר הסבא ז"ל ולתפארת המשפחה הנכבדה.

יהיו דברים אלו לזכרו ולעילוי נשמתו היקרה.

כמה הערות בהלכות תערובות

א.

יו"ד סי' ק"י סעיף ז' בש"ך ס"ק מ'. הביא הטור בשם הרא"ש וז"ל שאם הפילו קודם שנודע התערובות שרי, דלא שייך למיגזר, כיון שעדיין לא נודע התערובת. ע"כ. לענ"ד צ"ע בדבר זה דהרי ההיתר של נפל לים הוא משם

דבעצם חכמים החמירו בדבר חשוב דדינו כקבוע וכל קבוע כמע"מ דמי ואינו בטל ברוב, וא"כ נמצא שהאיסור שקול כמו ההיתר, ולכן אם קרה שנפל מעצמו לים התירו חכמים ואמרו דהאיסור הוא זה שנפל וכל התערובת מותרת. אבל לפני שנודע התערובת עדיין אין לו דין קבוע והאיך נאמר שזה שקול והאיסור נפל. ואדרבא יש לנו לומר דההיתר נפל משום כל דפריש מרובא פריש. ואילולי דמסתפינא הייתי אומר דהרא"ש איירי בנודע לכולם ורק לאדם זה שהפיל לא נודע, ולכן שייך דין דכל קבוע וכו'. ועי' בש"ך כללי ס"ס דין ט' שההיתר הוא רק מטעם הם אמרו והם אמרו. ולפי"ז כאן אין את ה'הם אמרו' הא' והאיך נאמר את ה'ב'. ודו"ק. ואולי אפשר לתרץ דהרא"ש מתיר משום ס"ס. ולפי"ז יוצא דלהרשב"א דאינו מטעם ס"ס יהא אסור לפני שנודע. וזה לא מצאנו. וצ"ע.

ב.

בסי' ק' בב"י סעיף ג' כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימ' ק"א) קדחה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל וכן נקט המחבר בשו"ע. וצ"ע דהרי הרשב"א עצמו ס"ל (תוה"א ב"ד ש"א יד ע"ג) כדברי רבינו שמשון דבטלה בתתק"ס הביאו ה"י לקמן סעי' ד' סוד"ה יש אומרים.

ג.

טור יו"ד. ידוע שיטת רש"י שסובר דטעם כעיקר הוא מדרבנן. אמנם ראיתי ברש"י על החומש בפרשת שמיני י"א ו"א שכתב על 'ושקץ יהיו'. לאסור את ערוביהן אם יש בו בנותן טעם. ובשפתי חכמים מסביר דקרא יתירא הוא דהא כתיב לעיל שקץ הם ולמה כתיב שוב ושקץ יהיו אלא ללמד על ערוביהן. ולכאורה מוכח מכאן שטעם כעיקר דאורייתא דהפסוק מיותר ממש ואינו אסמכתא או כעין זה. שוב ראיתי ברמב"ם פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה ה' כתב בדין טהרת כלי גויים שטבילת כלים הוא מדרבנן אע"פ שבגמ' (ע"ז ע"ה ע"ב) למדו את זה מיתורא דפסוק בפ' מטות ל"א כ"ג תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת וכתב רש"י ד"ה וטהר. קרא יתירא הוא האי וטהר. ורובו ככל הפוסקים נקטו דהוי מדאורייתא. בכל אופן מוכח מדברי הרמב"ם שאע"פ שהוא ממש מיותר עכ"ז לא מקרי

מדאורייתא אלא מדרבנן. ועפ"ז אפשר לומר ג"כ על ושקץ יהיו דאע"פ דהוא מיותר דהוי מדרבנן. אך בכל אופן תורה היא וללמוד אני צריך וצריכים אנו למודעי למה אכן לא מקרי מדאורייתא דהרי הוא קרא יתירא.

הרב זאב נחום הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס סיכומי הלכות על שו"ע יו"ד

הלכות טהרה, כיבוד אב ואם, צדקה, מילה, מזוזה, פדיון הבן, חלה

בית שמש

סיכום דיני ברכות המילה

נוסח ברכת 'על המילה' למוהל. [מי מברך. זמן הברכה. באופן שהאב הוא המוהל].

ברכת המילה ל'מוהל' בשעת המילה: המל מברך, "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצותיו וצונו על המילה".

זמן הברכה: ברכה זו צריך לאומרו, 'קודם המילה', [וכמו בכל ברכת המצוות שהיא 'עובר לעשייתן' (וכמבואר באו"ח סימן כ"ה ס"ח, סימן קנ"ח סי"א)], ואח"כ מלים, [ועיין לעיל בסימן רס"ד סעיף ג'-ה', כיצד מלין].

באופן שה'מילה' נעשית ע"י אחד, וה'פריעה' ע"י אחר, (עיין לעיל בסימן רס"ד סעיף ג'-ד'), מובא בפת"ש, שהמוהל, צריך לכוין בברכתו להוציא את הפורע, והפורע צריך לכוין לצאת בברכת המוהל.

באופן שאבי הבן הוא המוהל בעצמו, כשמברך ברכת על המילה הנ"ל, דעת השו"ע, שהנוסח שונה, והוא צריך לברך "למול את הבן", אמנם הרמ"א

כתב, שיש חולקים, שאין לחלק בין כשהמוהל הוא אדם אחר, או שהוא האב, דבכל גווני מברכים "על המילה", וכתב שכן נוהגים, ומכ"מ כתב, דבאופן שבירך "למול את הבן", או שבירך ברכת "להכניסו" לחוד, יצא.

נוסח ברכת 'להכניסו' לאב. [מי מברך. זמן הברכה].

ברכת המילה ל'אבי הבן' בשעת המילה: האב מברך, "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו".

באופן ש'אין אבי אבן אצל המילה', כתב הרמ"א דיש מי שאומר, שאדם אחר מברך ברכה זו, שהרי הבי"ד מצווים למולו, (עיין יו"ד סימן רס"א ס"א), [והיינו שהחיוב הוא גם לאנשים אחרים, ולכן יכולים לברך], וכתב הרמ"א, שבכה"ג נוהגים שהסנדק (תופס הנער), מברך ברכה זו. וה"ה באופן שהאב נמצא בעת המילה, רק ש'אינו יודע לברך', דגם כן יברך אדם אחר ויכין להוציאו, [ויל"ע אם גם בכה"ג יש להעדיף את הסנדק]. ואיברא דהרעק"א כתב, בענין יתום שרוצים למולו, ואבי אביו יהיה המוהל, שבכה"ג 'אבי אביו' יברך ברכת להכניסו, כיון שהוא ראוי יותר מן הסנדק, [מפני שיש לו יותר חיוב במילה, כיון שהנימול הוא נכדו].

זמן הברכה: ברכה זו של "להכניסו", צריך לאומרו 'בין חיתוך הערלה לפריעה' (וכמבואר ביו"ד סימן רס"ד סעיף ג'-ד'), ואע"פ שצריך לברך 'עובר לעשייתן', וכן"ל, מכ"מ כיון שמברך 'קודם הפריעה', חשיב שפיר עובר לעשייתן, שהרי המל ולא פרע, כאילו לא מל, (וכמבואר שם בסעיף ד'), [ודע דהראשונים נחלקו, מתי צריך לברך ברכה זו, די"א קודם המילה, משום עובר לעשייתן, וגם ש'להכניסו' משמע להבא, וי"א אחר המילה, כיון שאין צריך שיהיה עובר לעשייתן, שהרי המצוה נעשה ע"י אחר, וגם יש איסור לברך קודם המילה, דשמא ימלך המוהל ולא ימול והוי ברכה לבטלה, ולמעשה פסק בשו"ע, שמברכים קודם הפריעה, וחשיב שפיר עובר לעשייתן, וכמ"ש, ואין חוששים לשמא ימלך, כיון שכבר מל], ואיברא דהש"ך כתב, דבאופן שבירך 'קודם חיתוך הערלה', או 'אחר הפריעה', יצא בדיעבד, ואין צריך לחזור ולברך, ובט"ז כתב, דבאופן שאי אפשר לברך, רק קודם החיתוך, או אחר הפריעה, בכה"ג עדיף שיברך 'קודם החיתוך', [כיון דגם בברכה שנעשה ע"י אחרים ראוי לעשותו עובר לעשייתן].

באופן ש'האב הוא המוהל', כתב בט"ז, שיברך ברכת להכניסו קודם המילה, והיינו שקודם המילה יברך שתי ברכות, ברכת 'על המילה' הנ"ל, וברכת 'להכניסו', ואחר שתי הברכות יחתוך ויפרע, והטעם הוא, משום שאינו יכול להפסיק ולברך ברכת להכניסו קודם הפריעה, וכנ"ל, שהרי הוא טרוד באמצע עשיית המצוה, וגם שיש צער לתינוק שיפסיקו בין חיתוך ופריעה, וגם יוכל להתמלא החיתוך בדם, ובדוחק ימצא הפריעה אח"כ, ולכן בכה"ג בודאי צריך לברך שתי הברכות קודם המילה, [ואין לומר שיברך להכניסו אחר הפריעה, שהרי יש דיעות בראשונים שיש איסור בזה משום עובר לעשייתו, וכנ"ל, ובאופן זה בודאי צריך שיהיה עובר לעשייתו משום שהוא בעצמו עושה המצוה, ודו"ק], וכתב הט"ז, שכן נהגתי בעצמי בעת שמלתי בני יצ"ו, והוא אליבא דכו"ע.

כתב הש"ך, דאנוסים שמוהלים את עצמן, בכה"ג מברך הנימול "להיכנס" בבריתו של אברהם אבינו, ולא "להכניסו" וכנ"ל, [וכתב עוד, דפשוט שבכה"ג מברכים גם כן ברכת 'על המילה' הנ"ל], ובפת"ש מביא דה"ה באופן שלא מלו אביו, שהוא מחוייב למול את עצמו כשיגדיל, (וכמבואר בשו"ע יו"ד סימן רס"א ס"א), דגם כן יברך "להכנס", [ודלא כהחולקים].

ברכת שהחיינו בברית מילה.

נחלקו הפוסקים בענין אם האב מברך 'ברכת שהחיינו' בברית מילה, ["ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה"], י"א שהדין תלוי, שאם 'האב הוא המוהל', הרי הוא מברך ברכת שהחיינו, ואם יש מוהל אחר, אין האב מברך ברכת שהחיינו, ודעת הרמב"ם שלעולם 'האב מברך שהחיינו', וי"א שלעולם 'אין האב מברך שהחיינו', [מלבד באופן שהוא בכור וכדלהלן בסמוך]. ולענין הלכה, דעת השו"ע, שלעולם 'מברך האב שהחיינו', על כל מילה ומילה, בין כשהוא מל, ובין כשאחר מל, והביא, שכן נהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ובמלכות מצרים, אמנם הרמ"א כתב, שבמדינות אלו נוהגים ש'אין האב מברך שהחיינו', אפילו כשהאב עצמו מל את בנו, וכן פסק הש"ך.

באופן שהאב 'מל את בנו הבכור', כתב הרמ"א שאפילו לשיטתו הנ"ל (שאין מברכים שהחיינו במילה), בכה"ג צריך לברך שהחיינו, דכיון שממילא יהיה חייב לברך שהחיינו בשעת פדיון בנו, (וכמבואר בשו"ע יו"ד סימן ש"ה

ס"י), על כן עכשיו כשעושה מצוה שמל את בנו, יברך שהחיינו, במקום השהחיינו של הפדיון, [ומכ"מ כל זה דוקא באופן שחייב לפדותו, (עיי' שו"ע יו"ד סימן ש"ה), דאז מברך עכשיו שהחיינו במקום הפדיון, אבל בלא"ה אינו מברך שהחיינו לדעת הרמ"א, אע"פ שהוא בכור]. אמנם הש"ך חולק ע"ז, וכתב שאין נוהגים מעולם לברך שהחיינו בכל גווי, אפילו כשמל את בנו הבכור, [ותמה על הרמ"א, שהרי ברכת שהחיינו בפדיון הבן מוזכר בש"ס, ומדוע נחלק לומר שישנו אופן שאין מברכים שהחיינו בפדיון, אלא על כרחך שב'פדיון הבן' בכל גווי מברכים שהחיינו, אע"פ שהאב הוא המוהל במילתו, וכתב שגם הדרישה פסק כן, ולשיטת הש"ך, אדרבה החידוש הוא, דאפילו כשאין עושים פדיוה"ב, אפ"ה אין מברכים כעת שהחיינו, אעפ"י שיוצא שלא בירך כלל שהחיינו]. [ואיברא דלדעת השו"ע הנ"ל, באופן שעושים פדיון הבן, מברכים שהחיינו, גם בשעת המילה, וגם בשעת הפדיון, ודו"ק].

ברכת בורא פרי הגפן. אשר קידש ידיד מבטן וכו'.

אחר המילה, מברכים על כוס 'יין', ברכת "בורא פרי הגפן", כיון שאין אומרים שירה (אשר קידש המבואר בסמוך), אלא על היין. ויש נוהגים ליטול 'הדס' בידו, ולברך עליו, ולהריח בשעת המילה.

אחר ברכה הנ"ל, מברך: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קידש ידיד מבטן, וחוק בשארו שם, וצאצאיו חתם באות ברית קודש, על כן בשכר זאת, אל חי חלקנו צורנו, צוה להציל ידידות שארינו משחת, למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה ה' כורת הברית". [וכתב הט"ז, ד"ידיד מבטן", הכוונה על יצחק אבינו, וי"א דקאי על אברהם שהוא נקרא ידיד, וכמ"ש מה לידידי בביתי. "וחוק בשארו", זה יצחק. "וצאצאיו חתם" זה יעקב. "ידידות שארנו" זה הנשמה. "משחת" זה גיהנם].

כתב הש"ך, דכשאומרים "צוה להציל וכו'", צריך לומר תיבת "צוה" כך: "צוה" [והיינו בניקוד פת"ח באות צ', וניקוד ציר"י באות ו'], ואין אומרים "צוה", [והיינו בניקוד חיר"ק באות צ', וניקוד קמ"ץ באות ו'], כיון שכשאומרים "בשכר זאת וכו'", הרי הוא תפלה ובקשה על העתיד, וא"כ יש לומר צוה בלשון עתיד, דהיינו "צוה", ולא בלשון עבר "צוה", ועוד שאם הוא לשון עבר, לא שייך לאומרו בלשון ציווי אלא בלשון הבטחה, אמנם בפת"ש מביא, שהיעב"ץ מאשר ומקיים

מנהג האומרים, "צנה", [בנקוד חיר"ק וקמ"ץ], וכתב למעשה, דמאן דאמר הכי, או הכי, לא משתבש. [וכתב עוד הש"ך, שאין לתמוה על מה שאומרים, "צוה להציל", בלשון נוכח להקב"ה, ואח"כ אומרים "למען בריתו כו" בלשון נסתר, כיון שכן הוא נוסח הברכות והתפילות בכמה מקומות]. [ועיין בש"ך מה שהביא עוד כמה נוסחאות בשינויים קלים, אבל מנהגינו כנוסח הנ"ל].

מי מברך ברכת הגפן ואשר קידש וכו'.

דנו הפוסקים, 'מי מברך' הברכות הנ"ל של הגפן, ואשר קידש, [וקיים את הילד, שיתבאר בסמוך], והנה השו"ע כתב, ש'אבי הבן', או ה'מוהל', או 'אחד מהעם', מברך ברכות אלו, אמנם הב"ח כתב, [שהמנהג שה'מוהל' מברך לעולם, וכתב שאינו ישר בעיניו, כיון שלפעמים הוא ע"ה, ולא די שאינו מבין, אלא מדלג ומסרס תיבות, ולכן כתב] שהירא דבר ה', לא יניח לברך ברכה זו, אלא אחד משאר העם 'המיוחד שבעם', ואולם הט"ז והש"ך כתבו, שמנהג הקדמונים הוא, שה'מוהל' מברך ברכות אלו, ובט"ז הוסיף, דבאופן ש'אחד מל אחד פורע', בכה"ג אומר אותה ה'פורע', כיון שהוא צריך לגמור כל מה שיש עדיין לפניו, [והביא ראיה לזה יעו"ש].

כתב הרמ"א, דכשהמוהל מברך הברכות, הנ"ל, רוחץ תחלה ידיו ופיו, כדי שיברך בנקיות.

יש מי שכתב, דה'סנדק' המחזיק את הילד על ברכיו בשעת המילה, הוא יחזיקנו גם כן בשעת הברכות, [והוא ישתה את כוס היין, וכדלהלן בסמוך].

אמירת קיים את הילד וכו'. ליתן יין בפי התינוק באמירת בדמין חיי.

הנה אחר ברכת הגפן, ואשר קידש ידיד וכו', הנ"ל, אומרים: "אלקינו ואלוקי אבותינו, קיים את הילד הזה לאביו ולאמו, ויקרא שמו בישראל פלוני ב"ר פלוני, ישמח האב ביוצא חלציו, ותגל האשה בפרי בטנה, ככתוב ישמח אבין ואמך ותגל יולדתך, ונאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמין, ואמר לך בדמין חיי, ואמר לך בדמין חיי, ונאמר זכר לעולם בריתו, דבר צוה לאלף דור, אשר כרת את אברהם ושבעתו לישחק, ויעמידה ליעקב לחק לישראל

ברית עולם, ונאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים, כאשר צוה אותו אלקים, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, פלוני ב"ר פלוני זה הקטן גדול יהיה, כשם שנכנס לברית, כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים".

באופן שהרך הנימול, נולד יתום מאב או מאם, מובא בפוסקים נוסחאות אחרים באמירת קיים את הילד וכו', ואולם הש"ך כתב, שאנו נוהגים, שכשאיין לו אב, מדלגין לאביו, ואומר קיים את הילד הזה לאמו וכו', ואם אין לו ג"כ אם, מדלגין גם אמו, ואומר קיים את הילד הזה, ויקרא שמו וכו', [ובט"ז משמע שבכה"ג יש לנהוג כנוסח הריטב"א שהובא בב"י].

נוהגים שכשמגיע ל"בדמיך חיי", אז 'נותן מהיין באצבעו בפי התינוק', וכתבו הפוסקים, שכופלים את התיבות של "ואומר לך בדמיך חיי", "ואומר לך בדמיך חיי", כיון שהוא בא לרמז שעל ידי המילה זוכה לעוה"ז ולעוה"ב, ובכל פעם שאומרים אותו, נותנים מהיין בפי התינוק, והט"ז מביא בשם הב"י, שעושים צורת שד"י באצבעותיו, בעת שנותן היין בפי התינוק.

נתינת שם לתינוק.

כשאומרים קיים את הילד וכו', הנ"ל, נותנים שם לתינוק, ואומרים "ויקרא שמו בישראל" וכו', (וכנ"ל).

אין נותנים שם אחר אדם רשע, אמנם באופן שנקרא אדם צדיק בשם זה, אע"פ שגם רשע נקרא כן, נותנים שם זה.

מי שמת בלא בנים, והניח אשתו מעוברת, קורין לבן על שם אביו.

דנו הפוסקים, אם יכולים לקרות שם, בשמות שהיו קודם אברהם אבינו, וכגון: אדם, נח, שם, עבר, יפת, והנה הרעק"א הביא דעת המבי"ט, שאין ראוי להעלות שם אלא מאברהם ואילך, אמנם בפת"ש מביא, דיש חולקים עליו, שאין צריך להקפיד ולחוש לזה, [וכמו שמצינו רבי בנימין בר יפת, ועקביא בן מהללאל, וחנוך בן ראובן, עיי"ש].

מי שותה הכוס של הגפן והברכות.

דעת הרמ"א, שיכולים לצאת בזה ש'תינוק הנימול' ישתה מן הכוס שבירכו עליו הגפן ושאר ברכות הנ"ל, ומכ"מ כתב, שאין נוהגין כן, אלא ה'סנדק'

שותה מכוס היין, וכן הביא ברעק"א מהתורת חיים שהסנדק שותה, [ואולם בביאור"ג כתב, שכוונת הרמ"א, שה'מברך' הוא השותה], אמנם הש"ך כתב, שבכל המקומות שהייתי, אין נוהגים כן, אלא נותנים לשתות לנערים קטנים, ואולם בפת"ש מביא, דאין לנהוג כן, כיון שהנערים אינם שומעים את הברכה, ולכן עדיף יותר שיטעום ה'מברך'.

כמה צריך לשתות מהכוס הנ"ל.

דעת הט"ז, שאין צריך לשתות מהכוס 'מלא לוגמיו', אלא מהני בטעימה לבד, [ואינו כמו בכל כוס של ברכה, שצריך לטעום 'מלא לוגמיו', וכמבואר באו"ח סימן ק"צ סעיף ג'], דכיון שכאן אין צריך כוס, רק מפני שאין אומרים שירה על היין, וכנ"ל, על כן אין צריך כשיעור כוס של ברכה.

עיין בשו"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד', בענין מי שותה את הכוס כשחל ברית מילה ביום הכיפורים, בתשעה באב, ובכל תענית. וע"ע באו"ח סימן רע"ג ס"ה ברמ"א ובנו"כ בענין מי שותה הכוס כשחל המילה בשבת [לענין קידוש במקום סעודה].

אמירת כשם שנכנס לברית וכו'.

האנשים העומדים בברית, אומרים: "כשם שהכנסתו לברית, כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים". ואיברא דהפוסקים מביאים, שבגמ' הנוסח הוא "כשם שנכנס וכו', כן יכנס", ובט"ז כתב, שיש חילוק בדבר, שהאנשים ה'רואים את האב', יאמרו בלשון "הכנסתו וכו' כן תכניסהו", שהרי הם מברכים את האב, [ועיקר אמירה זו היא לומר לאב, שיזכה לקיים גם שאר מצוות הבן שעל האב, וכגון ללמדו תורה, להשיאו אשה], אבל האנשים שעומדים מרחוק ואין רואים את האב, או שאין האב בביהכנ"ס, יאמרו "כשם שנכנס וכו' כן יכנס", והש"ך כתב, דבכל גווני עדיף לומר בלשון "כשם שנכנס", דכיון שלפעמים אין האב שם, על כן טוב לומר בלשון נסתר "כשם שנכנס", כיון שלא פלוג, ועוד, דגם הגורס "כשם שהכנסתו" מודה ד"כשם שנכנס" שפיר דמי.

[כתב הט"ז, דהטעם שאומרים תחילה "חופה" ואח"כ "מעשים טובים", וכנ"ל, אע"פ שכבר נתחייב במצוות קודם לכן, דכיון שאין נענש בבי"ד של

מעלה עד עשרים שנה, א"כ החופה קודמת, שהרי בן י"ח לחופה (אבות ה' כ"א)]. (ע"כ מתוך הספר סיכומי הלכות).

הרב אברהם יהודה הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס פרדס יהודה

בית שמש

לע"נ זקני איש תם וישר, ירא אלקים ענוותן ושפל ברך, וגרים באורייתא
רבי יהושע אליקים בן רבי יחיאל גוגנהיים זצ"ל
נלבע כ"ד אדר ב' תשס"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

האם אפשר לקרות לאדם בשם כינוי או במשפחתו

א. האם אפשר לקרות לאדם בכינוי בקיצור שמו ב. האם צריך לקצר שם שיש
בו אותיות של שם הו"ה ב"ה ג. האם אפשר לקרות לאדם רק בשם אחד
משמותיו ד. האם מותר לקרות לאדם בשם משפחתו

איתא בשער הגלגולים (הקדמה כ"ג) 'כאשר נולד האדם, וקוראים לו אביו
ואמו שם אחד העולה בדעתם, אינו באקראי ובהזדמן, כי אם הקב"ה
משים בפיו השם ההוא המוכרח אל הנשמה ההיא, כמש"ה (תהלים מ"ו, ט')
אשר שם שמות בארץ, כפי מקום האבר שבאדם העליון'. ויש לדון האם אריך
לקרות לאדם בכינויו בקיצור שמו או באחד משמותיו או בשם משפחתו או
שצריך לקראו בדיוק באמיתות שמו כשורש במחצבו בעליון ונבאר שורש
הספק ודינו בעזרתו ית'.

א. האם אפשר לקרות לאדם בכינוי בקיצור שמו

כשקורין לאדם בשמו ממשיכים עליו הארה משורש נשמתו

כתב בספה"ק אהבת שלום (פ' וירא עה"כ ויאמר) 'הנה ידוע שעיקר חיותו

של האדם היא הנשמה הקדושה והיא שמו של האדם וע"כ כשקורין לאדם ישן בשמו יכולין מהר להקיצו כי כשקורין אותו בשמו שהיא הנשמה אזי מעוררין חיותו ממקום שרשו בהשתלשלות עד שמורידין את החיות אל האדם'. ובספה"ק אמרי יוסף (פ' וירא עה"כ ויקרא) כתב 'השם של האדם הוא שם הנפש והנשמה – והראיה כי אדם ישן כאשר קורין לו בשמו הוא מתעורר תיכף כידוע כי מעוררין את נשמתו שתכנוס בגופו כנודע כל זאת' והבן איש חי (בספרו בניהו שהובא להלן וראה עוד מש"כ שם בברכות דף ל"ד ע"א בד"ה כל המבקש) כתב 'ידוע חיות האדם תלויים באותיות שמו – ואם מזכירו באותיות שמו ממש מחזק החיות שלו שהם תלויים באותיות שמו' [וכבר מצינו ענין זה בדברי האריז"ל בשער המצות (פ' משפטים) שכל המזכיר שמו של הס"מ או של השדי-ם מגביר כחם הפך מפסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי] ובחתם סופר (דרושים ואגדות דף רנ"ו בד"ה נלפענ"ד) כתב קצת באופ"א 'הקורא בשמם [של רשעים] מעורר הטומאה ממקורה וממשיכה על עצמו – וההיפך בהזכר שם צדיק יעורר שרשו העליון ויקנה שלימות בנפש הזוכר לכן זכר צדיק לברכה'.

ובזה אפשר לבאר הא דמצינו כמה פעמים בדברי חז"ל (שבת דף ק"א ע"ב סוכה ל"ט ע"א ועוד) דכשמקשינן על אמורא מקדמין לומר לו בלשון שאלה 'משה שפיר קאמרת' או לפעמים אומרים לו רק משה (כמבואר בחולין דף צ"ג ע"א) ואח"כ אומרים את השאלה עליו אלא מכיון שבענין שיבין את התמיה עליו ויחזור מטעתו קורין לו בשם משה להאיר לו הארה העליונה משורשו של משה שהוא יסוד דאבא כדאיתא בליקו"ת (פ' ויקהל) שהוא מקור ושורש התורה כדאיתא בשעה"כ (דף מ"ח ע"ד) למען שידע וישכיל דברי תוה"ק.

האיך ע"י שמזכיר שמו מחזק חיותו

והענין בעומק האיך ע"י שמזכירו באותיות שמו ממש מחזק החיות של האדם יתבאר עפ"י מש"כ הבת עין (פ' תצוה) 'ידוע שבכל נברא ונעשה ובכל פרט ופרט יש בו צירופי אותיות שבהם נברא העולם (ראה ספר 'צירה פ"ב מ"ד) – [ו]כל צירופי אותיות שבכל העולמות ופרטיהם המה עולים לשרשם ומקורם המחיה אותם שהוא ה' אחד ית"ש' עוד כתב שם ששורש האותיות

של כל ישראל הוא בבחינת פה העליון ושם נכללים כל האותיות במקורם בבחינת נשיקה, בחינת נש"ק, נ'ון ש'ערי ק'דושה (עכ"ד).

והנה האדם הוא דוגמא ומרכבה לבחי' אצילות כדאיתא בע"ח (שער ט"ז פ"ה דף פ"א ע"ג) 'כי האדם אינם רומזים לת"ת ומלכות לבדם וכיוצא אך כל אדם נרמזים בו כל הי"ס מא"א עד הנוקבא. וכל מה שפועל לתתא גורם ומעורר בזה לעילא (כמבואר בשעה"כ סוכות דרוש ה' ועוד) אשר ע"כ ע"י שמזכיר שם האדם באמרי פיו נכלל האותיות בהבל העליון דפה העליון דא"א ונכללים במקורם ושאופים שם חיותם מהאור א"ס ב"ה המחיה אותם ומורדין בהשתלשלות את החיות אל האדם. והוא רחום יכפר עון.

האם גם בכינוי הוי הכא – דעת המתירים

ולהנז' יש לדון האם גם כשקורא חבירו בקיצור שמו מעורר בזה הארה משורש מחצב נשמתו לענף נשמתו שבגופו או רק כשקורא שמו בשלימות.

הנה בהגהות רבי אליהו גוטמאכר זצ"ל על גמ' שבת (דף י' ע"א ונדפס במהד' עוז והדר בילקוט מפרשים) כתב על הא דהזכירו שם רבי יוסי ובברכות (דף כ"ו ע"א) כתבו כן בשם רבי יוסף וכן יוסי בן יעזר באבות פ"א מ"ד ולקמן י"ד ע"ב נקרא יוסף בן יעזר והאריך בעוד שמצינו כע"ז וסיים 'וקרוב שמדרך אהבה היו לפעמים מקצרים בהשם, או בקריאת בבלי נקרא יוסף ובירושלמי יוסי, כמו בבלי אליעזר יש בירושלמי ליעזר' [ובענין מש"כ באחרונה ש'ליעזר' הוא כינוי מ'אליעזר' ראיתי בספר שמות בארץ (פרק א' עמ' ל"ג) שכתב משמיה דהגר"ח קניבסקי זצ"ל שמותר לקצר השם והא שבתלמוד ירושלמי בהרבה מקומות נזכר השם לעזר בהשמטת האות אל"ף אין ראיה כי יתכן שקראוהו לכתחילה כן. ואחי הגר"ר אליעזר שליט"א הערוני דבספר נחלת שבעה על עניני שטרות (סימן מ"ו) כתב 'ובתלמוד ירושלמי דרכו לקצר תמיד לר' אליעזר קורא ר' ליעזר, ולר' אלעזר קורא ר' לעזר' וכן בסדר הדורות סדר תנאים ואמוראים אות ל' כתב להדיא לעזר בירושלמי הוא אלעזר] ובענין מש"כ שקצירו השם מיוסף ליוסי ביאר הגר"י קמנצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (זרעים עמ' ע"ד) דהוא משום דאמרין בגמ' בב"ב (דף קכ"א ע"ב) מאי יסיף תקבריה אמיא לכך היו חוששין לקרות יוסף והיו מקצרין לקרות יוסי.

ובספר 'גם אני אודך' לאחי הגאון רבן גמליאל הכהן שליט"א (עניני שמות בנ"א סי' ב') כתב שיש שהביאו ראייה שמותר לקצר שמות בנ"א מהא דאיתא בגמ' פסחים (דף קי"ג ע"ב) על רבי יוסי איש הוצל תנא: הוא יוסף איש הוצל, הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גמליאל, הוא איסי בן מהללאל, ומה שמו איסי בן עקביה שמו. וכן מהא דכתב הרשב"ם בב"ב (דף ע"ד ע"א) שרבינא היה שמו רב אבינא והאריך בעוד ראיות בזה. גם בספר כתר שם טוב (ח"ב חלק השמות סו"ס ה') הביא כמה וכמה ראיות מדברי חז"ל שאפשר לקרות בכינוי ובספר מבוא המסורה (עמ' קמ"ה) כתב להוכיח כן מדברי המצודת ציון בדברי הימים (כ"ה, י"א) 'ליצרי הוא צרי האמור למעלה (פסוק ג') וכן ימצא קצת שינוי השמות בשאר הנזכרים וכדרך המקרא'. וכן אפשר להביא ראייה מדברי הגמ' ע"ז (דף ל"ז ע"א) 'תנן העיד רבי יוסי בן יעזר - וקרו ליה יוסף שריא. הרי דיסך ויוסי היינו הך אולם ראה ברש"ש שם שהגיה 'וקרו ליה יוסי שריא'.

וליישב כל הני רבוותא שהובא להלן שאסרו לקרות בכינוי אפשר עפ"י מש"כ החיד"א ביוסף אומץ (סי' י"א אות ג') שאסור להזכיר שם רשע והא דמצינו בתורה ובנביאים ובכל התלמוד דמזכירין שם הרשעים אינה ראייה דהרי אמרו בסנהדרין (דף ס"ג ע"ב) 'אמר רבי יוחנן כל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה' וכי היכי דהתורה הזכירה שמות הרשעים יהא שרי לן להזכירם. ומה שהתורה הזכירה שמות ע"ז יש בו סוד וה"נ הזכירה הרשעים (ע"כ) וא"כ ה"נ במאי שקצירו השמות היה להם סוד בזה. מלבד זאת הנה בשו"ת דברי חיים (ח"א אהע"ז סי' ח') נשאל על איזה ענין בצוואת רבי יהודה החסיד שהוא נגד דברי הגמ' והשיב 'בודאי אין בחכמי האחרונים לדחות דברי הקדמונים אם לא נמצא בדורות הקדמונים חולקים עליו כי אנו כאין נגד חכמתם ותורתם וחסידותם ויראתם ועלינו לקבל דבריהם באהבה הגם שהוא נגד התלמוד' ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ג סי' ע"ה) כתב על המנהג שאין נותנים לשני אחים אותו השם דהא דמצינו שרב חסדא קרא לשני בניו מר כמ"ש רש"י בכתובות (דף פ"ט ע"ב) והתוס' בב"ב (דף ז' ע"ב) ליכא ראייה כי ידוע אשר האמוראים השתמשו לפעמים ברוה"ק או ע"י חלום וכדומה. [ולפי מש"כ להלן בד"ה האם כשקורא בפן הא', ג"כ א"ש] .

ואפשר להביא ראיה דגם בכינוי הוי כשמו ממש"כ הבית שמואל (באהע"ז סו"ס קכ"ט בשמות הנשים אות א') 'הורה הרב רמ"א באחד שהיה שם אם הבעל ושם אם אשתו אסתר ומתה אם של אחד והורה לקרות שם בתו סתירה ש"מ שם סתירה נגזר משם אסתר' והמהרש"ל בגיטין (פ"ד סי' כ"ו) כתב 'זקני הר"ר מנחם ציון היה לו בן ושם אביו מהר"ר מאיר ושם חמיו מהר"ר אורי והיו מחולקים בקריאת הבן וקראוהו שניאור כלומר שני אור מאיר הוא אור ואורי אור' עוד כתב שם (בסי' ל"א) 'ישעיהו, כך נמצא כתוב ישעיהו בכל ספרי מלכים וישעיהו. אכן העולם אין רגילין לקרות לשום אדם ישעיהו, כי אם ישעיה לחוד, ואמינא מסתמא לא קראו אחריו, כי ריע מזליה, ובן בנו מנשה קטליה במיתה קשה ומשונה (יבמות מ"ט ע"ב) ואולי כווננו - למעלת הנביא, ושינו בו קצת. ולכן מן הסתם יש לכתוב 'ישעיה'. וכן ראיה ממש"כ בשו"ת חתם סופר (חלק ד אהע"ז סי' כ"ה) דיש לכתוב עקיבה בה"א בסוף ולא באלף אע"ג דכל ר"ע בש"ס באלף בסוף מ"מ מפני שסרקו בשרו במסרקות של ברזל וכן יש להביא קצת ראיה מדברי הגמ' מ"ק הנז' דקרוי לו חנן ולא חנין אולם בדקדוקי סופרים כתב שלגירסת הכתבי יד קראו לבן חנין. הרי לנו דגם בקורא לכתחילה שם כינוי ע"ש המת הוי כשמו נמצא דהכינוי והשם הוי כחד.

והגם שכל אות ואות משמו של אדם רומזים סודות עליונים אשר בשורשו העליון ובזוהר חדש (בתיקונים דף ה' ע"ב) איתא 'מאן דלא ידע גימטריאות וחשבונות דיליה עתיד לנחתא לשאול' וביאר שם הגר"א 'כי כל אחד מישראל יש לו שורש למעלה באותן החשבונות בשמו' (עיי"ש עוד ובספר קול התור לתלמידו רבי הלל משקלוב פרק ג' האריך בזה) א"כ אם קראוהו בכינוי משתנה ענינים אלו עכ"ז בזעיר אנפין גם בקיצור שמו מעורר אותן האורות שלמעלה. כמבואר מדברי הקדמונים הנז'.

אמנם כל זה היינו דווקא בכינוי שנעשה ע"י גדולי הדור או בכינוים הנופצים שעל שם פלוני הכינוי הוא כך אבל לא כל הבא ליטול את השם יבוא ויטול דאפשר שכינוי זה לא הוי משורש נשמתו [והא דמצינו בש"ס שכינוי כמה אמוראים בשם אבא ראה חולין דף פ"ד ע"א בד"ה אבא שכינוי לרב בשם אבא אולם בתוס' שם דף ל"ח ע"א בד"ה אצטריך פליג ע"ז ובנוב"י מ"ת או"ח סי' קי"ג כתב 'אבא שאול ואבא יוסי - אינו שני שמות כי אבא לדעתי אינו

שם העצם רק שם התואר) ובגמ' חולין (דף ע"ו ע"ב, ועוד) אשכחן דכינאי את שמואל בשם אריוך וכד' אף דלא הוי כלל מעין שמם אפשר דראו חכמי הש"ס ששורש נשמת מי שכינאי לו אבא הוא מחכמה עליונה ולכך קראו לו אבא ושמואל ידעו ששורש נשמתו מכתר עילאה אריך אנפין לכן כינאי אותו אריוך, והוא רחום יכפר עון] אולם לפמש"כ להלן בד"ה עוד יש ובד"ה האם כשקורא בפנ הא' מותר להמציא שם כינאי.

עוד יש להביא ראיה שמותר לקרות בקיצור השם מהא דאמרו במדרש תנחומא (פ' ויקהל סי' א') 'שלשה שמות נקראו לו לאדם, אחד מה שקוראים לו אביו ואמו, ואחד מה שקוראין לו בני אדם, ואחד מה שקונה הוא לעצמו' הרי דהשם שקורין לו חבירו הוא משמותיו וחלק משורשו וכ"כ להתיר לקרות בכינוי בספר כתר שם טוב (ענף השמיני סי' ג' הע' כ"ו) משמיה דהגר"מ מאזוז שליט"א ר"י כסא רחמים שכתב דשמות הגיטין מלאים מקיצורי שמות ולא אישתמיט שום פוסק להעיר שלא כדאי להשתמש בקיצורי שמות [אמנם ראה מש"כ להלן בד"ה קיצור שם]. גם דעת השערי אפרים שהובא להלן (בד"ה בשם שעולה) מוכח שס"ל שבאקראי בעלמא מותר לקרות בכינוי.

דעת האוסרים

מאיך בספר חסידים (סי' קצ"א) כתב 'יהודי שהמיר מכנין לו שם שנאמר (תהלים קל"ה, י"ח) כמוהם יהיו עושיהם כמוהם יש לכנות לו כגון אם שמו אברהם יקרא אפרם. וכן כיוצא בזה' והסביר החיד"א (ביוסף אומץ שם) מכיון דאסור להזכיר שם רשע. הרי דבכינאי כבר לא נחשב כלל לשמו.

וכן מצינו בספר 'נזיר השם' להרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג זי"ע שכתב שם נכדו בהקדמה 'ואבותינו ספרו לנו שיום הסתלקותו היה שנת תקל"ח ב' דר"ח אייר ביום ג' ובו ביום היה לו שני סנדקאות ואח"כ קרא לתלמידיו הגאונים הקדושים כאשר ישב על כסא מלכותו ואמר להם בלשונו הקדוש, תדעו שהיום יום פטירתי והיה בכיה גדולה בין התלמידים ואמר להם תדעו שאני נשמת שמואל הנביא וסימן לדבר שמואל היה שמו שמואל ושמי ג"כ שמואל, שמואל היה לוי ואני ג"כ לוי, שמואל היה נ"ב שנים ואני ג"כ נ"ב שנים אלא שמואל היה שמו שמואל בק"ש שמואל ושמי היה שמואל בק"ש שמעלקא ונשארתי שמעלקא אולי היה קורין אותי בשם הקדוש שמואל הייתי

שמואל הנביא ממש ואח"כ יצאה נשמתו הטהורה בקדושה ובטהרה בעוד שישב על הכסא נבג"מ זי"ע ועכ"י והיינו ע"י שהיו קורין לו שמואל היו מאירים לו בתמידות משורש שמואל הנביא והיה נתעלה כמדריגותיו הרי דס"ל דלא הוי כ"כ מעליותא בכינוי כקורא על שמו ממש.

וכן מוכח דעת הרה"ק המנחת אלעזר ממונקטש זי"ע (שהובא להלן באות ב') שאין לקצר שם אדם כי כל שם מישראל מרמז על איזה ענין כי נפש חיה הוא שמו והש' ע' מיהושע מרמז על ש"ע נהורין ואם אומר ישעיה הוא מפסיק בין ש"ע נהורין.

והבן איש חי בספרו בניהו (מגילה דף כ"ח ע"א) כתב בזה דברים מפורשים 'ולא קריתי לחבירי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו נ"ל בס"ד חכינתו הוא כינוי של שם חבירו שלפעמים העולם משנים שמו של אדם לכינוי אחר אם שמו יצחק קורין אותו חוגי, ואם שמו אליהו קורין אותו אליאם ואם שמו יהודה קורין אותו אריה וכיוצא וחכינתו [לכא' צ"ל וחניכתו כמש"כ איהו בגמ' תענית שהובא להלן (בד"ה אם מותר) וכן איתא בגמ' גיטין (דף פ"ח ע"א) 'חניכת בית אבות' והיינו שם משפחה וכן הובא להלן בדברי התוס' בתענית והפלא יועץ] הוא כינוי משפחתו שנקראת בשם לוריא או גבאי או אלגאזי וכיוצא ודרך של בני אדם כשמדברים בו קורין אותו בשם משפחתו שאומרים הלך לוריא או בא לוריא מכר לוריא וכן עזה"ד והוא היה נזהר להזכיר האדם בשמו ממש שאינו משנה שמו כדרך של בנ"א וגם אינו מזכירו בשם משפחתו בלבד ויש טעם בזה שהאריך ימים כי ידוע חיות האדם תלויים באותיות שמו – ואם מזכירו באותיות שמו ממש מחזק החיות שלו שהם תלויים באותיות שמו, ולכן זכה בעבור זה לחיים ארוכים'.

ובשו"ת מבשרת ציון להגר"צ מוצפי שליט"א (יו"ד סי' כ"ה) כתב 'בודאי שאם משנים או מקצרים שמו של האדם, מחסירים ציונורות שמו אם ע"י האותיות שנחסרות, אם ע"י הגימטריא שנפחתה, וכל מבקש האמת והיושר ישר יחזו פנימו שכך יש לנהוג ואין משורת דרך ארץ לקצר את השם. ואנחנו ראינו לחכמי הדור שלפנינו שנזהרו בזה מאוד'. וכ"כ בספר שמא גרים להגר"מ גרוס שליט"א (הלכות והליכות, פרק י"ג סעי' ה') 'יש שהקפידו שלא לקרוא השם בלשון חיבה שע"ז מתקצר או משתנה השם כמו משה משהלה, אליעזר אלי, ולא תרגום השם כגון צבי הירשלי' וכתב שם עוד (שם סעי' ו')

'הקראים לבניהם או בנותיהם בקטנותם בשם כינוי, עכ"פ כשיגדלו יש לקראם בשם האמיתי שניתן להם ולא בכינוי'

בשם שעולה לתורה ובחתימתו מדינא צריך להיות בעיקר שמו

והנה עד כה נתבאר בשם שקורין לו באקראי בעלמא האם יש עדיפות לקרותו באמיתות שמו אבל בשם שעולה לתורה ובחתימתו מדינא צריך ליזהר בזה וכמש"כ בשערי אפרים (שער א' סעי' ל"ה) 'כל מי שיודע בטיב גיטין מבין יודע שלפעמים נצמח מבוכה גדולה בקריאת הש"ץ לתורה לפי שבגט צריך לכתוב שם המובהק של המגרש ועושין עיקר משם הקודש שעולה בו לתורה וחותם בו ומחמת זה נופלים ספיקות הרבה כשקריאה הוא בשינוי ממה שרגיל לחתום או משם המקובל שרגילין בו משפחתו ועי"ז צריך לבא לידי ב' גיטין מלבד טורח רב ממשא ומתן בין בעלי הוראה ויארע לפעמים שיבא ג"כ לידי עיגון או קרוב לעיגון כידוע לרגיל בספרי שו"ת המדברים בזה ולכן ראוי לחזן לדייק בשם לכל קוראין אשר יקראוהו באמת כאשר הוא שמו ושם אביו האמיתי ולא יסמוך על דמיונו לבד רק לחקור ולידע כי כן שמו המובהק שרגיל לחתום ורגילין בני משפחתו בשם זה לשם מבוהק.

ויש מהחזנים הנקדנין החפצים להראות דקדוקי עניות שלהן ולכן קורין לכל אלי' אליהו ולאברם אברהם ולפעמים ששמו המובהק הוא אלי' בלא וא"ו וכן אברם וכל כיוצא בו ולכן – יש להתבונן בהם בכדי שאם יבא לידי גט הוא או בנו או בתו לא יפול ספק מחמת העליה לס"ת ואדרבה יתברר מזה היטב ומ"מ אם זה העולה אינו מתושבי העיר רק עובר אואח א"צ לדקדק כ"כ בזה' וכע"ז כתב ג"כ בשו"ת אבני נזר (ח"מ סי' ק"ג) ובשו"ת מחולת המחנים (סי' ח') ובשו"ת ישועות מלכו (או"ח סי' י"ב).

הרי לנו הרי לנו ש'עושין עיקר משם הקודש שעולה בו לתורה' ואז אפי' שחותם עצמו בשמו האמיתי לא מהני לו דנשתנה שמו בזה וכן להיפך בחתימתו ועכ"פ צריך ב' גיטין ומש"כ ש'יש להתבונן בהם בכדי שאם יבא לידי גט הוא או בנו – לא יפול ספק' גם בלא"ה הוי נפק"מ טובא לענין כתובה ובדיני ממונות לענין שטרות.

קיצור שם שאין לו משמעות

הנה לדברי השערי אפרים הנז' שיש לזהר לקרותו בכינוי מחמת שלא יפול ספיקות בכתובת שטרות היינו דוקא בשם שיש לו משמעות בפנ"ע אבל בלא"ה א"צ לזהר מזה כדאיתא בשו"ע באבהע"ז (סי' קכ"ט סעי' ט"ו) 'מי שיש לו שני שמות, והשם השני יוצא מהשם הראשון בשם הנערות, כגון יצחק חקין, אהרן ארנין, וכיוצא בזה, אין צריך לכתוב שם הנערות כלל'. וכתב הרמ"א 'והוא הדין ליעקב יעקל פרץ פרצין ונראה שהוא הדין אברהם אברלן, וכיוצא בזה - מיהו כל קצור שם שהוא שם בפני עצמו, כמו אלחנן חנן, כותבין, כיוצא בזה'. (אך ראה בחזו"א הל' גיטין סי' צ' סקי"ט דאם קורין בקיצור השם על אופן ההברה שלא הורגלו בו, ואין בנ"א מכירין בו, צריך לכותבו אפי' אם אינו שם בפנ"ע).

אמנם לטעם שנתבאר שיש לקרותו באמיתות שמו כדי לעורר שורש נשמתו א"כ לכאור' ליכא נפק"מ אם יש לשם משמעות בפנ"ע. מאידך אפשר שגם לזה הטעם יש לזהר רק בשם שיש לו שורש בפנ"ע והוא עפ"י מש"כ הבני יששכר בספרו ריח דודאים (מגילה דף כ"ז ע"ב) 'ולא כניתי שם לחבירי השם של אדם הוא שם נשמתו חיי הגוף וזה שתמצא שע"י קריאת השם מתנוועע האדם גם בהיותו ישן כי הוא כבית אחיזה להנשמה חיות האדם והמכנה שם לחבירו עושה בית אחיזה אחרת לחיותו (דבר שלא נקרא כן מן השמים לנשמתו) משא"כ מי שנזהר בזה שלא לעורר נשמת וחיות חבירו רק באותיות הנגזרים לו מבראשית והיה זה שכרו אריכות ימים' וא"כ אפשר שרק שם שיש לו משמעות בפנ"ע עושה בזה בית אחיזה אחרת לנשמתו משא"כ בשם שאין לו משמעות. וראה עוד להלן בד"ה האם כשקורא בפן הב'.

וכ"כ בספר שמא גרים (שם סעי' ז') 'אדם הנקרא יוסף אין לקראו יוסי כי הוא שם אחר כלל, ואפשר שה"ה בשם שמעון אין לקראו שמעי שהוא שם אחר' וכתב שם עוד (במדור התשובות סי' י"ב) 'ואעפ"י דמצינו בספרי שמות גיטין הרבה שמות דאח"ז נקראו בקיצור והוי שם בפנ"ע וכמובא בסי' קכ"ט סט"ו ברמ"א, מ"מ אפשר דלאו ברצון חכמים למיעבד הכי' [אולם ראה מש"כ לעיל בד"ה בדעת האוסרים]

טעם הדבר שנהגו לקרות בכינוי

ולחליץ בעד עמו ישראל שנהגו לקרות בכינוי שבודאי נסתבב כן ע"י עילת העילות המסבב כל הסיבות דהנה כבר נתבאר שע"י קריאת השם מריקים שפע ואור א"ס משורשו העליון לנפשו אשר בגופו וגם נשפע הארה לנפש הזוכרו ובספר בית יעקב (אלכנסדר, פ' במדבר והובא בספר קול מבשר שם) כתב בשם הרה"ק רבי שמחה בונים מפשיסחא זי"ע ע' ע"י שהצדיק מזכיר שמו, אשר בשם האדם נכלל נשמתו, כמו שנאמר נפש חיה הוא שמו, נעשה דביקות נשמתו בנשמת הצדיק. והוא יחוד גמור, והיו לבשר אחד' והחת"ס (בדרושים ואגדות שם) כתב ע"י קריאת שם הצדיקים באהבה רבה ידבק נפשו בו ויעלה למדריגה מה'. [וראה עוד מש"כ בסוף בשם הבא"ח ובמש"כ במאמר לשנות סדר השמות אות ב' בד"ה לדעת המנח"א]. אשר ע"כ מכיון דלאו כל העתים שוות ולא כל האנשים שווים ואם נפש האדם מסאובת רח"ל ויקרא לחבירו בשמו יאחזו החיצונים באותו האור ויתדבק בנפש החוטאת לכן אם קראוהו בכינוי לית לן בה [אך ראה מש"כ להלן בד"ה האם כשקורא בפן הב'. וזהו ג"כ טעם המנהג הקדמונים שהובא בשו"ת הב"ח (הישנות סי' צ"ה) 'דבשעה שמכניסין התינוק לברית קורין לו שם שעולה בו לס"ת ואח"כ שם העריסה שקורין - כינוי של חול על שם משפחתו כדאיתא בתשובות מהר"מ מינץ בסי' ל"ז' עוד כתב שם הב"ח 'מנהגינו עכשיו שבשעה שמכניסים התינוק לברית קורין לו שני שמות ביחד שם העברי שיעלה בו לס"ת ושם של חול לכינוי ואומרים הנקרא שמו בישראל פלוני המכונה פלוני דהכונה שיהא שם של חול כנוי לשם העברי' מלבד הצדיקים והאנשים הכשרים אשר לבן ברשותן לדעת הדרך ישכון האור הזמן המוכשר אשר בו ראוי לקרותו בשמו הם נהגו והקפידו לקרותו בכל שמותיו בדקדוק.

ומה"ט אמרו רז"ל (עפי"ד הגמ' סנהדרין דף ק' ע"א) שהקורא לרבו בשמו חייב מיתה רח"ל דמכיון דנפש רבו מזוככת מיד יגיע אליו הפגם בהתדבק בסיטרא דמותא ומידה כנגד מידה חייב מיתה רח"ל [ודווקא ברבו שנפשם מדבוקים יחד כדאיתא בשער הגלגולים (הקד' י') פועל ע"י הזכרת השם הדברים הנז' ביתר שאת משא"כ בחכם שאינו רבו ולזה גם אסרו בגמ' קידושין (דף ל"א ע"ב) לקרות בשם אביו ואמו דהנה איתא בעץ חיים (שער נ' פרק ט') ששנפש הבן הוא מאותו שורש של אביו ואמו (ברם ראה שער

הגלגולים שם והארכנו בענין זה במאמר בענין לשנות סדר השמות אות ב' בקושיא הג') והנה כתבו החרדים (פרק א' אות ל"ה) והחיי אדם (כלל ס"ז דין ג') במצות כיבוד אב ואם 'שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ, אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל. וזה עיקר כיבוד' א"כ הוי כענין הנז"ל שלא יזכיר שם רבו ודו"ק], ולזה נהגו בעיקר בקטנים שלא טעמו טעם חטא לקרותם בכינוי.

האם כשקורא לחבירו בשם כינוי האם עובר באיסור

הנה בדעת האוסרין שיש לקרות בכינוי אפשר לבאר בתרי אנפי פן הא' שלא הוי איסור בדבר דלא דלא גרע מאם לא היה קראו כלל אלא שמונע ממנו הארה וטובה אם היה קראו בשם. פן הב' לפי"ד הבני יששכר הנז"ל דהמכנה שם לחבירו עושה בית אחיזה אחרת לחיותו א"כ גורם לו בזה היזק. וכ"ה לפמש"כ בשו"ת מבשרת ציון והספר שמא גרים הנז' (בד"ה דעת האוסרים) וכן מבואר בספר 'קול התור' לרבי הלל משקלוב זצ"ל (פרק ג' אות י') שכתב על רבו הגר"א זי"ע 'ומעשה שהיה בפני פעם הכיר רבינו באחד מתלמידיו כי רוח עצבות זרה שולטת בו וישאלהו על שם משפחתו ויאמר לו כי שם משפחתו הוא מאלין ויאמר לו רבינו לשנות מיד את השם הזה שהוא בגימטריא כמו שם הס"מ' הרי דגם שם משפחה משפיע על נשמתו כ"ש בכינוי שמו וכן מבואר מדברי המגיד מישרים (בפ' וזאת הברכה) שאמר המגיד לב"י 'שלמה בחירי זכה דאתקרי מלכו' הרי דשם המשפחה הוא חלק משמו ומהותו.

וענין זה דע"י כינוי עושה בית אחיזה אחרת לנשמתו מצינו ג"כ במשנת הרה"ק רבי פינחס מקוריץ זי"ע (אמרי פינחס ח"א שער התורה אות קל"א) 'מה שהעולם אומרים על ספר מהרש"א שהוא ר"ת מו"ה שמואל איידליש, הוא טעות גמור. כי הוא ר"ת מו"ה שמואל אליעזר כי כן כתוב בהקדמה. וסיפר לי הרב הגדול מו"ה אברהם דוב מחמעלניק ז"ל שהוא היה בעיר ששם קבורת אמו של מהרש"א וצוה לקרות על המצבה ונכתב שמו גיטל. והוא מחמת הלומדים בפלפולים של הבל, הורידו אותו לעלמא דנוקבא. ומעת שאמרתי דבר הנ"ל פסקו רוב העולם לומר מו"ה שמואל איידליש, רק סתם מהרש"א. כי בימים הראשונים היה זה מרגלא בפי כל העולם'. הרי אפי' שקראו לו למהרש"א

בשמו הקודש רק הוסיפו לו בכינוי בעלמא שם נוקבא עכ"ז הורידו אותו לעלמא דנוקבא.

וצ"ב דאיתא בילקוט שמעוני (פ' בראשית רמז מ"ב) עה"כ (ה' כ"ח כ"ט) ויולד בן ויקרא את שמו נח 'מתושלח חכם גדול היה והיה מזהיר לאביו שלא יקראנו בשמו שאנשי דור המבול מכשפים הן שמא יהרגוהו בכשפים וכיון שנולד הוא קראו נח ולאביו אמר קרא אותו מנחם שהוא מנחם את דורו אמרו זה ינחמנו ממועשנו א"ל אם אתם חוזרים בתשובה הוא מנחם אתכם' ולכא' אם ע"י השם עושין לו בית אחיזה אחרת לנשמתו אמאי לא שלטו ביה ידי כשפים ואפ"ל שמכיון שע"י חטאם לא היו אחוזים למעלה במחצב הקדושה (ראה שערי קדושה ח"ג ריש שער ה') אשר ע"כ לא פעלו לעילא ע"י דיבורם.

ב. האם צריך לקצר שם שיש בו אותיות של שם הוי"ה
ב"ה

דעת השואל ומשיב ועוד שמקצרין השם

כתב בספר דברי שאול (חידושי אגדות ערכין דף ל"ב ע"ב) 'אמרו חז"ל (עירובין דף י"ח ע"ב) דדי לעולם שישתמש בשתי אותיות והנה זה כל זמן שביהמ"ק חרב אבל לעתיד או בזמן ביהמ"ק הוי השם נקרא ככתיבתו ולפי"ז יהושע היה שלש אותיות השם – לכך נקרא ישוע ועיין בסדר שמות גיטין שהביאו משם הר"י מברונא ז"ל דלכך יש לקרות אל"י גדלי' כדי שיהא רק שתי אותיות דאם הם מלאים יש שלש אותיות מהשם' וכ"כ בשו"ת שלו שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' פ"ח) 'זה שמחסרין באלהו וישעיהו וירמיהו משום שלא יהי' שלשה אותיות מהשם ודי לעולם שישתמש בחצי השם ובליעזר הוא משום שאם יכתבו הא' יהי' אליעזר השם אל בראשו ויהי' השם של אל שלם ולכך מחסרין האלף - ולפ"ז ברור דאם שמו יהושוע או יהודע שמקצרין השם ועכ"פ שלשה אותיות מהשם ודאי אין כותבין' וכתב שם עוד שהגאון בעל הפני יהושע חתם עצמו יושע.

וכ"כ בספר יוסף אומץ (בסוף 'סדר הלימוד בעצמו') 'יש נזהרים שלא לכתוב כלל אותיות השם בהצירוף הן בתחילה השם או באמצע או בסוף השם

הן יודי"ם או ההי"ם כגון יהודא [ולפמ"ש הדברי שאול הנז' דהקפידא שלא יהיה ג' אותיות מהשם ב"ה א"כ יש לכתוב יודא] או יהושע וכן בסוף השמות אלי' ישעי' וכיוצא כותבין א' במקום ה' או אין גומרין השם כלל'. וכ"כ בספר שמות בארץ (פרק ב' עמ' ל"ט) בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל דהמנה לקצר שמות שיש בהם אותיות שם ה' וכגון גדליהו עוד כתב שם דהשם בת - אל אין כלל לקרות ולא דמי לשם גבריאל עמנואל וכדומה שמותר כי שם זה תיבה אחת וכאן שני תיבות.

דעת הרה"ק ממנוקטש ועוד שיש לכתוב השם בשלימות

מאיך בספר דרכי חיים ושלוש (אות תתרכסה) כתב בשם הרה"ק המנחת אלעזר ממנוקטש זי"ע 'אחד היה שמו יהושע והיה כותב עצמו יושע והזהיר אותו רבינו להזהר לכתוב השם בשלימות כי מצינו פעם אחת בתנ"ך (נחמיה ח', י"ז) שנכתב ישוע ודרשין בו בגמ' (ערכין שם) לגנאי מפני שלא ביטל יצרא דע"ז לכך נכתב חסר ובפרט אותן שכותבין יו"ד אחר השי"ן בודאי אין לעשות כן כי כל שם מישראל מרמז על איזה ענין כי נפש חיה הוא שמו והש' ע' מיהושע מרמז על ש"ע נהורין ואם כותב יו"ד אחר השי"ן הוא מפסיק בין ש"ע נהורין [וצ"ב דא"כ אמאי כתיב (דברים ג', כ"א ובשופטים ב', ז') 'יהושע' בוא"ו המפסיק ולפמש"כ לעיל באות א' בד"ה וליישוב א"ש] וסיפר מעשה רב שראה חתימת יד הרה"ק מו"ה יהושע מבעלז זי"ע שכתב שמו בשלימות וכן היה מקפיד מי ששמו משה הירש בעת חתימתו לא יבליע בחתימתו ה' אחד ויכתוב משהירש וכהנה'

וכ"כ בספר מרא דשמעתתא [פסקים והנהגות מהרמ"א פריינד זי"ע] (אות תל"ז) כתב שהרה"ק מנאסויד זי"ע הקפיד מאד שלא לכתוב ישוע אלא יהושע והרמ"א זי"ע אמר שכמדומה לו שהטעם מפני שכך היה שמו של אותו האיש ימ"ש. ולגבי השם יהודה וכד' אמר שא"צ להקפיד לכתוב מלא. אולם מדברי הדרכי חיים ושלוש הנז' מבואר שיש להקפיד בכל השמות שלא לקצר וכן הוא לכאן' לכל הני דאמרו לעיל (באות א' בד"ה דעת האוסרים) שאין לקצר שמו של האדם, שמחסירים ציונויות והגימטריא של שמו אולם אפשר דהכא כדי שלא יהיה שלש אותיות של השם שאני אך לכאן' אין לחלק בהכא אכן באופן שאינו משנה השם לישוע או ליהודא וכד' אלא שכותב כגון יהוד' או

אלי' בזה וודאי הוא דשרי. אלא שיש שלא הקפידו בזה. מכיון דאין כוונתו בזה לשם הוי"ה ב"ה. וראה עוד מה שהאריך בזה בספר מנהג ישראל תורה (יו"ד עמ' שצ"ח).

ג. האם אפשר לקרות לאדם רק בשם אחד משמותיו

יש לדון האם איכא חששא למקרי אדם רק בשם אחד משמותיו ונקדים במהות ושורש הדבר שיש בנ"א שיש להם כמה שמות ובמקו"א (במאמר האם אפשר לשנות סדר השמות) כתבנו בזה ב' אופנים אופן א' אפשר שהוא מורה על פרט שבספירה שממנו חצובה וכגון הנקרא "אהרן דוד", שורשו הוא מ'הוד' שהוא 'אהרן' (ראה ע"ח שער ל"ב פ"ו) 'שבמלכות' שהוא דוד וכן הנקרא ב' או' בד' שמות הוי פרטות שבפרטות שבאותו הספירה. אופן ב' והוא יותר נראה דענין נתינת כמה שמות הוא עפ"י מש"כ בשער הגלגולים (בהקדמה ה') 'ועתה נבאר - כי עד שלשה נפשות מגולגלות וישנות, עם נפש אחת חדשה, יכולות להתגלגל יחד בגוף אחד, מיום שנולד, באופן שהם ארבעה נפשות יחד'. וא"כ לפי"ז אפשר דנתינת כמה שמות מורה על גלגול כפול ולפי מספר הנפשות כך הוא מספר שמותיו א"כ לפי האופן הא' אם קרא רק בשם אחד לא עשה ולא כלום (ולנתבאר שם באות ה' במסוגר יש להסתפק בדבר) ולדברי הבני יששכר הנז"ל (באות א') גורם לו היזק שעושה בית אחיזה אחרת לנשמתו ולאופן הב' דרבי השמות מורה על ריבוי הנפשות א"כ מעורר רק שורש נפש אחת מהן.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תר"ח) כתב 'ושמעתי בשם רבינו החזון איש זצ"ל לא לקרוא שתי שמות שאם אינו קורא אח"כ בשתי השמות אין תועלת, וכשאינו קורא שני השמות נכנס לספיקות כשחותם שטרות בשם אחד ולתורה קורין אותו בשתי השמות, ולכן אם אין בדעת ההורים לקרוא אותו תמיד בשתי השמות, יש למנוע לקרותו לכתחילה שתי שמות, והוסיף שבלאו הכי עיקר השם אינו מה שקורין אותו פעם אחת בשעה שנולד בלבד, רק אם נקרא כן תמיד זהו שמו'. וכ"כ בספר זכור לאברהם מנהגי אדמו"ר מתו"א זצ"ל (סי' ס"ג הע' ע"ו ופ"ב) כתב שהיה מקפיד שיקראו לאדם בכל שמותיו מחמת כן בשמות שהיה יודע שלא יקראו אותו בכל השמות היה מורה שלא יתנהו. ובספר 'זיו השמות' (פ"ח אות ח') כתב דמ"מ אם נתן שם לבניו

אחר שני בני אדם נכון שיקראו לו בשני השמות וכתב שכן משמע מדברי עיקרי הד"ט (סי' כ"ו אות ז').

ד. האם מותר לקרות לאדם בשם משפחתו

דעת הפלא יועץ דהקורא לאדם בשם משפחתו אין לו חלק להעוה"ב

כתב הפלא יועץ (ערך כינוי) 'אמרו רז"ל (ב"מ דף נ"ח ע"ב) המכנה שם רע לחבירו אין לו חלק לעולם הבא ואמרו (שם) דזה אפילו דש בה באותו שם שאין לו הלבנה ממנו, ואפילו לקרוא לחבירו בחניכתו אסור – וכבר אזהרה שמענו לזהר ביותר בקריאת שם הרבנים שלא לקרות אותם בחניכתם כמו שנוהגין קצת לומר הרב קארו, הרב אלשיך, הרב אלאגזי וכדומה אלא יאמר מוריננו הרב יוסף קארו מוריננו הרב משה אלשיך כי אם יש איסור בשאר אנשים על אחת כמה וכמה ברבותינו הקדושים'

דעת החולקים

ובספר יפה ללב (ח"ג יו"ד סי' של"ד סקט"ז) כתב 'אחרי המחי"ר לא צדק בזה, דאין להאשים על כך דאינו אסור אלא אם קראו אותם בחניכתם בלתי שום תואר כלל, אבל אם אמר בליווי שם תואר מה רב, כגון זה הרב אלשיך, הרב אלאגזי אין כאן איסור אדרבה תפארת גדולה היא זו, וכן עמא דבר מנהג העולם – [ו]אפילו בפניו שרי שכן נהגו בפני הכבוד' עוד כתב שם (בח"ה יו"ד סי' רמ"ב סק"ח) 'לא שמיעה לי וכי זאת נעלם נעלם מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים שנוהגין כן וכותבין על הרי"ף כתב רב אלפסי – שהוא בכינויו אלא כיון דאיכא בהדיה תואר רב שרי אפי' אם מזכיר הכינוי בלי שם ואין בזה שום פקפוק כלל ואדרבא יקר יותר לקרוא הרב אלאגזי קרב אשכנזי וכדומה מלקרוא לו מוהר"י אלאגזי וכדומה בלי תואר רב כי רב הוא עיקר המעלה ובכן לא טובה העצה אשר יעץ הרב בטעם הזאת' והגר"מ מאזוז שליט"א כתב בהגהותיו על ספר איש מצליח (ח"א יו"ד סי' נ"ב) שמרב אלפס אין ראיה כי הוא שם עירו ולא כינוי משפחתו וכן בהשגת הראב"ד על ספר המאור כותב 'בפירושי הצרפתי' על רש"י ז"ל.

ובשׁו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סי' י"ח אות י"ג) כבר תמה ע"ד הפלא יועץ דהנה אמרו בגמרא תענית (דף כ' ע"ב) שאלו תלמידיו לרב אדא בר אהבה, במה הארכת ימים וכו', ולא קראתי לחברי בהכינתו ואמרי לה בחניכתו. וכ' התוס', בהכינתו פי' מה שמכנין אותו בני אדם לגנאי, בחניכתו כנוי שם משפחתו כגון ר"א אבן עזרא, שכל בני משפחתו נקראים כן, ודוקא לגנאי אבל לשבח מותר. והוסיף שבס' אמונת חכמים (ספכ"ז) כתב כמה פעמים על מרן הרב קארו. אך מש"כ שם ביב"א עוד לתמוה מדברי התוס' גיטין (ל"ד ע"ב ופ"ח ע"א) גבי כתב חניכתו וחניכתה כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים. וממש"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' פג) דבזה"ז שפשט המנהג לקרוא בשם המשפחה, ראוי לכתבו בגט. צ"ב דהרי כתב להדיא הפלא יועץ שיאמר מוריניו הרב יוסף קארו הרי כשמזכיר השם מותר לכתחילה לומר גם שם משפחתו. וכ"כ בשו"ת דרשת וחקרת (ח"א חו"מ סי' י"ג) דמותר לקרוא לאדם בשם משפחתו עפ"י ד התוס' בתענית הנז' דרך בפגם משפחה אסור.

זהירות ממילתא דחסידותא

ובגוף דברי הפלא יועץ שיש לאסור לקרות בשם משפחתו עפ"י דברי הגמ' שם דאפילו דש בה באותו שם שאין לו הלבנה ממנו, הנה ברש"י שם פי' דדש ביה - כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן, ואין פניו מתלבנות, ומכל מקום זה להכלימו מתכוין. ועפ"י פסקו הטור והשו"ע (סי' רכ"ח סעי' ה') 'יזהר שלא לכנות שם רע לחבירו, אף על פי שהוא רגיל באותו כנוי, אם כוונתו לביישו, אסור' וכע"ז כתב ג"כ הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ח וכו"ה בפ"ג מתשובה הי"ד עפ"י מה שפי' שם הכס"מ). הרי רק אם כוונתו לייבשו אסור אבל בלא"ה אין איסור בדבר.

ואפשר דממילתא דחסידותא יש להקפיד בדבר עפ"י הגמ' מגילה (דף כ"ז ע"ב) 'שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי – לא כניתי שם לחבירי וכתבו שם התוס' (בד"ה לא) אפי' כינוי דלא הוי גנאי. וכן אמרו (שם דף כ"ח ע"א) 'שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים אמר להם מימי – לא קראתי לחברי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו' וביאר שם המהרש"א (בח"א) אפי' כינוי דלא הוי לגנאי דלא"ה מאי רבותיה הא המכנה לגנאי אין לו חלק לעוה"ב. ובגמ' תענית (דף כ' ע"ב) אמרינן 'שאלו תלמידיו

לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי – לא קריתי לחבירי בהכינתו ואמרי לה בחניכתו' וביאר בשיטה לבעל הצורות (ד"ה בחניכתו הובא בקובץ שיטות קמאי עמ' רפ"ה) 'אפי' שם שקורין לו על שם אהבה אם אינו שמו כגון אם שמו ראובן וקורין אותו חיים אפי' באותו שם לא היה קראו'. איברא דהיעב"ץ בהגהותיו על גמ' מגילה (שם נדפס במהד' עוז והדר בילקוט מפרשים) כתב ע"ד התוס' (שם) שכתבו דלא כניתי שם לחבירי אפי' כינוי דלא הוי גנאי 'כי מראה שאינו מחשיבו לקרותו בשמו כמ"ש במדרש (במד"ר י"ח, י"ז) שהיה דוד מתרעם על שקראו אותו בן ישי' א"כ לפי"ז כשאין זו כוונתו ג"כ ממילתא דחסידות אין להחמיר.

אכן יש עוד מקום להחמיר מלומר שם המשפחה עפי"ד האהבת שלום הנז"ל ד'כשקורין לאדם ישן בשמו מעוררין חיותו ממקום שרשו בהשתלשלות עד שמורידין את החיות אל האדם' א"כ שכקורא לו במשפחתו מנע ממנו ענין זה והבא"ח שהובא לעיל (בד"ה דעת האוסרים) ביאר בזה דברי רבי זירא שלא כניתי לחברי בחכינתו היינו בכינוי משפחתו מכיון ד'אם מזכירו באותיות שמו ממש מחזק החיות שלו שהם תלויים באותיות שמו, ולכך זכה בעבור זה לחיים ארוכים'. ובספרו בן יהוידע (תענית דף כ' ע"ב) כתב 'לא קראתי לחבירי בחניכתו – שדרך העולם לקרא לאדם בחניכתו בלבד, שאין מזכירין שמו אלא רק שם משפחתו כגון שמו שלמה לוריא מזכירים אותו בשם לוריא בלבד והוא היה נזהר בזה מפני כי זכירת האדם בשמו ממש מורה כבוד ואהבה'

ולפי"ד הבני יששכר הנז"ל (באות א' בד"ה האם כשקורא) ד'המכנה שם לחבירו עושה בית אחיזה אחרת לחיותו' א"כ אסור לקרותו בשם המשפחה דגורם לו היזק בזה [וכ"כ בספר זכור לאברהם מנהגי אדמור מתו"א זצ"ל (שם סעי' ס"ז) שהקפיד מאוד ועורר ע"ז לקרוא לחבירו בשם הקדוש ולא בשם המשפחה כנהוג היום ואמר פעם שאם היו יודעים איזו רעה שעושין לו היה וכו']. אך לפי"ז צ"ב דא"כ גם כשקורא לו בשמו וגם בשם משפחתו ג"כ יהיה אסור ולא שמענו לא ראינו שיקפידו ע"ז וגם הפלא יועץ גופיה התיר בזה כנז' ואפשר דבכה"ג דקורא לו בשמו הוי שם המשפחה תפל ואינו מגרע [והא דמצינו בתוה"ק ענין המשפחה ליכא ראייה דאפשר לקרות השם עם המשפחה דהתם היה שם המשפחה ע"ש ראש המשפחה ואיתא בעץ חיים הנז"ל שנפש הבן הוא מאותו שורש של אביו ואמו וא"ש]. גם אפשר דהבני

יששכר לא מיירי בשם משפחתו דשם הוא כבר משורש ומיירי רק בכינוי שאין הדרך לכנותו בזה וסוד הוי"ה ליראיו.

זהירות מחמת שהוא כינוי שם גוים

כתב בשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת סי' קפ"ב) לגבי כתיבת שם משפחה בגט 'דוקא כינוי משפחה שבדורות הראשונים שהיתה מיוחדת רק למשפחות ישראל ויסודתה בקודש – וכגון ר' אברהם אבן עזרא שלא בני משפחתו היו נקראין כך וכינוי כזו ראויה להזכיר בגט אבל כינוי משפחות של עכשיו שניתן להם עפ"י ערכאות ונקראים בשמות הללו עלי אדמות להיות ככל המון גוים בעוה"ר הוי כהא דקיי"ל דאין להזכיר שם גיות בגט' וא"כ לפי"ז משפחות שניתנו להיות כלל המון גוים אסור לקרותם אפי' יחד עם שמו וכמש"כ בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קס"ט) 'על - בנ"א שמכנים עצמם בשם הגוים - בוודאי יש בזה איסור דאורייתא - דמקרא מלא נאמר בסוף פ' קדושים (כ', כ"ו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ומשם ילפינן בספרי דאין רשאין לדמות להם בשום אופן וכל שהוא עושה לדמות להם עובר על מה שנאמר בתורה דאסור לנו לדמות להם'.

והגם דכהיום אין הכוונה בזה להדמות לגויי ארצות מ"מ הרי כתב בשו"ת אבני נזר (חו"מ סי' ק"ג) 'וזאת ידוע כי המתחילים באשכנז לשנות המנהגים היה חפצם ומגמתם לעקור את הדת בכללה - הגם כי עתה באשכנז מעשה אבותיהם בידיהם ואינם מתכוונים בזה למאומה אעפ"כ הנה ידוע מ"ש הרשב"א בתשו' (ח"ד סי' צ') בלאו דלא ילבש גבר דאם הראשון עשה להתדמות לנשים אף דהבאים אחריו אינם מתכוונים רק להתדמות אליו מ"מ כולם נידונין עפ"י כוונת הראשון. וא"כ בנ"ד נמי מאחר שהמחדש הראשון כוונתו לעבור על דת שוב גם הבאים להתדמות להחדשים נידונים ג"כ כאילו היתה כוונתם לעבור על דת ואפילו ערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור'

מאיך בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קצ"ט) כתב 'שמות הגוים אינם אסורים ליהודים וראיה לדבר דאמרינן בגיטין (דף י"א ע"ב) – שרוב ישראל שבח"ל שמותיהם כשמות גוים' אולם ראה מה שדחו ראיה זו בשו"ת חת"ס (אבהע"ז סי' ל"ח) ובשו"ת צפנת פענח (סי' רה"ע) ואכמל"ב ומנהג כל ישראל להקל בזה בשם משפחה. ובבני יששכר (ניסן מאמר ד' דרוש י') כתב 'והנה

כפי ראות עיני בשר נראה כי דבר אחד טוב נמשך מאלו השמות שמניחין לאדם חוץ שמו העיקרי, שמזה נודע יחוס משפחות לדורות עולם כי בניו לדורות נקראו על שמו הנוסף של אביהם וכן בני בניו לדורותיהם ויודעין גם אחר כמה דורות שזהו מן הבית הזה, כגון משפחות ראפפור"ט והורווי"ץ ושפיר"א והנה אמר הכתוב ויהי כי יראו המילדות וכו' ולא רצו להקרא בשם נוסף שקראן פרעה, הנה ויעש להם (הש"י) בתים, שילם להם שכרם בבתי כהונה ולויה, הנה ניכרים לעולם במשפחותיהם זה כהן וזה לוי, והבן כי נחמד ונעים הוא' וסעד וסמך לדברי הבנ"י אפשר להביא מדברי המדרש (בתי מדרשות ב' מדרש חסרות ויתרות מלכים ב') עה"כ (ישיעהו ג', י"ז) "ושפח ה' קדקד בנות ציון" ושפח, בשין כתיב מלמד ששמר הקב"ה משפחותיהן של ישראל כדי שלא יתערבו זרעם בעמי הארצות.

על ידי זכירת שמו ית' בפינו יהיה לנו התקשרות ודבקות בו ית'

ואסיים במש"כ מרן הבא"ח זי"ע בספרו עוד יוסף חי (פ' עקב) עה"כ (ח'), י"ח) וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' כתבו הקדמונים, כי זכירת האדם את חבירו בשמו גורמת ומושכת אהבה ביניהם, יען כי נפש חיה הוא שמו שהם צינורות השפע שלו, ועל ידי הבל קריאת השם יהיה התקשרות והתחברות לזה עם זה ולכך האויב אינו נח לו כפי טבעו להזכיר שם אויבו בשמו כמו שכתבו רז"ל (שם) על פסוק (שמואל א. כ, כ"ז) מדוע לא בא בן ישי אל הלחם שלא הזכיר שאול את דוד המלך ע"ה בשמו הטוב – ובזה מובן בס"ד ממילא הטעם שנתן לנו הקב"ה לזכור שמו יתברך בפינו, כי בחסדו הגדול נתן לנו רשות בזה לטובתינו, כדי שעל ידי זכירת שמו יתברך בפינו יהיה לנו התקשרות ודבקות בו יתברך ככתוב ואתם הדבקים בה' אלקיכם וכו' ועי"כ נזכה לעשות חיל בתורה ומצות ומעש"ט ובזה יובן וזכרת את ה' אלקיך הנה בזה הזכירה נתן לך כח לעשות חיל בתורה ומצות כי בדבוקינו בו יתברך נזכה לקיים התורה והמצות'.

הרב משה שווארץ שליט"א

[חתן הרב יצחק יעקב גומליב שליט"א]

כולל ש"ס "בית אהרן וישראל" דחסי קארלין סטאלין

ביתר

בענין פחת נבילה

מס' ב"ק דף י' ע"ב - שרשי קיצור מו"מ בדין פחת נבילה, ממה שנכתב בע"ה לפני כו"כ שנים בארוכה בקובץ "ליבון שמעתתא", ונעתק כאן בתמצית לצירוף לקובץ הנכבד שיוצ"ל ע"י המשפחה החשובה הע"י הכי תניא במס' ב"ק דף י' ע"ב: ת"ר "תשלומי נזק" - מלמד שהבעלים מטפלים בנבילה, ומפרש רש"י: דהיינו שיטול הניזק את הנבילה והמזיק משלים לו מה שפחתו במיתתה. ע"כ. והנה יש לחקור מהו אכן סברת הטעם דהניזק צריך להיטפל בנבילה, האם זה משום "תשלום", או משום דאמרינן שאת זה "לא הזיקו כלל", ובצדדי חקירה זו יש נפק"מ ג"כ לדינא, והוא באופן של שור תם שהזיק, והבהמה בחייה היתה שוה מאתיים, ועכשיו כנבילה היא שוה רק חמישים, דאם נאמר כהצד דנחשב שהזיק כל הבהמה, אז נמצא שהזיק שוה מאתיים, וצריך להוסיף עד ח"נ עוד חמישים מדיליה יתר על הנבילה, אך אם נבאר כהצד השני דהזיקו רק את הפחת, א"כ נמצא דהזיקו שוה מאה וחמישים, ויימצא דצריך לשלם לו עד ח"נ תוספת של שבעים וחמש. והנה מפשטות הסוגיא בפרק המניח (בדף ל"ד) בנידון הדומה להנ"ל משמע להדיא כהצד ה-ב' דלעיל דהיינו דלא נחשב שהזיקו כלל (ואפי' ר"מ דפליג התם, אינו חולק על עצם הדין, אלא על הדוגמא דהפס' מיירי), ואכן "האפיקי ים" פושט מהסגיא הנ"ל דפר' המניח כהצד ה-ב'. אמנם לכי נדייק בסוגייתנו נראה לכאורה דפשטות הבנת הגמרא הוא כהצד' ה-א' דהנבילה נחשבת כתשלום, והיינו מהא דחזינן דהגמ' עושה "צריכותא" למה צריך ג' פסוקים דבעלים מטפלים בנבילה, ודנה לומר סברות של הזיק בידים ושכיחא - דהיה הו"א דבהם חייב לשלם הכל, ואם נאמר כהצד ה-ב', א"כ מה שייך הסברות הנ"ל, והרי לא הזיקו כלל, אלא ש"מ דהגמ' כאן סוברת כהצד ה-א', דבהא שייך לחלק מתי הקילו עליו דזה ייחשב לתשלום.

וכמו"כ מדברי רש"י בסוגייתנו (בד"ה לניזק ובד"ה אלא) מוכח להדיא דלומד כהצד ה-א'. [ובנותן טעם לבאר דסברת צד ה-א' הוא ממה דכתבה התורה "שלם ישלם שור תחת השור", דהיינו דיש לו להמזיק לדאוג על ביטול תשמישו של הניזק בשורו, אלא דמכיון דלאחמ"כ כותבת התורה והמת יהיה לו, למידין דהקילו על המזיק בזה. ודו"ק]. והנה לגבי הסוגיא דפ' המניח שקו"ט האחרונים ליישב בין הסוגיא דהתם לסוגיא דידן (יעויין בקהילות יעקב, ועוד), ונראה דיש ליישב ג"כ באופן דלהלן: דבוודאי גם הסוגיא דפרק המניח סוברת כהצד' ה-א' דהנבילה היא רק "תשלום", ומ"מ הרי רק "חצי מהנבילה" יכולה להיחשב כתשלום [כיון דבתם אמרין דהמזיק והניזק מתחלקים בהזיק, וא"כ רק חצי נבילה "שייכת למזיק"], ולכן שפיר צריך להוסיף מדיליה את היתר בתשלום של ממון!

הרב שלמה הכהן רבינוביץ שליט"א

[בן הג"ר גמליאל הכהן שליט"א] כולל שומרי אמונים בית שמש

הארות על התורה

(א) בחכו ממתקים פרשת ויקרא תשפ"ב, שאלו האיך היה מותר למרדכי הצדיק לקחת את בית המון, הרי אסור ליהנות מממון עמלק. ע"ש.

הנה בקובץ הנפלא "מה טובו אהליך יעקב" [שמוציא לאור אאמו"ר הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, לע"נ הרה"ג רבי טלי סקוצילס זצ"ל, אביו של הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א] גליון ט', הובא חידוש עצום מהגר"א נבנצל שליט"א, שהציווי שלא ליהנות מממון עמלק, היה רק על בעלי חיים ששייך לעמלק, ולא על ממון אחר של עמלק. ע"ש מה שפלפלו בזה.

(ב) בחכו ממתקים פרשת משפטים תשפ"ב, שאלו למה לא רוצעים העבד מיד כשהגב, ע"ש. הנה מצאתי בכלי יקר בפרשתנו שתירץ וזה לשונו: ומ"מ קשה שהגב ירצע מיד אף אם יש לו ממה לשלם, וכן המוכר עצמו ירצע מיד בשעת מכירה. תשובה לדבר שאין דנין את האדם בשני דינים כי כל גב אם

יש לו שנים ישלם, ואז קבל דינו ונפטר ואם מכרוהו ב"ד בגניבתו עונשו העבדות, וכן מוכר עצמו מחמת דוחקו גם הוא אנוס ע"פ דבר הדוחק הגדול אשר הביאו לידי מדה זו. אך גם את זה 'לעומת זה נתנה לו התורה מקום לצאת לחירות אחר שש והוא מרצון טוב בלתי שום אונס כלל ואם אמר 'אמר העבד אהבתי את אשתי ואת בני לא אצא חפשי. והרי הוא בוחר להיות עבד לעבדים ומסיר אזנו משמוע בקול ה' אז דין הוא שילקה באזנו. והנמכר בגניבתו צריך ג"כ עונש אחר מן העבדות כי אגלאי מילתא למפרע שאין העבדות אצלו שום עונש שהרי עדיין הוא בוחר בעבדות כי טוב לו עמך והיכן ענשו על לא תגנוב ועל כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים (ב"ק קטז ע"ב) ע"כ ירצע באזן כי בזה יפטר משני עבירות אלו כי עונש אחד שייך על שניהם. עכ"ל.

ג) בחכו ממתקים פרשת ויצא תשפ"ב שאלו, מדוע גנבה רחל את התרפים ועברה בזה על איסור גזילה, כדי להפריש אביה מעבודה זרה, ע"ש.

הנה מצאתי בספר דרך שיחה חלק א' עמוד ק"ס, נשאל מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, אם יהא שרי להזיק חפץ איסור כדחזינן ממעשה רחל שגנבה התרפים לאביה? והשיב על זה שכתוב שרחל נענשה על זה, עכ"ד.

ד) בחכו ממתקים בפרשת תולדות תשפ"ב, שאלו, מה הנחמה שמצאה רבקה שיש לה שני ילדים אחד צדיק ואחד רשע, ולא בן אחד רשע. ע"ש.

הנה רבקה לא רצתה בן צבוע, שהוא נראה כצדיק, ובעצם הוא רשע, ועדיף לה שיהיה אחד צדיק, ואחד רשע. ודו"ק.

הרב נחמן גלינסקי שליט"א

חתן הרה"ח ר' שלמה יהודה ב"ר אברהם נחמן שמחה ויצהנדלר זצ"ל

[חתן ר' יהושע אליקים ב"ר יחיאל גוגנהיים זצ"ל]

בעניין אבידה דאתאי לידיה קודם יאוש אי זוכה בגוף האבידה לאחר יאוש

מחלוקת התוס' והרמב"ן בעניין זה וביאור שיטתם

מסכת בבא קמא פרק מרובה דף סו.

"אמר רבה שינוי קונה [בגזלן] כתיבא ותנינא וכו', יאוש אמרי רבנן דנקני-מיהו לא ידעינן אי דאורייתא אי דרבנן, אי דאורייתא-מידי דהוי אמוצא אבידה, מוצא אבידה לאו כיון דמייאש מרה מינה מקמי דתיתי לידיה קני ליה האי נמי כיון דמייאש מרה קני ליה, אלמא קני, או דלמא לא דמיא לאבידה, אבידה הוא דכי אתאי לידיה, בהתירא אתיא לידיה, אבל האי כיון דבאיסורא אתאי לידיה, מדרבנן הוא, דאמור רבנן ניקני, מפני תקנת השבים [שלא יהא צריך לחזר ולטרוח אחר הגזילה עצמה, רש"י]. ורב יוסף אמר יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן. "ע"כ לשון הגמרא וביאור מחלוקת ר' יוסף ורבה י"ל דהצד שיש לרבה שלא ללמוד יאוש בגניבה מיאוש דאורייתא באבידה, דהיינו משום ד"באיסורא אתאי לידיה", נקט ר' יוסף בפשיטות, ולא הסתפק. [ולא סבר שיש כאן תקנת השבים].

וצריך ביאור ג' נקודות:

(א) מה החיסרון בהאי ד"באיסורא אתאי לידיה", [שהרי בפשיטות אין בזה שום מונע שלא יוכל לקנות אא"כ נימא דקנסוהו], (ב) מה הם צדדי הספק [לרבה], (ג) מדוע בשינוי קונים אף על גב דבאיסורא אתאי לידיה [ואם תאמר משום גזירת הכתוב אם כן נלמוד מזה אף לגבי יאוש].

ויש לבאר [וכן משמע בתוס'] דהחיסרון בהא דבאיסורא אתאי לידיה [לר' יוסף שסבר מסברא זו ולא הסתפק] היינו שכיוון שנתחייב כבר בחיוב "והשיב"

מיד כשגזלו, א"כ צריך לומר ב' יסודות, (א) דהייאוש לא מפקיע חיוב "והשיב את הגזילה", (ב) וחייב "והשיב" מונע שלא יוכל לקנות [שהרי יש לו חיוב להשיב את האבידה ואם יקנה יפקע חיובו לכן אינו יכול לקנות]

ובביאור ספק רבה יש לבאר בב' אנפין

(א) או שהסתפק ביסוד א' אי יאוש מפקיע חיוב והשיב או לא [ואע"פ שהודה ליסוד ב' שאם יש חיוב והשיב אינו יכול לקנות מכל מקום ספיקו הוא אם אכן יש חיוב והשיב שמונע קנין או לא]

(ב) או שנסתפק אי חיוב השבה מונע קנין או שאף על פי שיש לו חיוב והשיב מכ"מ יכול לקנות ואחר שקנה נפקע ממילא חיוב והשיב [ואע"פ שהודה ליסוד א' שעדיין יש חיוב והשיב מכל מקום הסתפק אם יש מעכב שלא יוכל לקנות]

(ואולי אפ"ל נפק"מ בין האופנים הנ"ל (על הצד בספק רבה דאין אומרין סברת "באיסורא אתאי לידיה" ולכן גנב קונה ביאוש) שלאופן א' קונה בהיתר גמור אך לאופן ב' עובר איסור כיוון שמבטל מצוות והשיב אך בפשטות אינו נכון כיוון שהוא רק מבטל מצוות עשה ואינו עובר איסור והווי כמו אחד שמעגל כנף רביעית של בגדו שלא עבר שום איסור בזה שמפקיע מצוות ציצית)

ובתוד"ה הכא נמי כתב וזה לשונו: כיון דמייאש כו'. אע"פ שאין יאוש מועיל באבידה בתר דאתי לידיה כדקאמר לאו כיון דמייאש מרה מינה מקמי דאתי לידיה קני ליה וכדאמר באלו מציאות (ב"מ דף כא:) בהדיא מ"מ בעי למילף שפיר דיאוש קני בגזל בתר דאתי לידיה דבמציאה נמי נהי שלא היה קונה לענין זה שלא יצטרך להשיב ולהפטר לגמרי הואיל וכבר נתחייב בהשבה מ"מ היה קונה לענין זה שלא יתחייב לשלם כי אם דמים כמו לגבי גזל" עכ"ל.

ובביאור דברי התוס' היינו דקושיתו [הנסתרת] היא דבאבידה עצמה אין קונין ביאוש באופן כזה ד"באיסורא אתאי לידיה" [דהיינו באופן שנתחייב בהשבת אבידה], ואיך שייך ללמוד מזה לדין אחר-דהיינו גזילה-שכן יקנו ביאוש. והוכיח התוס' יסוד קושיתו דבאבידה אין קונין כשאתאי לידיה באיסורא מב' מקורות, (א) מלשון הגמ' כיון דקונים באבידה דווקא אם התייאש "מריה מניה

מקמי דתיתי לידיה", (ב) גמ' מפורשת ב"אלו מציאות" שאין קונים קודם יאוש [לאביי בכל אופן משום דבאיסורא וכו' ואף רבא מודה לסברת "באיסורא" וחולק רק בחפץ שאין בו סימן שסובר שאכן יש כאן יאוש רק שזה לא מדעת]

ותי' התוס' [ע"פ ביאור רע"א] דבאמת דין זה שאין קונים באבידה [וההוכחות הנ"ל] הינו רק לענין דמי האבידה אך גוף האבידה תלוי בספק רבה ועל הצד שיקנו הגוף בגזילה וישלם דמים הוא הדין באבידה שיקנה הגוף וישלם דמים אף אי אתאי לידיה באיסורא קודם יאוש [וכל מחלוקת אביי ורבא אי אמרינן סברת איסורא אתאי לידיה או לא היינו לעניין דמי החפץ אך הגוף יקנה בוודאי].

אך בפשטות אינו מובן, איזה חיוב דמים שייך במוצא אבידה, [בגזילה מובן, דאם לא פורע גוף הגזילה יש עליו חיוב דמים, שהגזילה מחייבתו להשיב את דמי הגזילה ואם החפץ בעין מחוייב להשיב גוף האבידה בחובו, אבל באבידה לא שייך שום חיוב דמים שהרי או שיש עליו חובת השבת אבידה שזהו בגוף החפץ או שכבר נפטר מחיוב השבת אבידה ואז יזכה באבידה לגמרי].

ובקצוה"ח ביאר ד"שייר בקניינו", והיינו דעל הצד דהא ד"באיסורא" וכו' אינו מונע קנין, היינו רק לעניין הגוף אבל לעניין השוויות לא קנה

אך הגר"ש שקאפ כתב ד"לא ידע שום שיור בזה" ולא הבין סברת הקצוה"ח דיוצא שהיה פשוט לרבה שהיאוש אינו מפקיע חיוב והשיב [כאופן ב' הנ"ל בביאור ספק רבה כיוון שלצד א' שהיאוש מפקיע חיוב והשיב אם כן לא שייך לגביו שום חיוב שהרי כל שיעבודו לגבי הבעלים הוא מדין השבת אבידה וזה כבר נפקע ומוכרחים לומר כצד ב' דהיאוש אינו מפקיע חיוב והשיב וספק רבה הינו אם חיוב והשיב מונע קניין ויוצא שהיה פשוט לרבה שזה מונע קניין הדמים והסתפק אם חיוב והשיב מונע גם קניין הגוף] ואין מובן שאם חיוב והשיב מונע קניין א"כ ימנע לגמרי ואם אינו מונע יקנה לגמרי שהרי איזה סברא יש לחלק בין קניין הדמים לקניין הגוף שאת זה יקנה ואת זה לא

ובשיעורי ר' חיים טלזר ביאר דמה שחיוב "והשיב את הגזילה" [-בגזלן, ו"השב תשיבם" באבידה] מונע קנין היינו שחיוב "והשיב" סותר להקנין [שהרי אם קונה לא שייך לקיים "והשיב" ונסתר חיוב זה אם כן חיוב והשיב

מונע אותו שלא יקנה] ולכן דווקא לענין הדמים אינו קונה אך לגבי קניין הגוף כיוון שמפורש ברא"ש דהמוצא אבידה ואכלה משלם שוויה מדין השבת אבידה א"כ אין שום מונע לקנות הגוף שאף אם יקנה הגוף עדיין יהיה לו חיוב והשיב ורק לעניין קניין הדמים אז חיוב והשיב מעכב מלקנות וצריך לומר דר' יוסף שחלק וכן רבה בצד ב' בספיקו סבר [דלא כהרא"ש] שמקיימים והשיב רק בגוף החפץ ולא בדמיו וא"כ והשיב סותר אף קנין הגוף ולא יקנה כלום.

אך בקה"י מיאן בביאור הקצוה"ח ולכן ביאר דכיוון דשומר אבידה חייב בפשיעה [שדינו כש"ח או כש"ש] לכן, גם כאן במוצא אבידה קודם יאוש ואח"כ נתייאשו הבעלים, ישלם דמים על פשיעתו. והביאור: דהנתיבות מסביר [בתוד"ה כיוון עיי"ש] דגדר היתר הזכיה בחפץ שהתייאשו ממנו הבעלים, [כן ביאר הנתיבה"מ וכן הפשטות] היינו-שלא איבד בעלותו, אלא רק שיש כוח לזכות בחפץ. [ובלשון חכמים "היתר זכיה"] אך כל זמן שלא זכה בזה אחר, הוא עדיין בעלים [-כמו במתנה שכל זמן שלא זכה בזה מקבל המתנה אזי הנותן עדיין בעלים ואין זה כהפקר שנפקע בעלותו מייד כשהפקיר]. ולכן, לענייננו, כיוון דרק אם יש במחשבתו לזכות יזכה ולפי הנ"ל שהיתר יאוש הוא רק היתר זכיה שאם לא יזכה ישאר ברשות בעלים נמצא דמחשבתו לזכות בחפץ הוא המפקיע ברשות הבעלים ולכן אם רצה לזכות וזכה הווי פושע

אך לפי הנ"ל צ"ב דא"כ כל מוצא אבידה אפי' לאחר יאוש יתחייב דמים אע"פ דבהתירא אתי לידיה כיוון שלפי מה שנתבאר שאף לאחר יאוש לא נפקע בעלותו עד שנכנס לרשות המוצא יוצא שכל מוצא אבידה וזכה בה חיסר חפץ מהבעלים וא"כ הווי כמזיק ממש ולא רק פושע וכל מוצא אבידה יתחייב משום שהוא זה שהפקיע החפץ מהבעלים והווי מזיק בידיים

ויש לבאר ע"פ המבואר בתוס' על דין רב חסדא בגמ' לקמן קיא: ד"רצה מזה גובה, רצה מזה גובה" [פירוש: אם הגזלן נתן הגזילה לאחר ואכלו אפשר לגבות גם ממנו] שכתבו התוס' שדין זה הוא דווקא קודם יאוש אבל לאחר יאוש א"א לגבות מהשני כיוון שלא הפסיד באכילתו לבעלים כלום [שמצד הבעלים כבר היה 'חסרון כיס' דהיינו יאוש] וממילא לענייננו במוצא אבידה לאחר יאוש א"א לחייבו מדין מזיק כיוון דלא הפסיד כלום לבעלים, אך מדין פושע [והיינו דווקא כשבאיסורא אתי לידיה שאז נתחייב בשמירה ובפשיעה] אפשר לחייבו דחיוב פושע הוא על מה שנפסד על ידו בפועל ללא קשר כמה

הבעלים הפסיד מזה [-והוא רק לצד אחד בחקירתו הידועה של הגר"ח בעניין ב' בולים יקרים מחמת נדירותם והזיק אחד מהם והשני נתייקר על ידי זה (מפני שנשאר יחיד), ושווה כמו ב' הבולים יחד]

היוצא מהנ"ל דאליבא דהקצוה"ח אזי אם "באיסורא אתאי לידיה" מעכב הקניין דמים ולא קנה לגמרי אלא בשכור אך לקה"י אף אי אתאי לידיה באיסורא קונה לגמרי רק שיש חיוב נפרד שמחייבו דמים [והיינו פשיעתו במחשבתו לזכות בחפץ, כנ"ל].

ונפק"מ למעשה בין הקצוה"ח והקה"י: [לצד בספק רבה שגזלן קונה ביאוש שעל זה כתבו התוס' דהוא הדין באבידה שיזכה בגוף החפץ]

(א) גזלן שגזל חפץ בשווי זוז ואח"כ התייקר החפץ ועמד על ד' זוז ואז התייאשו הבעלים וזכה בהם הגזלן ביאוש אזי לקה"י ישלם זוז דהא "כל הגזלנין משלמים כשעת הגזילה" ומדין "השבת אבידה" וודאי פטור שהרי החיוב באבידה הוא מדין שומר שפשע והוא לא קיבל על עצמו שמירה וא"א לחייבו על פשיעה. אבל לקצוה"ח דכיוון דבאיסורא אתאי לידיה שייר בקניינו א"כ אף כאן שייר בקניינו ויתחייב ד' מדין אבידה [ואף מדין גזלן דהא כל מה ש"הגזלנין משלמין כשעת הגזילה" הוא דווקא כשהחפץ אינו בעין אך כשהוא בעין וודאי דמחוייב להשיבו כמות שהוא וכאן החפץ עם שוויותו ד' זוז הא הוא בעין ואם כן וודאי שהוא מחוייב ב-ד' זוז]

(ב) בב"מ כא: פסקינן כאביי דיאוש שלא מדעת [פירוש: אבידה שאין בה סימן שכשישמעו הבעלים שנאבד וודאי יתיאשו אך כשנמצא האבידה עדיין לא נודע להם שנאבד] לא הווי יאוש ולכן לא יזכה באבידה אף לאחר יאוש כיוון דבאיסורא אתאי לידיה, וכתב רע"א דאם יש ספק אי אתאי לידיה קודם יאוש או לאחר יאוש אזי לרב יוסף דיאוש אינו קונה בגזילה וממילא באבידה אינו קונה אפי' הגוף חייב בהשבה כיוון שיש למאבד חזקת מר"ק אך לרבה כיוון דעכשיו אחר יאוש [לצד דייאוש קונה] קנה הגוף בוודאי והספק הוא רק אם יש עליו חיוב דמים א"כ פטור ד"המוציא מחבירו עליו הראיה" וכתב ר' שמואל דכל זה הוא אליבא דהקה"י דחיוב הדמים הוא חיוב חדש ונפרד אך להקצוה"ח בוודאי יתחייב דמים בספק אף אליבא דרבה כיוון דגם על הדמים יש לו חזקת מרא קמא כיוון דהמוצא לא קנה הדמים כלל והוא נשאר הבעלים על שוויות החפץ ויתחייב לשלם דמים מדין מריה קמא אף לרבה

ג) מוצא אבידה קודם יאוש ואחר שהתייאשו הבעלים נאנס החפץ אזי לקה"י וודאי חייב כיוון שחיובו הוא על מה שפשע במה שקנה ועל זה נתחייב דמים והוא כמו מי שקנה חפץ בחנות שנתחייב דמים ללא קשר למה שאירע אח"כ לחפץ אבל לקצוה"ח שחיוב הדמים הוא משום ששווי הדמים שבחפץ עדיין שייך לבעלים א"כ על חלק הדמים חיובו הוא כמו כל שומר אבידה שפטור על אונס ויפטר

ד) מוצא אבידה לפני יאוש ואחר שהתייאשו הבעלים ו(ממילא) קנה החפץ ונתחייב דמיו, מת מוצא האבידה ולא השאיר קרקעות, והמאבד תובע דמיו מהיורשים אזי לקה"י שחיוב הדמים הוא משום פשיעה דהיינו חוב האב א"כ כאן פטורין דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבע"ח אבל לקצוה"ח וודאי יתחייבו כיוון שיש בביתם חפץ שעדיין לא שלמו עליו [כמו קונה בחנות שמת קודם ששילם]

ה) בקצוה"ח סי' קס"ג ס"ק א' כתב דבאופן שאחד התייאש מחוב שחייב לו חבירו נחלקו בזה המהרי"ק והחכם צבי, דהמהרי"ק סבר דנפקע החוב ביאוש, והחכם צבי סבר דלא נפקע וכתב בתרוה"כ דבגמ' דידן מוכח כחכם צבי כיוון שאע"פ שמדובר שהתייאש [-שלכן קנה גוף החפץ] מכ"מ חיוב הדמים לא נפקע, ואם כן מוכח שאף לאחר יאוש המלווה מהחוב לא נפטר הלווה, אך הוכחה זו היא רק להקה"י שזה חוב ומוכח דיאוש בחוב לא מהני אבל לקצוה"ח אין הוכחה כיוון דאין זה חוב אלא בעלות.

לסיכום יסודי הסוגיא הנ"ל:

המוצא אבידה לאחר יאוש קנה והסתפק רבה במוצא לפני יאוש האם כיוון דבאיסורא אתאי לידיה לא יקנה כלל או שזה מעכב דווקא קנין הדמים אך את הגוף כן יקנה. [אך רב יוסף נקט בפשיטות דאינו קונה אף הדמים] והצד דיתחייב דמים באבידה נתבאר בב' פנים א'-הקצוה"ח דשייר בקניינו וקנה רק את הגוף אך לא קנה הדמים ב'-הקה"י שבמחשבתו לזכות נתחייב מדין שומר שפשע.

והנה בב"מ כו: "אמר רבא ראה סלע שנפלה נטלה לפני יאוש על מנת לגזלה עובר בכולן משום לא תגזול ומשום השב תשיבם ומשום לא תוכל

להתעלם ואע"ג דחזרה לאחר יאוש מתנה הוא דיהיב ליה ואיסורא דעבד עבד"ע"כ

והקשו הראשונים דכיוון דבאיסורא אתאי לידיה אם כן לא קנה כלל ומדוע איסורא דעבד עבד [ובתוס' שם כתב דאכן לא קאי אלא על לאו דלא תוכל להתעלם כיוון שהגביהו על מנת שלא להשיבו אך ברמב"ן למד כפשוטו דקאי אף על לאו דלא תגזול ולכן ביאר כדלהלן]

וברמב"ן שם במלחמות בשם גאון ז"ל כתב ליישב דהחילוק בסתם אבידה אי אתאי לידיה קודם יאוש או לאחר יאוש הוא משום דאם מצאה לפני יאוש לא מועיל היאוש כיוון דמוצא אבידה לפני יאוש דנתחייב בהשבה נטלה על מנת לשומרה ולכן נתחייב בשמירה ולא הווי יאוש כיוון דיד שומר כיד בעלים אם כן הווי יאוש ברשות הבעלים ובטעות והיינו שלא היה כלל יאוש שיוכל לזכות ולכן כל שנטלה על מנת לגזולה אם כן לא קיבל על עצמו שמירה כלל ולא הווי כיד בעלים ומועיל בוודאי יאוש הבעלים ולכן איסורא דעבד עבד.

היוצא מדברי הרמב"ן דמצאה לפני יאוש [שלא על מנת לגזולה] א"כ אין אח"כ יאוש כלל וכלל והווי כלא נתייאש וודאי דפליג אתוס' וסובר דלא קנה כלום אף לא הגוף [כמו להתוס' קודם יאוש]

אך לרמב"ן קשה ביותר דלפי זה מה המעכב שגזלן לא יקנה משום ד"באיסורא אתאי לידיה" הרי לא קיבל על עצמו שמירה כלל ואינו כיד בעלים [דלפי התוס' מובן שלשיטתו "באיסורא" היינו חיוב והשיב וזה שייך באבידה כמו בגזילה אבל לרמב"ן שזה משום יד שומר אם כן אינו שייך בגזילה] עוד הקשה בר"ן דאם נוכל להבין אליבא דהרמב"ן מהו "באיסורא אתאי לידיה" בגזלן אם כן שוב יקשה הגמ' הנ"ל בב"מ מדוע איסורא דעבד עבד הרי שם נתחייב גם ב'לא תגזול' וגזלן אינו קונה ביאוש ואם כן אף אם משום אבידה קנה ביאוש שלא קיבל על עצמו שמירה מכל מקום לא יזכה משום גזלן

ויש לבאר בב' פנים

(א) בקצוה"ח ביאר וכן בביאור יותר באגודת אזור דהמעשה גזילה כיוון דמעשה זה עצמו גרם ליאוש א"כ לא נתחדש על זה בתורה דיאוש קונה ובדומה לזה כתב בחידושי ר' מאיר שמחה [בב"מ] דלא מצינו חוטא נשכר ולכן

גזלן זה לא יקנה ביאוש שהוא גרמו [החילוק הדק שבין הקצוה"ח לר' מאיר שמחה הוא רק שלקצוה"ח החיסרון הוא במעשה עצמו ולר' מאיר שמחה החיסרון הוא בגזלן שגרם למעשה]

ולפי זה בב"מ ששם לא עבר שום איסור בהגבהתו ואדרבא מעיקר הדין מחוייב הוא להגביהו משום מצוות השבת אבידה אם כן לא שייך הא דבאיסורא אתאי לידיה שעל זה כן נתחדש בתורה שיאוש קונה [והיינו שכיוון שהוא לקחו על מנת לגזלו לא נעשה כיד בעלים ולכן לא שייך סברת באיסורא דאבידה וכיוון שהגבהתו לא היתה באיסור אלא אבידה רגילה לא שייך סברת באיסורא דגזילה כיון שעל הגבהה כזו כן נתחדש בתורה דיאוש קונה]

(ב) בגרנ"ט ביאר דבגזילה מודה הרמב"ן לסברת התוס' דבאיסורא היינו משום דנתחייב בהשבה ומכל מקום באבידה חולק וסובר דהטעם הוא משום דיד שומר כיד בעלים [ולכן דוקא בגזילה יקנה הגוף שכפי שנתבאר דקניין גוף הגזילה לא הווי סתירה לחיוב והשיב כיוון שאפשר לקיים והשיב אף בדמים אך באבידה לא יקנה אף הגוף כיוון דלא הווי יאוש כלל אם כן הווי כמו קודם יאוש שוודאי לא יזכה בכלום]. והביאור: כיוון דהמחייב בגניבה הוא "מעשה הגניבה" אם כן כל אחד שעשה מעשה גניבה נתחייב בחיוב והשיב שמונע מלקנות והיינו באיסורא אתאי לידיה [ולכן אף אם עכשיו כבר נתייאשו הבעלים לא יקנה שהרי באיסורא אתאי לידיה אך מכל מקום הגוף יקנה שעל זה והשיב לא מונע כיוון שכפי שנתבאר שאפשר לקיים והשיב אף בדמי האבידה] אך באבידה דהמחייב אינו מעשה המציאה אלא המציאות והמצב שישנו חפץ השייך למאבד אצל המוצא קודם יאוש ואם כן הוא אמינא שברגע שהתייאשו הבעלים ונפקע המציאות הקודמת אם כן אין שום חיוב למוצא ויוכל לקנות לגמרי [אף הדמים כמו מוצא אבידה לאחר יאוש] ולכן הוצרך הרמב"ן לחדש דבאבידה שנתחייב בשמירה הוי יד שומר כיד בעלים והוי יאוש בטעות וברשותו ולא חל כלל היאוש ולכן לא יקנה לגמרי [אף הגוף שאין כאן כלל יאוש דכיוון דבאיסורא אתאי לידיה שלכן ידו כיד בעלים אין כלל יאוש ולא יקנה כלום]

ובב"מ צ"ל דכיוון דהגניבה שם אינו גניבה במהות דהיינו שלא היה 'מעשה גניבה' כיוון דיש לו חיוב להגביה את האבידה אם כן זה אכן רק מצב של אבידה שברגע שנפקע חיוב והשיב קנה [ושם הרי אינו כיד בעלים כיוון שלא קיבל על עצמו להיות יד שומר ולכן מועיל היאוש]

ובישוב קושית התוס' אליבא דהרמב"ן [שהקשה התוס' שאם באבידה שממנה רוצין ללמוד לגזילה אין קונין באופן דבאיסורא אתאי לידיה אם כן איזה צד יש שבגזילה ילמדו דכן יקנו אע"פ דבאיסורא אתאי לידיה] תירצו הרע"א והקצוה"ח בפשיטות דדווקא באבידה קודם יאוש שייך סברא מיוחדת דיד שומר כיד בעלים אך בגזילה שלא שייך סברא זו יתכן דיקנו

ולהשלים הנ"ל יש להוסיף דמובן מחלוקת התוס' על הרמב"ן על הצד בספק רבה דאמרינן הסברא ד"באיסורא" וביאר התוס' דהיינו משום דנתחייב ב"והשיב" ונתבאר דזה שייך בגזילה ואבידה כאחד ולכן חולק על הרמב"ן וסובר דמה שאין קונין אף הגוף הוא משום דבאיסורא אתאי לידיה ולא משום יד שומר אבל לצד ב' בספק רבה דלא אמרינן סברת "באיסורא" צ"ב מדוע לא הודה התוס' להרמב"ן דלכל הפחות באבידה לא יקנו מסברא דיד שומר כיד בעלים [-ומדוע כתבו התוס' דיקנה הגוף]

וכתב על זה בקה"י בפשיטות דהתוס' סברו שיאוש ברשותו מועיל ולכן אף אי הווי כיד בעלים אינו כלום שהרי גם ביד הבעלים מועיל הייאוש ומוכיח זאת מהא דסברו התוס' דבקרקע יאוש מועיל אע"ג ד"כל היכא דאיתיה ברשותיה דמרא קיימא"

ורע"א כתב דכל הוכחת וקושית התוס' דבאבידה עצמה לא קנה הוא מהאי דבב"מ כא מפורש דאבידה דאתאי לידיה קודם יאוש לא קנה משום דבאיסורא אתאי לידיה וכיוון ששם מדובר באבידה ללא סימן [-כאביי דהלכה כמותן] סברו התוס' דאינו מתחייב בשמירה כלל כיוון דכל מה שמוצא אבידה נתחייב בשמירתו הוא כדי שיוכל לקיים מצוות השבת אבידה וכיוון ששם מדובר באבידה ללא סימן שממילא לא שייך לקיים והשיב [כיוון שאינו יודע למי להשיבו] אכן לא נתחייב כלל בשמירה ולכן לא שייך לומר שמה שלא קונה שם הוא משום דנעשה כיד בעלים שהרי אינו שומר כלל ולכן הוכרחו התוס' לומר דספק רבה בגזילה והוא הדין באבידה.

הרב שמעון בלויא נ"ו

[בן הרב צבי אריה בלויא שליט"א]

ירושלים

בסוגיא דהילך

בגמרא בבא מציעא (דף ד' עמוד א') איתא אמר ר' חייא מנה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא חמישים זוז, והילך חייב מאי טעמא דהילך חייב, לר' חייא משום דהוה כמודה במקצת דמי, ורב ששת אומר שהילך פטור, מאי טעמא לרב ששת כיון דאמר ליה הילך, הני זוזי דקא מודי בגוויהו, כמאן דנקיט להו מלוה דמי באינך חמישים הלא לא מודי, הלכך ליכא הודאת מקצת הטענה עד כאן לשון הגמרא.

והנה בפשטות סברת רב ששת שאין זה דומה למודה במקצת, וביארו כבר כל המפרשים דמשום שכבר נתן לו את החצי הראשון, אם כן נעשה ככופר הכל על החצי השני, שהרי מה שלא נתן הוי כטענה אחרת, ואם כן דינו ככופר הכל שפטור.

והנה בגמרא לקמן מייתנין בריתא דתניא סלעים דנרים ר' שמעון בן אלעזר אומר הואיל והודה במקצת הטענה ישבע, ר' עקיבא אומר אינו אלא כמשיב אבידה ופטור, ודייק בגמרא קתני מיהת ר' שמעון בן אלעזר אומר הואיל והודה במקצת הטענה ישבע, טעמא דאמר שלוש, הא שתים פטור, והאי שטר דקמודי ביה הילך הוא, משמע מיניה דהילך פטור, וביאר רש"י (ד"ה טעמא) דמיקרי הילך משום שנעשה שעבוד קרקעות, והוי כאילו נתן לו הקרקעות כבר.

ובספר נחל יצחק כתב דהתוס' סובר דמיקרי הילך, משום שהשטר נעשה כאלו שוה ממון, שהרי עליו נשתעבדו הקרקעות, והוי כאפסרא דארעא והשטר כבר אצלו. ותמהו התוס' (ד"ה ש"מ) הילך פטור לר' שמעון בן אלעזר, אמאי פטור, יהא נאמן במיגו, דאי בעי אמר שתיים. ותירצו התוס' בזה הלשון כיון דהולך פטור, אם יאמר שתיים הוה ליה כופר הכול ואין אדם מעיז, ולר"ע לא הוי עזות, דמסייע ליה שטרא (עד כאן לשונו).

אולם תמהו האחרונים דמה ששיך דייני הילך להעזה, דמשום שהוא נחשב ככופר הכל הוא נעשה מעיז, הרי במציאות הוא מעיז לכפור שהרי אינו כופר בכל. וכתבו האחרונים דהתוס' סברו דסברת הילך הוא כיון שעל החלק השני הוא כופר לגמרי הוי העזה גדולה, ולכן נאמן, ולפירוש זה נראה דהיכא שמעיז לכפור, כגון בבנו, יהא חייב כמודה במקצת.

ונראה לי דתירוצ' האחרונים יש לבאר בב' דרכים. א. שאם הוא מעיז לכפור יש לו נאמנות ולכך פטור. ב. שאפשר לעשות מיגו דאי בעי כפר הכל. דאי לאו שהיה זה נקרא העזה לא היה אפשר לעשות מיגו, דהא הוי מיגו דהעזה, אבל השתא דגם הוא אינו מעיז לכפור בחצי, לא הוי מיגו דהעזה, אך אם נלמד כדרך ב', דנאמן במיגו, קשה איך שייך לומר הילך בבריתא דסלעים דנרים, הרי אין לומר מיגו דאי בעי כפר הכל, דהא לא היה יכול לכפור בכל, דהא בשטר כתוב לפחות שני דנרים, ואם נלמד כדרך א', דנאמן משום דאינו מעיז, נמי קשה, דאם כן אני מובן מה שכתבו התוס' בשיטת ר' עקיבא, דמסייע ליה לשטרא, אם כן אין הוא נאמן בהא דמעיז, דהא יש עמו שטר, ואם כן אינו הולך. וצע"ב.

הבה"ח אפרים גוטליב נ"ו

[בן הרב יוחנן גוטליב שליט"א]

ישיבה גדולה קארלין

רמות

בענין קונם זריקת צרור לים עלי

א. שנינו במס' שבועות (דף כה ע"א): "אחד דברים שיש בהם ממש ואחד דברים שאין בהם ממש כיצד כו' שאישן ושלא אישן שישנתי ושלא ישנתי שאזרוק צרור לים ושלא אזרוק שזרקתי ושלא זרקתי" עכ"ל המשנה.

ופרש"י, ז"ל: "שאין בהם ממש. תרי גווני משמע שאין בהם ממש כגון שינה ומשמע שאין בהם הנייה כגון שאזרוק צרור לים" עכ"ל. וכן פירש הר"ן.

והגמ' שם הביאה ברייתא: "חומר בשבועות מבנדרים כו' חומר בשבועות שהשבועות חלות על דבר שאין בו ממש כדבר שיש בו ממש משא"כ בנדרים" עכ"ל הברייתא.

ופירש הר"ן, ז"ל: "אע"ג דדבר שאין בו ממש במתני' כולל אזורק ולא אזורק ואישן ולא אישן וכמו שכתבתי כי אמרין הכא משא"כ בנדרים ודאי לא קאי אלא אישן ולא אישן דהא נדרים חיילי אפי' בזריקת צרור לים אע"פ שאין בו הנאה דהא התם פרק ואלו מותרים (מס' נדרים דף טז ע"ב) אמרין דבישיבת סוכה חייל נדרא אע"ג דמצות לאו ליהנות ניתנו ולמדו משם בעלי התוס' שהאומר זריקת צרור לים עלי ה"ז אסור לזרוק ואע"פ שאין הנאה לו בזריקת צרור לים כלל. אלא דהכא משום דתנא סמין אטעמא דמילתא נקט לה סתמא דטעמא דשבועות חלות אדבר שאין בו ממש יותר מבנדרים היינו משום דשבועות מיסר נפשיה אחפצא וגופיה דבר שיש בו ממש הוא אבל נדרים דמיסר חפצא אנפשיה הוא אי חפצא לית ביה מששא במאי חיילי וכיון דהאי טעמא לא שייך אלא באישן ולא אישן פשוט היה לו לתנא שלא נטעה לכלול בלשונו אזורק ולא אזורק. זה נ"ל " עכ"ל.

וכן משמע מפרש"י, ז"ל: "נדר אינו חל על השינה כגון קונם שאני ישן דקונם לשון הקדש הוא ואמאי ליחול הקדש אבל קונם עיני בשינה חל אעין" עכ"ל. משמע שזריקת צרור לים עלי בנדרים דינו כבשבועות.

ב. עוד שנינו במס' נדרים (דף טז ע"א): "וחומר בנדרים מבשבועות כיצד אמר קונם סוכה שאני עושה לולב שאני נוטל תפילין שאני מניח בנדרים אסור בשבועות מותר שאין נשבעין לעבור על המצות" עכ"ל המשנה.

והגמ' שם מבררת מ"ש נדרים ומ"ש שבועות, ואמר אביי הא דאמר הנאה סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה. א"ל רבא וכי מצות ליהנות ניתנו. אלא אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה, עכ"ל הגמ'.

וכתב הר"ן, ז"ל: "וא"ת וכי אמר ישיבת סוכה עלי מאי הוי הא דבר שאין בו ממש הוא. י"ל דהב"ע כגון דאמר קונם סוכה לישיבתה עלי ורבא לא חש לתרוצי אלא לשון הנאה דאמר אביי אבל אה"נ דבאומר סוכה לישיבתה עסקין. אבל בתוס' אמרו שאפי' אמר קונם ישיבת סוכה עלי מהני דלא מקרי

דבר שאין בו ממש אלא בשאינו מזכיר שם החפץ שאוסר עליו כגון שאני ישן שאני מדבר אבל כשמזכיר חפץ הנאסר דבר שיש בו ממש הוא. ולפ"ז מאי דאמרינן בפרק אע"פ (מס' כתובות דף נט ע"א) ובפרק בתרא דמכילתין (דף פה ע"ב) גבי מקדיש מעשה ידי אשתו דמוקמינן באומרת יקדשו ידי לעושיהן לאו דוקא באומר אלא נעשה כאומר קאמר כיון שהזכיר את הידים. וא"ת ואפי' כי אמר ישיבת סוכה עלי למה אסור בישיבה של מצוה והא כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו הרי אינו נהנה מן הסוכה כלל. תירצו בתוס' דמ"מ כיון שאסור ישיבתה עליו חל. ולפ"ז אמר קונם זריקת צרור עליו אסור אע"פ שאין לו הנאה בזריקתו אסור לזורקו. מיהו דוקא במפרש ישיבת סוכה או זריקת צרור אבל באומר קונם סוכה עלי קונם צרור זה עלי יושב ישיבה של מצוה וזורק אותו צרור שנאסר בו לים אם רצה דמסתמא לא אסר על עצמו אלא הנאה בלבד דהא מקדיש בהמתו אסרה עליו ועל כל העולם ואפ"ה אינה אסורה בנגיעה הכא נמי איסור סתם אכילה והנאה משמע אבל כל שפירש לאסור על עצמו אפי' נגיעה חייל" עכ"ל.

והרשב"א כתב ז"ל: "וא"ת עוד ומי עדיף קונם ישיבת סוכה והנחת תפילין עלי מהמקדיש הסוכה עצמה והתפילין עצמם דקי"ל (מס' ר"ה דף כח ע"א) בשופר של עולה אם תקע יצא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. תירצו בתוס' דהתם הוא משום שלא נאסר מחמת ההקדש אלא הנאה שבו ומצות לאו ליהנות ניתנו אבל הכא שהוא אוסר על עצמו נטילת הלולב והנחת התפילין וישיבת הסוכה בפירוש לפיכך אסור. וא"ת אע"פ שהוא אוסר נטילת הלולב והנחת התפילין מפני מה אסור והלא הנדרים הוי איסור חפצא אנפשיה והכא נמי מאי חפצא איכא כיון דאין הנאה בנטילתן. ותירצו בתוס' דכל היכא שמזכיר איסור על החפץ חל כל יחל על החפץ ל"ש לעשות ממנו דבר הנאה ול"ש לעשות ממנו דבר שאינו של הנאה. ולפי דבריהם אפי' באומר זריקת צרור לים עלי ה"ז אסור ואע"פ שאין הנאה בזריקת הצרור לים כלל" עכ"ל.

וכתב הקרן אורה, ז"ל: "והרשב"א ז"ל הקשה ג"כ קושיית הר"ן ז"ל והביא תירוץ התוס' הנ"ל. ומשמע מדבריו דסברת התוס' זו הכל אחד עם מש"כ לענין דבר שאין בו ממש דכל שהוא מזכיר שם החפץ חל שפיר והכא נמי דכוותה אע"ג דאין לאסור המצוה מחמת איסור חפצא כיון דליכא הנאה מ"מ כיון שהזכיר החפץ לאסור גם בזה חל כל יחל שפיר. ולא הבנתי דמה

ענין זל"ז ומדברי הר"ן ז"ל נמי נראה דלאו דברים אחדים הם והך סברא לחוד והך סברא לחוד" עכ"ל.

ונראה בביאור הרשב"א, שמאחר שתירץ קושייתו הא' שפיר ס"ל שהנדר חל גם כשאוסר חפץ לדבר שאין בו הנאה כגון לולב לנטילתו עלי, אבל הוקשה לו שנטילת לולב עלי דבר שאין בו ממש הוא, דבשלמא אילו היתה בו הנאה הוי דבר שיש בו ממש, שהרי הנאת סוכה עלי ודאי דבר שיש בו ממש הוא, משום שאין ההנאה דבר לעצמו שאין בו ממש דנימא דלא מהני, אלא הנאה הוא דבר שבתוך החפץ, ונמצא שאסר את ההנאה שבתוך הסוכה. והכא נמי ר"ל הנאת הנטילה שבתוך הלולב עלי. אולם כיון שאין בו הנאה כלל לא אסר אלא את פעולת הנטילה ומאי חפצא איכא. ותירץ בשם התוס' שמ"מ כל שהזכיר שם החפץ הוי דבר שיש בו ממש, ומשום ידות הוא דמהני וכמש"כ השלמי נדרים בשם השלמת בנימין.

הרי שלפי הקר"א קושיא ב' דהרשב"א היא היא קושיא ב' דהר"ן, ומשו"ז תמה על תירוץ הרשב"א שבלול מתירוצי הר"ן שעל ב' קושיותיו יחד. ולפי המבואר אדרבא קושיא ב' דהרשב"א היא כעין קושיא א' דהר"ן, וקושיא א' דהרשב"א היא כעין קושיא ב' דהר"ן, כך שב' תירוצי התוס' דומים בין הר"ן והרשב"א.

ולפי המבואר מה שס"ד להרשב"א שבענין נדרים זריקת צרור לים עלי לא מהני אין הטעם משום שאין בו הנאה, אלא משום שכיון שאין בו הנאה הוי דבר שאין בו ממש כמו קונם שינה עלי. ולפי תירוצו בשם התוס' הוי דבר שיש בו ממש כיון שהזכיר את החפץ. ומסתבר לפ"ז שמה ששינינו במס' שבועות שבענין שבועות שבועה שאזרוק ולא אזרוק הוי דבר שאין בו ממש ג"כ אין הטעם אלא משום שמכיון שאסר או חייב על עצמו לזרוק הצרור עצם הזריקה אין בו ממש כמו שבועה שאישן או שלא אישן. רק שבתחילה ס"ד להרשב"א דכוותה בנדרים זריקת צרור לים עלי שזהו לשון נדר הוי דבר שאין בו ממש כמו קונם שינה עלי, ועל שניהם נאמר בברייתא משא"כ בנדרים, ובסוף הסיק שזריקת צרור לים עלי הוי דבר שיש בו ממש, ובברייתא נאמר רק שבענין שבועות מה שאין בו ממש שזהו שאישן ולא אישן שאזרוק ולא אזרוק מהני, ובענין נדרים מה שאין בו ממש שזהו שלא אישן גרידא לא מהני, אבל זריקת צרור לים עלי הוי דבר שיש בו ממש. ודוקא הר"ן שפירש ששבועה שאזרוק

ולא אזרוק מה שנקרא דבר שאין בו ממש כלומר שאין בו הנאה, ולא דמיא לדבר שאין בו ממש דשבועה שלא אישן, משו"ז הוצרך לדחוק דתנא אטעמיה קסמיר, שהרי גם לפי מסקנתו אכתי זריקת צרור לים עלי הוי דבר שאין בו ממש כלומר שאין בו הנאה.

ג. הנה כתבו התוס' במס' ר"ה (דף כח ע"א) בד"ה המודר ז"ל: "ולדברי רבא היה משמע דכאן נמי אי אמר הנאת שופר עלי מותר לתקוע בשופר של מצוה דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור לתקוע בשופר של מצוה אפי' לרבא כמו דאמר גבי סוכה אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלאו מצוה יש הנאה בישיבה אבל שופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מכוון לשיר" עכ"ל.

וב' קושיות יש בדבר: א, אם בישיבת סוכה יש הנאה בלאו המצוה האין הקשה רבא לאביי וכי מצות ליהנות ניתנו, הרי כתב הר"ן במס' נדרים (דף טו ע"ב) בד"ה ומפרקין, שכל שיש הנאה נוספת בהמצוה אסור ולא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו. ב, בשלמא בישיבת סוכה יש הנאה נוספת שמשו"ז אסור, אבל בנטילת לולב והנחת תפילין שאין הנאה כלל מאי איכא למימר.

ולפי המבואר יש לתרץ קושיא ב', שלעולם ס"ל להתוס' שהנדר חל גם כשאוסר חפץ לדבר שאין בו הנאה כגון שופר לתקיעתו עלי, אולם תקיעת שופר עלי לא מהני, שמכיון שאין בו הנאה כלל הוי דבר שאין בו ממש, שלא אסר אלא את פעולת התקיעה. אבל ישיבת סוכה עלי מהני, שמכיון שיש בו הנאה נוספת הוי דבר שיש בו ממש, שר"ל הנאת הישיבה שבתוך הסוכה עלי. ומעתה, מכיון שאביי ורבא איירו בגוונא דסוכה שאני עושה, משו"ז נקט רבא ישיבת סוכה עלי דמהני, אבל בגוונא דלולב ותפילין לא מהני עד שיאמר לולב לנטילתו ותפילין להנחתן עלי.

ויש להביא סמך לזה, שהרבה דיו נשפך לתרץ דברי התוס', וראה פלא, שמחד גיסא הנודע ביהודה (שו"ת מהדו"ת או"ח סי' קלג) וכן העונג יו"ט (שו"ת או"ח סי' נ) הקשו רק קושיא א' ותירצוהו, ואין קושיא ב' מתורצת עי"ז, ושניהם כתבו בתו"ד שישיבת סוכה כיון שיש בו הנאה הוי דבר שיש בו ממש ותקיעת שופר כיון שאין בו הנאה הוי דבר שאין בו ממש. ומסתבר שנתכוונו בזה להנ"ל, ומשו"ז לא הוקשה להם קושיא ב' כלל. ומאידך גיסא המחנה אפרים (נדריים

ס' כה) וכן רעק"א (שו"ת תניינא ס' קלח) וכן הקר"א עצמו הקשו ב' הקושיות ותירצום, ושלשתם לא הזכירו כלל ענין דבר שאין בו ממש. ומסתבר שס"ל כדעת רש"י והר"ן שכל שאין בו הנאה נקרא דבר שאין בו ממש, ומשו"ז נתקשו שפיר בקושיא ב'.

ד. והנה קושיא א' אינה אלא לפי דעת הר"ן שס"ל שאם יש הנאה נוספת בהמצוה אסור, אולם דעת הרשב"א במס' נדרים (שם) הוא שגם בכה"ג מותר דמצות לאו ליהנות ניתנו. ואכן הקר"א תירץ את דברי התוס' הנ"ל שס"ל כדעת הרשב"א, ולפיכך הנאת סוכה עלי מותר משום שאינו אסור אלא מעשה הנאה וכאן עושה מעשה מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו, והנאה דממילא מותר, אבל ישיבת סוכה עלי אסור משום שאוסר מעשה ישיבה, ומכיון שיש בו הנאה ממילא מהני. עכ"ד.

ולפ"ז מה מאד נמתקו דברי הרשב"א, שבקושייתו ותירוצו הא' הזכיר ישיבת סוכה והנחת תפילין ונטילת לולב, אבל בקושייתו הב' נקט הנחת תפילין ונטילת לולב והשמיט ישיבת סוכה. וטעם הדבר משום שס"ל שבישיבת סוכה גם בלאו המצוה יש הנאה, ומה שהקשה רבא לאב"י וכי מצות ליהנות ניתנו שפיר הקשה משום שגם כשיש הנאה נוספת אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו וכדעת עצמו. ועכ"פ לכך לא הוקשה לו קושיא ב' אלא מתפילין ולולב שאין בהם הנאה כלל והוי דבר שאין בהם ממש, ולא מסוכה שיש בו הנאה נוספת והוי דבר שיש בו ממש. ומ"מ קושיא א' הוקשה לו גם מסוכה, משום שאע"פ שיש בו הנאה נוספת ואינו דומה לשופר של עולה שאם תקע יצא שאין בו הנאה כלל, אעפ"כ מאחר שלדעתו בענין נדרים הנאה דממילא מותר לכאורה ה"ה בענין הקדש, וא"כ כך לי דבר שיש בו הנאה נוספת כמו דבר שאין בו הנאה כלל בין בנדרים ובין בהקדש, ששניהם ראוי דינם להיות שוה.

איברא, הזכר יצחק (ס' מא) הבין בדעת התוס' במס' ר"ה שס"ל שבנדרים לא מהני כשאוסר דבר שאין בו הנאה, וביאר טעם הדבר משום שהנדר לא שייך אלא כשמתפיסו בהקדש, ונדר לא אלים מהקדש שצריך שיהא בו הנאה. והוסיף שאעפ"כ לענין דין הנאה דממילא חלוקים הם שפיר, שבהקדש מוכח שגם כשיש הנאה נוספת אסור, אבל בנדרים מותר וכדעת הרשב"א. ונימוקו עימו, דטעמא מאי בהקדש צריך שיהא בו הנאה משום שבלא"ה אינו נקרא משתמש אלא מזיק, ולכך גם כשיש בו הנאה דממילא הרי

נקרא משתמש ומועל. משא"כ בנדרים, דלא גרע משאר איסורי הנאה ששם הנאה דממילא מותרת, עכ"ד.

ואמנם גם לפי דבריו עיקר מה שהוקשה להרשב"א קושיא א' משיבת סוכה עלי שאסור לשופר של עולה שאם תקע יצא, שפיר הוקשה לו, שאע"פ שבהקדש עד כאן אין אומרים מותר אלא בתקיעת שופר שאין שם הנאה כלל אבל בישיבת סוכה שיש שם הנאה נוספת אסור, מ"מ עד כאן אין ראוי לדמות נדרים להקדש אלא כשאין שם הנאה כלל, שבנדרים יהא מותר כמו בהקדש, אבל כשיש שם הנאה דממילא אע"פ שבהקדש אסור בנדרים שפיר מותר. וא"כ כך לי דבר שיש בו הנאה דממילא בנדרים כמו דבר שאין בו הנאה כלל בהקדש, ששניהם ראוי דינם להיות שוה.

אולם עדיין לפי דבריו לשון הרשב"א לא אתי שפיר, ז"ל: וא"ת עוד ומי עדיף קונם ישיבת סוכה והנחת תפילין עלי מהמקדיש הסוכה עצמה והתפילין עצמם" עכ"ל. משמע שכשהקדיש הסוכה מותר אע"פ שנתבאר שס"ל שיש בו הנאה נוספת.

וכן לכאורה משמע ממש"כ הרמב"ם (שופר פ"א ה"ג) ז"ל: "וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה. וא"ת והלא נהנה בשמיעת הקול מצות לא ליהנות ניתנו" עכ"ל. משמע שס"ל שבתקיעת שופר יש הנאה נוספת בשמיעת הקול ודלא כדעת התוס' במס' ר"ה, ואעפ"כ אמרינן בכה"ג מצות לאו ליהנות ניתנו אפי' בהקדש עצמו, וכן הבין הפרי חדש (או"ח סי' תקפו), ותמה ע"ז. נמצא מזה שס"ל שגם בהקדש כשיש הנאה נוספת מותר. אכן הרעק"א (שו"ת ח"א סי' קכט) ישב את דברי הרמב"ם שלעולם ס"ל שכשיש הנאה נוספת אסור בין בנדרים בין בהקדש, ע"ש.

ולפיכך ע"כ צ"ל שהרשב"א ס"ל שבישיבת סוכה אין הנאה כלל, ולעולם הוקשה לו קושיא ב' גם משיבת סוכה, ומה שלא הזכיר אלא הנחת תפילין ונטילת לולב עלי לאו דוקא, ותרי מתלת נקט.

וכן ס"ל להר"ן, ז"ל: "וא"ת ואפי' כי אמר ישיבת סוכה עלי למה אסור בישיבה של מצוה והא כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו הרי אינו נהנה מן הסוכה כלל" עכ"ל. משמע דס"ל שבישיבת סוכה גם בלאו המצוה אין הנאה כלל. ואע"פ שע"פ פשטות יש לו הנאה דצל וכמו שתמה עליו המחנ"א (שם), מ"מ הוכרח

הר"ן לסבור כן, שלשיטתו אזיל שכשיש הנאה נוספת אסור, וא"כ מתוך קושיית רבא וכי מצות ליהנות ניתנו הוכרח הר"ן לומר שאין בו הנאה כלל [אך לפי האמת אין הדבר תלוי זב"ז, שהרי האחרונים נדחקו לישב דעת התוס' במס' ר"ה שבישיבת סוכה יש הנאה נוספת, אף לפי דעת הר"ן שכשיש הנאה נוספת אסור. וגם לחילופין, לדעת הרשב"א נתבאר שבישיבת סוכה אין הנאה כלל אע"פ שס"ל שכשיש הנאה נוספת מותר].

ה. והנה שנינו במס' נדרים (דף יג ע"ב): "האומר לחבירו קונם פי מדבר עמך ידי עושה עמך רגלי מהלכת עמך אסור" עכ"ל המשנה. ובגמ' פריך ממש"כ בברייתא חומר בשבועות מבנדרים שהשבועות חלות בין בדבר שיש בו ממש בין בדבר שאין בו ממש משא"כ בנדרים. ומשני אמר ר"י באומר יאסר פי לדיבורו ידי למעשיהן רגלי להילוכן. עכ"ל הגמ'.

ופירש הר"ן, ז"ל: "כלומר נעשה כאומר דהא אמר קונם פי מדבר משמע דקונם קאי אדיבור ומשמע נמי דקאי אפה הלכך כיון דסתם נדרים להחמיר אמרינן דאפה קאי ופיו דבר שיש בו ממש הוא" עכ"ל.

אך הרמב"ם (נדרים פ"ג הי"א) כתב ז"ל: "אבל האומר יאסר פי לדיבורו וידי למעשיהן ורגלי להילוכן ועיני לשינתן הרי הנדר חל עליהן לפיכך האומר לחבירו קונם פי מלדבר עמך וידי מלעשות עמך ורגלי מלהלך עמך ה"ז אסור" עכ"ל.

וכתב הלחם משנה שממה ששינה הרמב"ם לשונו מלשון המשנה פי מדבר עמך ונקט פי מלדבר עמך, משמע שלא ס"ל כהר"ן שכתב נעשה כאומר, אלא אינו אסור עד שיאמר פי מלדבר עמך שבכה"ג ודאי קאי אפה ולא קאי אדיבור, עכ"ד.

ולפ"ז הקשה השער המלך (פי"ב ה"י) והרי הדברים ק"ו, ומה הר"ן שלא ס"ל כדעת התוס' שהביא שכל שהזכיר החפץ קאי אחפץ ואסור, ואעפ"כ כתב שהאומר קונם פי מדבר עמך משמע נמי דקאי אפה ואסור, א"כ הרמב"ם שס"ל שהאומר פי מדבר עמך משמע דקאי אדיבור ומותר, כ"ש כשהזכיר החפץ גרידא דין הוא שיסבור שלא קאי אחפץ ומותר, והלא כתב הרמב"ם (פ"ג ה"ו) ז"ל: "הרי ישיבת הסוכה בחג הסוכות אסורה עליו והרי התפילין אסורות בנטילה

עליו הרי אלו אסורין עליו" עכ"ל. מכאן שכשאמר ישיבת סוכה עלי קאי החפץ ואסור, וצ"ע, עכ"ד.

ולהמבואר י"ל שלעולם לא ס"ל כדעת התוס' שכל שהזכיר החפץ קאי אחפץ ואסור. ומה ששיבת סוכה עלי אסור משום שס"ל כדעת התוס' במס' ר"ה שיש בו הנאה נוספת והוי דבר שיש בו ממש, שר"ל הנאת הישיבה שבתוך הסוכה עלי. וזהו שנקט בענין סוכה ישיבת סוכה עלי, אך בתפילין שינה לשונו ונקט תפילין אסורות בנטילה, שמאחר שאין בו הנאה כלל כשיאמר הנחת תפילין עלי לא יאסר עד שיאמר תפילין להנחתן עלי.

והקרן אורה (דף טז ע"א) תירץ ששיבת סוכה עלי גם בלאו דעת התוס' הוי דבר שיש בו ממש, וכמו שכשאמר אכילת ככר עלי אסור כמש"כ הר"ן (דף ב ע"ב), עכ"ד. ונראה שכוונתו כהמבואר. והרווחנו מזה שגם הר"ן מודה לכלל זה שיש בו הנאה פשיטא שאסור, שר"ל הנאת האכילה שבתוך הככר עלי, ומ"מ הוצרך להרחיק לתירוץ התוס' שכשהזכיר החפץ אסור דקאי אחפץ, משום שס"ל שבישיבת סוכה אין הנאה כלל.

ו. הנה במש"כ הרשב"א להקשות קושיא א' שלא יהא נדרים אלים מהקדש, ותירץ שבהקדש לא נאסר מחמת ההקדש אלא ההנאה אבל בנדרים כיון שאסר בפירוש דבר שאין בו הנאה אסור. משמע כונת תירוץ שבהקדש בקדושת הגוף פעולת המקדיש הוא שמעלה על החפץ קדושה, ועי"כ ממילא נאסר אכו"ע. ולפיכך אינו אסור אלא בהנאה, משום שדוקא כשנהנה נקרא מועל בהקדש, וא"כ זה דוקא נאסר מחמת ההקדש ותו לא. משא"כ בנדרים פעולת הנודר הוא שמעלה על החפץ איסור, ולפיכך נהי שכשנדר סתם אינו אסור אלא בהנאה, זהו משום שכוונתו לאסור רק הנאה, אבל כל שאסר בפירוש אף דבר שאין בו הנאה שפיר אסור.

ובדעת הר"ן צ"ע, במש"כ במס' שבועות תנא אטעמיה קסמין, וכי פשוט היה לו לתנא שלא נטעה לכלול בלשונו אזורק ולא אזורק, והרי מקום גדול יש לטעות ולחלק שנדרים הנתפסים בהקדש כגון קונם זריקת צרור לים עלי, לא יהא אלים דינם מהקדש, שאין אסור אלא בהנאה, משא"כ שבועות שאין נתפסים בהקדש כלל. ואע"פ שלפי האמת אין לדמות נדרים להקדש וכתירוץ הרשב"א, מ"מ אטו מילתא פשיטתא היא דתנא מסתים לה סתומא.

ועוד, במש"כ במס' נדרים להקשות קושיא ב' למה נאסר בישיבת סוכה הרי אינו נהנה כלל, ותירץ שכיון שאסר בפירוש דבר שאין בו הנאה אסור, לכאורה כוונת קושייתו הוא שלא יהא נדרים אלים מהקדש וכקושיית הרשב"א. ולפ"ז לא תירץ כלום, שהרי בהקדש גם כשיאסור בפירוש דבר שאין בו הנאה לא יאסר. ואין להעמיס בתירוץ את תירוץ הרשב"א, שהרי הוסיף וכתב שאם אסר סתם אינו אסור אלא בהנאה, והוכיח מהמקדיש בהמה שאוסר עליו ועל כל העולם ואעפ"כ אינו אסור אלא בהנאה, עכ"ד. משמע שבהקדש [עכ"פ בקדושת הגוף] פעולת המקדיש הוא שמעלה על החפץ איסור על כל העולם, ועי"כ ממילא נתקדש ונתייחד לגבוה, ומתוך זה הוכיח שהאוסר סתם איסור הנאה ואכילה משמע. שאם פעולת המקדיש הוא שמעלה על החפץ קדושה ולפיכך לא נאסר מחמת ההקדש אלא הנאה כדעת הרשב"א, א"כ אין מוכח מזה כלום לאוסר סתם בנדרים.

ז. ונראה בביאור דעת הר"ן ע"פ מש"כ הר"ן שם (דף ב ע"א) בד"ה כל כנויי, ז"ל: "עיקר הנדר הוא שיאמר דבר זה אסור עלי ובין שהתפיסו בדבר אחר ובין שלא התפיסו זהו נדר האמור בתורה אלא דהיכא שהתפיסו בעינן שיתפיסנו בדבר הנדור ולא בדבר האסור וכדאמרינן בריש פרק שבועות שתיים בתרא (מס' שבועות דף כ ע"ב) מ"ט דאמר קרא כי ידור נדר עד שיתפיסנו בדבר הנדור כלומר שנדר חל בלא התפסה אפ"ה אם התפיסו בעינן שיתפיסנו בדבר הנדור ולא בדבר האסור וכמש"כ שם בס"ד הלכך היכא שהתפיס ואמר הרי ככר זה עלי כקרבן חייל נדריה ועיקר נדר הוא זה" עכ"ל.

והקשה השלמי נדרים בשם דרך המלך האיך כתב שהרי ככר זה עלי כקרבן עיקר נדר הוא זה, והרי כתב לקמן (דף יד ע"א) בד"ה אמר קרא, ז"ל: "נראה בעיני דהכי פירושו דס"ל להש"ס דלאשמועינן דמתפיס בדבר הנדור מתסר ל"צ קרא דכיון דאמר ככר זה עלי אסור הוי נדר כי אמר נמי כקרבן אסור קאמר ולא גרע מידות אלא ודאי קרא דכי ידור נדר לאו לדבר הנדור אתא אלא למעוטי דבר האסור" עכ"ל. נמצא שהרי ככר זה עלי כקרבן לאו עיקר נדר הוא אלא ידות. ותירץ דהני מילי לולי קרא דכי ידר נדר הרי ככר זה עלי כקרבן היה אסור משום ידות, אבל לאחר קרא דכי ידר נדר ה"ז אסור משום עיקר הנדר הכתוב בתורה. עכ"ד.

ולפ"ז נראה לבאר מש"כ הר"ן לעיל, ששיעור דבריו כך הוא, בתחילה כתב שעיקר נדר הכתוב בתורה הוא האוסר דבר המותר, שאומר כבר זה אסור עלי, משום שזהו כוונת קרא דכי ידר נדר ע"ד הפשט. והוסיף שבין כשאוסר ואח"כ מתפס, שאומר כבר זה אסור עלי כקרבן, ובין כשאוסר ואינו מתפס שניהם בכלל עיקר נדר הכתוב בתורה, משום שעיקר הנדר הוא בזה שאוסר בפירוש, ומה שאח"כ מתפס לא מעלה ולא מוריד. ועדיין כשמתפס ואינו אוסר, שאומר כבר זה עלי כקרבן, אין זה עיקר נדר, אלא ידות, משום שלא אסר בפירוש, אלא נתכוון לאסור. ומוסיף הר"ן שכשאוסר ואח"כ מתפס אינו אסור כשיתפס בדבר האסור אלא דוקא כשיתפס בדבר הנדור, והביא לזה קרא דכי ידר נדר ודרשינן עד שידור בדבר הנדור, כלומר למעט דבר האסור. ומעתה מוסיף הר"ן הלכך מאחר שהזכיר הכתוב התפסה בדבר הנדור נמצא שגם המתפס בלא לאסור שאומר כבר זה עלי כקרבן עיקר נדר הוא זה ולא ידות.

והנה בטעם הדרשה כתב הר"ן שם (דף יד ע"א) בד"ה ומפרקינן, ז"ל: "דבשלמא בדבר הנדור מצי לאתפוס ולומר כבר זה עלי בנדר כקרבן שנאסר ע"י נדר אבל כי מתפס בדבר האסור לאו כלום קאמר דהיכא לימא כבר זה עלי כבשר חזיר לא אפשר דבשר חזיר אסריה רחמנא והוא לא אסריה" עכ"ל.

היוצמ"ז, שעיקר הנדר הוא בין כשאוסר ואינו מתפס, משום קרא דכי ידר נדר ע"ד הפשט, ובין כשמתפס ואינו אוסר, משום קרא דכי ידר נדר ע"ד הדרש. ומ"מ מהותם אחד, שאוסר דבר המותר מכח נדר, וכשמתפס בהקדש ר"ל שיאסר ע"י הפה מכח נדר דבר המותר מעיקרו כמו שמצינו בהקדש שנאסר ע"י הפה דבר המותר מעיקרו, ודוגמא בעלמא היא ותו לא, ומה שנקרא עיקר נדר אינו אלא אגב שהזכירו הכתוב בכדי למעט ממנו המתפס בדבר האסור.

ולפ"ז שפיר י"ל שאפי' נדר ע"י התפסה יהא אלים מהקדש, משום שכח נדר לחוד וכח הקדש לחוד. וא"כ מאחר ששנינו ששבועות חלות כשיאמר שבועה שאזרוק צרור לים שהוי דבר שאין בו הנאה, ה"ה נדרים יחולו כשיאמר קונם זריקת צרור לים עלי. ומה שהקדש אין חל בדבר שאין בו הנאה אינו ענין לנדרים כלל. ולפיכך תנא אטעמיה קסמין. וגם מה שהקשה הר"ן למה

נאסר בישיבת סוכה הרי אינו נהנה מהסוכה כלל, לא הקשה מחמת הסברא שלא יהא אלים מהקדש, אלא מחמת פשטות הברייא במס' שבועות שמשמע שהנדרים אין חלים בדבר שאין בו הנאה, ותירץ שאה"נ, מכאן שהנדרים אכן חלים בדבר שאין בו הנאה. ועיקר תירוצו קבע במס' שבועות.

והרשב"א שהקשה האיך נדר חמור מהקדש, אזדא לטעמיה שכתב שם (דף ב ע"א) שעיקר הנדר הוא שמתפס בדבר הנדור, עכ"ד. ולפ"ז מה שהאוסר בלא להתפס נאסר זהו משום ידות, שנתכוון לאסור כקרבן. וא"כ אינו בדין שנדר שהוא התולדה יהא חמור מהקדש שהוא האב.

נמצא, שלדעתו אמנם אין להוכיח שהאוסר סתם כוונתו לאיסור הנאה כמו המקדיש בהמה, שמה להקדש שכן הוא המקדיש ואין נאסר מחמת ההקדש אלא ההנאה, תאמר בנדרים שהוא האוסר שלא יאסר אלא הנאה. אבל אין אנו צריכים לזה, שמכיון שעיקר הנדר הוא שמתפס בהקדש לפיכך הנודר סתם דעתו לאסרו רק בהנאה כהקדש.

ח. עוד איתא במס' נדרים (דף לה ע"א): "בעא מיניה רבא מר"נ יש מעילה בקונמות או לא כו' כתנאי קונם ככר זו הקדש ואכלה בין הוא בין חבירו מעל לפיכך יש לה פדיון. ככר זו עלי אכלה הוא מעל חבירו לא מעל לפיכך אין לה פדיון דברי ר"מ. וחכמים אומרים בין כך ובין כך לא מעל לפי שאין מעילה בקונמות".

ופירש הר"ן, ז"ל: "יש מעילה בקונמות. האוסר דבר עליו בקונם ונהנה ממנו מי מחייב מעילה או לאו מי אמרינן דעשאו כקרבן וחייב עליו אשם מעילה כנהנה מו הקדשים" עכ"ל. משמע שצדדי האיבעיא והמחלוקת הם בדעת הנודר, אם נתכוון לעשותו כקרבן אם לאו. ונראה שהר"ן אזדא לטעמיה, שהאוסר בלי להתפס והמתפס בלא לאסור אסור מדין עיקר הנדר, אך כוונתו אינה אלא לאסור דבר המותר מכח נדר, ולשון קרבן שנקט נקט תחת לשון איסור. ולפיכך נסתפק רבא האם כשמתפס בלי לאסור לא נתכוון אלא שיהא אסור, או שמא כל המתפס נתכוון בזה לעשותו כקרבן.

אך רש"י במס' שבועות (דף כב ע"א) פירש בד"ה אין מעילה בקונמות, ז"ל: "דלא קרינן ביה ומקדשי ה' שהרי חולין הוא אצל כל אדם" עכ"ל. משמע שודאי נתכוון לעשותו כקרבן, וצדדי האיבעיא והמחלוקת הם בדיני מעילה, אם

שייך גם במקום שחולין הוא אצל כ"א אם לאו. ונראה שרש"י אזדא לטעמיה, שכתב שם לעיל (דף כ ע"ב) בד"ה אין מעילה בקונמות, ז"ל: "ואשמועין שאינו חייב בנדר אא"כ פרשהו ואח"כ תלאו בדבר הנידר עליו כבר כדיליף ואזיל מקרא וה"ק איזהו איסור נדר אבל מיתפס בנדר לאו נדר הוא וה"ד מיתפס כגון שלא פירש הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין אלא אמר הרי עלי יום זה כיום שמת בו אביו" עכ"ל. וכתב הר"ן בשם הרמב"ן בדעת רש"י שודאי כשאסר בלי להתפס אסור, וכוונתו הוא שאם אסר ואח"כ התפס אינו אסור אא"כ התפס בדבר הנדור ולא בדבר האסור, עכ"ד. נמצא שלדעת רבא שהלכה כמותו המתפס בלי לאסור אינו אסור, והאוסר בלי להתפס אסור מדין עיקר נדר. וא"כ כשאוסר ואח"כ התפס מה ראה להוסיף להתפס אם לא שכוונתו לעשותו כקרבן.

ט. מה ששנינו בבריתא ככר זה עלי אכלה הוא מעל חבירו לא מעל לפיכך אין לה פדיון, פרש"י, ז"ל: "שלא נאמר פדיון באיסורים" עכ"ל. משמע שאפי' למ"ד יש מעילה בקונמות אין בהם קדושה כלל. ונראה שרש"י אזדא לטעמיה, שמכיון שעיקר הנדר אינו אלא האוסר בלי להתפס, לפיכך גם כשהוסיף להתפס מנלן לחדש שיהא בו שום קדושה. ואף מה שיש בו מעילה אינו מעילה ממש אלא דין מעילה הוא שהעלה על עצמו כאי' נהנה מהקדש, כמ"ש כן האבי עזרי (נדרים פ"א הי"ח), ע"ש.

אך הר"ן פירש, ז"ל: "דכיון דחבירו לא מעל לא אלים כהקדש למיתפס פדיוניה" עכ"ל. משמע שיש בו קדושה אלא שאין אלים כהקדש. אע"פ שנתבאר דעת הר"ן שמהות הנדר אינו אלא האוסר דבר המותר לחוד, ואפי' מה שהמתפס בלא לאסור הוי עיקר הנדר איז זה אלא אגב שהזכירו הכתוב למעט דבר האסור. וא"כ מנלן לחדש שיהא בו שום קדושה. ונראה שהר"ן אזדא לטעמיה, שבהקדש [עכ"פ בקדושת הגוף] פעולת המקדיש הוא שאוסר על כל העולם, ועי"כ ממילא נתקדש ונעשה ממון גבוה. ולכך מסברא ה"ה בנדר, כל שמתכוון לעשותו כקרבן הרשות בידו, שע"י שיאסרנו עליו מכח נדר ממילא יתקדש כלפיו.

ועיין בקובץ הערות (סי' נב) שהוכיח שדעת הרא"ש הוא, שאפי' בקונם פרטי אותו שנאסר עליו נעשה כלפיו ממון בדק הבית ממש, ולכך יתננו להקדש ולא יזרקנו לים המלח. והוכיח שדעת הר"ן הוא שלא נעשה כלפיו ממון

בדק הבית ממש, אלא קדושה סתם יש בו, ולכך ה"ה יכול לזרקו לים המלח, עכ"ד.

ונראה שהר"ן אזדא לטעמיה, שאע"פ שיוכל לאסרו עליו ועי"כ ממילא יתקדש, מ"מ מנלן לחדש שיעשה ממון בדק הבית, והרי מהות הנדר אינו אלא לאסור דבר המותר ואינו ענין להקדש כלל. והרא"ש אזדא לטעמיה שעיקר הנדר הוא המתפיס בדבר הנדור, כמ"ש בפירושו עמ"ס נדרים (דף ב ע"א). ולכך למ"ד יש מעילה בקונמות זהו משום שנדר תולדה של הקדש הוא, שבהקדש נעשה ממון בדק הבית כלפי כל העולם, ונדר נעשה ממון בדק הבית כלפיו לחוד.

אמנם מתירוץ הרשב"א לא משמע כן, אלא שבהקדש פעולת המקדיש הוא שמקדיש ועי"כ ממילא נאסר על כל העולם ובנדר פעולת הנודר הוא שאוסר לחוד, ואע"פ שדעתו כדעת הרא"ש שעיקר הנדר הוא המתפיס. ונראה משום שהרשב"א אזדא לטעמיה, שס"ל דקי"ל כמ"ד אין מעילה בקונמות כמו שהוכיח האמרי בינה (נדרים סי' ט), ע"ש. והרי אמרינן במס' יבמות (דף פח ע"א) שלמ"ד אין מעילה בקונמות איסורא בעלמא הוא דנחתיה על כתפיה

לסיכום, ג' מחלוקות בדבר האם נדרים [עכ"פ בקונם פרטי] יש בהם קדושה למ"ד יש מעילה בקונמות: שיטת רש"י שאין בהם קדושה כלל, שיטת הר"ן שיש בהם קדושה אבל הם ממון הדיוט. שיטת הרא"ש [והרשב"א] שיש בהם קדושה והם ממון בדק הבית ממש.

הבה"ח ישראל הכהן רבינוביץ נ"ו

[בן הרב מאיר רבינוביץ שליט"א]

ישיבת "תורת חכם"

ירושלים

המעה לשבח בקידושין

קידושין (מ"ח ע"ב) במשנה "התקדשי לי בכוס זה של יין ונמצא של דבש, של דבש ונמצא של יין, בדינר זה של כסף ונמצא של זהב, של זהב ונמצא של כסף, על מנת שאני עשיר ונמצא עני, עני ונמצא עשיר, אינה מקודשת, ר"ש אומר אם הטעה לשבח מקודשת".

ובגמ' "אם הטעה לשבח הרי זו מקודשת, ולית ליה לר"ש יין ונמצא חומץ חומץ ונמצא יין שניהם יכולין לחזור בהם, אלמא איכא דניחא ליה בחלא ואיכא דניחא ליה בחמרא, הכא נמי איכא ניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה בדהבא, אמר רב שימי בר אשי אשכחתיה לאביי דיתיב וקמסבר ליה לבריה הכא במאי עסקינן כגון שאמר לשלוחו הלויני דינר של כסף ולך וקדש לי אשה פלונית והלך והלוה של זהב, מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום הוא לו, אי הכי התקדשי לי התקדשי לו מיבעי ליה, הטעה לשבח הטעהו לשבח מיבעי ליה, נמצא מעיקרא נמי דזהב הוה, אלא אמר רבא אני וארי שבחבורה תרגימנא ומנו ר' חייא בר אבין הכא במאי עסקינן כגון שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קדושי מפלוני שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף והלך ונתן לו דינר של זהב, מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום היא לו ומאי נמצא דקא צייר בבליתא".

הנה קושיית הגמ' עם יישובם איירי על דוגמא אחת שהוא כסף וזהב, מני שלושה המובאים במשנה יין ודבש, עני ועשיר.

ויש לדון האם נקטו בדייקא אופן זה, או לאו דווקא והוא הדין יהיה בשאר האופנים שהם.

ונפתח תחילה באופן של עני ועשיר.

הנה בקושיית הגמ' "איכא ניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה בדהבא", אפש"ל דמישך שייכי גם על הא, דאיכא דניחא ליה בעני ולא ניחא ליה בעשיר, כי יתגאה עליה, דוגמת הגמ' להלן (מ"ט ע"א) "אמר עולא מחלוקת בשבח ממון, אבל בשבח יוחסין דברי הכל אינה מקודשת, מאי טעמא מסאנא דרב מכרעאי לא בעינא", וברש"י "מנעל גדול מומדת רגלי איני חפיצה בו שאיני יכולה להלך בו ומשל הוא", ועוד לקרא (משלי י"ח, כ"ג) "ועשיר יענה עזות".

[ובמאמר] המוסגר אולי זה טעמו של ת"ק עני ונמצא עשיר אינה מקודשת].

ברם המהרש"א דלהלן כתב דקושיית הגמ' היא דווקא על כסף וזהב ולא על עני ועשיר ד"לכ"ע ודאי בעשיר ניחא להו".

בין כך ובין כך ביישובם של אב"י ורבא קשה מאוד לדחוק ולהעתיק כזאת בדוגמא של עני ועשיר, כי מה ואיך שייך בזה הלוואה ושליחות.

ועתה נבוא לאופן של יין ודבש.

הנה במהרש"א "ברישא דכוס של יין ושל דבש לא פריך הכי משום דפסיקא ליה לתלמודא דכ"ע בחדא מינייהו ניחא להו".

"ול"ק ליה לר"ש אלא בזהב וכסף משום דאיכא ניחא, וכמ"ש התוספות כגון שצריכה כסף להשלים" ["תכשיט של כסף שעושה"].

אמנם מדברי תוס' הרא"ש בסוף הגמ' "דקא צייר בבליטא" מוכח בהדיא דכל הגמ' הן הקושיא והן היישובים איירי אף על יין ודבש, "הוכיח סופו על תחילתו".

דז"ל "וכן יין ונמצא דבש כגון שהיה הכוס מכוסה".

והבוא נבוא לפרש שיטת תוס' הרא"ש בקושיית הגמ' "איכא ניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה בדהבא", לפי"ז כל שכן ביין ודבש, דאיכא דניחא ליה ביין ולא ניחא ליה בדבש [או איכא דניחא ליה בדבש ולא ניחא ליה ביין, אם נאמר שהיין חשוב מהדבש].

ובתוך יישובם של אב"י ורבא "מראה מקום הוא לו" שכתב רש"י "להקל עליו ולומר אם אינך יכול להלוות לי דינר זהב תלווה לי דינר כסף". הכי נמי

נעתיק כזאת שאמר לו "אם אינך יכול להלוות לי דבש תלווה לי יין" [או איפכא
אם נאמר שהיין חשוב מהדבש].

כי י"ל דהקשר בין יין לדבש הוא ע"פ ששניהם המה בשבעת המשקים "יד
שחט דם" ושניהם בראשונה, ר"ת של י"ד יין ד'בש.

כוותיה דכסף וזהב הקשורים זל"ז.

ועכ"פ יש לנו נפק"מ בין תוס' הרא"ש למהרש"א.

ביין ודבש שהטעה לשבח המקדש בעצמו, לא על ידי הלוואה ושליח שלו או
שלה.

דלפי תוס' הרא"ש יוצא דלכו"ע אינה מקודשת גם לר"ש.

ולפי המהרש"א מחלוקת ת"ק ור"ש, לת"ק אינה מקודשת ולר"ש מקודשת.

אולם כוותיה על ידי שליח [שלו לשיטת אב"י, שלה לשיטת רבא] נמצא
למהרש"א דלשיטת ר"ש כל שכן שמקודשת כי יש גם הסברא של
"מראה מקום".

הבה"ח משה יצחק [בן הג"ר שלמה יהודה] ויצהנדרלר ני"ו

שיעור ב' בישיבת "בית הלוי"

בית שמש

לעי"נ זקני המופלג בתורה וחסידות הרה"ח ר' אברהם נחמן
שמחה ב"ר אלעזר ויצהנדרלר זצ"ל

נלב"ע כ"ד אדר ב' יום פטירת אא"ז רבי יהושע אליקים בן
החבר רבי יחיאל גוגנהיים זצ"ל

בבא מציעא דף ו:

בביאור דעת הרמב"ם דתקפו כהן אין מוציאין מידו

הרמב"ם (פרק ה' מהל' בכורות הלכה ג') כתב וז"ל: "כל בכור שהוא ספק, דינו שירעה עד שיפול בו מום ויאכל לבעליו, ואם תפסה הכהן אין מוציאין אותו מידו, ומבואר מהרמב"ם דלא כראיית הגמ' דבתקפו כהן הדין דמוציאין מידו, ובאמת הכסף משנה (פ"ב שם ה"ו) ביאר דהרמב"ם סובר שאי"ז סיוע דמוציאין מידו עיי"ש.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שי"א) תמה ע"ז וז"ל: ותמה אני ע"מ שכתב הרמב"ם ז"ל גבי ספק בכורות ואם תפס אותו הכהן אין מוציאין מידו ואוכל במומו ולפום שמעתין משמע דקמה לה מילתא דרבה דאי ת"כ מוציאין אותו מידו, ע"כ. ומת' הרשב"א דהא דכתב הרמב"ם דאין מוציאין מידו מיירי בספק בכור. ובגמ' דילן מיירי בספק פדיון פטר חמור, והנפק"מ ביניהם הוא דבספק בכור לא היה עדיין שום מוחזקות לבעלים דהרי נולד מיד בספק, ולכך אין מוציאין מידו משא"כ בספק פדיון פטר חמור היו הבעלים מוחזק בשם קודם הפדיון וע"כ סובר הרמב"ם דמוציאין מידו.

והנה בש"ש (שמעתתא ד' פ"ה) מקשה למה כתב הרשב"א דבספק בכור לא היה לבעלים חזקת מרא קמא דהרי במעי אמו חולין היה שהרי אין הבכור קדוש עד שיצא לאוויר העולם, ומת' דכיון דעובר מיקרי דבר שלא בא

לעולם, אם כן לא חשיבא חזקת הבעלים בהיותו עובר למהוי למרא קמא, ולכא' קשה דלקמן (ק.) מקשה הגמ' ולוקמיה בחזקת מרא קמא בהמחליף פרה בחמור וילדה ומבואר דאפי' בעובר שייך חזקת מרא קמא להיות לעולם חזקת המרא קמא.

ואפש"ל דהנה יסודו של חזקת מרא קמא הוא שהבעלים מוחזק לעולם וכשנולד ספק אזלינן אחר חזקת מרא קמא אמנם אם ידעינן דאינו הולך להיות מוחזק לעולם, אינו מועיל חזקת מרא קמא לברר הספק דבזה שהיה מקודם המרא קמא אינו מברר דאח"כ גם יהיה לו חזקת מרא קמא ולפי"ז אתי שפיר מדוע כאן אינו מועיל חזקת מרא קמא על העובר דהרי מיד כשנולד בספק הוא וממילא אינו מועיל חזקת מרא קמא דמלכתחילה ידעינן דהיה ספק על חזקתו מה שאין כן לקמן דאז היה לו חמ"ק על הפרה לעולם ורק עכשיו נולד ספק אז אזלי' בתר חזקת מרא קמא.

הבה"ח אפרים גוטליב ני"ו

[בן הרב יצחק יעקב גוטליב שליט"א]

ישי"ג בית אהרן וישראל - קארלין סטאלין

ביתר עילית

בענין לימוד קודם התפילה

במס' שבת (דף י"א ע"א) מצינו: חבירים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה, אר"י לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנתן, אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפילה. ע"כ. וברש"י שם פי' שהם היו צריכים להפסיק לק"ש משום דאורייתא דבשכבך ובקומך, ולא לתפילה, ואנו כיון שמפסיקין לאומנות כ"ש דאפי' לתפילה. ובתווס' שם (ד"ה כגון אנו) הקשו ממה שמצינו לעיל (דף י' ע"א) שר' ירמיה ישב לפני ר' זירא ועסקו בשמעתתא ואיחרו לתפילה, ומיהר ר"י לעמוד ולהתפלל וקרא עליו

ר"ז האמור במשלי (כ"ח ט') מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה, ע"כ. דמוכח להדיא שאין לנן להפסיק. ותירצו התוס' שר"י תורתו אומנתו היה ולא היה לו להפסיק או שעדיין לא עברה השעה ולא היה לו להפסיק, ע"כ. כמו"כ מצינו שם (לעיל) שרבא אמר על רב המנונא שהיה מאריך בתפילתו שמניח חיי עולם-תורה, ועוסק בחיי שעה-תפילה על צורכיו. אולם ר"ה סבר זמן תורה ותפילה לחוד (וכמאמר החכם מכל אדם בקהלת: עת ללמוד ועת להתפלל). ע"כ. ובר"ן מצינו שכתב (על הרי"ף שהעתיק הלכה הנ"ל) דהרי אסור לעסוק בתורה קודם שיתפלל, אלא וודאי אנו שיש לנו שהות אין מפסיקין לק"ש ולתפילה, דאין אנו כקובע עיבור השנה שעקרו התפילה לגמרי, אולם בדאיכא שהות אין מפסיקין. וכ"כ שם בשלטי-הגיבורים שדוקא בדורות הראשונים אין מפסיקין, אבל אנו מפסיקין, ושכל זה כשאין שהות, אבל כשיש שהות אפי' סעודתם אינם מפסיקין. וכן פסק הרא"ש (סי' כ"ו) שכגון רשב"י וחביריו מפסיקין לק"ש ולא לתפילה, ואנו מפסיקין לשניהם. ובקרבן נתנאל (שם) העתיק ירושלמי שרשב"י אף לק"ש לא היה מפסיק, ויישב בין מה שמצינו כאן לשם בחילוק אם יש שהות או לא. ולהלכה מצינו: מה שכתב הטור (או"ח סק"ו ס"ב) שמי שתורתו אומנתו כרשב"י וחביריו מפסיקין רק לק"ש, ואנו מפסיקין אף לתפילה. וכ"כ שם (סצ"ג ס"ד) שיש מפרשים שהעוסק בצרכי ציבור הוא כמי שתורתו אומנתו, ואין צריך להפסיק לתפילה, וכדמפרש הפרישה (שם) שזה משום שא"א לדחותו לאחר זמן, ולכן גם לא יצטרך להשלימה, הואיל ולא היה מוטל עליו להתפלל בזמן שעבר (כדין מי שהיה מתו מוטל לפניו רח"ל). וכן בשו"ע (או"ח סק"ו ס"ג) כתב כנ"ל בטור. והגיה עליו הרמ"א שהמלמד לאחרים אינו פוסק, ובשארין שהות לאחמ"כ יפסיק לפס' ראשון שבקרי"ש, אך כשיש שהות לא יפסיק כלל. וכן מענין הנ"ל פסק בשו"ע (ספ"ט ס"ו) שאסור ללמוד משמגיע זמן תפילה שמא ייטרד ויעבור הזמן, וכשמלמד לאחרים שזהו זיכוי הרבים דהוי דבר גדול דאפשר שיתבטלו אם לא ילמדו מותר לו ללמוד. ובביאור הלכה (משנ"ב סק"ו ס"ב) העתיק מלחמת-תורה בענין זה, שכשלומד בבית המדרש מותר תמיד ואף ביחידות, כי לא יעבור הזמן. (ועוד האריך הרבה בזה). ולכאורה כל הדו"ד הנ"ל הוא ביסודו בכלל הידוע דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ונכון להסמיק לזה דלמעשה כבר נהגו בהרבה מקומות ללמוד בדייקא ג"כ לפני התפילה, ובספה"ק מצינו דהחסידיים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת לפני תפילתן - היינו בלימוד (אמנם מתוך הלכה פסוקה

- כמבואר בגמ' ברכות דף ל"א ע"א). ונסיים באמרת קדשו של בעל "הבית אהרן" מקארלין זיע"א דלימוד שעה קודם התפילה בימי החול הוא בבחינת ג"ע התחתון, ולימוד השעה בשב"ק מלפני התפילה היא בבחינת ג"ע העליון!

הבה"ח שמעון אהרן הכהן רבינוביץ נ"ו

[בן הרב אליעזר רבינוביץ שליט"א]

ישיבת מאור עינים ראחמסטריווקא – ירושלים

בית שמש

האם להלכה "כל ישראל בני מלכים הם"

והטעם שזמן קריאת שמע נקבע לפי זמן הקימה של בני מלכים

**הטעם של רבי יהושע שסוף זמן קריאת שמע הוא עד סוף
שלש שעות**

א. שנינו במשנה במסכת ברכות (פ"א מ"ב) וגומרה עד הנץ החמה רבי יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות.

והרע"ב מסביר וז"ל "וטעמא דר' יהושע דאמר עד שלש שעות ביום שכן דרך בני מלכים שאין עומדים ממיטתם עד סוף שעה שלישית ורחמנא דאמר ובקומך עד שעה שכל בני אדם עומדים ממטתם קאמר".

וכן מביא התויו"ט בשם הר"י וז"ל "דהכא שאני דהואיל ועדיין זמן קימה למקצת יוצא בדיעבד".

וכך אומר הרמב"ם בפירוש המשניות וז"ל "ולדעת ר' יהושע עד ג' שעות לפי שהוא סובר כי מה שאמר הכתוב ובקומך בעת שיהיו כל בני אדם עומדים ממטתם, ויש מי שלא יקום ממטתו עד שעברו ג' שעות מן היום והם בני מלכים ועל כן מותר לקרותה עד סוף שעה ג'".

אבל התפארת ישראל אומר שהטעם של ר' יהושע משום ששפיר שייך עדיין ובקומך וכל ישראל בני מלכים הם.

והיינו שהרע"ב והתיו"ט והרמב"ם סוברים שאע"פ שאין סוברים שכל ישראל בני מלכים אפ"ה הוי עדיין ובקומך שיש מקצת שעדיין ישינים, משא"כ התפארת ישראל סובר שעדיין ובקומך כיון שכל ישראל בני מלכים הם.

ומקור דברי התיו"ט הוא מרבינו יונה וז"ל: ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות – ואע"פ שבשאר מקומות אין אנו פוסקין הלכה דכל ישראל בני מלכים הם, בהא הלכה היא וסוף זמן ק"ש הוא עד שלש שעות שעדיין זמן קימה לקצת ויוצא בדיעבד.

ורואים שסובר שהטעם הוא שעדיין הוי ובקומך שעדיין זמן קימה לקצת וההכרח היא דאי הטעם משום שכל ישראל בני מלכים הרי אנן לא פסקינן כן, ולכאורה קשה על התפארת ישראל שאמר שזה משום שכל ישראל וכו' שהרי אנן לא פסקינן כן.

והתפארת ישראל מתרץ שבאמת זהו משום שכל ישראל וכו' ואע"ג דלא קיימ"ל התם (שבת קי"א) כן, שאני התם דאינו עושה כבני מלכים אלא לרפאות מכתו.

מתי הבני מלכים עצמם קורים קריאת שמע

ב. והנה בחידושי מהרי"ח אומר שמייירי בבני מלכים נכרים וז"ל "ולי נראה דכאן לא איירי בבני מלכים דישראל דא"כ בני מלכים אימת יקראו דהא הגמר הוא עד שלש שעות והם אינם עומדים אלא עד סוף ג' כמו שהוא ברע"ב, אלא שזה בבני מלכים עובדי כוכבים רק הטעם כמ"ש הר"י הואיל ועדיין זמן קימה וכו' וק"ל".

ולפי זה יכולים לומר עוד הכרח לדברי הר"י בזה שכל ישראל בני מלכים היינו שהם בני מלכים יהודים, ואין שייך כאן הטעם שכל ישראל בני מלכים דכאן מייירי בבני מלכים נכרים, וצ"ע מה יענה התפארת ישראל על הכרח זה.

ואבי מורי שליט"א אמר דשמא מייירי ביהודים רק הכונה לבנות מלכים שהם פטורות בק"ש, דבבני מלכים אי אפשר למדוד דצריכים לקרות ק"ש רק

מודדים בבנות מלכים שגם בני מלכים היו ישינים עד אותו הזמן שלא מצינו חילוק בשעות השינה בין איש לאשה ועד אז שהבנות מלכים עומדים אז הוי סוף זמן קרי"ש.

ונראה להוסיף על דבריו דשמא מיירי בבני מלכים יהודים אבל קטנים, דמצינו הלשון של בני מלכים דקאי אקטנים בב"מ דף ח' ע"א שהגמ' אומרת דחזיא לבני מלכים ורש"י אומר שהכונה לבנים קטנים, אולם עיין בלשון הגמ' בברכות דף ט' ע"ב וכן כשהגמ' מביאה אותה שם בדף ג' ע"ב כתוב רק שכן דרך מלכים ולא בני מלכים אבל במשניות שלנו כן כתוב שכן דרך בני מלכים וכו'. וקטנים פטורים מק"ש (ויש מחלוקת בין רש"י לר"ת בקטן שהגיע לחינוך ואו שמיירי בקטן שלא הגיע לחינוך, או אפילו בהגיע וכשיטת רש"י שפטור) ומודדים בקטנים שקטנים ישינים אז והטעם של רש"י שגם בהגיע לחינוך פטור מק"ש משום שהוא ישן ואע"פ שלשון רש"י הוא שהטעם משום שאינו מצוי אצלו אבל הטור והשו"ע כבר פירשו שבליילה הוא אינו מצוי ובבקר משום שהקטן יושן אז, ורואים שהם ישינים אז ועד אז הוי סוף זמן קרי"ש. (ואולי לפי זה מתורץ התפארת ישראל ששפיר שייך הטעם שכל ישראל בני מלכים משום דלא מיירי בבני מלכים נכרים).

מי התנאים שסוברים שכל ישראל בני מלכים הם

ג. ונראה לומר עוד הכרח לדברי הרבינו יונה מהא דאיתא במסכת ב"מ בפרק המקבל (ק"ג ע"ב) אמר אביי רשב"ג ור' שמעון ורבי ישמעאל ורבי עקיבא כולהו סבירא להו כל ישראל בני מלכים הן וכו'. ומדוע אינו מונה את שיטת ר' יהושע שסובר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות.

ובשלמא לפי הר"י מבינים למה אינו מונה ר' יהושע משום שר' יהושע אינו סובר כלל מכל ישראל וכו', רק הטעם דעדיין זמן קימה, אבל לפי התפארת ישראל קשה למה אינו מונה אביי את ר' יהושע, וצ"ע.

ואכן עיין בהגהת בנו של התפארת ישראל על אביו וז"ל ולולי דמיסתפינא נראה לי דבלא טעמא דכל ישראל בני מלכים נמי ניחא דכיון דרחמנא אמר ובקומך והרי איכא זמן קימה לבני מלכים, ואף דהקורא עצמו אינו בן מלך מכל מקום הזמן הוא זמן קימה.

האם בני מלכים ישנים עד סוף שלש שעות או עד תחילת שלש שעות

ד. יש קושיא גדולה במפרשים שהרמב"ם (הלכות קריאת שמע פ"א הי"א) והסמ"ג (עשין י"ח) וכך מביא הרע"ב וכך נפסק בשו"ע שהכונה עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים וכו' היינו עד סוף שעה שלישית והגר"א (סי' נ"ח ס"ק ד') מבאר שהדיוק הוא מדלא כתיב עד שעה שלישית שאז הכונה עד התחלת שעה שליש רק כתוב עד שלש שעות הכונה שכל השלש שעות הוי זמן קרי"ש. עד סוף שעה שלישית.

וההגהות מיימוניות (ס"ק ט') אומר שהדיוק הוא שכן מצינו בכמה מקומות שדרך מלכים לישן עד ג' שעות ואם היה פ' עד תחילת שעה ג' דהיינו סוף שעה ב' לא לישתמיט תלמודא בחד דוכתא לומר עד שתי שעות שכן היה הלשון יותר נראה עכ"ל, דהיינו שכיון שבכל המקומות כתוב עד ג' שעות ולא כתוב עד ב' שעות רואים שהכונה עד סוף ג' משום שאם אמת שזה רק עד התחלת שעה ג', היה צריך לכתוב עד ב' שעות שכן הלשון יותר נראה דהיינו שיותר נראה הלשון של עד ועד בכלל, ונראה לומר שהיכן מצינו שעד ועד בכלל הוא יותר נראה ויש לומר שכך מצינו לקמן במשניות ברכות פ"ד מ"א שר"י אומר עד ארבע שעות ושם כולם מפרשים עד סוף שעה רביעית. וזהו דיוק אחר מהגר"א, ואח"כ מוסיף כהגר"א וז"ל "ולכל הפחות היה לו לומר עד שעה שלישית שהיה משמע עד תחילת שעה ג' אבל השתא משמע ג' שעות ממש.

וקשה שהרי הגמ' אומרת בברכות (ג' ע"ב) קדמו עיני אשמורות כו' שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דלילא ותרתי דיממא הו"ל שתי משמרות, ורש"י שם מפרש שזה שתי שעות ביום דהכונה שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות היינו בתחילת שעה שלישית. ואכן מכאן כתוב בספר יראים (סי' י"ג) וכן דעת רבינו שמחה שסוף זמן קרי"ש הוא עד התחלת שעה שלישית, אבל קשה על הרמב"ם וכו' שהם כן מפרשין עד סוף שעה שלישית.

ומצינו בזה שלשה תירוצים.

[א]. ההגהות מיימוניות (ס"ק ט:) מתרץ שבאמת זה שאומר ר' יהושע עד ג' שעות היינו עד סוף שעה ג' שכן דרך מלכים כו', ומה שלא הזכיר הספר

אלא ב' ביממא לא קשה כלום דלא חשש תלמודא אלא למצוא שקידם דוד לשאר מלכים ב' משמרות לקיים קרא דקדמו עיני אשמורות (היינו שזה בלשון רבים דהיינו שתי משמרות) ושעה שלישית מה לו להזכיר כיון שמצא ב' משמרות, וכן דוד לא הזכיר בפסוק אלא משמרות שלימות.

[ב]. בכסף משנה מתרץ וז"ל: ואע"ג דבריש פ"ק דברכות אמרין ר' נתן ס"ל כר' יהושע וכו' שית דליליא ותרתי דיממא תרי משמרות הויין, הכי קאמר תרתי שלימות שדרך כל מלכים לישן דאילו בשעה שלישית קצתם קמים אחר חציה וקצתם סמוך לסופה וקצתם בסופה ממש.

וכך מתרץ גם המלאכת שלמה וז"ל לפרש הגמ' לפי פי' הרמב"ם ז"ל ורבינו עובדיה ז"ל כך שהם סוברין דמיעוט מן המלכים דרכן לעמוד בתחילת שעה שלישית ורובא דרובא דרכן לעמוד בסוף שעה שלישית, וה"ק דוד המע"ה קדמו עיני שתי אשמורות אפי' לפני מיעוט המלכים שמקדימין לעמוד בתחילת שעה שלישית, ובכן מיושב מ"ש שכן דרך מלכים לעמוד בשלש ולא אמר בתחילת שלש ולא בסוף שלש ודו"ק עכ"ל ז"ל (היינו עד כאן הלשון של החכם ה"ר אפרים אשכנזי חתנו של רש"ל ז"ל).

[ג]. וברבינו מנוח תירץ וז"ל: וכיון דזמן קימה שלהם בשעה שלישית כל שעה שלישית עד סופה קרינן ביה ובקומך, והיינו שהבני מלכים קמים בתחילת שעה שלישית אבל כל שעה שלישית מיקרי ובקומך וסוף זמן קרי"ש הוא עד סוף שעה שלישית.

ולפי זה התירוץ של רבינו מנוח יכולים לומר שמייירי בבני מלכים יהודים ולא כמו הליקוטי מהרי"ח שאמר שמייירי בנכרים דאי מייירי ביהודים והם קמים בסוף שעה שלישית אימת יקראו, אבל לפי רבינו מנוח שקמים בתחילת שעה שלישית ואפ"ה הזמן נגמר בסוף שעה שלישית וא"כ יכולים לקרות בשעה זאת ומתורץ לפי זה התפארת ישראל שמייירי בבני מלכים יהודים וכיון שכל ישראל בני מלכים מיקרי ובקומך.

הבה"ח דוד צבי גוטליב ני"ו

[בן הרב יצחק יעקב גוטליב שליט"א]

ישי"ק "תפארת יוחנן" דחסידי קארלין סטולין

ביתר

כמה הארות בסוגיית "חצר שאינה משתמרת" - המובאת במס' ב"מ דף י"א ואילך

הנה איתא בגמ' שם דאם הבעה"ב עומד ליד חצירו קונה אפי' באופן שזה אינו משתמר. ובנידון זה ידוע מח' התוס' והרמב"ם, דהתוס' (שם) ס"ל דבאופן הנ"ל קונה אפי' בלא אמירה, ואילו הרמב"ם (בהל' גזילה ואבידה פי"ז ה"ח) פוסק דהיינו דוקא באמירה. וחזינן בראשונים ובאחרונים דהרבו בשקלו"ט בסברות התוס' והרמב"ם (יעויין בהר"ן וברשב"א, וכן במחנה-אפרים, ועוד). ואמרתי דאף אנוכי אענה חלקי אשר נתן לי א'לוקים בזה, ואוסיף בזה ב' טעמים (בסברתם: א') דהנה מצינו דרש"י והרא"ש (בסוגייתנו) נחלקו בטעם סברת הדין דעמידה ליד חצירו קניה ליה, דברש"י מבואר דהוא מטעם "שמירה" דהיינו דכיון דעומד ליד זה, אז זה נחשב כמשתמר, והרא"ש מבאר דהוא מטעם "יד", והיינו דכיון דעומד ליד החצר זה דמיה לידו. ולפי"ז יש לבאר דהתוס' סברו כביאור רש"י הנ"ל, וממילא הוי כחצר המשתמרת דאי"צ בזה אמירה, והרמב"ם סובר כביאורו של הרא"ש, וממילא צריך אמירה, דזה כמו יד דצריך וודאות שרוצה לקנותו. [איברא דהרא"ש בעצמו כותב להדיא דאי"צ אמירה, ולדידיה יש לבאר דס"ל דאע"פ דהוא כידו מ"מ אי"צ אמירה - וכמו בידו של אדם עצמו דאי"צ כלל אמירה]. ב' דהן התוס' והן הרמב"ם ס"ל כהרא"ש הנ"ל דהטעם דבעומד ליד חצירו דקונה דהוא משום יד, וכאמור, אלא דחולקים בעצם דין קנין יד האם צריך אמירה בזה או לאו, ויתבאר ע"פ מה דמצאנו במס' כתובות דרש"י והתוס' נחלקו בגדרו של קנין יד דרש"י סובר דהוא משום "הגבהה" - וצריך בזה ג"ט, וממילא לדידיה אין כלל מושג של קנין יד כשלעצמו, ואילו התוס' שם סוברים דקנין יד איתרבאי כמו קנין חצר - ואי"צ ג"ט, וממילא לדידהו הוי גדר של קנין בפנ"ע, ומבואר שם במפרשים דהנפק"מ

ביניהם הוא האם צריך "אמירה", דלרש"י שהוא כמו הגבהה אז צריך אמירה - וכמו בכל הקנינים, ולהתוס' אי"צ אמירה - וכמו בקנין חצר המשתמרת, ולפי"ז יימצא דהרמב"ם דהכא ס"ל כרש"י דגמ' כתובות הנ"ל, ואילו התוס' דהכא אזדי לטעמייהו כסברתם בסוגיא הנ"ל דכתובות. ...

הבה"ח יחיאל בלויא נ"ו

[בן הרב צבי אריה בלויא שליט"א]

ישיבת בית הלוי – בית שמש

ירושלים

א. סוגיית סופר מתא

הגמ' אומרת שסופר מתא יכול לעכב.

הרמב"ן אומר: סופר מתא פירושו כותב שטרות העיר או ספרי תורה, אבל רש"י ז"ל פירש מלמד כל תינוקות שבעיר ויש שם קול גדול אז אם כן מדוע אסור, ואומר הרמב"ן ואפשר משום ששונה ליותר מחמישים תינוקות יכול לעכב משום שהקול גדול ביותר וזה לא מצוה מן המובחר שהיה צריך להושיב שני מלמדים.

הבית יוסף בסימן קנ"ו מביא שהרמב"ם אומר: ואין נראה מלשון רש"י שהטעם שאמר, שאין יכולין למחות זה דווקא בתינוקות עצמם, אבל אם כולם נמצאים שם ויש שם קול גדול מאד אז יכולין למחות.

הח"ס אומר: שמלמד המלמדים מלמד אותם בבית הכנסת ואז כל אחד הולך לביתו ומלמד שם התינוקות, וזה נקרא סופר מתא כמו הבית יוסף.

הבית יוסף מביא מרבינו ירוחם שאומר: שסופר מתא פירוש שכותב ספרים דינו כמלמד תינוקות.

השו"ע קנ"ו סעיף ג' כתב: שאין יכולין למחות לתשב"ר, וה"ה לכל מילי דמצוה שאין למחות בידם, אבל ברש"י וברמב"ם משמע לא כך שאומרים שמלמד את המלמדים זה גם מצוה.

בדף כ"א לקמן כתוב, סופר מתא – רש"י אומר: לבלר (סופר), תוס' אומר, וזה לשונו: לא כמו שפירש בקונטרס כותב ספר תורה בטעות משום שזה לא פסידא דלא הדר שיכולים להגיהו. ולומד כמו שהוא אומר לעיל בדף כ"א, כותב שטרות ולא יכול להיות סופר מתא – מספר אנשי העיר משום שכתוב סופר ולא ספר.

הרשב"א אומר: שאפשר להגיה עד 4 טעויות, אבל חמש יגזו וכאן מדובר בחמש טעויות וכותב שטרות שאם יעשה טעות ויכתוב פחות במקום יותר אז זה פסידא דלא ידע שלא משלמים לו.

הפני שלמה אומר: שהפסידא מישהו עושה טעויות זה לבד עולה, ומה שתוס' אומר יכול להגיהו אז מה יהיה עם שמות של הקב"ה שאסור למחוק? (וסופר שעושה הרבה גניזות אין יכול להיות סופר).

ב' סוגיית מלמד תינוקות

הגמ' אומרת ואמר רבא סך מקרי דרדקי עשרין וחמשה ינוקי ואי איכא חמשינן מותבין תרי, ואי איכא ארבעין מוקמינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא.

רש"י אומר וזה לשונו: שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות. ומוסיף רש"י **שהריש דוכנא** נוטל שכר.

הח"ס אומר לעיל **במלמד** שמותר לקחת רק שכר שימור ששומר שלא יזיקו ברחובות ולא שכר לימוד.

תוס' אומר: שפירוש "סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי" זה דוקא מכ"ה ואילך, אבל פחות אין בני העיר יכולין לכופף זה את זה להשכיר להם מלמד.

הרא"ש לומד כתוס', ומוסיף: שמכ"ה עד מ' צריך מלמד אחד, ממ' עד נ' צריך גם ריש דוכנא ומנ' תמיד רק שני מלמדים.

השו"ע יורה דעה רמ"ה סעיף ט"ו כתב: עד כ"ה צריך מלמד אחד (ולא כתוס' והרא"ש) ומכ"ה עד מ' צריך גם ריש דוכנא, וממ' תמיד צריך רק שני מלמדים וכך משמע גם בנמוק"י.

הריטב"א אומר: עד כ"ה מלמד אחד (ולא כתוס' והרא"ש) מכ"ה עד מ' גם ריש דוכנא, ממ' עד נ' רק 2 מלמדים, מנ' עד ע"ה 2 מלמדים 21 ריש דוכנא, מע"ה תמיד צריך רק ג' מלמדים.

הפתחי תשובה רמ"ד סעיף קטן ח' כתוב: עיין אמונת שמואל דכתב: דמה שאמרו שהשיעור של כ"ה למלמד אחד היה רק בזמניהם אבל בזמנינו שנתמעטו הלבבות והלוואי שיצא ידי חובתו בסך עשרה.

הבה"ח מנחם מנרל הבהן רבינוביץ נ"ו

ישיבת אהבת התורה - ירושלים

בית שמש

מדוע כותבין בגמ' י"ב שורות, ומדוע נקרא 'גמ'?

מדוע קבעו סכום קצוב של שורות

א. תיקנו חכמים שיכתבו בגט מנין קצוב של שורות, ומדוע תיקנו זאת חכמים מבאר הגרש ירחים דבתוס' לקמן (כ"א: ד"ה יצא) כתבו על ההלכה דגט שנכתב במחובר פסול דכתיב "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה" ודרשינן "וכתב ונתן" שלא יהא מחוסר אלא כתיבה ונתינה יוצא גט – שנכתב במחובר שמחוסר גם קציצה כתבו התוס' שגט שנכתב על קלף גדול ולאחר מכן חתכו אותו ממנו הרי הוא מחוסר קציצה ופסול ולפ"ז אם לא היו חכמים קוצבים מנין שורות בגט היה עלול הסופר לבוא לידי מכשול ולכתוב על קלף ולהניח בו הרבה מקום ולאחר מכן לחתוך ממנו את הגט ופסול לפיכך קבעו חז"ל בגט מנין שורות כדי שמתחלה יוכל לסדר הסופר לשער כמה קלף נצרך לו כדי לכתוב עליו את הגט.

מדוע תקנו י"ב שורות

ב. והנה קבעו חכמים לכתוב בגט י"ב שורות, ובטעם הדבר מדוע תיקנו דוקא י"ב נאמרו כמה דרכים וכדלהלן.

[א]. משום דגט גימטריא י"ב (תוס' [ד"ה המביא] בשם ר"ת).

[ב]. דכתיב "וכתב לה ספר כריתות" ומדייקים מלשון ספר דצריכים לכתוב בגט שורות כמנין שורות המפסיקים וכורתים בין הס"ת דהא גם גט כורת ומפסיק בין איש לאשתו, ובב"ב (יג:) מבואר שבין כל חומש לחומש צריך להניח ריוח ד' שורות ונמצא דבין ארבעה חומשי ס"ת הראשונים יש י"ב שורות ריקניות ולפיכך כותבין בגט י"ב שורות דוקא. (תוס' [ד"ה המביא] בשם ר"י ששמע תירוצו זה בשם רב האי גאון ובשם רבינו סעדיה).

וכתבו התוס' מדוע אין מונין ההפסק שבין חומש במדבר לבין חומש דברים וז"ל "שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה", וקשה למה משום כך אין צריכים לחשבו למנין השורות שבגט ובפשטות הכוונה שמכיון שספר דברים חוזר על מה שלמעלה הוא אינו בכלל מנין החומשים דאין הפסק זו דומיא דשאר הפסקות שיש בין שאר החומשים.

אולם האחרונים כתבו דכוונת התוס' היא שכל הדמיון בין הגט לס"ת הוי רק מחמת שגם גט וגם השורות שבין החומשים כורתים ומפסיקים [דהשורות שבס"ת כורתים ומפסיקים הס"ת וגם גט כורת ומפסיק בין איש לאשתו], והנה חומש דברים אינו כרות ע"י הד' שורות בין ה-4 חומשים האחרים אלא אדרבא חוזר ושונה את ה-4 חומשים הראשונים וכמו שקוראים לחומש זה "משנה תורה" ומוכרח להיות דהד' שורות אינו כדי לכרות ולהבדיל אלא הד' שורות הוי אך ורק כדי להראות שמתחיל משנה תורה.

[ג]. בחידושי אנשי שם (על המרדכי) מתרץ כעין התירוצ' הקודם אלא דלשיטתו לעולם מונים גם את ההפסק שבין ספר במדבר לדברים ואין קשה דא"כ יצטרכו לכתוב בגט 16 שורות כי בכל הפסק מונים ג' שורות בלבד שהם שורות המיוחדות לכרות ולהפסיק בין ספר לספר אבל שורה אחת שבכל הפסק אינו בא להפריד בין הספרים אלא היא כעין פרשה פתוחה שטעונה הפסק של שורה בינה לבין הפרשה שלאחריה אך שורה זו אינה כורתת ונמצא

דבין כל החומשים יש י"ב שורות שכורות [דיש ארבע הפסקות ובכל הפסק יש ג' שורות] וכמו כן בגט שכורת ומפסיק בין איש לאשתו כיון דכתוב בו "ספר" צריך לכתוב בו כשיעור מה שכורת בספר והינו י"ב שורות.

[ד.] בחידושי אנשי שם מביא עוד טעם דמה שכותבין י"ב שורות הינו שע"י הגט היא מותרת לינשא לכל הי"ב שבטים ההינו לכל כלל ישראל.

[ה.] במרדכי כותב דכתיב "זה ספר תולדות אדם" ו"זה" בגימטריא י"ב ורואים דספר צריך לכתוב "זה" – י"ב שורות וה"נ בגט דכתיב "וכתב לה" "ספר" כריתות" צרך לכתוב י"ב שורות.

[ו.] במהרש"ם כתב בדומה לתירוץ הקודם דבגט לבד כתוב "זה ספר כריתות" דהספר של כריתות (של גט) צריך לכותבו ב"זה" והינו ב"ב שורות.

האם מספר הי"ב שורות מעכב

ג. עכשיו נדון האם י"ב שורות בגט לעיכובא ובלא י"ב שורות אינה מגורשת או לא.

ברא"ש שלפנינו כותב שהי"ב שורות בגט אינו מעכב.

וכן כותב במרדכי שאינו פוסל הגט ומוסיף דזאת משום דלא הוזכר בתלמוד.

וכן בבית יוסף (ס' קכ"ה) מביא מתשובות הרשב"א דאינו מעכב ומביא ראייה לזה דלקמן (יט.) שנינו שעל הכל כותבים גט אפ' על העלה של זית ובסתמא עלה של זית אינו יכול להכיל י"ב שורות אלא מוכח שדין י"ב שורות לאנאמר לעיכובא.

אולם מביא הבית יוסף משו"ת הרא"ש דגט שאין בו י"ב שורות פסול מלבד אם זה במקום עיגונא כגון שנשלח מארץ רחוקה (ולכאורה הוי סתירה בין הרא"ש להרא"ש וצ"ע) והים של שלמה מבאר דמדוע פסול שמאחר שמנהג אבותינו תורה היא וכבר נהגו כך מימי קדמונים ויש להם על מה לסמוך ולפיכך דומה קצת ל"המשנה שמטבע שטבעו חכמים בגט" דפוסל (דעל אף שלא טבעו חכמים כך מ"מ דומה קצת לזה).

ובמחבר כותב רק שנוהגין לכתוב בגט י"ב שורות אך אינו כותב אם זה מעכב וברמ"א עליו מביא ב' השיטות ואינו מכריע.

גט ששרטט בו י"ב שורות

ד. ויש להעיר דהנה בשערי שמועות כותב דהנה המרדכי כתב "הכותב גט שרטטנו תחלה י"ב שורות לא פחות ולא יותר", וכותב השערי שמועות דהנה יש לדקדק בלשונו שלא הזכיר כלל שצריך לכתוב י"ב שורות אלא רק שצריך לשרטט, ונראה דלהמרדכי אין כלל חיוב לכתוב את נוסח הגט בי"ב שורות אלא צריך רק לכתוב על שטר שמשורטטין בו י"ב שורות ויכול להשאיר אפ' כמה שורות ריקניות אלא שיהא משורטט י"ב שורות.

ונראה דלפ"ז בגט שמשורטט בו י"ב שורות אך אינו כתוב בו י"ב שורות נראה דבדיעבד אין לפסול דהוי ספק ספיקא לפי שהרי י"א שאפ' אם אין כלל י"ב שורות אין פסול ואפ' להסוברים דכן פסול מ"מ לפי המרדכי כשר.

מדוע נקרא גט בשם 'גט'

ה. ועכשיו נא לבאר למה קורים לגט בשם זה של גט, ויש בזה כמה ביאורים.

[א]. לשון גט הוא לשון שטר וע"פ תרגום הפסוק [דברים כ"ד א'] 'ספר כריתות' – גט פיטורין והינו דגט בארמית הוי לשון ספר ושטר, והחת"ס מוסיף דכן הוא בלשון פרסי.

[ב]. התוס' יו"ט מביא מהתשבי שנקרא בשם 'גט' משום שנהגו לכתוב אותו בי"ב שורות, ולכן קראוהו 'גט' שבגימטריא י"ב.

[ג]. הלבוש כתב שגט הוא לשון 'שבר' וכמו שאמרו בירושלמי "הני עכברי רשיעי לא דיין דאכלי אלא דגייטי" ופירושם לא די שהעכברים אוכלין אלא הם גם שוברים ולכן קראו לשטר זה גט מפני שהוא שובר וכורת בין האיש והאשה.

[ד]. בשלטי הגיבורים כתב שמצינו בירושלמי שיש אבן אחת בכרכי הים ו'גטא' שמה ומגרשת כל חברותיה ועל שם זה נקרא בשם 'גט' שהוא לשון גירושין [ויש להעיר דבחיידושי אנשי שם כתב דהאבן הנ"ל 'גט' שמה ומביא זאת בשם המדרש ולא בשם הירושלמי ובמהר"ם שיי"ף מביא זאת כן בשם הירושלמי אך הוא כתב דהאבן שמגרשת כל חברותיה 'גיטא' שמה].

ובחת"ס כתב דבשלטי הגיבורים מר' אברהם הרופא הנוסח 'גאטא' או 'גאגאטה' (שהאבן נקרא בשם זה) [והוי נוסח רביעי] וכתב החת"ס דלנוסח זה אין הכוונה כנ"ל אלא איפכא דמדבק אליו כל שאצלו קש ונייר ולכן הגירסא אינה 'שמגרש כל חברותיה' אלא 'שמגרר כל חברותיה' והביאור היא שהאבן היא סיבה מדוע נקראו כל שאר השטרות בשם 'גט' (דהא גם שאר שטרות יש פעמים שקוראין אותם גט) וזה כאמור משום שכמו שאבן זה מחברת אליה דברים כך גם ע"י השטר מתחברים ב' אנשים זה לזה הלוח למלוה הלוקח למוכר וכדו' אבל גט גירושין שהוא מפריד בין הדבקים עדיין צריך טעם אחר מדוע נקרא בשם גט.

[ה]. הכל בו כתב ש'גט' הוא לשון 'כריתות' וכמו שמצינו לשון כזה בירושלמי "מגט גייטי".

[ו]. החתם סופר כתב ע"פ הגמ' ביבמות שאשה רעה מצוה לגרשה שנאמר 'גרש לך ויצא מדון' (שאם תגרש את הלך תצא ויפסק המריבה והבזיון שבעקבותיו) והנה 'לך' במספר קטן עולה י"ב כמנין גט ומילת גט במילואם [גימ"ל, טי"ת] עולה המנין עם הכולל תק"ג כמנין 'גרש' והינו 'גרש לך' דמגרשים את הלך – את האשה הרעה.

[ז]. בשם הגר"א מובא שאמר דהטעם שנקרא 'גט' משום שהאותיות ג' וט' אינן מחוברות בשום מקום בתנ"ך ולעולם לא תמצא איזו תיבה מלשון הקודש שיש בה צירוף האותיות הללו ולכן קראו לדבר הכורת ומבדיל ומפסיק ומפריד בין איש לאשתו בשם גט דקא חזינן דאותיות אלו הוי אותיות פרודות.

ובספר טעמא דקרא הקשה שישנם עוד אותיות שאינם מחוברות כלל בתנ"ך כגון ג"ק ז"ט ז"ץ ס"ץ וא"כ קשה מדוע בחרו דוקא בשם זה ויתכן לומר ש'גט' הם האותיות הראשונות שאינן סמוכות עוד אפשר לומר דקאי על טעם ב' הנ"ל דמשום ש'גט' גימטריא י"ב וקראו אותו בשם זה לפי שכותבין בה י"ב שורות, והקשינו על זה מדוע דוקא אותיות אלו הרי יש עוד הרבה אותיות שבגימטריא י"ב, ועל זה התירוץ דרך אותיות אלו מהאותיות הפרודות הוי בגימטריא י"ב ולכן בחרו דוקא באותיות אלו ונמצא דבשם 'גט' יש את שניהם גם הוכחה על פירוד וגם מנין י"ב.

הילד היקר אהרן הכהן רבינוביץ ני"ו

בן הרב מאיר שליט"א

ת"ת תפארת התורה

ביתר עילית

ברוך ר"ת "ב'שמחה ר'בה ו'אמרו כ'ולם" (תפילת ערבית).

*

בגמ' שבת דף ק"ד ע"א "אמרי ליה רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו, אל"ף ביי"ת אלף בינה, גימ"ל דל"ת גמול דלים, ה"ו זה שמו של הקב"ה, ז"ח ט"י כ"ל ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחקן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעוה"ב, מ"ם פתוחה מ"ם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום, נו"ן כפופה נו"ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט, ס"ע סמוך עניים, ל"א סימנין עשה בתורה וקנה אותה, פ' כפופה פ' פשוטה פה פתוח פה סתום, צד"י כפופה וצד"י פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט, קו"ף קדוש רי"ש רשע, שי"ן שקר תי"ו אמת" (ע"כ).

ועוד לקרא:

ע' פ' "ע'ושה פ'לא" (תהלים ע"ז, ט"ו).

שי"ן תי"ו "ש'ומע ת'פילה" (שמונה עשרה).

*

"ולתפלתם ש'עה ו'השב הע'בודה ל'דביר ביתך" (שמונה עשרה)

ראשי תיבות "שועל".

"על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו" (איכה ה', י"ח).

*

"אין שכחה לפני כסא כבודך" (מוסף ראש השנה, זכרונות)

הקשיתי לאבי שליט"א מדוע כתוב כסא עם א' והרי מפורש יוצא מהכתוב (שמות י"ז, ט"ז) "כי יד על כס קה" כס, כסא בלי א' וברש"י כי "נשבע הקב"ה שאין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה הכסא שלם".

והוסיף לי דהכי נמי תיקשי קרא אהדדי על הכתוב בירמיהו (י"ד, כ"א) "אל תנבל כסא כבודך".

והשיב לי על הכל בחוט המשולש ["והשיב אבות על בנים" (מלאכי ג', כ"ד)]:

א. אכן לפי כללי הדקדוק צריך לכתוב כסא מלא עם א', ועל כן כתוב כזאת הן בזכרונות והן בירמיהו, אך כשקאי קרא אודות עמלק ככתוב בהדיא "מלחמה לה' בעמלק מדור לדור", כתוב כס להדגיש כי הוא הגורם שיהיה **הכסא חסר**.

ב. אמת "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת ס"ג ע"א).

אמנם על הכתוב הנזכר בירמיהו "כסא כבודך", כתב רש"י "בית המקדש, ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך".

והנה לפום תרתי הפירושים ברש"י איכא למימר כי על כן נשנה "אין שכחה לפני כסא כבודך" בזכרונות דמוספים זה פעמיים, זה לעומת זה, ראשון ראשון ואחרון אחרון, דהנה ברישא "כי אין שכחה לפני כסא כבודך" וסמוך ליה "אתה זוכר את כל המפעל", ונפרש כי הוא "מכון לשבתך פעל"ת ה' מקדש" (שמות ט"ו, י"ז), היינו בית המקדש שאין שכחה לפניו עבודת בית המקדש ואבידת בית המקדש וזה כפירוש הראשון. בסיפא "זכרנו בזכרון טוב לפניך", וסמוך ליה "ואין שכחה לפני כסא כבודך", היינו על "ישראל החקוקים בכסא כבודך" וזה כפירוש האחרון.

ועכ"פ לא תיקשי מידי בזכרונות ובירמיהו כי לפום ב' הפירושים ממנפ"ש כסא הכבוד לא קאי על כס קה כי אם על בית המקדש או על ישראל ועל כן כתוב כסא מלא עם א'.

והאמת דבהבנת הקשר בין הכסא לבין בית המקדש בגופו של פירוש הראשון, אפשר למימר מן הכתוב הנזכר "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש" דפירש רש"י "מקדש של מטה מכון כנגד כסא של מעלה".

ואם כן נפלה פיתא בבירא, כי גם לפירוש הראשון "בית המקדש של מטה מכון כנגד כסא של מעלה", וכיוצא בו אתה אומר לפירוש השני "ישראל החקוקים בכסא כבודך" נמצא דסוף סוף כסא הכבוד קשור מעניין לעניין לכסא קה, והדרא קושיא לדוכתא.

ג. היות כי "אין שכחה לפני כסא כבודך" הוא מן העולם ועד העולם.

נמצא דדבר זה נאמר מקודם היות עמלק לגוי וגם אחר שימחה שמו של עמלק.

והיינו במועדים וזמנים לששון בהם הכסא שלם, על כן יאמרו כסא מלא.

וזה הדבר הנזכר בהכתוב בירמיהו "כסא כבודך" וברש"י "בית המקדש", היינו בבנין בית המקדש יהיה "כסא כבודך" שלם, כי כבר ימחה שמו של עמלק, על כן כתוב כסא מלא.

ויומתק מדברי רש"י הנזכרים "מקדש של מטה מכון כנגד כסא של מעלה" דאם כן הא בהא תליא, כל זמן שהכסא חסר כי לא נמחה שמו של עמלק הרי עיקר חסר בית מקדשנו ותפארתנו, אכן "יבנה המקדש עיר ציון תמלא" (צור משלו) אימתי יבנה המקדש ציון ועריה כש"תמלא" את הא' החסר מן הכסא ויהיה הכסא שלם והוא כשימחה שמו של עמלק כולו במהרה בימינו.

הילד היקר אברהם בן ציון הכהן רבינוביץ נ"ו

בן הרב מאיר שליט"א

ת"ת תפארת התורה

ביתר עילית

"ויצא יעקב", "הארץ אשר אתה שוכב עליה" (בראשית כ"ח. י', י"ג).

ברש"י "קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו".

והנה להלן בפרשת וישלח (בראשית ל"ב, כ"ט) כתוב "לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל".

יש לומר שגם לכן נקרא יעקב בשם ישראל כי שכב על כל ארץ ישראל.

או יאמר לאידך גיסא שלכן נקרא הארץ בשם ארץ ישראל, כי יעקב שנקרא ישראל שכב על כל הארץ.

מכתבי הערכה, הערות והארות,

על קובץ ויברכהו יהושע חלק א'

מכתב ברכה להוצאת הקונטרס מאת ש"ב

הגאון הגדול רבי משה יהודה שלזינגר שליט"א

ראש ישיבת קול תורה – ירושלים

ב"ה, ירושלים עש"ק פקודי

החיים והשלול' לכב' הרב גמליאל רבינוביץ שליט"א

רב תודה על חבורו המחכים ויברכהו יהושע ספר שאגודים בו דברי תורה של בני המשפחות החיים כעת ושל גדולי התורה הקודמים, יחד עם ספור תולדות המשפחה בעבר הקרוב והרחוק, דרך חיים אשר יש בו כדי לשמש מורה דרך ודוגמא לצאצאים.

כל זה לזכר ועי"נ ראש המשפחה רבי יהושע גוגנהיים ז"ל שהספר נושא את שמו.

ברוכים תהיו על מסירותכם לכב' התורה והמנוח ז"ל

בכפל תודה ורוב הערכה

משה י. שלזינגר

מכתב ברכה והערכה מאת הגאון החסיד

רבי נחמן הרשקוביץ שליט"א

ר"מ בישיבת קרמטענשיף רחובות

בס"ד,

א' לסדר "ויקריבו בני אהרן הכהנים", יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים, ע"ח.

לכבוד האי גברא רבא, יקר שבערכין, מרביץ תורה והוראה בכתב ובע"פ, בעמ"ס "גם אני אודך" כמה חלקים, "פרדס יוסף" החדשים, כמה כרכים, ובעל מדות תרומיות ה"ה הרהגה"ח רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א

הננו להוקיר ולהעריך על תנובות ידכם "קובץ שבט הכהונה" חלק ט', המלא מזן אל זן, ממשפחתכם המפוארה, ומגדולי ישראל זצ"ל ולהב"ח שליט"א.

תודה מיוחדת על הדפסת ד"ת מיוחדים מנכדנו היקר, גריס באורייתא תדירא, ויראתו הקודמת לחכמתו, כמר שמעון אהרן רבינוביץ נ"ו, בן לחתננו אחיק, הגאון החסיד הרב ר' אליעזר הכהן שליט"א, בעמ"ס "משנת הדעת" חינוך הבנים כהלכתו כרם אליעזר.

ומיד זרחה השמש שנית בהוצאת הספר היקר בשם "ויברכהו יהושע" על זקניכם הגאונים הצדיקים ממשפחת אמכם הצדקנית תליט"א, לדורותיהם, וגם שם נדפס פלפול יקר מצעיר נכדיהם-נכדנו הבה"ח המשכיל והמשועבד לאורייתא, כמר מנחם מנדל הכהן רבינוביץ נ"ו.

ויהא רעוא שיהי' לנח"ר עבורם בג"ע, ותזכו ליפוצו מעיינותך חוצה בבריות גופא ונהורא מעליא עם כל ב"ב שיחיו, ונחת דקדושה

מוקירכם, נחמן הרשקוביץ, ק. קרעטשניף.

מכתב הערות

מהנאון הגדול רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

**איחר לביהכ"נ האם יקדים לומר הלל בציבור לפני שמתפלל
שחרית. והאם אמירת תהלים ייחשב כעוסק בתורה**

יום שנכפל בו כי טוב לסדר בחוקותי – שתהיו עמלים בתורה, כ"ג
אייר, ל"ח למטמוני"ם ה'תשע"ח ישפות ה' משמי מעונים, אומץ כח
ורב אונים, על ראש האי חכם וסופר מהיר, ונרו יאיר כאור הבהיר
רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

אחר מבוא הברכה והשלום

הנה בקובץ 'ויברכהו יהושע' היוצא לאור על ידו לזכרו של זקנו הרה"ג רבי
יהושע אליקים גונגהיים זצ"ל, שהיה נין ונכד לרבותינו גדולי האחרונים
ה"ה המהרש"ל, והבית מאיר, והפני יהושע. ובשעתו בעת שמעכ"ת הביאני קובץ
זה נתפעלתי מגדולת היראת שמים שפיעמה בזקנו הגדול ז"ל.

ואמרתי אבוא באיזה גרגיר, שם (עמ' קעב אות ד') הובא מאחיו הרה"ג רבי
אליעזר שליט"א, ע"ד מי שנכנס לביהכ"נ בראש חודש, והציבור כבר
אוחזים בהלל, ואין לו מנין אחר, יאמר עמהם הלל, ואח"כ יתפלל עיי"ש.

איחר לביהכ"נ יקדים לומר הלל בציבור, ואח"כ יתפלל שחרית

בשו"ע (סימן תכ"ב ס"ב) הובא דיעה דבר"ח אין היחיד מברך על ההלל, והרמ"א
פליג, ומסיק דבמדינות אלו נהגו דגם היחיד מברך, ומ"מ יזהר לקרותה בציבור
כדי לברך עליה עם הציבור עיי"ש. ובמ"ב (שם סקט"ז) הביא מאחרונים [עמג"א
(סק"ז) מלחם [דברין] חמודות (ברכות פ"ב אות כ"ב) בשם כל בו], דבכדי לצאת
דעת הסוברים שאין לברך ביחיד, אזי אם בא לביהכ"נ סמוך להלל [וידוע
שאח"כ לא יזמן לו צבור, כמבואר בשעה"צ (סימן תפ"ח סק"ד)] יקרא הלל

תחילה עם הציבור ואח"כ יתפלל ע"כ, חזינן דהיכא דאם יקדים להתפלל אזי יפסיד לומר ההלל עם הציבור, שרינן ליה לדחות את התדיר.

היאך מעדיפין לדחות מעלת תדיר מפני דיעה שנדחתה

ולכאורה יש לעיין בדבר, דהא בפשטות דיעה הנ"ל דחאה הרמ"א מהלכה [ורק מפני הזהירות כתב שיקרא עם הציבור], וא"כ היאך מעדיפין לדחות מעלת תדיר מפני דיעה שנדחתה. וטפי מהכי איכא לאקשוויי, להמבואר במ"ב (סימן תפ"ח סק"ג) לענין הלל בא' דפסח, שכתב נמי שיקדים לומר ההלל עם הציבור ואח"כ יתפלל, והא בא' דפסח לכו"ע היחיד מברך עליו, וא"כ איך דחינן מעלת תדיר של תפילה מפני אמירת הלל בציבור. ברם מהא דר"ח יש ליישב בתרי אנפין, חדא, דהא מקור דברי האחרונים מדברי הכל בו (סימן נ"ב דף טז, א) [שהובא בב"י (סימן תכ"ב)] שכתב בזה"ל, והר"ף ז"ל כתב וטוב לאמרו עם הציבור אף קודם תפילה עכ"ל, הרי מדבריו דהא דמוטב לקרוא עם הציבור לאו משום ברכה דהלל, אלא דהלל גופא טוב לאומרה עם הציבור. וחזינן דבכח מעלה זו אף לדחות מעלת תדיר.

ותו, הא מצינו בדברי הראשונים דבר"ח ליכא כלל חיוב על היחיד לקרוא את ההלל, יעויין תוס' (ערכין י, ב סד"ה י"ח – תענית כח, ב סד"ה אמרו), וכ"ה דעת הרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ז) שכתב בזה"ל 'אבל בראשי חדשים קריאת ההלל מנהג ואינה מצוה...' "ויחיד לא יקרא כלל" ע"כ, וכך ס"ל נמי הגר"א (שם) בדעת הרמ"א הנ"ל. וזה כוונת המ"ב (שם סקט"ז) שכתב, דיזהר היחיד לקרות עם הציבור כדי לצאת הני דיעות דס"ל שאין היחיד מברך ע"כ. ולפי"ז פשוט דדחינן מעלת תדיר דתפילה, מאחר דלא מעדיפין מעלת תדיר באם יפסיד עי"ז דבר אחר והיינו קריאתה בציבור.

וראה בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תשטו אות ב') שהבאנו כמה ראיות ליסוד זה. וחד מינייהו מדברי התוס' (שבת כג, ב ד"ה הדר) שכתבו דהא דמקדימין בשבת ר"ח שחל בו חנוכה לקרות בתורה בשל ר"ח, כיון דמצי למיעבד תרווייהו תדיר ופרסומי ניסא, אבל היכא דלא אפשר למיעבד תרווייהו - פרסומי ניסא עדיף, הרי לן דליתא לדינא דתדיר באם על ידה יפסיד פרסום הנס ע"כ.

אולם מפסח עדיין תמיהתנו עומדת וניצבה, מאחר דבשעה"צ (סימן תפ"ח סק"ד) ציין מקור לדבריו מדרך החיים, והמעין בדבריו (סדר התפילה

והלל בר"ח) יראה דכתב - דכדי לצאת הפוסקים שאין היחיד יכול לברך, וזה הא לא שייך בא' דפסח, דכאמור היחיד לכו"ע חייב לקרותה.

האם אמירת תהלים ייחשב כעוסק בתורה

עוד שם בקובץ 'ויברכהו יהושע' (עמ' קסט) הביא אחיו הנ"ל שליט"א מספר הנהגות הצדיקים (ח"ו דף תרנז סק"ט) מהנהגת בעל הפרדס, דבכל פעם שאומר תהלים, יכוין בזה לקיים מצות עשה דתלמוד תורה, ויאמר יהי רצון כאילו עסקתי בנגעים ואהלות ע"כ.

הנה מצינו בשל"ה הק' (מסכת יומא עמוד התשובה דף ג, א ד"ה מנהג) שכתב, דהאומר תהלים הוא כעוסק בתורה, וכן כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סוף סימן מ"ד). ובאשל אברהם מבוטשאטש (סימן רל"ח) כתב בזה"ל, י"ל שאין שום קפידא על אמירת מזמורי תהלים בלילה לכולי עלמא "כיון שקבע השי"ת שאמירת תהלים יהיה חשוב כנגעים ואהלות, אם כן הרי זה כלימוד משניות" שזמנו בתחילת הלילה ע"כ. וכן כתב (סימן ש"ו ס"ה) עבור הגדת תהלים אין נכון ליטול שכר "שהוא בכלל לימוד" גם שהוא בלי הבנה, מכל מקום אמירת תהלים בלי הבנה הוא כלימוד אהלות כידוע ע"כ.

וכן הביא בספר מדבר קדמות להרחיד"א (ערך תהלים), מה שכתב רבינו אפרים (כ"י פרשת וזאת הברכה) כל האומר תלים כל יום כאילו קיים כל התורה כולה. משום דראשי תיבות תכו לרגליך ישא מדברותיך, "תלים", וסמיך ליה תורה צוה לנו וגו'. ע"כ.

אולם בנפש החיים להגר"ח מוואלז'ין (שער ד' פרק ב') כתב, אמרו רז"ל במדרש (שוחר טוב מזמור א' ד"ה אשר), וכן הובא בילקוט שמעוני (סימן תרי"ג ו-תרע"ח), בקש דוד המלך ע"ה שהעוסק בתהלים יחשב אצלו יתברך כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות, הרי שהעסק בהלכות הש"ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים וכו'. וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה על ידו בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו ע"כ. וראיה זו כתב נמי בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן ס"ח ד"ה מעתה).

וראה עוד בספר בתורתו יהגה (פ"ח ס"ג אות ג') דאם קורא במקרא בשעה שהיה יכול לעסוק במשנה ובגמרא "הוי כביטול תורה באיכות". ומה

דאיתא בספר פלא יועץ (ערך תהלים), שאמרו רז"ל (תנא דבי אליהו זוטא פ"ב) שאפילו אם קורא וחוזר כל היום פסוק (בראשית לו, כב) ואחות לוטן תמנע נותנין לו שכר, איירי במי שאינו מסוגל יותר.

וכבר הארכנו בכל זה בספר בירורי חיים (ח"א עמ' רנג ואילך).

יזכהו הבורא שיפוצו מעינותיך חוצה, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ובזכות זיכוי הרבים תזכה לאורך ימים, ושנות חיים יסיפו לך עד עולם. אמן.

בברכת התורה

חיים שלום הלוי סגל

מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א

ור"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה

ומח"ס שו"ת בירורי חיים ז"ח ועוד

תגובה להנ"ל

מאת הרה"ג רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א

כ"ח סיון תשע"ח

לכבוד מוריניו הגאון בעל הבירורי חיים שליט"א

ייש"כ על מכתבו הנפלא ובו הערות על מש"כ בעניי כמה הלכות בעניני אמירת תהילים

והנה מה שהקשה האיך אפשר להקדים הלל בר"ח לפני התפילה והרי תדיר קודם, ותירץ בטו"ט, ויש להוסיף דבספר הליכות שלמה (ר"ח פ"א הערה 15) הובא ליישב דכיון דחייב הלל בר"ח הוא רק ממנהג ואינו חיוב גמור שוב לא שייך בזה הכלל של תדיר קודם, יעו"ש.

ומה שנשאר בקושיא על המשנ"ב בהלכות פסח, הנה גם הגרנ"צ ראטטענבערג שליט"א מבית שמש בגליון זכרון משולם (חנוכה תשע"ו) נתקשה בזה וצידד ליישב קצת, ואלו דבריו:

והנה המשנ"ב לא הביא כאן שום מקור לדבריו, ובאמת יש בזה חידוש גדול, דעד כאן לא שמענו מדברי הלחם חמודות שיש להקדים הלל לפני התפילה רק כדי שלא להכנס בספק ברכה כשיקרא אח"כ ביחידות, אבל הכא ביו"ט הרי לכו"ע מברכים עליו, וא"כ מדוע שיקדימו לפני התפילה, וע"כ צ"ל דס"ל להמשנ"ב שיש מצוה לכתחילה לומר הלל בציבור, וממילא משום זה לחוד יש להקדים אמירתו לפני התפילה.

איברא דבביאור הגר"א בסימן תכ"ב כתב בטעם הרמ"א שלכתחילה יאמר הלל בציבור שזהו כדי לצאת דעת הסוברים שמברכים רק בציבור, ומשמע דבלא"ה אין צורך לאומרו בציבור.

עוד יש להעיר שהרי קריאת הלל ביו"ט הוא חיוב גמור וא"כ שוב הדרא קושיא הנ"ל לדוכתא האיך מקדימים אמירתו לפני התפילה והרי קי"ל תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

ולענ"ד יתכן לבאר שיטת המשנ"ב עפ"י שיטת הרמב"ן הידוע בפרשת אמור (ויקרא פרק כ"ג ב'), וז"ל: וטעם מקראי קדש - שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לקל בכסות נקיה (עכ"ל).

וכיון שכן ס"ל להמשנ"ב דאדם זה שאינו מתפלל עם הציבור יאמר עכ"פ הלל עם הציבור, כדי להלל את השי"ת בפרהסיא ולקיים המצוה של מקרא קודש, וכיון שמצוה זו לא יוכל לקיים אח"כ הרי זה דוחה מעלת התדיר (עכ"ל).

ובהמשך דבריו הוסיף לחדש דלפי"ז בחנוכה שאין לנו שני ענינים הנ"ל, שהרי לכו"ע מברכים על ההלל, וגם אינו בכלל מקרא קודש, ממילא אין להקדים ולומר הלל לפני התפילה כדי לאמרו בציבור (עכ"ד), וצ"ע למעשה.

החותם בברכה

אליעזר הכהן רבינוביץ

בית שמש

מכתב הערות מאת הנאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

הערות והערות על הקונטרס 'אמירת תהילים כהלכתו

לכבוד הקובץ הנפלא ויברכהו יהושע שבעריכת ידידי הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שלט"א מח"ס גם אני אודך ושא"ס.

וראיתי בעמוד קס"ו מה שהאריך ידידי הרה"ג רבי אליעזר רבינוביץ. בקונטרס אמירת תהילים כהלכתו. ובאות ב' לענין אמירת תהילים קודם ברכה"ת. יש להוסיף שבספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשובה רנ"ג השיב ע"ז הגר"ח קנייבסקי דאסור לומר תהילים קודם ברכה"ת, וציינתי לשו"ת משנת יוסף ח"ה סימן ט"ז עי"ש, ולשו"ת ויברך דוד הלכות ת"ת סימן מ"ו ג'.

ולענין תהילים בת"ב השיב לי הגר"ח קנייבסקי שמותר. ולכאורה אם הוי כת"ת יהא אסור בת"ב. אולם בספר פניני שיח השיב הגר"ח ע"ז של"ד תהילים בת"ב שמותר, לתהילים קודם ברכה"ת שאסור עיי"ש. ואמנם בלבוש סימן תקנ"ד דאין לומר תהילים בת"ב עיי"ש. ומע"כ ס"ל שהוי כת"ת. אולם בספר לקט יושר עמוד קי"ב שמותר לומר תהילים בת"ב עי"ש וכן השיב הגר"ח קנייבסקי בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשובה שמ"ח. אולם בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן שס"ח בשם בעל האגרות משה זצ"ל להחמיר בתהילים בת"ב עי"ש. ועי' בס' הליכות שלמה תפילה פ"ז דה"ל אות כ"ז, ובמשנ"ב סימן תקנ"ד סק"ז עיי"ש.

ב) בעמ' קע"ג בענין אמירת תהילים בין התקיעות, והביא שהקה"י היה אומר ושאלתי ע"ז להגר"ח קנייבסקי בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' תכ"ו מ"ט אמר תהילים. וכתב לי כי בל"ה לא שמע כלום עיי"ש.

ג) עיין בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' קע"ד שהחמיר הגר"ח באמירת תהילים עי' קבר הרשב"י תוך ד"א. וכן יעו"ש בתשובה שצ"ט מה שהשיב ע"ז הגר"ח ובמראי מקומות רבים בזה על אמירת תהילים ע"ג קברים. ומה שכתבתי בזה מקור לאסור בבית מתתיהו ח"ב ס"ג אות ח' עי"ש ומשום לועג לרש עי"ש.

ד) ידוע האריכות בענין אמירת תהילים בלילה, ועי' בברכי יוסף ס"א ס"ק י"ג ובשו"ת מהרש"ם ח"א ס' קנ"ח, וספר פתח עינים להחיד"א ברכות ג' ע"ב

ובבן איש חי פרשת פקודי או"ז, ובשו"ת באר משה ח"ב סימן כ"ח, ובשו"ת אור לציון ח"ב פמ"ו ס"ק ובאשל אברהם מבוטשאטש ס' רל"ח, וכתב לי הגר"ח קנייבסקי, אם מותר לומר תהילים בלילה, ע"פ קבלה אין ראוי ואפשר ללמוד עם רש"י, ועיין באורחות רבינו ח"ה עמוד רל"ח שנראה שהקה"י אמר תהילים בלילה, וכן מובא בספר כאיל תערוג הנדמ"ח [על גדולי ישראל] שהביא שהקה"י אמר תהילים בלילה בקבלת קהל בין גברא לגברא, כיון שבזמן זה בל"ה אין לומד עי"ש, וכן בס' צדיק כתמר יפרח עמ' רס"ג בשם הגראי"ל שטיינמן שאומר בלילה עי"ש, ובספר אש התורה בראשית עמ' רכ"א השיב הגר"ח קנייבסקי שבמים נוראים, ועל חולה אפשר לומר בלילה עי"ש. ובספר תשובת הגר"ח ח"ב תרמ"א עי"ש, ומש"כ להוכיח בזה בספר פשט ועיון ברכות ג' ע"ב, ובשו"ת משיב נבונים ח"ב יו"ד ס"ד, ומש"כ הגר"ר אברהם דבדה בקובץ המאור סיון תמוז תשע"ג עמוד ל"ב, ומש"כ בס' גם אני אודך ענינים ח"א ס"ב, ועיין בס' ויכתוב מרדכי עמ' שנ"א, שהשיב דאף לנשים אין לומר תהילים בלילה.

ועיין בשו"ת אבני דרך ח"א סימן מ"א, ובספר ברכת רפאל סוכות סימן י"ב, ובספר דרכי החיים ח"ב עמ' שס"ו, ובספר תולדות יעקב עמוד קל"א עי"ש.

ה) יש לדון באונן אם מותר לו באמירת תהילים, שאונן אסור בלימוד התורה ותהילים הוי בגדר ד"ת. וכיו"ב הביא הלבוש או"ח סימן תקנ"ד סק"ו שאין לומר תהילים בתשעה באב.

ואמנם המג"א ס' תקנ"ד סק"ו כתב להתיר לומר בת"ב תהילים כשאומר דרך בקשה ותחינה עי"ש. וא"כ ה"ז תליא אם אומר האונן תהילים דרך בקשה ותחינה יהא שרי לאונן לומר תהילים, וכע"ז כתב הפרמ"ג או"ח סימן תקפ"א א"א סק"א, שמותר לאבל לומר תהילים דרך תחינה אף שאבל אסור בת"ת עי"ש, וא"כ ה"ז נפק"מ לאונן באמירת תהילים אם אומר בדרך בקשה ותחינה יהא שרי לאונן, אף שאונן אסור בלימוד התורה שאי"ז כת"ת כשאומר בדרך בקשה ותחינה.

ואולם יש לדון מקושית החזו"א שאין לומר תהילים ע"י קבר משום לועג לרש כמובא בס' אורחות רבינו ח"א עמ' ש"ה. ולכאורה ממש"כ הרמ"א ס' תקפ"א שנוהגין לילך ע"ג הקברות בער"ה ולהרבות בתחינות שם, משמע

ע"ג הקברים ממש. וכתב בספר דעת נוטה תפילין תשובה תת"ס, הערה 1145, דשאני אמירת תהילים ע"י קבר שחשש החזו"א מלועג לרש, שתהילים הם כד"ת, ולא כתחינות ובקשות ע"י קבר די"ל ששרי עי"ש, וא"כ עפ"ז יל"ד באונן לומר תהילים, אם שרי שהוי כת"ת.

ובערוך השלחן יו"ד סימן שמ"א ס"י שאין לאונן לומר תהילים ולא שום תחינה עי"ש. ואולם בספר ירושלים במועדיה ביהמ"צ ע"מ רס"ג בשם הגר"א נבנצאל שמותר לאונן לומר תהילים. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה ס' מ"ו או"ב. והסתפק בזה בספר פשט ועיון להגר"מ שטרנבוך ברכות י"ט אות ל' עי"ש. ובס' ציוני הלכה אבילות ע"מ ל"ד בשם הגריש"א זצ"ל, שמותר לאונן לומר תהילים שהוי סתם תפילה עי"ש. וצ"ע בכ"ז.

ויש עוד להאריך ולהוסיף ועוד חזון למועד

בברכה מרובה

מתתיהו גבאי

מח"ס בית מתתיהו

ירושלים

מכתב הערה מאת הגאון רבי משה חליוה שליט"א

במה שאין לומדין האידנא אומנות לפרנסה

מע"כ ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שלו' וברכה וכט"ס, הנני מודה למע"כ נ"י בעד מתנתו היקרה קובץ ויברכהו יהושע אשר זכה להוציא לאור עולם ע"ש ולזכרו דמר זקנו הרה"ג מוה"ר יהושע אליקים גוגנהיים זלה"ה, ובלתי ספק אשר יהנו רבים מיניה ויוסיף נא בעבודתו עבודת הקודש מתוך בריות גופא ונהו"מ לאויט"א. במאמרו דאביו הרה"ג המפו' ראי"ד שליט"א הנדפס בקובץ הנ"ל (עמוד קכ"ד) כתב לדון מהו המקור לחכמי ורבני הישיבות שלומדים תורה ואין לומדים אומנות לפרנסתם והאריך בזה כיד ה' הטובה עליו. הנה כל כהאי איכא לאוסופי נמי מדברות קדשו דמון הגה"ק רבינו חיים בן עטר זצוק"ל בספרו חפץ ה' עמ"ס ברכות (דף ח') דכתב בתו"ד אמימרא דגמרא דהתם גדול הנהנה מיגיעו יותר מיר"ש וכו' זל"ק ואני הצעיר אומר כי לא דבר החכם אלא בזמנם שהיה להם דעת זך ורוב תורה לזה יותר טוב להנות מיגיעו מה שאין כן בזמנינו כי נתמעטו הדעות והלואי ואולי ילמוד כל היום וכל הלילה ויוכל להשיג לידע ולהבין בתורה ולידע כל דיני התורה הצריכים ונתמעטה בעונות התורה ולומדיה פשיטא כי יודה ויאמר החכם דהאידנא למוד כל היום ויסתפק מהזולת וטוב לתרוויהו דאי לא תימא הכי אין טוב לגם אחד מהם לזה הוא יותר טוב לו היום ללמוד כל היום באיזה אופן שיהיה וטוב לעולם, עכלה"ק, וכזאת עי' בספר ראשון לציון למרן האוה"ח הקדוש זצוק"ל חיו"ד שלהי סימן רמ"ו, ע"ש היטב, ועיין בספה"ק ראשל"צ הנדמ"ח ע"י ידידנו הרה"ג רבי משה שווארץ שליט"א במילואים לציון מאי דהאריך בזה להפליא, ע"ש, וכהנה וכהנה יש להאריך בעיקרא דהאי ענינא.

בברכה מרובה הק' משה חליוה

מח"ס ענפי משה אופקים

מכתב הערות מאת הגאון רבי מאיר סבג שליט"א האם חידושי הר"ן על שבת הם מרבינו ניסים בעל החיבור על הרי"ף

ורמזים וביאורים בתיבת 'ברוך'

בס"ד ראש חודש אייר, התשע"ח

לכבוד ידידנו רב הפעלים, מגדולי מזכה הרבים בתורה שבכתב, הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מחה"ס פרדס יוסף החדש על המועדים, ומחה"ס ויו"ר מכון "גם אני אודך".

קיבלתי בשמחה של תורה, את הקובץ היקר "ויברכהו יהושע" חלק ראשון, ולעשות רצון צדיק, באתי בשורותיי אל, ומיני ומיניה יתקלס עילאה.

(א) בסימן ו, הובאו הערות על "חידושי הר"ן על מסכת שבת" מאת הגאונים ר' אליקים געטשליק שליזנגר, ובנו הג"ר רבי אליעזר ליפמן, זצוק"ל. ושם בהערה לדף צד: העיר הג"ר אליקים דלכאורה בהר"ן על הרי"ף "יש לדקדק דס"ל כמו שכתב בחידושי", ודלא כהש"ך והמג"א שנקטו אחרת בדברי הר"ן בהלכותיו, "וחידושי הר"ן בודאי נעלמו מעיניהם, כי עוד לא נדפסו בימיהם", ע"כ. וכיו"ב כ' בהערה לדף קמג: להשוות חי' הר"ן הללו עם חיבורו על הרי"ף. אך קושטא קאי שאין תפיסה כלל על רבינו המג"א והש"ך, יען דחידושי הר"ן הידועים לנו עד כלפני כמה עשורים, אינם באמת שייכים לרבינו הר"ן בעל החיבור על הרי"ף, אלא לאיזה קדמון קדוש מקמאי ז"ל, וכתבתי בזה מפי ספרים וסופרים ובראיות נכוחות בס"ד בספרי שו"ת מעלפת ספירים ח"ב כת"י, ולחיבת קודש ולידיעת הרבים קיבצתי תוכה"ד לכאן:

הנה הגה"צ רבי משה לוי ז"ל בשו"ת תפלה למשה (ח"א סי' לב אות ד) כתב כדבר פשוט שחי' אלו להר"ן הידוע, ופלא עליו שלא זכר מדברי עצמו בתפילה למשה שם (סי' א אות ב) שכתב, שחידושי הר"ן האמיתיים נתייחסו בטעות להריטב"א ונדפסו על שמו בשם חי' הריטב"א, וכ"כ להוכיח המו"ל לחי' הריטב"א על שבת בהוצאת הרב קוק, שחי' הריטב"א הנפוצים בינותינו הם אינם אלא של הר"ן, ועיי' למרן היביע אומר ז"ל (חלק ב או"ח סי' טז אות ג)

שנשאר בזה בצ"ע, (ובספריו האחרים, כגון חזון עובדיה וכו', ראיתי שפעם מכנה אותם בשם "המיוחסים להר"ן", ופעם "חידושי הר"ן"). וגם בשד"ח בכללי הפוסקים לא נתברר היטב ד"ז, וע"ע מ"ש בזה באריכות הגרי"ח סופר שליט"א בס' מנוחת שלום (ח"ה סי' נ) להוכיח מפסו"ס בראיות מוצקות וחלוטות, ע"ש. וע"ע בהקדמת חי' הר"ן לשבת שיו"ל ע"י מוסד הרב קוק מה שהכריחו כן. וכן הוכחתי ממ"ש להקשות הגה"ק רבי שלמה עהרענרייך ז"ל בשו"ת לחם שלמה (חאו"ח סי' נב אות ו) סתירה בדברי הר"ן, (גבי הלכות שהיה וחזרה, דסי' רנ"ג), שבהלכותיו כ' דמצטמק ורע לו אסור להחזיר, ובחי' המיוחסים כ' דמצטמק ורע לו מותר להחזיר, ובהגלות נגלות כנ"ל, אדרבה מכאן ראייה שחי' אלו אינם של הר"ן אלא של איזה קדמון, ובאמת הגאון הנז' אכן הרגיש בזה, אלא דלא מלאו לבו להחליט כן מאחר וראה הסכמת גאוני ירושלים לחי' הר"ן, ששייכו בהחלט חי' אלו להר"ן, כיעוי"ש. ואולם לפי ההוכחות והראיות אינם של הר"ן, ורוח ה' דיבר בפיו.

וכן אמרתי להוכיח ממאי דאיפליגו רבוותא בשבת (מד.) אי נר בשבת הוי כלי שמלאכתו לאיסור, או כיון דמינח נייח מקרי מלאכתו להיתר, והנה בחי' אותו קדמון ז"ל המיוחסים להר"ן (מד.; וע"ע לו בחי' לדף קכב:) כתב כדבר פשוט דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, ומאידך בחי' הר"ן האמיתיים לשבת (קכב: ד"ה אמר רב יהודה קורנס) כתב וז"ל: "ולאו קושיא היא, משום דאיכא למימר דלא מקרי מלאכתו לאיסור, אלא בקורנס של נפחין שעושין בגופו מלאכה אסור, אבל נר לא עביד מידי אלא שהוא בסיס לדבר האסור", עכ"ל. ודו"ק. ואגב יש להעיר אופן, ממ"ש בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב ס"ס יט) ששמע מת"ח אחד משם הגאון מטשיבין ז"ל שאין לסמוך על כת"י חידושי הר"ן לשבת הנ"ל, "כי יש שם דברים נפלאים" וכו', ע"ש. וצריך בירור ועיון.

ב). בסוף הקובץ עמ' רכ"א, כתב הילד הנעים אהרן הכהן רבינוביץ נר"ו, רמז נחמד, כי תיבת "ברוך" ראשי תיבות ב'שמחה ר'בה ו'אמרו כ'ולם, והנה זכה לכיון לדעת קדושים כדלקמיה, אך לא ביאר לן הענין, ומה הרמז יש פה, ואעתיקה קדמך מ"ש הגה"ק רבי יוסף שאלתיאל זצוק"ל דומ"ץ סאלוניקי בספרו יוסף אברהם (יצא לאור לראשונה לפני כמאה ושישים שנה, בשנת את הברי"ת ואת החסד לפ"ג, שנת ה' תרי"ב, בהסכמת גאוני דורו אשר בסאלוניקי, וכמו שתראה שייח שרפי קודש הגאון הגדול שר התורה רבי רפאל אשר קובו זצוק"ל רבה של סאלוניקי, ועל ידו השנ"י הגאון רבי חנניה סאפורתה זצוק"ל,

אשר מאריכים ומשבחים ומפארים את מעלת והדרת הגאון הנ"ל, זצוק"ל, ונדמ"ח בשנת תשס"ח) בדרוש לברית מילה שבפרשת לך לך, (דף ל ע"א וע"ב) וז"ל: "נהגו בשעה שמביאים התינוק למול, אומרים פסוק (תהלים קיח, כו) "ברוך הבא בשם ה'", ושמעתי בשם גר צדק אחד בתוספת נופך משלי, שהוא ראשי תיבות - ברו"ך - ב'שמחה ר'בה ו'אמרו כ'ולם, - הב"א - ה'נה ב'א א'ליהו, - בש"ם - ראשי תיבות ש'יעיד ב'מצות מ'ילה, - הוי"ה - ראשי תיבות י'קיימו ה'מילה ה'ם ו'זרעם. עכל"ק. הא קמן דפ"י להאי ר"ת על הפס' בתהילים ברוך הבא בשם ה', שאומרים אותו כמנהגם בברית מילה לכבוד אליהו הנביא, שכידוע הבריות אומרים ומזכירים לדברי חז"ל שאליהו הנביא נמצא בכל ברית מילה וכו'.

ושו"ר בספה"ק מעם לועז על התהילים שם, שהביא פי' זה ממש בשם "ספר קדמון". ע"ש.

ולענ"ד לומר דראשי תיבות אלו יכוננו על כל ברכה וברכה שאדם מברך, הן ברכות הנהנין והן השבח והן דתפילת י"ח, דהרי להוי ידוע שפירוש מילת ברוך, אין הכוונה ח"ו שאנו מברכים את הקב"ה, אלא הענין הוא שאנו מכירים באמת שהוא יתברך מקור הברכות, "ברוך אתה השם", אתה ה' מקור הברכות, שאתה הוא המשפיע לישראל ולעולם כולו, ולכן אנו תולים בטחוננו בו יתעלה וכן משבחים אותו כל הטובות והחסדים וכו'. ולזה בא הרמז לעורר אותנו שכשאנו אומרים בברכות "ברוך", צריכים לומר את זה בשמחה רבה, על כך שזכינו להיות בניו של המשפיע הגדול מקור הברכות, ובפרט שיש לנו רשות לבקש ממנו ולהודות לו.

ומצאתי כעת בס' המאור הגדול (ליקוטים אות ט) דמטי בשם הרה"ק ר' אורי מסטרליסקא ז"ל, שאמר את רמז בתיבת ברוך כאמור, וביאר שכאשר צדיק אמיתי אומר תיבת "ברוך", זה משפיע בכל העולמות ובכל האנשים הסובבים את הצדיק, וגורם להם להתלהבות דקדושה וכו', ע"ש.

ואסיים בברכת התורה

מאיר סבג

מח"ס שו"ת מעולפת ספירים

בני ברק

מכתב זכרונות יקרים ונפלאים מבית סבא

שכתבה אמי הרבנית החשובה תליט"א

בס"ד

לכבוד הרה"ג גמליאל בני היקר והחשוב שליט"א קראתי בעיון רב את החוברת "ויברכהו יהושע" ורואים שהשקעת בזה הרבה זמן ויגיעה, רציתי להוסיף מזכרונות נעורי שזכיתי להתארח הן בימי חול והן בשבתות בבית סבא יחיאל וסבתא בילה, שהיו מאד ישרים ודוברי אמת, ונתנו כבוד זה לזה באופן מיוחד ביותר (ויעידו כל מי שזכה להכיר אותם).

ונתחיל בשבת, שהייתה מעין עולם הבא, שסבתא הדליקה נרות שבת הייתה נראית כמו מלכה, אור מיוחד היה על פניה.

זמירות שבת היו במנגינות ערבות במיוחד, היו להם כלים מיוחדים ומפארים לסעודת שבת, וכן מפיונים מבד מגוהץ, בבוקר הלכנו להתפלל בבית כנסת "דברי שיר", וגם סבתא הצטרפה כל שבת גם כשקשתה עליה הדרך הלכה צעד אחר צעד ולא ויתרה, וראיתי אותה עומדת במשך שעה כל זמן קריאת התורה.

אחר הצהרים היו יושבים סבא וסבתא ולומדים בספר תנ"ך ומתעמקים בספרי הנביאים, ואח"כ סבתא התפללה מנחה וכן תפילת ערבית.

אני זוכרת גם שבתות שבאו לבקר אמהות ובנות והיו מעלים זכרונות איך סבא וסבתא הצילו אותם מגרמניה ובזכותם זכו להקים משפחות שלמות.

במוצאי שבת לאחר ההבדלה היו יושבים עדיין ליד שולחן שבת ובמתינות ובמנגינה מיוחדת שרים שירי אליהו הנביא רוויים באמונה תמימה, והיה נראה כאילו השעון עצר מלכת, ורק אח"כ שסיימו את כל הפיוטים היו שוטפים כלים ומנקים את הבית.

סבתא חוה בילה מאד אהבה אותי ולא חסכה במילים להביע זאת, קיבלה אותי במאור פנים ובחיוך ותמיד הרגשתי רצויה בביתה, וכשהלכתי הייתה נותנת לי "דמי כיס" וחבילות שוקולד, היו פעמים שישנתי בביתם,

וסבתא כרכרה סביב מיטתי ושאלה אם מספיק חם, ואולי צריך עוד כרית, וכמובן נותנת לי נשיקת לילה טוב, ובבוקר הכינה לי שוקו חם ומתוק מתוק, ובאשמורת הבוקר הייתי שומעת את סבא יוצא לתפילה, וכן היה מזדרז לתפילת מנחה וערבית בבית כנסת "חכמי לובלין" לא ויתר על תפילה במנין גם בגיל מופלג.

סבא תמיד היה מתעניין בלימודים ובמבחנים (וזה חייב אותי ללמוד טוב), כי רצה לראות את התעודה.

לא היה גבול למסירות נפש של סבא וסבתא בכל מה שקשור לחינוך רוחני, ולא חסכו טירחה וכסף,

תמיד היו קמים ומלווים אותנו וכן כל אורח שהגיע עד פתח הבית, לא לפני שהיו מברכים אותנו.

סבא היה מקפיד על ברכת המזון מסיידור, ובשם בתו שמעתי שבתפילה ונהיה אנחנו וצאצאינו וכו' היה מוזיל דמעות.

הקפידו מאד על הכשרות והיה במטבח שיש חלבי בשרי ופרווה וכן כלים נפרדים לפרווה היו אוכלים בעדינות ובאצילות, כמובן סכין ומזלג, לועסים את האוכל בפה סגור, לא מתכופפים לצלחת אלא מקרבים אותה, סבתא אכלה את הבשר עם חתיכת חלה, לחם (כי אמרה שהכלב אוכל בשר לבד).

תמיד אכלו במידה רק עד השובע.

היו מקפידים מאד על איסור "בל תשחית", והשאריות של הלחם סבא אכל כל השבוע שלא יצטרכו לזרוק.

סבא תמיד היה נקי ומצוחצח מכף רגל ועד ראש, אבל בד"כ לא רצה לקנות בגד חדש תמיד אמר שהבגדים עוד במצב טוב, אבל לנו תמיד נתן ביד רחבה ובשפע רב.

כשהיה מקיים מצות כגון הדלקת נר חנוכה בדיקת חמץ וכו' ראו ממש שזה מתוך יראה ושמחה.

סבתא הייתה מאד ענוה ותמיד שמיישהו דיבר על היחוס המשפחתי שלה הייתה עושה תנועות ביטול ואמרה שהכי חשוב זה יחוס עצמי (יראת שמים ומידות טובות).

סבא עבד לפני הצהרים במפעל טכסטיל בת"א, ובשעות אחר הצהרים והערב ראיתי אותו רכון על הגמרא בעיון רב לומד שעות שלמות.

וכן בערב היה מכניס שי"קים למעטפות ממכתבים שהגיעו בדואר בקשות לצדקה.

סבא היה מקדים כל מי שהכיר (גם אנשים צעירים ממנו בשנים) ב"שלום" ו"גוט שבעס".

ואסיים בברכה שתראה הרבה נחת מכל יוצאי חלצין ביחד עם אשתך ברכה, כלתי האהובה והמסורה שלוקחת על שיכמה את עול הבית והפרנסה ומאפשרת לך לעסוק בתורה.

אני מאחלת לכם שפע ברכה והצלחה

אמא

